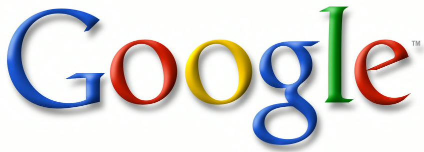
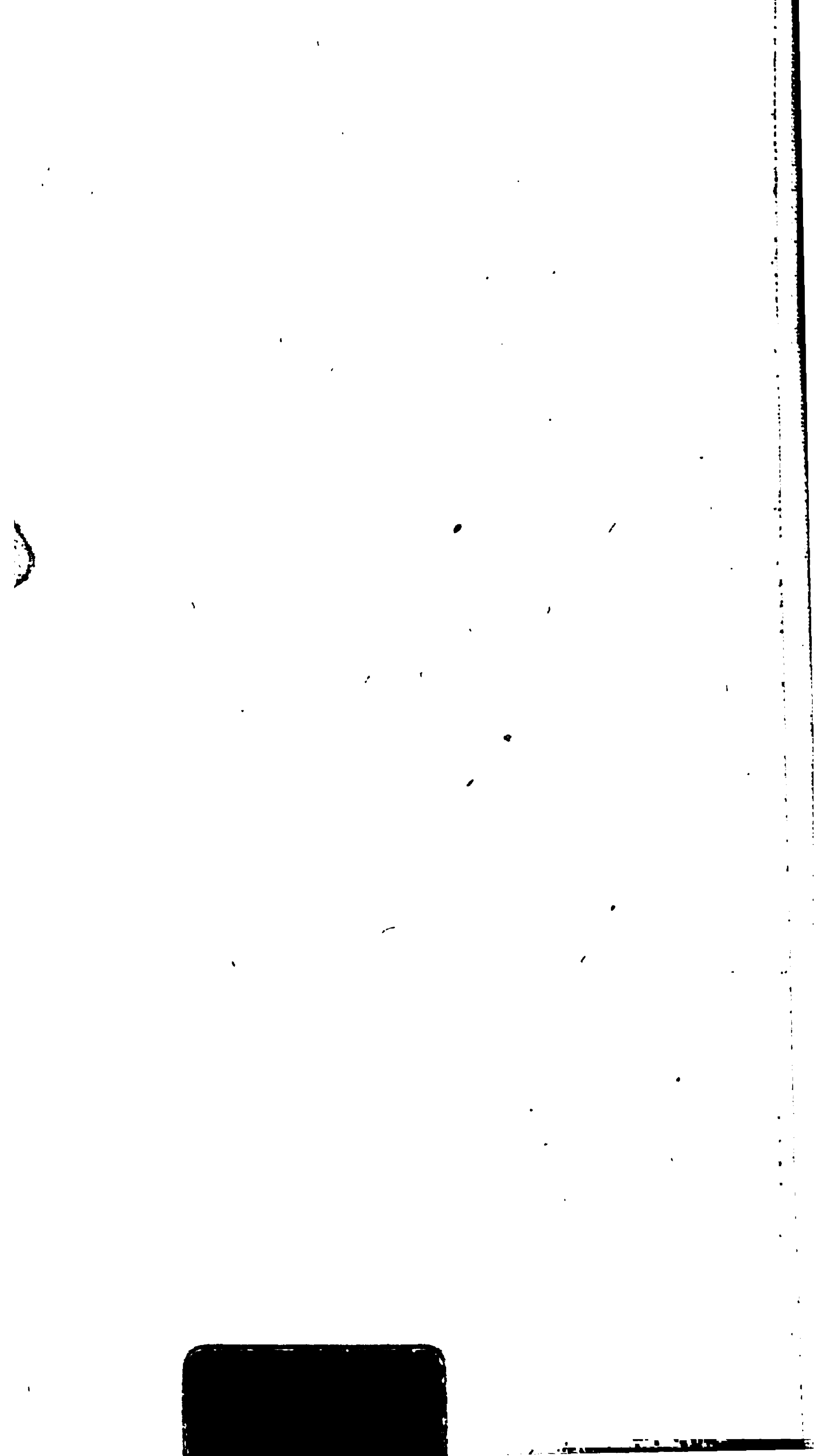

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

XVI. DEEL.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

DOOR

JACOBUS KOK.

ZESTIENDE DEEL.

FRE-FY.

MET KAARTEN, PLAATEN en POURTRAITTEN.

TE AMSTELDAM BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCLXXXVI.

VADERLANDSCH WOORDENBOEK.

FRE.

FREA, een Godin der oude *Saxen*, gelijk men wil, de Gemalin van WODAN, die hun Af-God was; de *Friezen* noemden haar *Frigia*; van welke benaaming de zesde dag der weeke bij ons *Vrijdag* genaamd word. — Andere hielden haar voor VENUS; ook werd zij in de gedaante van de Zon geëerd. — Zie DU FRESNE.

FREDEGARIUS, bijgenaamd SCHOLASTICUS; deeze heeft zijnen naam onsterflijk gemaakt, door zijnen Letterarbeid, waarin de daaden der *Franken* beschreven zijn. Het werk vangt aan, met GUNTRAM, Koning der *Franken*, en eindigt met het vierde jaar der Regeeringe van CLODOVEUS; loopende dus tot op het jaar 739. Hetzelve is door zekeren FREHER vervolgd, tot het Jaar 768, en verder door DU CHESNE; zie *Miræus* en anderen. Menigmaal word ook FREHER gehouden voor den Schrijver van het *kort begrip der Geschiedenissen, van Gregorius van Tours*, en van het vervolg der Geschiedenissen; dan in de oudste Handschriften word zijn naam niet gevonden. Ook heeft men gedwaald ten aanzien van zijnen leeftijd; men meent, dat hij in wezen was geweest, ten tijde van PIPIJN en KAREL DEN GROOTEN; maar deeze dwaaling is veroorzaakt, door dat men het vervolg van FREHER voor zijn Werk heeft aangezien.

FREDEGONDE, was de Gemalin van CHILPERIK DEN I, Koning der *Franken*; een Schepzel, dat eer den naam van een *Helsche Furie*, dan die van *Vrouw* waardig was. — Niemand was ooit eerloozer, onkuischer, wreedaardiger dan zij. Afkom-

ftig van het laagfte zoort van menfchen in *Pikardie*, was zij eerst de dienaresfe en daarna de vrouw, en volflagen meefteresfe van den Koning. — CHILPERIK had reeds vijf kinderen bij ANDOUARIA: FREDEGONDE wist den Koning zodanig te believen dat hij ANDOUARIA verliet, en zig met haar in den Egt begaf. CHILPERIK daarna het oog geflagen hebbende op GALSCNTA, oudfte dogter van den Koning der *Wifigothen* in *Spanje*, deed FREDEGONDE, om haar en ANDOUARIA uit den weg te ruimen, de eene op haar bed vermoorden, en de andere in den ftroom verdrinken. — Daarna blies zij haaren Gemaal alle onregtvaardige ontwerpen in, tegen zijne onderdaanen; dezelve met fchattingen belastende, om oorlog te voeren tegen zijnen broeder, welken hij tot viermaalen toe bevatte; dan de laatfte reize het te kwaad krijgende, werd hij, door SIGEBAL, binnen *Doornik* belegerd, alwaar hem niets overig was, dan de moed van FREDEGONDE. — Zij deed, door twee gehuurde Moordenaars, SIGEBERT ombrengen; en daarna MEROVEUS, den Zoon van CHILPERIK, mede van kant maaken, die getrouwd was, met zijne Moei BRUNEHAUD. — Hier mede nog niet vergenoegd, deed zij haaren Gemaal vermoorden, om reden dat hij haar overfpelig gedrag ontdekt had. — Dit verrigt hebbende, begaf zij zig naar *Parijs*, daar zij zig onder de befcherming ftelde van GONTRAM. Om haare bloedfchendige oogmerken te voldoen, trachte zij BRUNEHAUD en CHILDEBERT insgelijks van 't leeven te berooven; doch haar plan niet kunnende ten uitvoer brengen, maakte zij een magtige toerusting ten Oorlog, ontnam CHILDEBERT *Soisfons*, verfloeg zijne Krijgsbenden, verwoestte *Champagne*, en hernam *Parijs* en andere nabuurige Steden. — Na de maate haarer ondeugden vervuld te hebben, ftierf deeze eerlooze vrouw, in het Jaar 597. —

Zie *de Franfche Chronijk*, MIRÆUS *en anderen*.

FREDERIK DE I, Roomfch Keizer, bijgenoemd *Babarosfa*, wegens zijn roden baard, was de zoon van Hertog FREDERIK, met 't eene oog, van *Zwaben*, uit het geflacht van *Hohenftauffen*, die hem bij *Judith*, dogter van Hertog HENDRIK

DEN

DEN ZWARTEN van *Beijeren*, in den jaare 1121 had verwekt. In zijne jeugt gaf hij reeds blijken van zijne dapperheid, en was mede onder het geleide van Keizer KOENRAAD DEN III, zijns Vaders Broeder, in den optogt naar het H. Land, in het Jaar 1147. Zijn vader in den Jaare 1147 gestorven zijnde, volgde hij hem in het Hertogdom van *Zwaben* op, en kweet zich zo wel, dat Keizer KOENRAAD DE III, zijn eigen zoon voorbijgaande, hem op zijn doodbedde tot Rijksopvolger voorstelde. Dus werd hij in den Jaare 1152 den 4 Maart te *Frankfort* tot Keizer verkooren, en vijf dagen daarna van den Aartsbisschop van *Keulen*, ARNOLDUS, te *Aaken* gekroont. Daarop hield hij te *Merseburg*, nog in het zelfde Jaar, een Rijksdag, om de verschillen tusschen den Markgraaf ALBRECHT van *Brandenburg* en HENDRIK DEN LEEUW, over de nalatenschap des Graaven HERMAN van *Wirtzeburg*, en die der beide *Deensche* Prinssen, CANUT en SUENO, die om de Kroon twistten, te beslissen. Het eerste bleef steken, doordien de Keizer nog niet zo veel gezag had, dat de partijen het aan zijne uitspraak wilden overgeven. Maar de laatste strijd werd dusdanig bijgelegd, dat CANUT zig met eenige Landen moest vergenoegen, en dat SUENO uit handen des Keizers, wien hij ook de hulde deed, de Kroon ontfing. Aan WALDEMAR, nabestaande deezer Prinssen, gaf hij ook zeker Hertogdom in *Denemarken*. Ter zelver tijd vereffende hij de zaak der twee tegen malkander verkorene Aartsbisschoppen van *Maagdenburg* zodanig, dat zij beide van deeze waardigheid afstand deeden, en daarentegen den Bisschop GUICMANNUS van *Zeitz*, op 's Keizers bevel, die hem ook naderhand met den ring en den staf beleende, voor Aartsbisschop erkenden. Wanneer hij in *Saxen* alles had in rust gebragt, ging hij naar *Beijeren*, en liet zich te *Regensburg* voor de tweede maal kroonen. Van daar begaf hij zich naar *Wurtsburg* om aldaar de strijdigheden, tusschen zijne Neven, Hertog HENDRIK DEN LEEUW en Markgraaf HENDRIK DEN II van *Oostenrijk*, wegens het Hertogdom van *Beijeren* ontstaan, bij te leggen; doch de uitspraak werd niet voor den Jaare 1154 te *Goslar* gedaan, en de uitvoering niet eer dan na den eersten optocht des Keizers naar *Italie*, in den Jaare 1155, op den Rijksdag te *Regens-*

burg vastgesteld, wanneer het Hertogdom van *Beijeren* HEN-
DRIK DEN LEEUW toegekend, en de Markgraaf tot Hertog
werd gemaakt, en zig met het Land boven de *Ens* moest
vergenoegen. Op den zelfden Rijksdag te *Wurtsburg*, in den
Jaare 1154, zette hij den Aartsbisschop van *Ments* af, en
stelde zijnen Kancelier ARNALDUS in deszelfs plaats. Vervol-
gens maakte hij zig tot zijnen eersten Veldtogt naar *Italie*
gereed, waartoe hem de oproerige *Milanezen* en de klagten
van den Paus, dat de Burgers van *Rome* noch Hem, noch
den Keizer wilden gehoorzaamen, aanleiding gaven; hoe
ook anderzins door gansch *Italie*, naardien zedert LOTHA-
DEN II geen Keizer aldaar was geweest, een verwarde
stand was, als hebbende de onderdaanen de meeste G
verjaagt, en Republieken opgericht. Wanneer hij ald
November des Jaars 1154 aankwam, liet hij, volgens
woonte der *Frankische* en *Duitsche* Koningen, niet verre
Piacenza, in de *Campi Roncalii*, alle Leenmannen voor
komen, om te vernemen, wie van dezelve tegen 't bevel
hunner Leenheeren van deezen togt waren te huis gebleven;
wanneer om deeze redenen niet alleen verscheide wereldlijke
Heeren, maar ook de Bisschoppen HARTWIJK *van Bremen*,
en ULRICH *van Halberstad* hunne voorregten (*regalia*) on
men werden. Van daar trok hij voort in het *Milaneesche*;
brandde de oproerige Steden *Chiëra* en *Asti*, en veroverde
den Jaare 1155 de met de *Milanezen* in verbond staande
ting *Tortona*, welke hij insgelijks in de assche leide.
volgens hield hij te *Pavia*, welke Stad hem bij de ver
sing van *Tortona* had bijgestaan, zijnen intogt, en werd
daar met de *Longobardische* Kroon gekroond. Hij nam
volgens voor om *Rome* zelf te bezoeken, wanneer hem
derweeg Paus ADRIANUS DE IV ontmoette, en met veel
druk de hardnekkigheid der *Romeinen* voorstelde. De *Ro-
nen* zonden den Keizer hunne Gezanten te gemoet, die
der andere stoute redenen ook eene somme van 5000 pon
zilvers van hem eischten. Doch de Keizer betaalde hu
hoogmoed, vermeesterde eene der voorsteden, en liet zig
18 Junij des gemelden Jaars 1155 door den Paus in de
Pietcrskerk tot Keizer kroonen. Maar dewijl zulks zon
ken-

Perseus geeft zich aan zyn' Overwinnaar over. Bladz. 314.

LXII.

Schipbreuk van Pirrus. Bladz. 335.

kennisse der *Romeinen* was geschied, verwekten zij deswegen een opstand; doch wierden van de Keizerlijken met bebloedde hoofden naar huis gezonden. Wanneer de zomerhette begon, begaf de Keizer zig naar *Spoleto*, welke plaats hij liet slechten, om dat dezelve hem niet had willen gehoorzamen. Na dat hij vervolgens *Apulië* wederom onder zijnen rechtmatigen Heer had gebragt, keerde hij wederom naar *Duitschland* terug, hoewel hij nog onderweeg veel gevaar onderworpen was. Wanneer hij eindelijk in den Jaare 1155 wederom gelukkig in *Duitschland* kwam, hield hij een Rijksdag te *Regensburg*, op welken ARNALDUS, Aartsbisschop van *Ments*, als hebbende in 's Keizers afwezendheid het Rijksbestier gehad, den Paltsgraave HERMAN over verscheide misbedrijven, in zijn Aartsbisdom gepleegt, beschuldigde, waar over ten laatste de Keizerlijke uitspraak volgde, dat de Paltsgraaf HERMAN, nevens tien Graaven en andere Medehelpers, in het Jaar 1156 op de Rijksvergadering te *Spiers*, een hond een gantsche mijle verre moesten dragen. Op den zelven Rijksdag werd ook HENDRIK DE LEEUW, als boven gemeld is, werkelijk in het bezit van *Beijeren* gesteld. Na dat hij dus de rust in *Duitschland* hersteld had, maakte hij toerusting ten oorlog tegen de *Poolen*, die hunnen verdreven Hertog ULADISLAUS niet wilden aannemen, noch schatting aan het *Duitsche* Rijk opbrengen. Hij bragt dezelve ook haast onder gehoorzaamheid; en als zig hun Hertog BOLESLAUS den Keizer hadt onderworpen, moesten zij 2000 marken gouds aan den Keizer, 1000 marken aan den Vorst, die deezen tocht hadt bijgewoond, en 20 marken aan de Keizerinne, voorts 200 marken zilvers aan de Keizerlijke Raden betalen, en veele andere harde voorwaarden, welke zij echter niet hielden, ondergaan. Te *Wurtsburg* gaf hij na zijne terug komst uit *Poolen* des Griekschen Keizers Gezanten gehoor, maar welke hij wegens hunne stoute redenen bestrafte. In den Jaare 1557, nam hij een reis voor naar *Burgundie*, welk land hij op de volgende wijze wederom aan *Duitschland*, van het welke het zig zedert HENDRIK DEN IV. hadt afgescheurt, hechtte. Hij scheidde zig, onder voorwendzel van bloedverwantschap, van

zijne Gemalinne ADELHEID, en trouwde met BEATRIX, dogter van Graave REINALD den laatsten van *Burgundie.* Maar doordien deeze REINALD door Keizer LOTHARIUS DEN II. was in den ban gedaan, en de executie tegen hem den Hertogen van *Zahringen* was opgedragen, en deeze reeds verscheide Steden hadden veroverd, maakte FREDERIK thans een vergelijk met den zelven, uit krachte van 't welke hij hen *Lausanne*, *Geneve* en eenige plaatsen overliet, en het overige wegens zijne Gemalin in bezit nam, en zelfs geheel *Provence* wederom daaraan trok, latende zig van alle vasfaalen des *Burgundischen* Rijks huldigen. Ondertusschen ontstonden 'er onlusten met Paus ADRIANUS, ter oorzake, als volgt. De Paus hadt na des Keizers terug reize naar *Duitschland* den door hem verdreven WILHELM van *Apulie*, wederom voor Koning van *Sicilie* en *Apulie* erkend, en met hem, buiten weten des Keizers, vrede gemaakt. Deeze nam zulks euvel op, zo dat hij terstond alle geestelijken in *Duitschland* verbood, voortaan eenige beneficien van het Pausselijke Hof aan te nemen. Daar bij kwam, dat zeker Bisschop van *Lunden*, in *Schonen*, op zijne terug reize van een bedevaart naar *Rome*, in *Duitschland* gevangen genomen, en kwalijk gehandeld was, zonder dat de Keizer genoegzaam onderzoek naar dit misdrijf hadt gedaan. De Paus zond daar op een Gezantschap van twee Kardinalen, nevens een harden Brief aan den Keizer, in welken onder anderen deeze woorden stonden: *Debes, gloriosissime fili, ante oculos mentis reducere, quàm gratanter & quàm jucundè alio* (præcedenti) *anno, Mater Tua, S. S. Romana Ecclesia, te susceperit, ... quantam tibi dignitatis plenitudinem contulerit.... Neque tamen pœnitet nos desideria tuæ voluntatis implevisse, sed si majora* beneficia *Excellentia tua de manu nostra suscepisset, si fieri posset, ... gauderemus* Maar dewijl het woord *beneficium* toenmaals zo veel als *feudum*, dat is *een leen*, betekende, en de Keizer den Brief aldus uitleide, als of de Paus hem wegens de kroning voor een vazal van den Roomschen Stoel zogt te houden; en daar benevens zekere schilderij van den Keizer LOTHARIUS te *Rome* in het *Lateraan* werd gevonden, in welke dezelve op

op zijne knieën van den Paus de kroon ontfing, met dit bijschrift:

Rex venit ante fores, jurans prius urbis honores;
Post homo fit Papæ, sumit quo dante coronam;

zo betuigde niet alleen de Keizer, maar ook alle geestelijke en wereldlijke standen hun ongenoegen daar over, en schreven aan den Paus, dat zij hun rijk van niemand anders dan van God hadden, en dat zij de Pausselijke Kroning niet anders dan slechts als eene plegtigheid aanmerkten. De Paus verklaarde daarop zijne woorden aldus, dat het woord *conferre* alleenlijk zo veel wilde zeggen als *imponere*, dat is *opleggen*, of *begiftigen*, en *beneficium* zo veel als *bonum factum*, dat is *gunst*, of *weldaad*, en liet hem voorts door zijne gezanten verzekeren, dat hij geenzins van gedachten was, de achting en 't gezag des Rijks te kort te doen. Schoon nu de Keizer zig daar door liet te vrede stellen, voerde hij echter in den Jaare 1158 zijn leger naar *Italie*, werwaarts hem veele voornaame Vorsten, en onder dezelve de Hertog LADISLAUS van *Bohemen*, wien hij kort te voren den Koninklijken tijtel voor zig en zijne nakomelingen hadt gegeven, begeleidden. Zijn voornaamste oogmerk was om de *Milaneezen* te beteugelen, en den Koning van *Sicilie* WILHELM, die *Apulie* hadt bemachtigd, te verjagen. De eerste werden door eene harde belegering zodanig vernedert, dat zij hem op hunne kniën om vrede baden, en al wat de Keizer voorsloeg inwilligden. Na de belegering van *Milaan*, hield hij wederom in de zogenaamde *campi Roncalii* een algemenen leendag, op welken alle Italiaansche Vorsten en alle Burgermeesters in de Steden verschenen, en hunnen leeneed deden. Hij bestelde ook zekere commissie van 20 *Doctoren* in de rechten, die de Keizerlijke regten en regaliën in *Italie* zouden onderzoeken, en openlijk bekend maken, en dwong alle Vorsten en Steden, te zweeren, dat zij zig geene van zulke regten zouden aanmatigen. Ieder Stad

 moest

moest op den voornaamsten Kerktoren den *Keizerlijken* Adelaar zetten. Doch dit alles kon niet beletten, dat de *Milanezen* in het volgende Jaar van nieuw opstonden, de *Keizerlijke* bedienden, die onder hen Burgemeesters wilden aanstellen, verdreeven, ja zelfs den Keizer naar het leven stonden. Zij werden derhalven naar *Marnica* gedagvaard; verscheenen daar ook; maar in plaats van berouw gaven zij tot antwoord, dat zij wel den Keizer den eed van getrouwheid hadden gezwooren, maar den zelven niet belooft te houden; 't welk den Keizer dermaten verbitterde, dat hij de *Milanezen* in den Rijksban deed, en HENDRIK DE LEEUW, GNEFF, en andere *Duitsche* Vorsten, naar *Italie* riep, die terstond met hunne Legers kwamen, wanneer de Keizer op *Crema*, de zijde der *Milanezen* toegedaan, los ging, welke Stad zig ongemeen hardnekkig verweerde, maar ook daar door maakte, dat zij aan de vlamme en de plundering der soldaaten werd overgegeeven. Ondertusschen was Paus ADRIANUS DE IV gestorven, en de meeste Kardinaalen verkooren ROLAND, die den naam van ALEXANDER DEN III aannam, in zijne plaats tot Paus; maar zommigen deeden eene nieuwe verkiezing, waar door OCTAVIANUS, onder den naam van VICTOR DEN IV, Paus werd. Om deeze scheuring te dempen, hield de Keizer in den Jaare 1160 te *Pavie* eene vergadering van Geestelijken; riep de beide Pauzen derwaarts, van welke echter VICTOR DE IV alleen verscheen, dien ook eindelijk van de Kerkvergadering de Pausselijke waardigheid toegekend, en in het tegendeel ALEXANDER DEN III ontnomen werd, welke hem daarentegen in den ban deed. Naderhand oeffende hij wraak tegen de *Milanezen*, en zwoer, niet eerder *Italie* te zullen verlaaten, noch de kroon wederom optezetten, voor dat hij hen had uitgeroeid. Na een tweejaarig beleg werd die Stad in den Jaare 1162 veroverd, en tot aan de Voorsteden geslecht; de inwooners werden gebannen, en de grond, daar die Stad had gestaan, als een vervloekte grond, met zout bestrooid, moetende de Kommandant van *Milaan*, GUALPHAGUS, eenige dagen als een hond aan een keten onder des Keizers tafel leggen. Vervolgens hield de Keizer te *Pavie* een prachtig vreugdefeest,

feest, wanneer hij en zijne Gemalin de kroon droegen, en alle *Lombardische* Bisschoppen, Edelen, en Magistraatspersoonen daar tegenwoordig waren. Ook stelde hij in alle Steden Burgemeesters aan, en begaf zig daar op nog in het Jaar 1162 naar *Besançon*, alwaar hij een plegtelijken Rijksdag hield, op welken ook de Koning van *Frankrijk*, hoe wel maar een dag lang, mede tegenwoordig was, hopende door onpartijdige scheidslieden de scheuring der Kerke bij te leggen. Maar naardien ALEXANDER DE III daar wederom niet verscheen, bevestigde de Keizer VICTOR DEN IV in 't Pausschap. Hij beleende ook aldaar WALDEMAR met de Koninkrijken van *Zweden*, *Denemarken* en *Noorwegen*. In het volgende Jaar 1163 hield hij te *Worms* en *Ments* Rijksdagen, en ging in den herfst naar *Italie*, doch zonder een Leger, alleenlijk om eenige Rijkszaken af te doen, en maakte zekeren Heer uit *Sardinie*, BARRASON genoemd, op zijn verzoek, Koning van dit Eiland, na dat hem dezelve deswegen den leeneed gedaan had. Daar op trok hij wederom naar *Duitschland*, en als in den Jaare 1164, Paus VICTOR DE IV stierf, en de Kardinaalen van deszelfs partij nevens den *Keizerlijken* Aartskancelier RAINALD, GUIDO van *Crema* onder den naam van PASCHALIS DEN III verkooren, bevestigde hij denzelven; en na dat hij in den Jaare 1165 de Vorsten en Bisschoppen in *Duitschland* met eede aan denzelven op het Rijkskonvent te *Wurtsburg* had verbonden, en te *Aken*, het Graf van KAREL DEN GROOTEN doen openen, latende denzelven door PASCHALIS Kanonizeren, nam hij in den Jaare 1166, in November, den vierden togt naar *Italie* aan. Want de *Keizerlijke* bedienden hadden de *Italiaanen* met onbillijke belastingen zodanig gedrukt, dat *Milaan*, nevens andere Steden, een verbond tegen dezelve maakten, hoe wel zij hunnen plicht als Leenmannen omtrent den Keizer niet te buiten gingen. Wanneer de Keizer in de *Campi Roncalii* kwam, hield hij aldaar een algemeene vergadering, bij welke PASCHALIS wederom bevestigd, en ALEXANDER afgezet wierd. Vervolgens zocht hij ALEXANDER uit *Italie* te verdrijven; veroverde op de *Grieken*, die zig met hem hadden verbonden, *Ancona*; doodde hij de 9000 *Romeinen*, en nam 3000 derzelven gevangen. Hij vervolgde deeze over-

 win-

winnning, en kreeg zelfs *Rome* in, wanneer hij PASCHALIS bevestigde, hem van alle *Romeinen* deed huldigen, en zijne Gemalin van hem liet kroonen, moetende ALEXANDER de vlucht neemen. Ondertusschen vatten de *Milanezen* nieuwen moed, en begonnen in den Jaare 1167, den 27 April, *Milaan* wederom op te bouwen; versterkten deeze Stad met wallen en grachten, om dat zij zonder den eed, aan den Keizer gedaan, niet te breken, geen muuren mogten oprechten. Ja zij bouwden in het volgende Jaar nog eene Stad, welke zij, in spijt van den Keizer, en ter eere van Paus ALEXANDER, *Alexandrie* noemden, hoe wel zij, van de *Keizerlijken*, *Palearis* of Stroostad geheeten wierd. waarom zij dan nog tegenwoordig den naam van *Alexandria Della Paglia* draagt. De Keizer deed wel de *Milanezen* en hunne Bondgenooten in den ban, maar dewijl dezelve zijn Krijgsvolk versloegen, en de pest in zijn Leger zeer woedde, was hij genoodzaakt, in den Jaare 1168, in Maart, *Italie* te verlaaten. Na zijne terugkomst in *Duitschland* besliste hij de verschillen tusschen de Bisschoppen en Vorsten van *Saxen* tegen HENDRIK DEN LEEUW, en als zijn neef FREDERIK, zoon van Keizer KOENRAAD, stierf, nam hij deszelfs Landen in bezit, en liet in den Jaare 1169 zijnen zoon HENDRIK, nog maar vijf Jaaren oud zijnde, met bewilliging der standen, door den Aartsbisschop van *Kenlen* te *Aken* kroonen. Toen in het Jaar 1170 Paus VICTOR DE IV overleed, benoemde hij JOHANNES, Abt van *Strume*, in deszelfs plaats, en deed hem ten gevalle eene reis naar *Italie*, tegen ALEXANDER DEN III, die hem zedert zijne laatste reize in den Jaare 1168 had in den ban gedaan, en tegen de *Milanezen*, zelfs te *Wurtsburg* alle standen daar toe aanmoedigende, voorgeevende, dat ALEXANDER DE III de *Keizerlijke* waardigheid van *Duitschland* zocht op de *Grieken* te brengen. HENDRIK DE LEEUW nam ondertusschen een tocht voor naar het H. Land, in welks afwezendheid de Keizer zijne vasalen heimelijk ondervroeg, dat wanneer HENDRIK DE LEEUW mogt komen te sterven, of zij aan hem deszelfs Landen wilden overgeeven. Dit verdroot HENDRIK geweldig, en gaf aanleiding tot nieuwe vijandschap tegen den Keizer; hoe wel zommigen in twijffel trekken, naardien zulks op het

ge-

getuigenis van een eenig Schrijver, die lang na dien tijd geleeft heeft, steunt. Eindelijk ondernam de Keizer den lang besloten zesden tocht naar *Italie*, met eene groote macht, en niet minder hoop, in den Jaare 1174. Hij belegerde terstond *Alexandrie*, maar kon niets daar voor uitrechten, om dat zo wel het Jaargetijde verloopen was, als ook om dat HENDRIK DE LEEUW met zijne onderhoorige troepen den Keizer niet te hulp kwam, en in tegendeel, niettegenstaande het dikwils herhaalde verzoek, naar *Duitschland* keerde; waar door dan de Keizer gedwongen wierd, na dat hij met de oproerigen een stilstand had gemaakt, hem in den Jaare 1175 te volgen. Maar hij wierf versche troepen, en trok met dezelve in den Jaare 1176 naar *Italie*, wanneer hij echter den 24 Maij des volgenden Jaars niet verre van *Legnano* geheel verslaagen wierd; en door dien hij in dien slag het paard onder het lijf verloor, wierd hij vier dagen van ieder een voor dood gehouden. Doch hij bragt 'er het leven nog af, en kwam onverwagt te *Pavie* aan, alwaar hij door dit voorval zich liet beweegen om ALEXANDER DEN III den vrede aantebieden, zodanig, dat de Keizer dien Paus voor rechtmatig zou erkennen, het Land, het welk de Kerk toebehoorde, en inzonderheid de goederen van de Gravinne MATHILDIS, wederom geven, een vijftienjaarigen stilstand met den Koning van *Sicilie*, die zedert dien tijd den Paus in zijne bescherming had genoomen, en een zesjaarigen stilstand met de tegen hem verbonde Steden zou maken, ten einde in dien tijd een vaste vrede kon gesloten worden. Daar op wierd in den Jaare 1177 eene bijeenkomst tusschen den Keizer en den Paus te *Venetie* gehouden, alwaar de Vredetractaaten wierden bezwooren. Men vind daar omtrent door de nieuwe Schrijvers verdicht, dat, toen de *Keizerlijke* Prins OTTO door den *Venetiaanschen* Admiraal ZANI ter Zee was geslaagen, de Paus den gemelden Admiraal een ring gaf, welken hij in het water zou werpen, en daar door als met de Adriatische Zee trouwen; dat de de Prins vervolgens op zijn woord van eere was los gelaaten, om aan den Keizer zekere voorslagen van vrede, in des Pauzen naam te doen, waar door dezelve zig had laten beweegen, van in persoon naar *Venetie* te gaan; dat, wanneer hij bij zijne intrede

den

den Paus voor de *S. Martenskerk* vond zitten, hij hem naar gewoonte de voeten had willen kusfen; maar dat de Paus daar mede niet was te vrede geweest, den Keizer den voet op den nek had gezet, en daar bij de woorden van den Pfalmist misbruikt: *Op leeuwen en adderen zult gij treden*, enz. daar men bijvoegt, dat de Keizer den Paus had te kennen gegeeven, dat hij zulks niet ter eere van hem, maar van PETRUS verdroeg; waar op de Paus had geantwoord, dat het zo wel tot zijne eere als die van PETRUS moest gefchieden. Doch dit alles fteunt alleen op zekere Schilderij, wordende nog tegenwoordig te *Venetie* gevonden, daar de Paus word voorgefteld den Keizer den voet op den nek zettende. Maar men moet weten, dat zulke Schilderijen oudtijds zeer gemeen waren, wanneer men namenlijk wilde verbeelden, dat de eene partij over de andere eenig voordeel behaald, en ze overwonnen had. Dus leest men, dat, als CALIXTUS DE II zijnen Tegenpaus BURDINUS had gevangen bekomen, hij denzelven in zekere Kamer van het *Lateraanfche* Paleis onder zijne voeten leggende deed fchilderen. En echter is het zeker, dat CALIXTUS BURDINUS nooit op den nek heeft getreeden. Dus is het ook geleegen met de Schilderij te *Venetie* van FREDERIK BARBAROSSA; waar bij nog komt niet alleen het algemeene ftilzwijgen, maar ook het duidelijk tegenfpreeken der toenmaals levende Schrijveren, welke uitdrukkelijk melden, dat de Keizer en de Paus malkander alle bedenkelijke eerbewijzingen hebben aangedaan, en dat de eerfte van den laatften den kus des vredes heeft ontfangen; dat hij hem de rechterhand heeft gegeeven, en hem in de Kerk geleid; voorts dat hij, volgens 't gebruik van dien tijd, zijn fteegelreep heeft vastgehouden, en als de Keizer voor hem op 't eerfte gezicht op de knieën was gevallen, dat hij hem terftond heeft opgeheft, en gekust. Het verhaal, den jongen *Keizerlijken* Prins OTTO rakende, is ook valsch, dewijl OTTO toenmaals nog een klein kind was. Het zij echter zo het wil, de Keizer betoonde ondertusfchen, toen hij in den Jaare 1177 naar *Duitschland* kwam, HENDRIK DE LEEUW zijne gramfchap, als alleen de oorzaak van 's Keizers ongeluk zijnde; en wanneer dezelve, na drie malen gedagvaard te zijn, om zich tegen de klagten der *Saxifche* Bisfchoppen

en

en andere wereldlijke Heeren, wegens zijne harde Regeering, te verantwoorden, niet verscheen, deed hij hem in den Jaare 1180 in den Rijksban, ontzette hem van alle zijne Landen, en gaf het Hertogdom van Beijeren aan den Graave OTTO VAN WITTELSBACH, wiens voorouderen het zelve Keizer HENDRIK DEN III hadden ontweldigt, en het Hertogdom van *Saxen* gaf hij aan den Graave BERNHARD van *Ascanie* en *Anhalt*, zone van ALBERT DEN BEER. De Hertog HENDRIK wilde zig niet zo gemakkelijk laten verdrijven, maar zond de nieuwe Leenmannen met bloedige koppen naar huis. Doch toen de Keizer in eigen persoon tegen hem te velde trok, moest zig de Hertog onderwerpen, en met het Hertogdom *Brunswijk* en *Luneburg* vergenoegen; doch zo, dat hij alvorens drie Jaaren lang in *Engeland* als in ballingschap moest omzwerven. Van de overige Landen des Hertogs maakte de Keizer *Lubek* en *Regensburg* tot vrije Rijkssteden; ook onderwierp hij de Markgraafschappen *Stiermarken*, *Istrie*, *Vohburg* en geheel *Tirol* onmiddelijk aan het Rijk. Van de overige *Saxische* Landen hebben de Landgraaf van *Thuringen*, de Bisschop van *Bremen*, en inzonderheid de Aartsbisschop van *Keulen*, die *Engern* en *Westphalen* naar zig trok, al wat zij konden naar zig genomen. Ondertusschen verliep de tijd van den stilstand in *Italie*, wanneer de Keizer, op aanraden van zijnen zone HENDRIK, die gaarne tot Koning van *Italie* wilde gekroond zijn, in den Jaare 1183 te *Constans* eene bestendige vrede sloot, en de huldiging van de *Italiaansche* lieden ontfing. In den Jaare 1184 liet hij te *Ments* met groote plegtigheid zijnen zoon HENDRIK en FREDERIK mondig maken; ging voorts naar *Italie*, en na dat HENDRIK met de *Siciliaansche* Erfprincesse getrouwd was, liet hij hem tot Koning van *Milaan* kroonen. Doch Paus LUCIUS DE III, dit ongaarne ziende, en noch andere redenen daar bij komende, scheen het op nieuw tot eene gevaarlijke verwijdering te zullen komen, welke echter zo wel door de dood van den laatstgemelden Paus LUCIUS DEN III, als ook door die van zijnen opvolger URBANUS DEN III gelukkig gestuit werd. Gedurende deeze voorvallen

kwa-

kwamen 'er van dag tot dag meer droevige tijdingen van der *Turken* voortgangen in het Oosten, waar door de Keizer werd bewoogen, met PHILIPS van *Frankrijk*, en HENDRIK van *Engeland* in een verbond te treden. Hij bragt een Leger van 150000 man op de been, liet een gedeelte van het zelve te water derwaarts gaan, en trok met het overige volk te land door *Hungarie* en over *Constantinopel*, en drong daar mede niet zonder groote moeite, wegens den tegenstand der *Grieken*, door *Asie*, tot in *Sijrie* door. Het begin voorspelde gelukkige overwinningen, door dien hij zig niet alleen door de *Grieken* heen sloeg, maar in twee treffens 16000 *Turken* doodde. Zie *Croisades*, of *Kruisvaarten*. Maar tot allen ongeluk stierf hij den 10 Junij, des Jaars 1190; en melden de meeste Schrijvers van zijnen tijd, dat hij, met zijn Leger over de Rivier *Cijdnus* trekkende, en zig al te onvoorzichtig in het water wagende, is verdronken; hoe wel anderen zulks tegenspreeken, en staande houden, dat hij te *Seleucie* aan eene ziekte is overleeden. Hij heeft twee Gemalinnen gehad, welker eerste, ADELHEID genoemd, des Markgraaven THEOBALD van *Vogburg* dogter, in den Jaare 1149 met hem trouwde, doch van hem in den Jaare 1153 gescheiden werd. Daar op trouwde hij met BEATRIX, Erfdogter van Graave RAINALD van *Bourgondie*, en teelde bij haar HENDRIK DEN VI, zijnen opvolger; FREDERIK, Hertog van *Zwaben*, die aan de pest bij *Ptolomais* in den Jaare 1192 stierf, op wien zijn broeder KOENRAAD in het Jaar 1196 volgde; OTTO, Paltsgraaf van *Burgundie* en Stadhouder in het Koninkrijk van *Arelat*; en eindelijk PHILIPS, Hertog van *Thuringen*, die in den Jaare 1208 door Graaf OTTO VAN WITTELSBACH werd vermoord. *Conr. Ursperg. Morena de reb. Laud. pag.* 448. *Otto Blasio & Otto Frising. Chron. & de reb. Friderici I. Godefr. Viterb. Gunther. Ligur. Robert. de Monte. Helmold. Chron. Albertus Stadensis Pagi Crit. in Baron. Tom. IV. Roderic. de gest. Frid. Burchardi Epist. de excid. Mediol. ap Freher. Tom. I. pag.* 236. *Fort. Olmus Hist. de occult. advent. Venetias Alexandri III. Naucleri Chronogr. Vol. II. Sabellici Hist. Venet. lib. VII. Dec.* 1. *Justiniani Hist. Venet. lib. II. pag.* 27.

Cen-

Centuriæ Magdeb. Cent. XII. cap. 10. *Wagenſeil Catalogus Imp. ſub. Frid. I. Berneggeri Quæſt. Hiſt. Pol. Artopæus & Heumannus Diſſertat. de Frid. I.*

FREDERIK DE II, neef van Keizer FREDERIK DEN I, en zoon van Keizer HENDRIK DEN VI, en van CONSTANTIA, dogter van ROGERIUS, Koning van *Sicilie*, wierd gebooren, zo als zommigen willen, in den Jaare 1190, of volgens anderen, in het Jaar 1193, of 1194, of 1195, of ook 1196, door dien de Schrijvers van dien tijd daar omtrent zeer verſchillen. Als zijn vader in den Jaare 1197 ſtierf, nam zijne moeder de voogdijſchap aan, en bleef met hem in *Napels* en *Sicilie*, als haar erffelijk Rijk zijnde. Zijn vader had hem wel bij zijn leven door de ſtanden tot zijnen opvolger laten verklaaren, en hij is ook na deszelfs dood, en met hulp van deszelfs broeder PHILIPS van *Zwaben*, in het Jaar, 1198 van zommige ſtanden tot Keizer verkooren; doch deeze verkiezing was wegens de onlusten van dien tijd zonder vrucht. (Zie PHILIPS van *Zwaben*, Keizer.) Maar na dat OTTO DE IV in den Jaare 1210, met Paus INNOCENTIUS DEN III, niet alleen in onmin geraakte, maar ook *Napels* en *Sicilie* als een Rijksleen zocht aan zig te trekken, zo als hij werkelijk *Napels* innam, bragt het de Paus zo verre, dat FREDERIK in den Jaare 1212 van den Aartsbisſchop van *Ments*, nevens eenige andere ſtanden, tegen OTTO tot Keizer verkooren wierd, en dat vervolgens de meeſte ſtanden zijne zijde kozen, wanneer hij daarentegen den Paus de onder de vorige twee Tegenkeizeren aan zig getrokkene Steden in *Italie* liet behouden. (Zie meer omſtandigheden daar van op OTTO DEN IV, Keizer.) Na den dood van OTTO DEN IV, in den Jaare 1218 voorgevallen, werden hem door OTTO's broeder, den Paltsgraave HENDRIK, de Rijkstekenen overgelevert, en hij van alle ſtanden zonder tegenſpraak als Keizer aangenomen; waar op hij in den Jaare 1220 een togt naar *Rome* deed, en aldaar van Paus HONORIUS DEN III gekroond werd. Dewijl hij ondertusſchen den Paus wegens zijne Erfſtanden *Napels* en *Sicilie* niet veel betrouwde, bleef hij altoos in *Italie*, en deed in den Jaare 1220 zijnen zoon HENDRIK DEN VII van de ſtenden tot Keizer verkiezen, en in het

het Jaar 1221 kroonen, wien hij, als noch een kind zijnde, eerst den Aartsbisschop van *Keulen* ENGELBERTUS, en na deszelfs dood den Hertog van *Beijeren* LODEWYK als voogd en tevens als Rijksvikaris toevoegde. Nauwlijks was FREDERIK gekroond, of de beide Graaven van *Thuscie*, MATTHEUS en THOMAS, verwekten in *Napels* onlusten, die hij terstond verjoeg, maar welke door den Paus van *Rome* in bescherming genoomen werden. Dit gaf gelegenheid tot grooter verschillen, welke eindelijk in den Jaare 1224, door bemiddeling des verdreeven Konings van *Jeruzalem*, JOHANNES VAN BRIENNE, voor zo verre werden bijgelegt, dat FREDERIK met deezes Konings dogter zou trouwen, het recht op *Jeruzalem* voortzetten, als mede een togt naar het *H. Land* doen, 't welk de Keizer aannam. Maar door dien hij vreesde, dat de Paus bij zijne afwezendheid in *Napels* en *Sicilie* onlusten mogt verwekken, hield hij zijne gelofte niet; maar zijnde een paar dagen op Zee geweest, kwam hij onverrechter zake te rug; weshalven hem GREGORIUS DE IX in den ban deed; doch hij ondernam terstond in het volgende Jaar 1228 wederom dien togt, en maakte zulke voortgangen, dat de Sultan gedwongen werd, *Jeruzalem*, *Nazareth*, *Joppe*, en andere plaatsen, den Christenen interuimen. Niettemin deed de Paus den Keizer ondertusschen, onder voorwendzel van een schadelijken en bespottelijken vrede met den Sultan gemaakt te hebben, ook om dat hij, nog niet volkomen van den ban ontslagen, naar het *H. Land* was gegaan, hem voor de tweedemaal in den ban, en zond een Leger naar *Napels*, om hem dat Rijk afteneemen; ook hitste hij des Keizers eigen schoonvader JOHANNES op, om in *Sicilie* onlusten te verwekken. FREDERIK kwam dan met allen spoed uit het *H. Land* terug; stilde in korten tijd alle onlusten, verjoeg den Paus zelf uit *Rome*, en beteugelde de *Italianen* zodanig, dat eindelijk, door bemiddeling van zommige *Duitsche* standen, de Paus hem in den Jaare 1230 van den ban ontsloeg, waartegen de Keizer den Paus wegens gelede schade 120000 oncen gouds betaalde. De Paus was echter noch niet te vrede, maar hitste des Keizers zoon HENDRIK DEN VII op, dat dezelve in het Jaar 1234 met eenige *Duitsche* stenden en met de Steden in *Lombardie* een verbond

bond tegen zijnen vader maakte; maar wanneer de Keizer in den Jaare 1235 naar *Duitschland* was gekeerd, zette hij hem af, en zond hem naar *Apulie*, alwaar hij zijn leven in eene geduurige gevangenisse heeft geëindigt; in zijne plaats deed FREDERIK zijnen tweeden zoon KOENRAAD DEN IV tot *Roomsch* Koning verkiezen. En dewijl FREDERIK vervolgens de oproerige Steden in *Lombardie*, die het met zijnen zone hadden gehouden, met geweld tot gehoorzaamheid bragt, en *Sardinie* den Paus niet wilde wederom geven, deed hem dezelve op nieuw in den Jaare 1239 in den ban; verbond zig tegen hem met de *Venetianen*, en strooide uit, om hem zwart te maken, dat hij CHRISTUS, MOZES en MAHOMETH voor drie Aartsbedriegers had uitgescholden. De Keizer verdedigde zig tegen deeze beschuldigingen niet alleen schriftelijk bij alle *Duitsche* standen en Buitenlandsche Koningen, Kardinaalen en anderen, maar trok ook met een groot Leger naar *Italie*, en handelde zijne vijanden zo als zij verdienden. De Paus daarentegen verzocht alle Koningen om hulp, en droeg ROBERT, zoon van Koning LODEWYK van *Frankrijk*, de Keizerlijke waardigheid op; vermaande ook in den Jaare 1240 de *Duitsche* Bisschoppen, FREDRIK aftezetten; doch wierd van beide afgewezen. Hij veinsde derhalven, als of hij vrede wilde maken, en schreef, met bewilliging des Keizers, eene Kerkvergadering uit te *Rome*; maar FREDERIK, verwittigd zijnde, dat het op hem gemunt was, bezette zo wel ter Zee, als te Lande, alle toegangen, dat geen Bisschop kon naar *Rome* komen; weshalven INNOCENTIUS DE IV in het Jaar 1244 naar *Frankrijk* week, en een Concilie te *Lion* beriep, werwaarts hij FREDERIK dagvaardde, en te gelijk op nieuw in den ban deed. Hij trok ook de *Duitsche* Geestelijke Vorsten van hem af, zo dat zij in den Jaare 1245 HENDRIK, Landgraave van *Thuringen*, bijgenoemd RASPO, tot Keizer opwierpen, die ook FREDERIKS zoon KOENRAAD uit het veld sloeg, doch voor *Ulm* wierd gewond, en kort daar na in den Jaare 1247 overleed. De Paus bragt vervolgens een nieuwen Tegenkeizer, Graaf WILLEM van *Holland*, op de baan, en ten laatste wierden FREDERIKS vertrouwdste vrienden hem ontrouw; onder welke voorname-

melijk zijn Kancelier PETRUS DE VINEIS was, die, niettegenstaande hij den Keizer te voren mondelijk en schriftelijk zeer nadrukkelijk had verdedigt, nochtans eindelijk zijnen Lijfaarts daar toe bragt, dat hij den Keizer met vergif van kant hielp. Hij eindigde dan in den Jaare 1250 te *Fiorenzola*, in *Apulie*, zijn leven; en zommigen zeggen, dat zijn natuurlijke zoon MANFREDUS hem eerst vergif toebragt; en als het zelve niet schielijk genoeg werkte, hem met een kussen smoorde; hoewel anderen daar aan twijffelen, en zijn dood werd naderhand zelfs in twijffel getrokken, waarom veelen zig valschelijk voor hem hebben uitgegeeven. Voor het overige was FREDERIK een Vorst van ongemeene verdiensten, en hem ontbrak noch ijver, noch dapperheid, om de regten des Rijks staande te houden. Hij sprak *Latijn*, *Grieksch*, *Fransch*, *Italiaansch*, *Arabisch* en *Hoogduitsch* met de grootste vaardigheid, en zogt de vrije konsten met alle magt te bevorderen; want men heeft hem de oprechting der Hooge Schoole van *Weenen* en *Napels* te danken, als mede dat ARISTOTELES, GALENUS, en andere Schrijvers in de *Latijnsche* taale zijn overgezet. Daarentegen kan men ook zeggen, dat hij genegen was tot onkuischheid. Hij heeft vier Gemalinnen gehad, welker eerste, CONSTANTIA genaamd, dogter van Koning ALPHONSUS DEN II van *Arragon*, HENDRIK, boven gemeld, heeft ter wereld gebragt, en in den Jaare 1222 is gestorven. De tweede was JOLANTA, Erfdogter des Konings van *Jeruzalem*, die hem KOENRAAD DEN IV baarde, en in den Jaare 1228 overleed; bij de derde, IZABELLE, dogter van Koning JOHANNES van *Engeland*, had hij HENDRIK, Stadhouder van *Sicilie*, welke Gemalin in het Jaar 1241 is gestorven. Zijne vierde Gemalin was zeer rijk; doch haar naam is onbekend. Zommige laatere Schrijvers spreeken nog van twee andere; doch men kan 'er niets zekers van zeggen. Daar benevens had hij verscheide matresses, van welke de vermaardste was BLANKA, marquisinne van *Montferrat*, die hem MANFREDUS, Vorst van *Tarento*, ENZIUS, of HENTIUS, of HENDRIK, Koning van *Sardinie*, en FREDERIK, Vorst van *Antiochie*, baarde. *Zie de voorgemelde Schrijvers, als mede* CHINERUS *orat. de vita* FRIDERICI *II. Imp.*

FAR-

FREDERIK DE III, bijgenoemd DE SCHOONE, was een zoon van Keizer ALBERT DEN I, en van ELISABETH, dogter van MAINARD, Hertog van *Karinthie* en Graaf van *Tirol*. Den bijnaam van den SCHOONEN kreeg hij wegens zijne levendigheid en welgemaaktheid: egter heeft hij nooit op de muntstukken, gelijk sommigen willen, deezen bijnaam gebruikt. Na zijns vaders dood, die in den Jaare 1308 vermoord werd, had hij eenige hoop tot de *Keizerlijke* waardigheid; doch HENDRIK van *Luxemburg* kreeg dezelve, en zogt de goederen van het Huis van *Habsburg* aan zig te trekken. FREDERIK, dit laatste bemerkende, liet zig tegen de *Keizerlijke* bedienden verluiden, dat reeds vijf Koningen wegens de *Oostenrijksche* Landen hun leven hadden verlooren, en dat HENDRIK misschien de zesde kon worden; welke bedreiging van die uitwerking was, dat hem de Keizer 't leen daar van niet langer weigerde, doch onder beding, dat FREDERIK hem op den togt naar *Rome* met 200 gewapende ruiters zou begeleiden. Alzo nu HENDRIK op deezen togt zijn leven verloor, en de *Keizerlijke* troon een Jaar lang ledig stond, dacht FREDERIK denzelven zekerlijk te beklimmen, maar kon alle de Keurvorsten niet op zijne zijde brengen: want de Aartsbisschop van *Ments*, PETRUS, was tegen hem, om dat hij, nog Bisschop van *Basel* zijnde, wegens de voor zijn Sticht aangekochte goederen, *Lichstal* en *Hamberg*, van de *Oostenrijkers* veel overlast had moeten lijden. BALDUIN van *Trier* was een doodvijand van het *Habsburgsche* Huis, om dat FREDERIKS vader hem met de wapenen had gedwongen, om de inkomende tollen aan den Rhijnstroom aan hem overtegeeven. JOHANNES, Koning van *Boheemen*, uit het Huis van *Luxemburg*, had reden om de verkiezing van FREDERIK te dwarsboomen, doordien het Huis van *Oostenrijk* met alle magt naar de *Boheemsche* kroon stond. Deeze trokken den Hertog van *Saxen*, JOHANNES, en den Markgraave van *Brandenburg*, WALDEMAR, van de *Oostenrijksche* partij af, kwamen gezamenlijk te *Frankfort* aan den *Maijn* bij malkander, en verkooren LODEWYK, Hertog van *Beijeren*, tot Keizer. Zommigen zeggen, maar met geen zekerheid, dat WALDEMAR in persoon niet tegenwoordig was. De Aartsbisschop van *Keulen*, HENDRIK *van Vernenberg*, hield in te-

gendeel met alle magt de *Oostenrijksche* partij, voornamelijk om dat hem FREDERIK had belooft, dat zijn broeder HENDRIK van *Oostenrijk* met des Aartsbisschops broeders dogter zou trouwen. Bij deezen voegde zig de Paltsgraaf aan den Rhijn, RUDOLPH, als hebbende eene natuurlijke vijandschap tegen zijnen ligchaamelijken broeder LODEWYK; ook was hij door het *Oostenrijksche* geld omgekocht. Deeze beide trokken HENDRIK, Hertog van *Karinthie*, en RUDOLPH, Hertog van *Saxen*, aan hunne zijde, van welke de eerste tegen JOHANNES van *Luxemburg* een eisch op *Boheemen* maakte; deeze in het tegendeel oordeelde bij de verkiezing meer regt dan zijn broeder te hebben, als die eerst tot Bisschop van *Passau* verkooren was, en dus geen wereldlijke Keurvorst te gelijk kon zijn. Deeze werden met malkander verkoozen den 19 October in den Jaare 1314 te *Saxenhauzen*, een Steedje nabij *Frankfort* geleegen; FREDERIK van *Oostenrijk*, die zig daar omtrent onthield, voerde hem naar *Bon*, maar niet naar *Bingen*, gelijk eenigen voorgeeven, en liet hem aldaar door den gemelden Aartsbisschop van *Keulen* met de gewoone plechtigheid zalven, wanneer de overige ondertusschen LODEWYK te *Frankfort* verkooren, en kort daar na te *Aken* kroonden. Door deeze dubbele verkiezing en oneenigheid raakte *Duitschland* in een erbarmelijken toestand. De Steden van den *Neder-Rhijn* hingen LODEWYK, en die van den *Boven-Rhijn* FREDERIK aan, en de *Zwitzers*, die het noch met den eenen, noch met den anderen hielden, hadden thans de beste gelegenheid om hunne vrijheid, tot welke zij reeds onder de Regeering van ALBERT van *Oostenrijk* een goeden grond hadden gelegt, te vestigen. De beide Keizers trokken langen tijd heen en weer, voor dat het tot een treffen kwam: want de schermutzelingen, welke bij *Spiers*, in *Zwaben*, bij *Eslingen*, aan de Rivier den *Nekker*, en in den *Elzas* tusschen hen voorvielen, waren wel bloedig genoeg, maar niet magtig om een zo gewigtig verschil te beslissen. Eindelijk viel FREDERIK, met zijnen broeder LEOPOLD den prijswaardigen, in den Jaare 1322 in *Beijeren*, verwoestte dat Land, en dwong LODEWYK, dat hij zig met zijn volk in de vaste plaatsen moest werpen. Maar toen die van *Oostenrijk* kort daar na een kans

zoch-

zochten te wagen, doch al te diep in het Land waren ingedrongen, en hunne magt hadden verdeeld, als zijnde LEOPOLD met een gedeelte afgezonden om de goederen des Graaven van *Montfort*, die het met *Beijeren* hield, te vuur en te zwaard te verwoesten, trok LODEWYK met 32000 man tegen hen op, wanneer eindelijk tusschen *Oettingen* en *Muhldorf* een slag voorviel, die omtrent tien uuren duurde. Het scheen in het eerst, dat de *Oostenrijkers* de overwinning zouden behaalen: want de *Boheemers* namen ten deele de vlucht, ten deele gaven zij hun geweer vrijwillig over, en wilden liever gevangen zijn, dan sterven; ja alles was aan den kant der *Beijerschen* in zo groote verwarring, dat men niet wist, of LODEWYK dood of levendig was. Doch eindelijk herzamelde SIEGFRIED SCHWEPPERMAN de vluchtenden, en stelde dezelve zodanig tegen de *Oostenrijkers* in slagorde, dat denzelven de wind en de zon in de oogen was; dit gaf den benaauwde *Boheemers* lucht, en liet den Burggraave FREDERIK van *Neurenberg* den vijand van achteren aantasten. Als de *Oostenrijkers* dezelve zagen aankomen, meenden zij, dat het krijgsvolk van LEOPOLDUS was, dat zig spoedde om hen te hulp te komen, als hebbende *Oostenrijksche* vaandels, welke gemelde FREDERIK uit list gebruikte; maar zij werden wel haast het tegendeel gewaar, en lieten den moed zakken, vooral, toen zij bemerkten, dat Keizer FREDERIK zelf gevangen was: want ALBERT van *Rindsmaul*, die het op hem den meesten tijd van den slag gemunt had, viel hem zodanig op 't lijf, dat hij zig eindelijk, de Burggraaf daar bij komende, moest overgeeven. HENDRIK, Hertog van *Oostenrijk*, raakte ook, met 1300 man, onder welke de voornaamste Edelen waren, in handen der vijanden, en kwam niet eer weder los, voor dat hij 3000 dukaaten losgeld betaald, en nog daarenboven de Steden *Znoijm*, *Castel*, *Laa*, en *Weitra* aan den Koning van *Boheemen* had afgestaan. Men bragt den gevangen Keizer in persoon bij LODEWYK, die hem met deeze woorden ontfing: *Mijn neef, wij zien u gaarne;* waar na hij hem op het Slot *Trausnitz* liet brengen. LEOPOLD was het meest bekommerd over dit ongeval, als oordeelende, dat hij al de schuld daar van had, om dat hij niet terstond

was opgetrokken, als hem zijn broeder van den aantogt der vijanden had kennis gegeeven. Men zegt, dat hij na dien tijd 'er nooit vrolijk uitzag, en zelf met den duivel, om zijn broeder los te maken, een verdrag heeft gemaakt; doch dat hij deezen gevaarlijken leidsman, die in de gedaante van een scholier bij hem kwam, niet had willen volgen, maar hem, door verscheiden maalen het teken des kruisses te maken, had verdreeven. Het zij zo het wil, FREDERIK moest eenige Jaaren in de gevangenisse blijven, tot dat hem LODEWYK zelf kwam bezoeken, en met hem een vergelijk maakte, 't welk van weerzijden, met het H. Avondmaal te genieten, werd bevestigd. De *Beijersche* Schrijvers melden, dat FREDERIK al zijn regt op het *Keizerrijk* heeft afgestaan, en daar benevens belooft, alle ingenoomene Rijkssteden en Landen weder te geven; dat hij met LODEWYK een bestendig verbond tegen alle hunne vijanden heeft geslooten, en zig verplicht, den *Keizerlijken* tijtel geduurende het leven van LODEWYK niet te gebruiken. Maar de *Oostenrijksche* Schrijvers brengen daar tegen in, dat zig de beide Keizeren zamen hebben vergeleken, om het Rijk met malkander te bestieren; dat de een zo veele eer als de ander zou genieten; dat alle leenen en andere gewigtige zaken door beiden afgedaan, en de hooge Vierschaaren des Rijks zo wel door LODEWYK, als door FREDERIK zouden besteld worden; en eindelijk, dat onder hen eene bestendige vriendschap en een eeuwig verbond zou zijn. Doch tegen dit laatstgemelde vergelijk doen zig veele zwarigheden op; want het is bekend, dat naderhand, toen FREDERIK den Koninklijken tijtel aannam, de Koning van *Boheemen*, op bevel van LODEWYK, een inval in *Oostenrijk* moest doen, om hem tot andere gedachten te brengen; en dat hem LODEWYK om deeze reden te *Inspruk* kwam bezoeken; doch dat zij vruchteloos van malkander scheidden. Indien FREDERIK langer geleeft had, zou men van deeze gantsche zake meer zekerheid hebben; maar hij stierf zeer schielijk; want de wormen groeiden bij zijn leven uit zijn lijf, en deeze bedroefde kwaal sleepte in den Jaare 1330 een Vorst in het graf, die voor den schoonsten van zijnen tijd wierd gehouden. Hij liet bij zijne Gemalinne ELIZABETH, dogter van JACOBUS DEN II, Koning van *Arragon*, na

twee

twee dogters, genaamd ANNA en ELIZABETH. *Zie dezelve Schrijvers.*

FREDERIK DE IV, gebooren Hertog van *Brunswijk* en *Luneburg*, de zoon van Hertog MAGNUS TORQUATUS. Terwijl hij zijn vader vroeg verloor, moest hij onder de aangematigde voogdijschap van zijnen neef OTTO DEN KWAADEN veel verdriet uitstaan. Dezelve had onder anderen het Slot *Wolffenbuttel* met zijn volk bezet, en deed uit het zelve die van *Brunswijk* veel schade; want hij nam menschen en vee weg, en handelde de gevangene burgers op het Slot zeer hard. Doch de Hertog FREDERIK maakte zig door den volgenden list meester van het Slot. Hij ging met zijnen neef OTTO naar beneden, om de Misse bij te woonen; veinsde, dat hem de neus ontsprong; keerde daar op weder te rug naar het Slot; liet de valbrug achter zig ophaalen; deelde aan de gevangene burgers van *Brunswijk* schietgeweer uit, en gaf aan de in het veld bestelde *Brunswijkers* een teken, dat het tijd was hem te hulp te komen. Hertog OTTO, onraad bemerkende, week naar *Gottingen*, en bemoeide zig zedert niet meer met de voogdijschap. Toenmaals was WENCESLAUS, Keurvorst van *Saxen*, ook Hertog van *Luneburg*. Met deszelfs dogter ANNA trouwde Hertog FREDERIK, gelijk als zijn broeder, Hertog BERNHARD, met de tweede dogter van WENCESLAUS, MARGARETHA genaamd, ten einde daar door het *Luneburgsche* Land wederom aan het *Brunswijksche* Huis mogt komen. Maar hij geraakte met zijnen schoonvader in onmin, om dat dezelve FREDERIKS moeder, CATHARINA, en deszelfs broeder, Hertog HENDRIK VAN ZEIL, wilde verjaagen. Hertog FREDERIK kwam met zijn volk zijne moeder naar *Zell* te hulp. Maar terstond daar na, voor dat 'er eenige vijandlijkheden werden gepleegt, stierf WENCESLAUS schielijk. Des niettegenstaande voeren die van *Luneburg* met hunne Bondgenooten, den Bisschop van *Minden*, den Graaf van *Schauemburg*, en andere, voort, met de gemelde Hertogin van *Zeil* te verdrijven. 'Er gebeurde in den Jaare 1388 te *Winsen*, aan de Rivier de *Aller*, een slag, in welken die van *Luneburg* en hunne medehelpers geheel verslagen wer-

 den,

den, en gedwongen, den gemelden Hertog BERNHARD, broeder van deezen FREDERIK, en tweede dogters man des verstorvenen WENCESLAUS, (wien die van *Swicheld* en *Steinberge*, *Hildesheimsche* vazallen, gevangen hielden) voor 7000 marken te losſen, en als hunnen Landvorst aanteneemen. Nog in het zelve Jaar nam Hertog FREDERIK het Slot *Irxhem*, of *Ierxheim* in, en bragt het aan zijn huis. In dat Jaar werd Graaf HENDRIK VAN HOHENSTEIN Bisſchop van *Halberſtad*, met wien Hertog FREDERIK tot aan beider dood, die in een Jaar gebeurde, in geduurige onlusten leefde; en deeze beide Heeren deden malkander met roven en branden groote ſchade. In het Jaar 1383 had dezelve Hertog met de *Hildesheimsche* Stichtsjonkeren, KOERT VAN SWICHELD en HANS VAN STEINBERGE te doen, die zig wel na den ſlag bij *Winzen*, in welken zij hem hadden bijgeſtaan, volkomen met hem hadden verzoend, doch thans van nieuw begonnen vrij ſtout te worden. Daar op kwam het te *Beinem*, tusſchen *Wolffenbuttel* en *Goslar*, den 14 of 21 October, tot een ſlag, in welken de Heer VAN STEINBERGE ſneuvelde, en de Heer VAN SWICHFELD werd gevangen genomen; moetende zig voor 7000 marken wederom losſen, welke hij tot rantzoen voor Hertog BERNHARD had ontfangen. In den Jaare 1395 ſtond deeze Hertog FREDERIK VAN HELDRUNGEN tegen die van ERFURT bij; en dewijl deeze bij die gelegenheid des Hertogs dapperheid leerden kennen, verkooren zij hem, na de uitkomst van dit verſchil, tot hunnen Beſchermheer en Opperveldheer, namenlijk om hem in hunne oorlogen, die niet tegen het Rijk waren, bij te ſtaan, waar voor zij hem Jaarlijks eene ſomme gelds beloofden. De *Duitſche* Vorſten zogten toen een dapperen Held, dewelke den zeer gehaaten WENCESLAUS kon te keer gaan, en hem te eerder van de *Keizerlijke* waardigheid berooven, ſchoon 'er een ander in deszelfs plaats was. FREDERIK werd daar toe verkooren, en op den Rijksdag te *Frankfort*, op S. Urbanusdag, of den 25 Maij des Jaars 1400, van de aanwezende Keurvorſten van *Ments*, RUPERTUS van de *Palts*, en RUDOLPH van *Saxen* tot *Roomsch* Koning verkooren; waar op den 20 Auguſtij WENCESLAUS plegtelijk werd afgezet, toen de nieuwe Koning of

Kei-

Keizer FREDERIK reeds dood was: want dezelve was wel nevens zijnen broeder bij den Rijksdag mede tegenwoordig, maar na de verkiezing trok hij naar huis, voornemens zijnde om in het kort tot de kroning wederom te komen. Hij werd van veele Vorsten en grooten verzeld; maar op deeze reize, op S. Bonifaciusdag, of den 5 Junij, zijnde Pinxter avond, niet verre van *Fritzlar*, geweldigerhand overvallen, en om dat hij zig niet wilde laten gevangen nemen, gedood. Men zeide toenmaals, dat JAN VAN NASSAU, Keurvorst en Aartsbisschop van *Ments*, de aanlegger van deeze daad was; welken echter anderen, voornamentlijk N. C. SERRARIUS en ZACHARIAS VICTOR, daar van vrij spreeken, en het komt wel meest daar op aan, om dat gemelde Keurvorst zig daar van met een eed heeft gezuiverd; om dat nog niemand een rechte oorzaak van vijandschap tusschen hen heeft aangeweezen; (want dat hij zou gevreesd hebben, dat hem EICHFELD wederom mogt afgenomen worden, is niet met al) voorts om dat de Graaf van WALDEK, van wien hier na zal gesprooken worden, zelf den Keurvorst heeft onschuldig verklaart, en zig wegens deeze daad met den Keurvorst eerst moeten verzoenen; ook om dat de Keizer RUPERTUS in den brief, waar in hij de daders openlijk bestraft, niet van den Keurvorst spreekt. Maar dit is zeker, dat Graaf HENDRIK VAN WALDEK, zoon van HENDRIK DEN YZEREN, die toenmaals bij den Keurvorst van *Ments* Raad en Hoofdman van het Slot *Rusteberg* was, den Keizer FREDERIK heeft aangevallen; maar waarom hij zulks gedaan hebbe, zo hij het niet op bevel van zijnen Heer, den Keurvorst van *Ments*, heeft gedaan, kan men niet zeggen. De gemelde VICTOR zegt, dat de gedachte Graaf wegens de *Luneburgsche* Prinsesse MACHTELD, dogter van OTTO en MARGARETHA VAN MEKELENBURG, die in den Jaare 1333 met Graave HENDRIK VAN WALDEK, zijnen overgrootvader, getrouwd was, een eisch op het Hertogdom van *Luneburg* had gemaakt, en begeerd, dat deeze eisch tot de vrouwelijke nakomelingschap van WILHELM zou voortgetrokken worden. Dat deeze eisch van des Graaven overgrootvader tegen WILHELM zelf was bijgebragt, en van KAREL DEN IV denzelven was toegestaan, om namenlijk

100,000 marken fijn zilver uit dat Hertogdom te trekken. Maar wanneer men bij de daar op gevolgde onlusten niet tot zijn regt kon komen, schoon noch des Graaven grootvader, OTTO, noch zijn vader HENDRIK, bijgenoemd DE YZERE, ooit hun recht van aansprake hadden opgegeeven, had dus eindelijk de Graaf HENDRIK zig zelf, volgens de gewoonte van dien tijd, willen recht verschaffen, en den verkooren Keizer gevangen nemen, waar op, na krachtigen tegenweer, deszelfs dood was gevolgd. Ondertusschen werd zijn lijk naar *Wibbrechtshauzen* gebragt, en de ingewanden daar uit genomen en begraaven, maar het lijk zelf te *Brunswijk*, in de Domkerke, bijgezet. De overige gevangenen, die den Keizer hadden verzeld, werden op gegeeven verzekering, dat zij zig niet zouden wreken, losgelaten; maar de Hertogen van *Brunswijk*, FREDERIKS broeders, trokken bijna alle de *Saxische* ftenden aan hunnen kant, en vielen in 't Land van den Keurvorst van *Ments* en van den Graave van WALDEK. De geenen, die hunne handen voornamentlijk aan den Keizer hadden geslagen, waren FREDERIK VAN HARTINGHAUZEN en CUNTZMAN VAN FALKENBERG. Deeze werden door hunne vervolgers in het Slot *Gabelhauzen* belegerd, doch ontvluchtten het, en werden eerst in den Jaare 1403 van Keizer ROBBERT door eene geregtelijke uitspraak, dewelke bij MEIBOMIUS gevonden word, aldus gedoemd, dat zij in het Sticht van *Fritzlar* een eeuwigduurende zielmis en altaar zouden stichten; in de gevangenis, waar en wanneer het de Keizer wilde hebben, gaan, en voorts tien Jaaren buiten *Duitschland* blijven, en dat dit geduurende de vier eerste Jaaren zonder genade moest geschieden; maar dat de Keizer omtrent de zes andere Jaaren hen naar bevinding van zaken hunne terugkomst kon vergunnen. Voor het overige wordt Keizer FREDERIK geroemd, een kloek, dapper, rechtvaardig, en daar bij een vredelievend Vorst geweest te zijn. Bij zijne Gemalinne ANNA, dogter van WENCESLAUS, Keurvorst van *Saxen*, hadt hij twee dogters, ANNA en ELIZABETH, van welke de eerste met Hertog FRERIK DEN OUDEN van *Oostenrijk*, en de tweede met Graave GUNTHER VAN SWARTSBURG, of HENRIK, gelijk hem anderen noemen, is getrouwd geweest. *Rerum Moguntinarum lib. V. pag.* 868 *seq.*

seq. Schurtsfleisch Strictur. Waldeccianarum Antiquitat. §. 10. *Buntings. Braunschw. und Luneb. Chron. pag.* 260 *enz.* *H. Meibomii Jun. Dissert. de Friderici ducis Br. & Lun. in Imperatorem electione & misera cæde, Tom. III. Rer. Germ. p.* 419. *seq.*

FREDERIK DE V, of DE III, gelijk hem anderen noemen, welke FREDERIK DEN SCHOONEN van *Oostenrijk*, en Hertog FREDERIK van *Brunswijk* uit het getal der Keizeren uitsluiten, was de zoon van Hertog ERNEST DEN IJZEREN van *Oostenrijk*, door hem bij ZIMBURGIS, dogter van Hertog ZIEMOVITUS van *Masovie* verwekt, en werd in den Jaare 1415 gebooren. Twintig Jaaren oud zijnde, trok hij naar het H. Land, en in zijn vijfentwintigste werd hij te *Frankfort* eenparig tot Keizer verkooren, en in zijn zevenentwintigste te *Aken* gekroond. Den togt naar *Rome* deed hij eerst in den Jaare 1452. dewijl 'er toen twee Pauzen waren, namenlijk EUGENIUS DE IV en FELIX DE V, die het wegens den stoel niet eens konden worden, tot dat eindelijk NICOLAUS DE V alleen tot Paus werd verkooren, van welken zig eindelijk FREDERIK eerst te *Rome* in den Jaare 1452, den 14 Maart, met de *Lombardische*, en drie dagen daar na met de *Keizerlijke* kroon liet kroonen. Dewijl hij van nature genegen was tot een stil leven, liet hij dikwils dingen tot zijn nadeel lopen, die hem daar na hinderlijk konden zijn: want in den Jaare 1445 lieten hem de *Boheemers* door een gezantschap verzoeken, dat hij of hunne kroon, of ten minste de voogdijschap over den onmondigen LADISLAUS wilde aanneemen; maar hij wilde geen van beiden doen, en gaf daar door gelegenheid, dat de *Boheemers* GEORG PODIEBRAD Voogd en Stadhouder van hunnen Koning maakten, die den Keizer naderhand, om dat hij hem den jongen LADISLAUS weigerde overtegeeven, beoorloogde. Dus deden ook de *Hungaren*, en dwongen hem, dat hij LADISLAUS, nu twaalf Jaaren oud zijnde, moest loslaaten. Hij voegde hem ondertusschen drie Stadhouders en Voogden, HUNNIADES in *Hungarie*, PODIEBRAD in *Boheemen*, en ULRICH in *Oostenrijk*, toe; doch de vroege dood van den meergemelden LADISLAUS,

SLAUS, die in het Jaar 1458 voorviel, scheurde *Hungarie* en *Boheemen* van *Oostenrijk* af, en bragt het eene aan HUNNIADES, en het andere aan PODIEBRED. MATTHIAS, zoon van gemelden HUNNIADES, beoorloogde in den Jaare 1477 den Keizer; en *Oostenrijk* moest, na dat 'er de vijand reeds groote brandstichtingen had aangerecht, hem met 100,000 guldens afkoopen. Maar als dit geld niet op den bestemden tijd werd betaald, en de Keizer daarenboven den gevluchten Aartsbisschop van *Gran*, in weerwil van den Koning MATTHIAS, in zijne bescherming nam, begon de Oorlog in den Jaare 1480 op nieuws, wanneer gantsch *Oostenrijk* verlooren ging; de schade zou nog grooter geweest zijn, bijaldien niet Hertog ALBERT van *Saxen* op eigen kosten een Leger had op de been gebragt, den vijand daar mede te keer was gegaan, en hem eindelijk in den Jaare 1487 tot een stilstand van wapenen had gedwongen. Na den dood van Koning MATTHIAS, in den Jaare 1490 voorgevallen, werd *Oostenrijk* volkoomen van de *Hungaren* verlost. Behalven deezen *Hungarischen* Oorlog, is die gevoert werd in de *Nederlanden*, de merkwaardigste, onder zijne Regeeringe voorgevallen, en door den hoogmoed van Koning KAREL van *Burgundie* veroorzaakt: want deeze, niet alleen Hertog van *Burgundie*, maar ook, door 't kopen van het Hertogdom *Gelder*, nu bezitter van gantsch *Nederland* geworden zijnde, wilde met geweld Koning zijn, en bood den Keizer aan, bijaldien hij hem hier in wilde genoegen geven, dat hij niet alleen de van *Frankrijk* afgescheurde Landen zou wederom aan *Duitschland* brengen, maar ook zijne erfdogter MARIA aan 's Keizers zoone MAXIMILIAAN ten huwelijk geven. Doch naardien des Hertogs verzoek werd afgeslaagen, vatte dezelve een grooten haat tegen den Keizer op, en zogt naar gelegenheid om hem denzelven nadrukkelijk te doen gevoelen. Wanneer vervolgens de Keizer den Landgraave HERMAN van *Hessen*, welken de Domheeren van *Keulen* tegen hunnen Aartsbisschop ROBBERT, uit het *Paltsische* Huis hadden verkooren, in zijne bescherming nam, koos Hertog KAREL de zijde van den afgezetten Aartsbisschop, en belegerde den Landgraaf binnen *Neus*, maar kon die plaats, wegens het

aan-

aannaderende *Keizerlijk* Leger, niet veroveren, maar moest, wegens den inval der eedgenooten in zijne Landen, vrede maken, en het voormaals beloofde huwelijk tusſchen den *Keizerlijken* Prins en zijne dogter van nieuws bekrachtigen. En alzo dit huwelijk na den dood van Hertog KAREL voltrokken werd, kwam het Huis van *Oostenrijk* tot deeze aanzienlijke erffenisſe, die echter dit Aartshertoglijke Huis, wegens veele binnen- en buitenlandſche onlusten en oorlogen, veele moeilijkheid heeft veroorzaakt: ja de *Keizerlijke* Prins MAXIMILIAAN, die twee Jaaren te vooren tot *Roomsch* Koning was gekroond, werd te *Brugge* den 5 Februarij des Jaars 1488 zelfs gevangen gezet. Keizer FREDERIK bragt derhalven tot zijne loslaating een Leger op de been; maar de oproerigen wachtten het zelve niet af, maar lieten den Prins op zekere voorwaarden los. Gelijk nu Keizer FREDERIK veele buitenlandſche vijanden had, dus verwekten hem ook de binnenlandſche onlusten des Rijks veel moeilijkheid. Het grootſte onheil veroorzaakte de twist tusſchen den Aartsbisſchop DIETHER van *Ments*, dien de Paus had afgezet, en tusſchen Graave ADOLPH van *Nasſau*, welken de Paus in deszelfs plaats tot de Aartsbisſchoppelijke waardigheid zocht te verheffen. De Keizer nam, op aanraden der Pausſelijke Gezanten, de partij van den laatſten aan, niettegenſtaande de eerſte het gezag des *Duitſchen* Rijks met grooten ijver tegen den Paus verdedigde. In *Beijeren* ontſtonden ook eenige vijandlijkheden, wanneer Hertog ALBRECHT van *Beijeren* de vrije Rijksſtad *Regensburg* buiten 's Keizers weten zogt te koopen; welke onderneeming hem echter dezelve, met bedreiging van den ban, belette. De moeilijkheden, welke in *Holſtein* na den dood van Graave ADOLPH van *Holſtein* tusſchen Koning CHRISTIAAN DEN I van *Denemarken* en den Graave van SCHAUMBURG wegens het Graafſchap *Holſtein* ontſtonden, beſliste Keizer FREDERIK eindelijk zodanig in den Jaare 1469, dat de gemelde Koning in het bezit van 't gezegde Graafſchap zou geſteld worden, maar daarentegen den Graave van SCHAUMBURG 43000 goudguldens voor zijn recht uitkeeren. Het ſcheen ook, dat Koning KAREL DE VIII van *Frankrijk* een oorlog in den zin had, dewijl hij de Prinsesſe van *Bretagne*, welke aan Koning

MA-

MAXIMILIAAN verlooft was, ten huwelijk nam: doch de inval der *Turken* maakte, dat 'er eene vrede te *Senlis* in den Jaare 1493 getroffen werd. Voor het overige zijn de bekende *Concordata* tusschen hem en Paus NICOLAUS DEN V in den Jaare 1447, over het vervullen der openstaande Geestelijke ampten, opgerecht. Ook begon onder hem het *Zwabische* verbond in den Jaare 1488, dienende tot onderhouding van den binnenlandschen vrede. Gelijk hij een groot liefhebber van kunsten en weetenschappen was, inzonderheid van de natuur- en wiskunde, dus wilde het geluk, dat onder zijne Regeering de Boekdrukkerij werd uitgevonden. Hij stierf te *Lints* in den Jaare 1493, bij zijne Gemalin ELEONORA, dogter van EDUARD, Koning van *Portugal*, met welke hij in den Jaare 1452 trouwde, MAXIMILIAAN DEN I tot navolger in het Rijk nalatende. Zijne zinspreuk was: A. E. I. O. U. *Diarium vitæ Friderici III ap. Petr. Lambecium in Diario sacro itineris Cellens. Æneæ Sijlvii hist. rer. Friderici III. Parcormitæ oratio in coronatione Friderici III. Narratio de Friderici Imp. in Italiam profectione votiva. Fuggers Ehrenspiegel. enz.*

FREDERIK DE I, Koning van *Pruisfen* en Keurvorst van *Brandenburg*, was de zoon van FREDERIK WILHELM DEN GROOTEN, Keurvorst van *Brandenburg*, en van LOUIZE HENRIETTE, dogter van HENDRIK FREDERIK, Prins van *Oranje*, die hem in den Jaare 1657 te *Koningsbergen* ter wereld bragt. Terwijl zijn oudste broeder KAREL EMILIUS leefde, werd hem tot zijn aandeel het Vorstendom *Halberstad* gegeeven; maar na deszelfs dood kreeg hij het Ambacht *Kopenik* tot zijn verblijf. In zijne jeud werd hij in alle Vorstelijke weetenschappen onderweezen; was mede bij den *Pomerschen* veldtocht tegenwoordig, en stichtte in den Jaare 1686 de Ridderorde *de la Generosité*. In het Jaar 1687 kreeg hij eene zwaare beroerte, en wanneer men reeds geen ademhaaling bij hem bespeurde, liet hem zijn Hofmeester EBERHARD VAN DANKELMAN, tegen den raad der Geneesheeren, aderlaten, en behield hem daar door in het leven. In den Jaare 1688, den 10 April, aanvaardde hij de Regeering, hield

hield den 15 October te *Minden* een mondgesprek met den Prinsse WILHELM HENDRIK van *Oranje*, en maakte met hem een verbond wegens de onderneeming op *Engeland*, gelijk hij dan ten dien einde 24300 man zond om de *Kleefsche* Landen te dekken. In den Jaare 1689 hielp hij 't verschil tusschen *Denemarken* en *Holstein* bijleggen; liet daarentegen den 13 April de Kroon *Frankrijk* den oorlog aanzeggen, en nam den 6 Maij *Rhijnfels*, den 16 Junij *Keizersweert*, en den 11 Julij de *Fransche* Schans voor *Bon* weg. Daar op begon hij den 24 der laatstgemelde maand de vesting *Bon* te beschieten, en maakte zig den 15 October daar meester van, hebbende zijn persoon daar in merkelijk bloot gesteld. In het zelfde Jaar verkreeg hij de Orde van de *Kousseband*, en ontfing de huldiging te *Kleef*, *Sparenberg* en *Halle*, als mede in het Jaar 1690 te *Koningsbergen*. Vervolgens ging hij wederom in *Braband* te velde; sloot met den Koning van *Spanje* bij *Waterlo* een afzonderlijk verdrag, en belette met zijne 20,000 man, welke hij zig met de *Nederlanders* liet vereenigen, den verderen voortgang der *Franschen*, en gaf veele menschen, om den Godsdienst uit de *Palts* verdreeven, verblijf in zijne Landen. In het Jaar 1691 hield hij in 's *Gravenhage* een mondgesprek met den Koning van *Engeland*; liet de vesting *Spandau*, door het onweder zeer beschadigt, veel schooner opbouwen, en zond den Keizer tegen de *Turken* eenige hulpbenden toe, welke zig bij *Salankemen* den 18 Augustus dapper kweeten, gelijk dezelve ook naderhand den 19 September het treffen bij *Leuse* bijwoonden, en in 't Jaar 1692 BOUFLERS dwongen het beleg van *Namen* optebreeken. In het zelve Jaar 1692 sloot hij het huwelijk tusschen den Keurvorst van *Saxen*, GEORG DEN IV, met de weduwe Markgravinne van *Anspach*; bij welke gelegenheid de Orde, genaamd *Goede Vriendschap*, door deeze twee Keurvorsten werd opgerecht. Hij deed ook zijn best om de nieuwe Keurvorstelijke waardigheid van zijnen schoonvader te bevorderen, en ontfing de hulde te *Maagdenburg* en *Halberstad*. In het Jaar 1693 behaalde hij met zijne troepen, onder het opperbevel des Markgraaven KAREL PHILIPS, in het treffen bij Landen, groote eere, deed afstand van de Stad *Colnau* voor 50,000 daalders, bij den vrede

van *S. Germain* beloofd, aan *Zweeden*, en verkreeg daarentegen van den Keizer de verwachting op het Hertogdom *Limburg* en het onderhoorige Leen. In den Jaare 1694 wijdde hij op zijn Geboortedag de FREDERIKS Univerfiteit te *Halle* in; maakte de Rivier de *Saal* door fluizen bevaarbaar, liet van nieuws aan den Keizer 6000 man over tegen de *Turken*, en hielp mede, door zijne den *Hollanders* toegezondene hulpbenden, de vesting *Huij* veroveren. In 't Jaar 1695 ftond hij den Keizer den *Swabifchen* kreits af, en ontfing daarentegen de *Keizerlijke* bevestiging aangaande de Graaflijke *Limburgfche* goederen in *Frankenland* en *Zwaben*, welke hem dezelve Graaf reeds in het vorige Jaar had aangeboden. In het zelfde Jaar hielp zijn Krijgsvolk de Steden *Cafal* en *Namen* inneemen. In 't Jaar 1696 deed hij den Czaar eenige Ingenieurs over, om het veroveren van de vesting *Azof* te verhaaften, en werd te *Kleef*, alwaar hij zig onthield, om zekere zaken in order te brengen, van den Koning van *Engeland* bezocht. In het Jaar 1697 trok hij naar *Koningsbergen*, en werd aldaar, gelijk als ook kort daar na te *Berlijn*, van den Czaar, die onbekend onder zijn geleide was, bezogt, en maakte met denzelven eene zeer vertrouwelijke vriendfchap. Bij den *Rijswijkfchen* vrede liet hij den te *S. Germain* geflootenen vrede mede bevestigen, betaalde ook den Koning van *Poolen*, FREDERIK AUGUSTUS, 30,0000 rijksdaalders, waar voor hij den *Pietersberg*, bij *Halle*, 't erfvoogdijfchap over de Abtdij *Quedlenburg* en het *Keur-Saxifche* Recht op de Stad *Nordhauzen* aan zig bragt. In den Jaare 1698 nam hij bezit van *Quedlenburg*, en voerde aldaar, na gedaane huldiging, den accijs in, waar mede de Abtdisfe en haare *Saxifche* nabeftaanden niet wel te vrede waren. Hij liet vervolgens van den Koning van *Poolen* de Leenen wegens *Lauenburg* en *Butow* heffen, en ontfing van denzelven te *S. Johansburg* een bezoek. Ook vermeefterden zijne benden, op het einde des Jaars 1698, de Stad *Elbingen*, welke zijn vader bij de *Welaufche* tractaaten, als een hijpotheek van 400,000 rijksdaalders, was in pand gegeeven; doch in het Jaar 1700 ruimde hij dezelve den *Poolen* wederom in; liet van de gemelde fomme 100,000 rijksdaalders vallen, en nam voor het overige geld de *Poolfche* kroon, ne-

vens

vens andere kleinodien der Republiek, ten onderpand, doch met dit beding, dat wanneer de 300,000 rijksdaalders na den eersten Rijksdag niet terstond betaald wierden, *Brandenburg* als dan weder bezit van het gebied deezer Stad zou mogen neemen. In 't Jaar 1699 ontfing hij de huldiging zo wel in de *Nieuw-Mark* als *Achter-Pomeren*, en trok het Graafschap *Hohenstein*, het welk zijn vader aan den Graave van WITGENSTEIN had geschonken, wederom aan zig. In het Jaar 1700 bragt hij een aanzienlijk lichaam bij *Lentz* bijeen, en hielp daar door de *Travendaalsche* vrede tusschen *Denemarken* en *Holstein* bevorderen. In 't Jaar 1701 verhief hij zijn tot nu toe souverein Hertogdom *Pruissen* tot een Koninkrijk, waar op de kroning van den Koning en de Koninginne zelf in hunne kamer, maar de zalving door den Bisschop URSINUS in de Hoofdkerk te *Koningsbergen*, den 18 Januarij, met groote pracht werd voltrokken, na dat de Koning daags te vooren de Orde van den *Zwarten* of *Pruissischen* Arend had ingesteld en uitgedeeld. Niemand (behalven den Paus en de *Duitsche* Ridder-Orde) hadden 'er iets tegen, alzo zelfs de Keizer daar mede te vrede was, en de Koning, nevens de Republiek *Poolen*, onder de overige Christen-Potentaten hem het eerst daar over geluk wenschten; dog de gemelde Republiek ontfing door een afzonderlijk revers de verzekering, dat door deeze verheffing de *Poolsche* Rechten, bijaldien de mannelijke stam van Keurvorst FREDERIK WILHELM mogt uitsterven, geen nadeel zou lijden. Wanneer de oorlog over de *Spaansche* opvolging begon, zond hij zijne meeste troepen naar het *Kleefsche*; gaf in het Jaar 1702 tien Regimenten, met noodwendige Krijgsbehoeften, tot het beleg van de vesting *Keizersweert*, en raakte wegens de erffenisse des Konings van *Engeland* met het Huis van *Nassau* in verschil, waar van hier na, breder zal gesprooken worden. In dat zelfde Jaar liet hij het bij de omstandigheden van dien tijd toe, dat de *Zweden* uit *Voor-Pomeren* door zijn gebied in *Poolen* rukten, te meer, naardien zij zelf zorg droegen, dat zijne grenzen niet wierden beschadigt. Hij verkreeg ook het privilegie van niet te mogen appelleeren in alle zijne Landen, en rechtte derhalven een Opper-appellati-

ons gerecht te *Berlijn* op. In den Jaare 1703 liet hij de Stad *Nordhauzen*, welke de afgekochte rechten van den Koning van *Poolen* en Keurvorst van *Saxen* niet wilde erkennen, als mede uit hoofde van het in den Jaare 1700 gemaakte verdrag, de Voorsteden en het gebied der Stad *Elbingen*, door zijne troepen bezetten, waar over de *Zweden* aangaande 't laatstgemelde zeer misnoegt waren: te meer, dewijl zij, uit krachte van zeker tractaat of verbond, met FREDERIK in het Leger voor *Thoren* gesloten, nu gemakkelijker zig van gantsch *Poolsch-Pruissen* en van de Stad *Elbingen* konden meester maken. In het einde deezes Jaars moest zig de hoofdvesting *Gelder* na eene insluiting aan de *Pruissen* overgeeven, welke daar op, nevens andere plaatzen deezer Provintie, door de *Utrechtsche* en *Badensche* vrede het Huis van *Brandenburg* wierden toegeweezen. In den Jaare 1704 sloot hij met den *Frankischen* Kreits, voornamentlijk met den Markgraave en de Stad *Neurenberg*, zekere tractaaten, om hen met zijne volkeren tegen *Beijeren* te beschermen, die zig ook in het treffen bij *Hochsted* zeer wel kweeten; maar alvoorens de Rijks vrije allodiaale goederen des Graaven van *Geijer*, die dezelve eenige Jaaren te vooren, door zekere overeenkomsten, aan FREDERIK had afgestaan, behoudende maar alleen voor zig het bestier daar van, nevens het vruchtgebruik en stem voor zijn leven langte, bezitten, en de hulde ontfangen. In het Jaar 1705 bragt hij de Protestanten in den *Palts*, welke zedert de *Rijswijksche* vrede zeer hard gehandeld waren, eenige verligting toe, naardien de in zijn gebied leggende Kloosters hun uiterste best deden om een vergelijk te weeg te brengen, of dat zij anders even zo van den Koning van *Pruissen* zouden gehandeld worden. Dus zorgde hij ook voor de Gereformeerden te *Rheinsberg*, welke plaats hij in 't Jaar 1703 den *Franschen* had afgenomen. Voor het overige bezette hij, met bewilliging des Markgraaven van *Bareuth*, deszelfs vesting *Blasfenburg*, en maakte met den afgedeelden Markgraave van *Culmbach* zekere tractaaten, in welke dezelve aan den Koning zijn erfrecht op het Markgraafschap van *Bareuth*, na 't afsterven van de Regeerende linie, voor zeker Jaarlijksch pensioen, en een zetel te *Weverlingen*, afstond. In den Jaare 1706 liet hij overal

van

aan zijne grenzen palen slaan, waar op het *Pruissische* wapen stond, en maakte daar door, dat de *Zweden*, toenmaals in *Saxen* vallende, aan zijn Land geen de minste schade deden. In 't Jaar 1707 kocht hij van den Graave van SOLMS het Graafschap *Teklenburg* voor 300,000 daalders, en kreeg ook het souvereine Vorstendom *Neufchatel.* In het Jaar 1708 zond hij, nevens eenige andere bestierders van den *Neder Saxischen* kreits, eenige troepen naar *Hamburg*, om de verschillen tusschen den Raad en de Burgerij bij te leggen; van welke een gedeelte goedwillig in die Stad wierden ingenoomen, en de overige, op verzoek des Hertogs van SCHWERIN, in het *Mekelenburgsche* gelegt, dog op aanhouden der Ridderschap wederom daar uit getrokken. Ter zelver tijd nam hij, met bewilliging des laatstgemelden Hertogs, niettegenstaande het protest des Hertogs van STRELITS, den volkoomen tijtel van de *Mekelenburgsche* Landen aan, om zijne verwachting zo veel te zekerder te maaken. In den Jaare 1709 trof hij met de Stad *Keulen* aan den Rhijn een vergelijk, waar door 't verschil over den moedwil, door eenige Studenten aan 't huis van den Resident gepleegt, wierd afgedaan, en denzelven vergunt, zijnen Godsdienst ongemoeid te oeffenen: waar tegen een Pausselijk brevet uitkwam, 't welk den Koning bewoog, zig op den Rijksdaag daar over te bezwaaren. Den Kroonprins liet hij in deezen Jaare den veldtogt in de *Nederlanden* bijwoonen, wanneer ondertusschen de Koningen van *Denemarken* en *Poolen* op de Sloten rondom *Berlijn* zeer treffelijk onthaald wierden. Met den Czaar hield hij te *Marienwerder* eene bijeenkomst, en verhoedde daar door het oorlogsvuur in *Duitschland*, naardien de *Russen* volkoomen beslooten hadden, de *Zweden*, welke door *Achter-Pomeren* uit *Poolen* vluchtten, langs denzelven weg te volgen. In den Jaare 1710 ging hij, nevens den Kroonprins, naar *Leipzig*, en hield een mondgesprek met den Koning van *Poolen*; en in het volgende Jaar trok hij naar *Holland*, om eenige zaaken, rakende de erffenisse van *Oranje*, aftedoen. Eindelijk stierf hij den 25 Februarij des Jaars 1713, en wierd den 2 Maij zeer prachtig begraaven. Hij heeft drie Gemalinnen gehad, als: 1) ELIZABETH HENRIKA, dogter des Landgraaven WILHELM DEN

VI van *Hessencasfel*, die hem, in den Jaare 1680, LOUIZE DOROTHEA SOPHIA baarde; 2) SOPHIA CHARLOTTA, dogter van ERNEST AUGUSTUS, Keurvorst van *Hanover*, bij welke hij twee Prinsfen verwekte, welker eerste, FREDERIK AUGUSTUS genoemd, in den Jaare 1685 is gebooren, en in den Jaare 1686 gestorven, en de tweede, FREDERIK WILHELM, gebooren in den Jaare 1688, den Koninklijken troon na hem heeft beklommen; 3) SOPHIA LOUIZE, dogter van Hertog FREDERIK van *Mekelenburg Grabau*. Voor het overige moet men zeggen, dat hij zijn Land door allerhande loffelijke ordonnantien in een veel fchooner staat, dan hij het zelve bij 't aanvaarden zijner Regeering had gevonden, heeft nagelaaten. Hij voerde een grooten staat, hield altijd een talrijk Leger op de been, en was een groot voorstander der geleerden; waar van onder anderen de Hooge School van *Halle*, de Societeit der weetenfchappen, en de Ridderlijke Akademie te *Berlijn* kunnen getuigen. *Lunigs Reichs-Archiv. part. special. Cont. II. c.* 4. *f.* 3. *n.* 54, 76, 86, 93. *Cont. II. Suppl. alter. pag.* 988. *Grundfeste Europ. Pot. P. II. pag.* 358, 400. *Lundorp T. XIII. c.* 45. *Cellarii Hist. inaugur. Fabri Staats-Canceleij P. IV. cap.* 9. *pag.* 447. *P. V. cap.* 3. *pag.* 10. *cap.* 1. *n.* 8. *P. XIV. cap.* 1 & 2.

FREDERIK DE I, Keurvorst en Paltsgraaf aan den Rhijn, bijgenoemd DE OVERWINNAAR, anders ook de KWAADE FRITZ genoemd. Zijn vader was LODEWYK MET DEN BAARD, en zijne moeder MACHTELD van *Savoije*. Na de dood van zijnen oudsten broeder LODEWYK kreeg hij de voogdijfchap over deszelfs nagelaten zoon FILIPS; maar dewijl hij had voorgenomen buiten echt te leven, en deezen FILIPS tot zijn erfgenaam te verklaaren, kreeg hij de Keurvorstelijke waardigheid en Regeering in eigendom. Keizer FREDERIK DE III was wel daar mede niet te vrede, om dat dit tegen de Gouden Bulle streed; maar dewijl FILIPS 's moeder en de Landstanden daar in bewilligden, ook de Paus NICOLAUS en de overige Keurvorsten hem voor Keurvorst erkenden, behield hij deeze waardigheid zo lang als hij leefde. Schoon hij in den Jaare 1471 van den gemelden Keizer wierd in den

ban gedaan, agtte hij het egter niet, om dat niemand dorst onderstaan, denzelven uittevoeren. Ja hij maakte bij *Heidelberg* een sterk Slot, het welk hij, als men wil, *Trutz Keizer* (zo veel willende zeggen als: tot spijt van den Keizer) noemde. Hij voerde voorts verscheide oorlogen, in welke hij altijd gelukkig was. In het eerst had hij onlusten met de Graaven van *Lutzelstein*, JAKOB en WILHELM, welke hij uit hun Land verjoeg; en dewijl zij beide in ballingschap zonder kinderen stierven, trok hij in het Jaar 1452 dit Graafschap aan zig. Ook bragt hij LODEWYK van *Tweebrugge*, zijn nabestaande, als die het met zijne vijanden hield, als mede de Graaven van *Leiningen*, den Bisschop van *Spiers*, en anderen, tot beter gedagten. Maar het merkwaardigste is de oorlog, welken hij wegens DIETHERUS, Graave van *Isenburg*, en den Keurvorst van *Mentz* voerde. Want als de Paus deezen DIETHERUS, om dat hij hem niet wilde belooven, zonder des Pauzen toestemming de Keurvorsten ooit te laaten te zamen komen, voor geen Keurvorst van *Mentz* wilde erkennen, maar in den ban deed, en in deszelfs plaats ADOLPH van *Nassau* aanstelde, raakten deeze twee daar over in oorlog. Nu waren de Keizer, de Paus, de Paltsgraaf van *Tweebrugge*, de Markgraaf van *Baden*, de Graaf van *Wirtemberg*, en de Bisschop van *Metz* op ADOLPHS zijde; maar des niettegenstaande maakte FREDERIK geen zwarigheid, nevens LODEWYK DEN RYKEN, Hertog van *Beijeren*, de partij van DIETHERUS aanteneemen; ja, als het in den Jaare 1462 bij *Seckenheim* tot een slag kwam, was FREDERIK zo gelukkig, dat hij niet alleen eene volkomene overwinning behaalde, maar ook den Bisschop van *Metz* GEORG, en KAREL, Markgraaven van *Baden*, insgelijks ULRICH van *Wirtemberg*, nevens veele andere Graaven en Heeren, gevangen kreeg. Deeze oorlog werd wel door des Keizers gezag bijgelegt, dog moesten de gevangenen voor hunne loslaating eene groote somme gelds opbrengen, en de Keurvorst DIETHERUS van *Isenburg* gaf in 't Jaar 1463 de zogenoemde Bergstraat voor 100,000 guldens in pand aan FREDERIK, bij wiens nakomelingen ze ook tot aan de *Westphaalsche* vrede is gebleeven. Behalven dit bragt hij nog veele andere goederen door den

oorlog aan zig, als het Ampt *Boxberg*, het welk hij den Heere van *Rosenberg*, als mede *Tunckheim*, dat hij den Graaven van *Leiningen*, en het Ampt *Boklenheim*, dat hij den Paltsgraave LODEWYK van *Tweebrugge* ontweldigde. Ook heeft hij in den Jaare 1441 het Graafschap *Leeuwenstein* voor 14000 Rhijnsche goudguldens van den laatsten bezitter, LODEWYK, gekogt. Weshalven, toen hij in den Jaare 1462, met bewilliging van zijn broeders zoon, FILIPS, en der onbestaanden, ook der Landstanden, met eene edele Juffer, CLARA VAN TETTINGEN genaamd, trouwde, en bij dezelve twee zoonen teelde, aan welke hij verscheide Heerlijkheden uitdeelde, wierden deeze Heerlijkheden van gemelden zijns broeders zoone FILIPS met het Graafschap *Leeuwenstein* verwisseld; en dus stammen van deezen FREDERIK af de Graaven van *Leeuwenstein*, of *Lowenstein*, en *Wertheim*. Hij stierf den 12 December des Jaars 1476. *Johannes Trithemius de reb. gest. Friderici Palat. Pareus hist. Palat. pag. 226. seq. Leodius Genealog. comit. in Lowenst. Werth. &c. Tolner hist. Palat. Spener Sijlloge.*

FREDERIK DE II, Paltsgraaf aan den Rhijn en Keurvorst, bijgenoemd DE WIJZE, wegens zijn groot verstand, en bij de Protestanten DE VROME, wegens zijne genegenheid voor den Protestantschen Godsdienst, was de zoon van Keurvorst FILIPS DEN OPRECHTEN, en van MARGARETA, Hertogin van *Beijeren*. Hij was den 19 December des Jaars 1483 geboren, en werd in zijne jeugd aan het Hof des Konings van *Spanje*, FILIPS DEN I gezonden, om aldaar in allerhande Vorstelijke oeffeningen opgevoed te worden. In zijne studien bragt hij het niet verre, om dat de pedanterij zijner Leermeesteren hem daar van terug hield; maar in de Ridderlijke oeffeningen, voornamenlijk in het te paard rijden, maakte hij zig zo bekwaam, dat hij bijna zijn weerga in dien tijd niet had. Hij toonde de eerste blijken van zijne dapperheid in den *Gelderschen* en *Venetiaanschen* oorlog. Na de dood van FILIPS, bij wien hij in groot aanzien was geweest, was hij bij deszelfs oudsten zoon KAREL, die naderhand onder de Keizeren de V van dien naam was, Hofmeester, waar over hem WILHELM

VAN CROY, Heer van *Chivres* en *Aarschot*, benijdde, die het ook door zijne lasteringen zo verre bragt, dat hij dat Hof moest verlaaten, voornamelijk toen zijne liefde voor KARELS zuster, ELEONORA, en haare wederliefde openbaar wierden. Daar op onthield hij zig een tijd lang te *Amberg*, tot dat in den Jaare 1519, KAREL DE V tot *Roomsch* Keizer werd verkooren, wanneer hem de gezamenlijke Keurvorsten opdroegen, om denzelven de gedaane verkiezing bekend te maken. Daar door kwam hij op nieuw bij den Keizer in gunst, zo dat hem dezelve in de gewigtigste zaken gebruikte, en in zijne afwezendheid tot Rijksvikaris, en in het Jaar 1528 tot eersten Commissaris of President van den Rijksdag aanstelde. Voornamenlijk gebruikte hem de Keizer toenmaals om de gerezene verschillen over den Godsdienst bij te leggen, gelijk hij ook, in het Jaar 1530, op den Rijksdag te *Augsburg* het meeste met de protesteerende standen verhandelde. Daar benevens heeft hij tweemaal het Rijksleger tegen de *Turken* gekommandeert; en het gebeurde zelfs, dat de *Turksche* Keizer SOLYMAN, van zijne aankomst hoorende, het beleg der Stad *Weenen* opbrak. In den Jaare 1544 volgde hij zijn overleeden broeder LODEWYK in de Keurvorstelijke waardigheid op, schoon deszelfs zoon, OTTO HENDRIK, nog in leven was: want men had reeds in den Jaare 1524, door bemiddeling des Bisschops van *Freisingen*, een vergelijk gemaakt, dat FREDERIK de Keurvorstelijke waardigheid voor zijn leven lang zou hebben. OTTO HENDRIK werd wel van zommigen tegen FREDERIK opgehitst; maar gelijk hij het bij de gedaane schikking moest laten berusten, zo moest hij ten laatste zelfs bekennen, dat de gemelde Keurvorstelijke waardigheid tot zijn eigen best door FREDERIK bekleed was. WILHELM, Hertog van *Beijeren*, stond daar in dien tijd ook wel naar, maar deed niets op; daarentegen vergunde de Keizer aan FREDERIK, den gulden Rijksappel in het *Paltsische* wapen te mogen zetten, dewelke naderhand, na het afzetten van Keurvorst FREDERIK DEN V, in het *Beijersche* wapen is overgebragt. Voor het overige, na dat FREDERIK zig lang te vergeefs had bemoeid, de verschillen over den Godsdienst bij te leggen, en zijn neef, OTTO HENDRIK, den Protestantschen Godsdienst niet ongenegen was,

omhelsde hij eindelijk ook denzelven, en liet dien Godsdienst, in het Jaar 1546, door PAULUS FAGIUS, dien hij van *Straatsburg* beriep, openlijk in de *Pals* invoeren. Hier door verminderde des Keizers genegenheid voor hem, voornamenlijk door aanraden van GRANVELLE; waar bij nog dit kwam, dat hij aan zekere Rijksstanden Gezanten had gezonden, en dezelve om hulp verzogt, om zijnen gewaanden eisch op *Denemarken* uittevoeren, waar in hij egter zijn oogmerk niet kon bereiken. Ondertusschen als zig de Keizer tegen de *Smalkaldische* bondgenooten wapende, bemoeide zig de Keurvorst FREDERIK, om de standen, welke dit verbond hadden aangenomen, wederom met den Keizer te verzoenen; maar niets kunnende uitrechten, zond hij den Hertog van *Wurtemberg* 300 ruiters en 600 voetknechten te hulp, uit hoofde van een afzonderlijk verbond, tusschen hen beide gesloten; want anders zou FREDERIK niet mede in dit *Smalkaldische* verbond zijn getreeden. Deeze troepen kweten zig tegen de *Keizerlijken* zeer wel; weshalven Keizer KAREL DE V een grooten haat tegen FREDERIK opvatte; dog naardien de Keizer in den beginne van den oorlog gelukkig was, verzoende hij zig weder met hem, en FREDERIK kwam in persoon bij hem, om hem om vergiffenis te bidden, of veel eer om zig te verontschuldigen; zijnde vervolgens door zijn toedoen verscheide andere Vorsten wederom met den Keizer verzoend. Wanneer in den Jaare 1548 het *Interim* uitkwam, maakte hij geen zwarigheid het zelve aanteneemen, op dat hij den Keizer niet van nieuw mogt beledigen. Eindelijk stierf hij in den Jaare 1556, in den ouderdom van 74 Jaaren. Deeze Keurvorst FREDERIK heeft omtrent het huwelijk zonderlinge ontmoetingen gehad. Eerst hoopte hij te trouwen met ELEONORA, zuster van Keizer KAREL DEN V, die hem ook niet ongenegen was; doch om dat hij toenmaals nog geen Keurvorst was, had dit geen voortgang, en zij trouwde met EMANUEL, Koning van *Portugal*; en als zij in den Jaare 1521 weduwe wierd, hield FREDERIK op nieuw daar om aan, maar zonder vrucht. Daar op wierd hem MARIA, dogter van Hertog WILHELM VAN GULIK, en eenige erfgenaame van het Hertogdom *Gulik*, aangeboden; maar dewijl hij al te lang in be-

raad

stand nam, trouwde zij met JOHANNES DEN III, Hertog van *Kleef*, met bewilliging van Keizer MAXIMILIAAN DEN I. Vervolgens wierd hem MARIA, Koningin weduwe van *Hungarie*, voorgeslagen, waar toe men hem ook hoop gaf, ten einde hij het door zijn broeder daar heen mogt brengen, dat FERDINAND *Roomsch* Koning wierd gemaakt; maar MARIA had geen genegenheid daar toe, en gaf voor, dat zij voor de tweede maal niet wilde trouwen. MARGARETHA, erfgenaame van MONTFERRAT, kwam ook in voorslag; dog zij kreeg, door toedoen van GRANVELLE, den Hertog van *Mantua*. Omtrent HEDWIG, dogter van SIGISMUNDUS, Koning van *Polen*, maakte FREDERIK zwarigheid, om dat hij zig bij dezelve geen groot huwelijksgoed beloofde; weshalven deeze met JOACHIM DEN II, Keurvorst van *Brandenburg*, trouwde. Vervolgens werd hem de zuster des Hertogs van *Kalabrie* met een bruidschat van 60,000 dukaten voorgeslaagen; maar doordien hij tot geen besluit kwam, werd hem van den Koning van *Frankrijk* eene der drie Prinsessen, van *Navarre*, van *Guise*, en van *Vendome*, met een aanzienlijken bruidschat, om te trouwen voorgesteld, om hem dus van de *Oostenrijksche* partij af te rekken; dog FREDERIK wierd daar door om den tuin geleid, en verwaarloosde het voorstel, rakende de zuster des Hertogs van *Kalabrie*. Men wil, dat de Hertog van *Beijeren* daar de meeste schuld toe had, en dat hij deeze huwelijken onder de hand heeft belet. Ten laatste trouwde hij in het Jaar 1532 met DOROTHEA, dogter van den gevangen Koning van *Denemarken* CHRISTIAAN DEN II, en van ISABELLE, zuster van Keizer KAREL DEN V, onder verzekering, dat men hem het Koninkrijk van *Denemarken*, tegen CHRISTIAAN DEN III, zou verschaffen. Maar daar kwam niet van, en alle moeite was verlooren, welke FREDERIK tot uitvoering van dit werk aanwendde. Hij teelde bij deeze Gemalinne geen kinderen. Voor het overige deed hij zijn best om zijn Land in een goeden stand te brengen, en versierde het zelve met heerlijke gebouwen. *Leodinus in lib. XIV. Annal. de reb. gest. Frider. II. Elect. Palat. Pareus hist. Palat. Tolnerus Hist. Palat. Sleidanus Comment. de statu religionis l.* XVI, XVII, XVIII, XX. *Thuanus hist. l. II. Spener Sijllog.*

FREDERIK DE III, bijgenoemd DE GODVRUCHTIGE, volgde OTTO HENDRIK op in de Keurvorstelijke waardigheid, gelijk deeze FREDERIK DEN II was opgevolgd. Zijn vader was JOHANNES-DE JONGE, te *Simmeren*, Lid van 't Kamergeregt te *Spiers*, en zijne moeder BEATRIX, dogter van Markgraave CHRISTOFFEL van *Baden* en *Hochberg*. Hij werd in het Jaar 1515 gebooren, en aan verscheide, den *Roomschen* Godsdienst toegedaane hoven, als aan het *Lotharingische*, dat des Bisschops van *Luik*, en van Keizer KAREL DEN V, opgetrokken. Des niettegenstaande, na dat hij met de *Brandenburgsche* Markgravin MARIA, uit den Huize van *Anspach*, getrouwd was, deed hij belijdenis van den *Protestantschen* Godsdienst. In zijne jeugd begaf hij zig in den oorlog tegen de *Turken*, wanneer hij de plaats van Rijksvaandrager bekleedde. Daar op regeerde hij als Gouverneur de *Opper-Palts*. en eindelijk volgde hij zijnen neef OTTO HENDRIK in de Keurvorstelijke waardigheid op. Terwijl te dier tijd de verschillen over het H. Nachtmaal onder de *Protestanten* meer en meer toenamen, was hij de eerste der Rijksvorsten, die belijdenis van den Hervormden Godsdienst deed, gevende TILEMANNUS HESHUSIUS zijn afscheid. Deswegen werd in den Jaare 1560 te *Heidelberg* een mondgesprek gehouden, bij 't welk, van den kant der *Lutherschen*, MAXIMILIAAN MORLINUS en JOHANNES STOFFELIUS, en van den kant der Hervormden PETRUS BOQUINUS en THOMAS ERASTUS, een Geneesheer, verscheenen. De uitslag was deeze, dat de Keurvorst zedert den Hervormden Godsdienst bleef toegedaan, en om denzelven uittebreiden, schoolen te *Neuhaus* en *Amberg*, en te *Heidelberg* het zogenoemde Collegie der wijsheid (*Collegium Sapientiæ*) oprechtte. Hij was insgelijks op de bijeenkomst te *Naumburg*, in het Jaar 1561 gehouden, daar gehandeld wierd, of men de veranderde of de onveranderde *Augsburgsche* Belijdenis zou aanneemen. Daar op liet hij den *Heidelbergschen* Catechismus in druk uitgaan, welke in alle *Gereformeerde* Kerken is aangenomen. In het volgende Jaar werd het beruchte mondgesprek te *Maulbrun* belegt, bij het welke FREDERIK MICHIEL DILHERR, PETRUS BOQUINUS, CASP. OLEVIANUS, PETRUS DATHENUS, ZACHARIAS URSINUS,

THOMAS ERASTUS, en GUILH. XYLANDER mede verscheenen, en daarentegen CHRISTOFFEL, Hertog van *Wurtemberg*, JOHANNES BRENTIUS, JAC. ANDREÆ, THEOD. SNEPFIUS, BALTH. BIDEMBACHIUS en LUC. OSIANDER mede bragt. Men verhandelde aldaar voornamelijk het stuk van de lichamelijke tegenwoordigheid van JEZUS CHRISTUS in 't H. Nachtmaal: doch deeze zamenspraak, gelijk het 'er gemeenlijk mede gaat, liep vrugteloos af: want als men naderhand een kort verhaal daar van in het ligt gaf, ontstond daar over tusschen de *Paltsische* en *Wurtenbergsche* Theologanten van nieuw verschil. In het volgende Jaar 1571 werd ook, op bevel van deezen Keurvorst, een mondgesprek tusschen de Hervormden en Wederdopers gehouden, als welke zig in zijne en de naburige Landen hadden vermenigvuldigt. Dit gesprek duurde van den 28 Maij tot den 19 Junij; maar het was alles vrugteloos, want de eene partij wilde voor de andere niet wijken; en om dat de Wederdopers geenzints wilden toegeeven, werd hen verbooden, voortaan in zijne Landen te leeraaren. Hij was anderzints wegens den Hervormden Godsdienst bij veelen gehaat, zodanig, dat men ook op den Rijksdag te *Regensburg*, in den Jaare 1566, voor had, hem van de Keurvorstelijke waardigheid te berooven; doch zulks werd door bemiddeling van Keurvorst AUGUSTUS van *Saxen* belet. Den Hugenotten in *Frankrijk* deed het goeden dienst, dat een zo magtig Vorst in *Duitschland* hunne Kerke toegedaan was; want hij ondersteunde hen niet alleen met goeden raad en met zijne voorsprake bij den Koning van *Frankrijk*, maar zond hen ook, in het Jaar 1567, onder het opperbevel van zijnen zoone, JOHAN CASIMIR, 6000 man te paard en 3000 te voet te hulpe, welk Krijgsvolk zig in den Jaare 1568 met den Prinse van *Condé* vereenigde, en na de gemaakte vrede wederom naar huis trok. In het Jaar 1569 zond FREDERIK den gemelden Prinse een ander Leger van 14000 man, onder WOLFGANG van *Tweebrugge*, te hulp, en in het Jaar 1575 nog een ander Leger, onder den gemelden JOHAN CASIMIR, na dat 'er tusschen hem en *Condé* zekere alliantie gemaakt was. Zijne groote genegenheid jegens zijne geloofsgenooten bragt hem ook zo verre, dat hij HENDRIK VAN VALOIS, Koning van *Poolen*, en naderhand van *Frankrijk*,

rijk, wanneer dezelve op zijne reize naar *Poolen* door de *Palts* trok, den zogenoemden *Parijsschen* bruiloft met harde woorden verweet. Niet minder toonde hij daar in zijne zonderlinge genegenheid tot den Hervormden Godsdienst, dat hij de *Nederlanders*, als zij de wapenen tegen *Spanje* opvatteden, kragtig onderfteunde, hoe wel ook zijn huwelijk met de weduwe van HENDRIK van *Brederode*, en de wreedheid, aan zijnen zwager, den Graave van *Egmond*, gepleegt, zeer veel daar toe deed. Hij zond hen derhalven zijnen jongsten zoon CHRISTOFFEL, in den Jaare 1574, te hulp, die egter ongelukkig was, doordien hij nog in het zelfde Jaar in den slag op de *Mokerheide*, nevens LODEWYK en HENDRIK, Graaven van *Nassau*, den 17 April het leven verloor. Hij vergunde ook de vlugtelingen uit de *Nederlanden* zig te *Frankenthal* neder te zetten. Hij stierf den 26 October des Jaars 1576. Zijne eerste Gemalin was MARIA, dogter van Markgraave CASIMIR van *Anspach*; de tweede was EMILIA, dogter van HUMBERT, Graave van *Neuenaar*, en weduwe van HENDRIK van *Brederode*. Bij de laatste verwekte hij geene kinderen, maar bij de eerste had hij LODEWYK, die te *Bourges* in *Frankrijk*, daar hij zig om te studeeren onthield, den 1 Julij, des Jaars 1556 verdronk; JOHAN CASIMIR, die zig na zijns oudsten broeders dood het bestier van het Keurvorstendom en de voogdij over deszelfs zoone aanmatigde; en CHRISTOFFEL, dewelke in den slag op de *Mokerheide*, gelijk boven gezegd is, sneuvelde. *Thuan. Hist. lib.* XXVIII, XXXVI, L, LVII, LXII. *Pareus Hist. Palat. p.* 284. *seq. Alting Hist. Eccles. Palat. p.* 169. *Ottius Annal. Anabapt. ad an.* 1571. *Arnold Kerkel. Hist. P. II. lib.* XVI. *c.* 17. § 15. *Spener Sijllage.*

FREDERIK DE IV, bijgenoemd de OPRECHTE, was de zoon van Keurvorst LODEWYK, en van ELISABETH, Landgravin van *Hessen*, des Landgraaven FILIPS dogter. Hij werd den 5 Maart, des Jaars 1574 gebooren, en was ruim 9 Jaaren oud, toen hij den 12 October, des Jaars 1583 zijn vader verloor, wanneer 'er wegens de voogdijschap een hevig verschil ontstond. Namelijk, LODEWYK had zijnen broeder JO-

HAN

HAN CASIMIR, dien anders de voogdijschap toekwam, bij testament nog drie andere voogden toegevoegt, als GEORG FREDERIK, Markgraaf van *Brandenburg*, LODEWYK, Landgraaf van *Hessen*, en LODEWYK, Hertog van *Wurtenberg*, zoekende daar door te beletten, dat JOHAN CASIMIR wederom den Hervormden Godsdienst zou invoeren. Maar JOHAN CASIMIR wilde geen medevoogden dulden; werd ook van den Keizer in het bestier van de *Keizerlijke* waardigheid en voogdijschap bevestigd, waar op hij niet alleen den Hervormden Godsdienst invoerde, maar ook FREDERIK DEN IV in denzelven liet optrekken. Maar wanneer de bestierder (*administrator*) in den Jaare 1592 stierf, ontbraken 'er nog maar twee maanden aan de meerderjarigheid van FREDERIK, dus omtrend 18 Jaaren oud zijnde; en evenwel wilde RICHARD VAN SIMMEREN, broeder van zijnen grootvader FREDERIK DEN III, de voogdijschap en 't bestier der Keurvorstelijke Landen op zig nemen; 't welk, egter, noch FREDERIK, noch zijnen Raden, eene verandering van Godsdienst vrezende, aanstond; waarom FREDERIK zonder tijdverzuim de Regeering zelf aanvaardde. Maar naardien JOHAN CASIMIR zonder erven stierf, kwam het Vorstendom *Lautern* en het Ampt *Neustad* daar door wederom aan het Keurvorstendom van de *Palts*. FREDERIK zelf deed ook zijn best om zijn Land in een goeden stand te brengen. Ten dien einde begon hij in den Jaare 1606 de Stad en vesting *Manheim* te bouwen, en vergunde de *Nederlandsche* vlugtelingen aldaar te woonen: waar door deeze plaats in het kort met inwooners vervuld werd, hoe wel deeze Keurvorst de vesting bij zijn leven niet voltooide, 't welk zijn neef, Keurvorst KAREL LODEWYK, heeft gedaan. Voorts werd, voornamelijk, op aanraden van deezen Keurvorst, in den Jaare 1610 de bekende Unie der *Protestantsche* Rijksstanden te *Halle*, in *Zwaben* opgerecht, waar van 't oogmerk was, den *Protestantschen* Godsdienst, nevens de Religievrede, te verdedigen; in de opvolging van *Gulik* en *Berg* den Keurvorst van *Brandenburg* en *Palts-Neuburg* te begunstigen, en voorts de *Protestanten*, om den Godsdienst gedrukt wordende, voor te staan. Maar wat gevolg deeze Unie hadde, is uit de Historie van den dertigjaarigen oorlo-

ge-

genoeg bekend. De Keurvorst van de *Palts* maakte zig hier door bij den Keizer en bij eenige anderen gehaat, waar van zijn zoon en neef naderhand 't gevoel gehad hebben. Hij stierf den 9 September, des Jaars 1610. Anderzints was deeze FREDERIK een groot liefhebber der geleerden; want hij ontzag geene kosten om de Universiteit van *Heidelberg* in een goeden staat te brengen. Zijne Gemalin was LOUIZE JULIANA, dogter van WILHELM, Prinse van *Oranje*, bij welke hij, behalven eenige dogteren, FREDERIK DEN V, die hem in de Keurvorstelijke waardigheid opvolgde, en LODEWYK FILIPS, van *Simmeren* en *Lautern*, heeft verwekt. *Thuanus Hist. lib.* CIV. *Paræus Hist. Palat. Spener Sijlloge. Caroli Memor. Ecclef. sec.* XVII. *l.* I. *c.* 66. *Ludolphi Schaubuhne c.* 2. &c.

FREDERIK WILHELM DE GROOTE, Keurvorst van *Brandenburg*, was te *Keulen* aan de *Spree*, den 6 Februarij des Jaars 1620, gebooren. Zijn vader was GEORG WILHELM, Keurvorst van *Brandenburg*, zijne moeder ELIZABETH CHARLOTTA, dogter van Keurvorst FREDERIK DEN IV van de *Palts*. Doordien de *Keizerlijke* troepen Mark *Brandenburg* zeer onveilig maakten, werd hij te *Custrin*, als mede te *Stettin*, bij den Hertog BOGISLAUS, opgevoed. In het Jaar 1634 ging hij naar *Leiden*, alwaar hij zig voornamelijk op de oudheden en geschiedkunde toeleide; maar begaf zig kort daar na, wegens de woedende pest, naar *Rheenen* bij de Koninginne van *Boheemen*. Daar op oeffende hij zig te *Arnhem*, en bezogt van daar dikwils Prins FREDERIK HENDRIK van *Oranje*, die toen *Schenkenschans* had belegerd; hebbende ook veel omgang met WILHELM en JOHAN MAURITS van *Nassau*, insgelijks met Graave HENDRIK VAN DEN BERG, en met andere Generaals. In de Jaaren 1636 en 1637 bezogt hij nogmaals de *Nederlanden*, was een tijd lang in *'s Gravenhage* bij den Prinse van *Oranje*, die hem ook in het Leger voor *Breda* mede nam, en in veele dingen onderrechtte. In het Jaar 1638 moest hij, volgens zijns vaders wille, te huis komen, om dat men denzelven had aangebragt, dat de [illegible] eene Gemalin uit het Huis van de *Palts*

wil-

wilde neemen, en de *Kleefsche* Landen, tegen des vaders wil, onder de bescherming des Prinsen van *Oranje* en der *Nederlanders*, in bezit nemen. Kort na zijne aankomst viel hij in eene zwaare krankte, welke, gelijk hij zig altoos heeft verbeeld, van eenig vergif was ontstaan, het welk hem door een groot Staatsdienaar was bijgebragt, die zelf tragtte Keurvorst te worden. In het Jaar 1639 reisde hij met zijn vader naar *Pruisfen*, alwaar zij beide een heete koorts kreegen, welke hem wel een geheel Jaar lang bijbleef, en den vader zodanig aantastte, dat hij 'er in den Jaare 1640 aan overleed. Hij vond zijne Landen in zo een staat, als men in het leven van den Keurvorst GEORG WILHELM zien kan. Tot nu toe was het Hof meest naar het goeddunken van ADAM, Graave van *Swartzenberg*, geregeerd. Dezelve was door den overleeden Keurvorst tot Grootmeester van de Orde van *S. Jan* en tot Stadhouder van de Mark *Brandenburg* aangesteld; maar hij was zodanig voor des Keizers belang, dat men hem alles te last leide, wat tot nu toe tot nadeel der *Zweeden* was voorgevallen. De nieuwe Keurvorst vatte kwaad vermoeden tegen deezen Graave op, waarom hij gelegenheid zogt, om hem met eere te laaten gaan. Dus gaf hij hem altijd goede woorden, maar maakte ondertusschen, dat het voorneemen van den Graave, om de vestingen *Custrin*, *Spandau* en *Peitz* den Keizer in handen te leveren, geen voortgang had; hebbende de Steden, die tot nu toe den Keizer en Keurvorst te gelijk moesten huldigen, order gezonden, om in 't geheel geene *Keizerlijke* soldaaten in te laaten. De Graaf bevrijdde eindelijk den Keurvorst van veel moeite, wanneer hij in den Jaare 1641 aan eene beroerte stierf, na dat hij zes dagen te vooren door brieven van 's Keurvorsten ongenade was verwittigd. Doch de Bevelhebbers van *Spandau*, *Peitz* en *Berlijn* maakten den Keurvorst nog veel speis, als die niet alleen van den Graave afhingen, maar ook als *Keizerlijke* bedienden wilden aangemerkt zijn; maar zij wierden van den Markgraave ERNST van *Jagerndorf* in verzekering genomen, en waren blijde, dat zij het naar het *Keizerlijke* Hof konden ontvlugten; waar over van weêrzijden bezwaarnissen wierden ingebragt, die door toedoen van des overleeden Graaven van *Zwartzenberg* zoone

ver-

vermeerderden, doordien dezelve zekere eischen voorwendde op het Grootmeesterschap van de *S. Jansorde*, en op verscheide Keurvorstelijke goederen; op het eerste, om dat hem zijn vader tot medehelper had verkooren, en op de laatste, om dat dezelve den Keurvorst GEORG WILHELM geld daar op had geschooten. Dog beide zijne eischen werden van de hand gewezen, en hij moest, wegens eenige brieven, in welke hij den Keurvorst bij het *Keizerlijke* Hof voor deszelfs vijand, en een vriend der *Zweeden* had uitgemaakt, bij nacht van *Berlijn* vlugten, en zig in *Keizerlijke* bescherming begeeven. Na dat deeze gevaarlijke Staatsdienaars van het Hof verwijderd waren, bemoeide hij zig met allen vlijt, om de geheel verwoeste Landen wederom in staat en tot rust te brengen. Hij gaf dus den 9 Januarij, des Jaars 1641 een Plakkaat aan alle zijne onderdaanen, dat men niet tegen de *Zweeden* beledigender, maar, des nood zijnde, verdedigenderwijze zou te werk gaan, en niet zo zeer met de wapenen, als veel eer door het geeven van brandschattingen, als anderzints, zig zou zoeken te redden. Hij liet ook de vesting *Werben*, die veel kostte aan onderhoud, en de nabuurige plaatzen meer kwaad dan goed deed, slegten. Aan den Keizer liet hij het meeste gedeelte van zijne Ruiterij over, naardien dezelve tog met haare strooperijen tegen de *Zweeden* het Land groote schade toebragt. Zelfs werd 'er den 14 Julij, des Jaars 1641 te *Stokholm* een stilstand van wapenen voor twee Jaaren gesloten: doch de uitwisseling is tot op de volkomene vrede uitgesteld, zo dat egter geene vijandlijkheden meer zouden gepleegt worden. Daar op verzogt hij van de Kroon van *Poolen* het verlei (*investiture*) wegens *Pruisen*, welke hij in persoon te *Warschau* den 8 October, des Jaars 1641 ontfing, en zig verpligtte, niet alleen den *Roomsch-Katholijken* eenige vrijheden te vergunnen, door Koninklijke gevolmagtigden zijne vestingen te laten bezigtigen, en het tot nu toe gewoone pensioen van 30,000 guldens, welke, des nood zijnde, moesten verdubbeld worden, te betaalen; maar ook Jaarlijks 100,000 guldens van de tollen aan den Koning uit te keeren: om nu niet te spreeken van andere dingen, welke zijne Souverainiteit zeer bepaalden. In de Mark belette, egter, de getroffen

ſen ſtilſtand met de *Zweeden* niet, dat de onderdaanen door veele krijgstogten, inkwartieringen en contributien van de *Keizerlijken* en *Zweeden* uitgeput wierden. De eerstgemelden ſpaarden deeze Landen te minder, om dat hen de veele gezantſchappen des Keurvorſten naar *Zweeden* verdagt voorkwamen, welke hij, ten deele om zagter voorwaarden voor zijne onderdaanen te bedingen, ten deele ook om onder de hand aan het te vooren op het tapijt geweest zijnde huwelijk met de jonge Koninginne CHRISTINA te arbeiden, derwaards afvaardigde. Doch omtrent het eerſte werd weinig, en aangaande het tweede niet met al uitgerecht: tot groote blijdſchap des Konings van *Poolen*, die zig geweldig daar tegen aankantte, en ingevalle van zo eene verbindtenisſe het *Pruisſiſche* Leen dreigde intetrekken. Aangaande de Landen, welke de Markgraaf in *Kleef* bezat, bragt het dezelve zo verre, dat door de *Hesſen*, die dezelve hadden ingenomen, hem *Kalkar*, nevens verſcheiden andere plaatzen, ten westen van den *Rhijn* geleegen, in den Jaare 1645 wederom werden ingeruimd. In het voorgaande Jaar bood hij zig als middelaar tusſchen de *Zweeden* en *Deenen* aan; maar de laatſten wilden hem niet erkennen. De bijeenkomst te *Frankfurt* beraamde Keurvorst FREDERIK juist niet, om dat 'er iets tot voordeel van het Rijk, of van zijne Landen, aldaar kon uitgevoert worden, maar alleenlijk ten dienſte van den Keizer: waarom hij ook 't meest daar op aandrong, dat deeze zamenkomst afgebrooken, en met te grooter ernst aan de *Westphaalſche* tractaaten gearbeid werd, werwaarts hij ook in Maart, des Jaars 1645 zijne Gezanten, van welke JAN, Graaf van *Wittgenſtein*, het hoofd was, liet trekken. Wanneer nu de *Keizerlijken* voor hadden de Gezanten der Rijksvorſten van de vredehandelingen uit te ſluiten, kante zig deeze Keurvorst met alle magt tegen deeze en andere dingen, als waar door men het voordeel der *Proteſtanten* zogt te weeren; en hij bragt het, nevens den Landgraave van *Hesſen-Kasſel*, na veele disputen zo verre, dat de Gereformeerden al zo wel als de Lutherſchen in de Religie-vrede begreepen werden, en een en dezelfde vrijheid zouden genieten. Omtrent dien tijd liet de Keurvorst, op 't verzoek des Konings van *Poolen* en

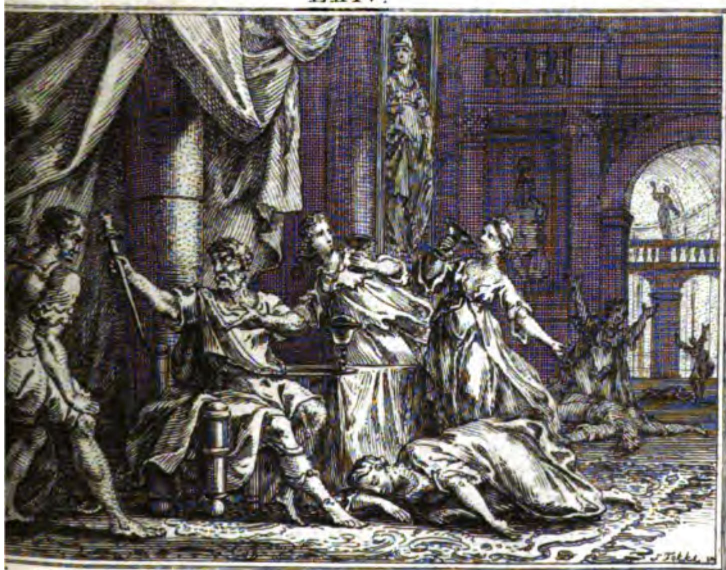
des Aartsbisschops van *Gnezen*, toe, dat eenigen [illegible] logunten van *Koningsbergen* en *Frankfort* (bij [illegible] de *Helmstadsche* Godgeleerde GEORG CALIXTUS [illegible] vorsten verzoek voegde) op het zogenoemde [illegible] *vitativum*, of minnelijk mondgesprek te *Thoren* [illegible] Bij de *Westphaalsche* vrede trok het zig de [illegible] aan, dat hij *Pomeren* zou overgeeven; en hij [illegible] andere voorstellingen, noch door het op nieuw [illegible] een huwelijk met de Koninginne CHRISTINA, zij [illegible] reiken, alzo de *Keizerschen* en de overige [illegible] *sten* liefst zo eene voldoening wilden geeven, [illegible] daar te staan kwam; en de *Franschen*, *Poolen* [illegible] meer met woorden dan met der daad het belang [illegible] vorst voorstonden. Eindelijk werd, door bemid[illegible] *Franschen* Gezant, den Graave D'AVAUX, den [illegible] des Jaars 1647, daar omtrend een vergelijk wegens [illegible] troffen, 't welk naderhand door de *Westphaalsche* [illegible] vestigd, en in dezelve ingelast. Uit kragt van dit [illegible] liet de Keurvorst, aan de Kroon *Zweeden*, *Voor-Pomeren*, nevens het Eiland *Rugen*, en van *Achter-Pomeren*, *Stettin*, *Dam*, *Gartz*, *Golnau*, *Wollin*, enz. als uit de voorwaa[illegible] van die vrede breder te zien is. Voorts werd [illegible] zig de Keurvorst wel, gelijk *Zweeden*, van den [illegible] zel der *Pomersche* Landen, behalven het Vorstendom [illegible] zou bedienen; maar na 't afsterven van de [illegible] van dit huis zou alles, wat ooit tot *Voor-* of *Acht*[illegible] had behoort, geheel aan *Zweeden* vervallen. Daar[illegible] de Keurvorst voor zig en zijn gantsche huis de [illegible] goeding ontfangen, namelijk het Sticht *Halberstad*, [illegible] daar onder behoorende Graafschap *Hohenstein*, voor[illegible] en *Kamin*, zo dat hij een vierde gedeelte van de [illegible] in de beide eerstgemelde Stichten kon laten uitsterven [illegible] laatste naar zijn goedvinden geheel wereldlijk make[illegible] het beste was het Aartsticht van *Maagdenburg*, [illegible] *Brandenburg*, met den tijtel van Hertogdom zou hebben [illegible] niet eerder in bezit neemen, voor dat het door den [illegible] door het verkrijgen van de Keurvorstelijke waardigheid, [illegible] door eene andere overdragt van den toenmaligen bestierder

LXIII. *Tegen over bladz. 350.*

Dood van Pirrus. Bladz. 350.

LXIV.

Sterven van Mitridates, zyne Gemalin en Dochters. Bladz. 381.

GUSTUS van *Saxen*, was open gevallen; doch de erfhuldiging zou terstond, na dat de vrede gesllooten was, geschieden. Voor het overige gaven de *Zweeden*, uit hoofde van dit tractaat, al het overige, wat zij tot nu toe in de Keurvorstelijke Landen bezeeten hadden, weder over. Men arbeidde te vergeefsch aan de herstelling van het Hertogdom *Jagerndorf*, vermits de Keizer hetzelve als een Leen van de Kroon van *Boheemen* aanmerkte. Al zo weinig vorderde men met de geheele bevrijding der *Kleefsche* Landen van de *Keizerlijke* en *Hollandsche* bezettingen. In het Jaar 1648 vond de Keurvorst gelegenheid wegens zijne *Pruisfische* Landen eenig voordeel te erlangen: want hebbende, na den dood van Koning ULADISLAUS van *Poolen*, de verkiezing van JOHANNES CASIMIR helpen bevorderen, stond hem dezelve toe, dat hij het Leen door zijne Gezanten zou mogen ontfangen. Ondertusschen was de *Westphaalsche* vrede geslooten, en na eenige zwarigheden werden den Keurvorst de Bisdommen *Halberstad* en *Minden* ingeruimd. Maar met *Pomeren* ging het langzaamer toe, voornamelijk, om dat men het niet kon eens worden, wat de *Zweeden* aan de oostzijde van den Oder zouden hebben. De Keurvorst bood dikwils den *Zweeden* de drie Bisdommen, *Maagdenburg*, *Halberstad* en *Minden*, nevens twee millioenen daalders aan, indien zij hem *Pomeren* geheel wilden afstaan; maar het was te vergeefsch. Na lang twisten werd eindelijk te *Stettin* den 4 Maij, des Jaars 1653 een vergelijk getroffen, bij 't welke de grenzen tusschen *Zweedsch* en *Brandenburgsch Pomeren* naauwkeurig bepaald werden, en de Keurvorst voornamelijk 't geen tot de Ampten *Stettin* en *Wollin* behoorde, als mede de Stad *Kamin*, moest laaten vaaren. Ook verbond hij zig, dat hij het Kapittel te *Kamin* niet, gelijk men hem bij de vredestractaaten had toegestaan, wereldlijk zou maken, maar ten beste van den adel onderhouden. Ook ontfing *Zweeden* de verwachting op de Nieuwe Mark, *Sterrenberg*, *Wierraden* en *Lockenitz*, als hebbende voortijds tot *Pomeren* behoord, ingevalle het *Brandenburgsche* Geslagt kwam uit te sterven; en van de tollen, welke de *Zweeden* aan den Oder, naar den *Brandenburgschen* kant hadden aangelegt, zou de Keurvorst de helft ontfangen. De werkelijke overgave geschiedde den 6 Junij,

nij, des Jaars 1653. De Keurvorst had, om deeze tractaten voort te zetten, in November des voorigen Jaars eene reis naar den Keizer te *Praag* gedaan, en was op de terug reize te *Dresden* van den Keurvorst van *Saxen* met de gewoone plegtigheden in de zogenoemde Keurvorstelijke Unie ontfangen. Straks na de *Westphaalsche* vrede geraakte FREDERIK WILHELM in onmin met den Paltsgraave WOLFGANG WILHELM, om dat hij de *Protestanten* in het *Gulikfche* tegen de harde handelingen van den Paltsgraave beschermde, en met eenig Krijgsvolk in het Land van den Paltsgraave viel. Dezelve had reeds een tamelijk getal *Lotharingische* hulpbenden bij een, en het scheen tot een gevaarlijken oorlog te zullen uitbarsten, voornamelijk na dat deeze twee Vorsten in persoon eene vruchtelooze onderhandeling over een bestand hadden gehouden. Maar deeze zaak werd door *Keizerlijke* Gevolmagtigden in October des Jaars 1651 bijgelegt, en alles wederom op den ouden voet gebragt. In den Jaare 1653 zond hij zijne Gezanten op het *Lubekfche* congres, om de vrede tusschen *Poolen* en *Zweeden* te bevorderen; alwaar, egter, om dat het den beiden partijen geen ernst was, niets werd uitgerecht. Niet gelukkiger waren zijne Gezanten in het zelfde Jaar bij de verkiezing van FERDINAND DEN IV tot *Roomsch* Koning. Hun last behelsde, niet eer daar in te bewilligen, voor dat zij van het *Keizerlijke* Hof de toenmaals nog niet gevolgde inruiming van *Achter-Pomeren*, insgelijks de wederherstelling van het Hertogdom *Jagerndorf*, en de betaaling van de *Breslautische* schuld, verkreegen hadden. Maar doordien zij te laat aankwamen, na dat de verkiezing reeds geschied was, was hun aanbrengen vruchteloos. Na de verkiezing werd die zaak evenwel met *Pomeren* afgedaan; de geldsommen werden ook voldaan; maar met het Hertogdom *Jagerndorf* bleef toenmaals de zaak hangen, dewijl de *Keizerlijken* niet meer dan tot de 100,000 rijksdaalders wilden verstaan, en de Keurvorst een stuk Lands eischte. Even zo weinig ingang vond ook toenmaals zijne voorspraak voor de bedrukte *Lutherschen* in de *Keizerlijke* Erflanden. Wanneer vervolgens de oorlog tusschen *Zweeden* en *Poolen* van nieuw begon, zogt hij met allen ijver vrede te maken; en naardien

al-

alle zijne poogingen, ten dien einde gedaan, vrugteloos waren, zogt hij zijne *Pruisfische* Landen in een goeden staat te brengen, en floot ten dien einde den 27 Julij, des Jaars 1655 een defensive alliantie met de Staaten der vereenigde *Neder-Landen*, tot zekerheid van den Koophandel dier beider Landen. Ook zogt hij onderstand aan het *Keizerlijke* Hof, daar men egter wel tot een minnelijk verdrag, maar geenzints tot werkelijke hulpe wilde verstaan. Daarom oordeelde de Keurvorst best met zijn belang overeen te komen, met *Zweeden* in onderhandeling te treden; waar over te *Stettin* langen tijd met weinig voortgang werd gearbeid. Ondertusschen trok hij met zijn Krijgsvolk in *Pruisfen*, maakte aldaar zo goede bestelling, dat hij niet behoefde gedwongen te zijn om het Land ter discretie der strijdende partijen over te laten; vereenigde zig daar op, door zeker verdrag van den 12 November, des Jaars 1655 met de *Poolsch-Pruisfen*, dat men alleenlijk tegen *Zweeden* verdedigenderwijze zou te werk gaan, en in de beste plaatzen *Brandenburgsche* bezetting leggen en onderhouden. Daar benevens verkreeg de Keurvorst van den Czaar van *Muskovie* verzekering, dat *Pruisfen* in den oorlog tegen *Poolen* zou ongemoeid blijven. Dit behaagde den Koning van *Poolen*, JOHAN CASIMIR zodanig, dat hij den Keurvorst de Souvereiniteit over *Pruisfen*, nevens andere voordeelen aanbood, om hem daar mede nog nader tot zijn belang over te haalen. Doch de indringende *Zweedsche* Krijgsmagt verijdelde toenmaals deeze tractaaten: want na dat de *Zweeden* bijna het gantsche Koninkrijk, ja zelfs de Legers, onder hun geweld hadden gebragt, en zig overal laten huldigen, was het ten eenemaal te vergeefsch, hen te willen wederstaan: waarom de Keurvorst in den Jaare 1656 het *Koningsberger* tractaat moest aannemen, volgens het welke hij beloofde, in het toekomende, *Pruisfen* als een Leen van de Kroon *Zweeden* te ontfangen. Dog hem wierd van den Koning de Jaarlijksche schatting kwijt gescholden, de beroeping aan den rechten Opperheer (*appellatio ad dominum rectum*) vernietigd, en het Bisdom *Ermeland*, behalven *Frauenburg*, het welk *Zweeden* behield, onder den tijtel van een Vorstendom, op dezelfde voorwaarden, als *Pruisfen*, aan hem overgegeeven. Door dit uit nood ge-

maakte bestand haalde zig de Keurvorst de uiterste verbittering der *Poolen*, en den naijver van 't *Keizerlijke* Hof, op den hals. Ten einde nu zijne *Duitsche* Staaten in deezen toestand van zaken niet te vrezen hadden, wierd in den Jaare 1656, den 24 October, te *Koningsbergen* eene alliantie met *Frankrijk* gesloten, voornamelijk daar toe dienende om de *Westphaalsche* vrede te doen stand grijpen. *Frankrijk* zou den Keurvorst, des nood zijnde, met 6500, en de Keurvorst van *Frankrijk* met 2000 man bijstaan. Maar om *Pruissen* te behouden was geen ander middel overig dan in een naauw verbond met *Zweeden* te treden, 't welk van deeze Kroon werd gezogt, en door de harde behandelingen en bedreigingen der *Poolen* genoegzaam scheen geregtvaardigt te worden; hebbende de Koning onder anderen eene plegtige belofte gedaan om alle de *Protestanten* in zijne Landen uitteroeijen. Vervolgens werd te *Marienburg* den 15 Junij, des Jaars 1656 een verbond geslooten, met oogmerk, om van den oorlog in *Poolen* een einde te maken, en inzonderheid van de Keurvorstelijke zijde zig van het uit *Poolen* gedreigde gevaar te redden. Uit kragt van dit verbond zou de Keurvorst alle de geenen als vijanden handelen, die den Koning van *Zweeden* in of buiten het veroverde *Poolen* zouden aanvallen, en inzonderheid altijd 4000 man tot des Konings dienst gereed houden; gelijk daarentegen de Koning den Keurvorst met 6000 man in zijne *Pruissische* Landen beloofde te beschermen. Doch de Keurvorst bedong daar bij, dat hij *Moskovie* en *Litthauen* niet behoefde te keer te gaan, als willende met dat Rijk in vrede blijven. In de geheime artikelen van dit verdrag werd bedongen, dat het Koninkrijk van *Poolen* zodanig onder hen zou verdeeld worden, dat de Keurvorst de Waiwoodschappen van *Pozen*, *Galisch*, *Siradie* en *Lenczitz*, en *Zweeden* al wat verder veroverd zou worden, zou behouden, en dat de een den anderen in het bezit daar van zou beschermen. Ook werd 'er bij deeze gelegenheid eene verklaaring over het *Koningsbergsche* Leentractaat opgesteld. Men spoedde zig vervolgens om de *Poolen*, die zig wederom hersteld, *Warschau* ingenoomen, en een Leger van 39000 man aldaar verzameld hadden, met 16000 man op het lijf te vallen, wanneer den 8, 9 en 10 Ju-

lij

bij de beruchte slag bij *Warschau* voorviel, in welken de *Poolen*, die zig tegen het Koninklijke vrouwenvolk hadden laten verluiden, dat zij niet hunne sabels, maar alleen hunne karbatschen zouden gebruiken, met verlies van ruim 4000 man op de vlugt gedreeven werden, terwijl men van de zijde der Bondgenooten niet meer dan 400 vermistte. De *Zweeden* na deezen slag bemerkende, hoe nut hen de hulp van den Keurvorst was, bediende zig deeze laatste van die gelegenheid om het *Koningsbergsche* Leentractaat geheel te doen vernietigen, en de Souverainiteit over *Pruissen* te erlangen; welke hem ook in het *Labiausche* tractaat van den 10 November, des Jaars 1656 werd toegestaan; doch zodanig, dat na het uitsterven van de mannelijke linie des gantschen Huizes van *Brandenburg*, alle *Pruissische* Landen aan de Kroon van *Zweeden* zouden vervallen, en in zo een geval den in leven zijnde Markgravinnen van dezelve het Ampt *Insterburg* als een hijpotheek van 300,000 rijksdaalders zou overgegeeven worden. Ook werd den Keurvorst de tol te *Memel* en *Pillau* voor 120,000 rijksdaalders alleen gelaaten, en voorts vastgesteld, dat beide Mogendheden malkander in tijd van nood met 4000 man zouden bijstaan. Eindelijk werden 'er nog eenige verklaaringen over de geheime artikelen van het verdrag van *Marienburg* bijgevoegd. Schoon nu deeze geallieerden tot nog toe vrij gelukkig waren geweest, verminderde egter hun Leger, terwijl dat van hunne vijanden aangroeide. De *Poolen* vielen in de Keurvorstelijke Mark, zijnde de Regeering aldaar, zelfs tegen den zin van den Keurvorst, genoodzaakt hen op harde voorwaarden het Land te doen ruimen. De *Zweeden* kregen met de *Deenen*, met welke de Keurvorst zig te vergeefsch bemoeide de vrede te bemiddelen, de handen zo vol, dat de Koning alle zijne troepen uit *Poolen* derwaards moest trekken. De overige Mogendheden konden of wilden den Keurvorst weinig helpen. Deeze omstandigheden bewoogen hem, met allen ernst een verbindtenis met *Poolen* te zoeken, waar toe des Keurvorsten moeder en de Koningin van *Poolen* door haare brieven haar best deden. Men maakte dan, om de *Zweeden* te misleiden, den 22 Augustus, des Jaars 1657 een interimsverdrag, bij 't welke een stilstand werd bedongen, als

mede dat alles in den staat, waar in het thans was, zou blijven; maar door een geheim artikel werd het gantsche verdrag met *Zweeden* vernietigd. Het waaragtige vergelijk werd, door *Oostenrijksche* bemiddeling, te *Welau* den 19 September gesloten, en te *Bromberg*, of *Bijdgorst*, bevestigd. Uit kracht van deezen vrede moest de Keurvorst het Bisdom *Ermeland*, en wat hij voorts, met hulp der *Zweeden*, had aan zig gebragt, wederom overgeeven; waar voor hem en zijne mannelijke afkomelingen de volkoome Souverainiteit over het Hertogdom *Pruissen* binnen de grenzen, zo als het zelve voor den oorlog was geweest, gegeeven werd; doch dat dit *Pruissen* na 't uitsterven van wettige mannelijke erven wederom als een *Poolsch* Leen aan die Kroon zou vervallen. Daarenboven werd 'er bedongen, als 'er wederom een overdragt van dit Leen moest gedaan worden, men voornamelijk op de Keurvorstelijke nabestaanden van de *Frankische* linie zou agt geven, om hen het zelve op dezelve voorwaarden, als het des Keurvorsten voorvaderen hadden bezeten, zou overgeeven; als mede bij uitsterven, aan de vrouwelijke afkomelingen, of andere naaste aanverwanten des Keurvorsten, *Insterburg* zo lange in te ruimen, tot dat zij 160,000 rijksdaalders daar uit hadden getrokken. In de *Brombergsche* artijkels werd den Keurvorst ook *Lauenburg*, *Butow* en *Elbingen* overgelaaten, welke laatste plaats, egter, de Keurvorst voor 400,000 rijksdaalders beloofde wederom aan *Poolen* afteestaan. Voorts kwam men overeen, dat men gezamentlijkerhand de *Zweeden* uit *Poolen* en *Pruissen* zou doen verhuizen, en hoedanig men, wanneer na de gemaakte vrede, de een of de ander door *Zweeden* binnen tien Jaaren werd overvallen, elkander zou te hulp komen. Eindelijk werd den Keurvorst belooft, dat hem, tot zijne Krijgstoerusting tegen *Zweeden*, 120,000 rijksdaalders van de Kroon *Poolen* in drie Jaaren tijds zouden geteld worden, en hem, tot verzekering van dien, de Stad en Starostdij *Draheim* aangewezen. Alle deeze overeenkomsten zijn door den Koning van *Poolen*, den Keurvorst, en de *Poolsche* Raadsheeren met een plegtigen eed bezwooren. De Keurvorst, van den *Zweedschen* kant niet veel goeds vermoedende, doordien hem dezelve

hun-

kunnen flegten voortgang in *Poolen* te last leiden, vond veilingst, zig ook met *Denemarken* te verbinden, 't welk den 30 October des Jaars 1657 geschiedde, wanneer deeze beide Mogendheden inzonderheid beloofden, den oorlog ieder, waar hij het best zou oordeelen, met alle magt tegen *Zweeden* voort te zetten, en geen bijzondere vrede te maken. *Denemarken* ftond daarenboven in voor de nakominge van de *Welausche* vrede, en de Keurvorst voor die vrede, welke tusschen deeze Kroon en *Poolen* gemaakt was. Voorts werd 'er met LEOPOLDUS, toenmaals Koning van *Hungarie* en *Boheemen*, een tractaat gesllooten, en den 27 Februarij, des Jaars 1658 bevestigd, uit kracht van 't welke de Koning den Keurvorst met 6000, en deeze den eerstgenoemden met 3500 man in zijne Landen en rechten tegen alle vijanden, voornamelijk de *Zweeden*, zou beschermen. Bij de verkiezing van LEOPOLDUS tot Keizer sprak men weder van de pretensie op *Jagerndorf*, wordende van de *Oostenrijksche* zijde 200,000 rijksdaalders daar voor geboden; doch de Keurvorst nam het in beraad, en wilde deeze zaak liefst laten steken. Na dat men vervolgens te vergeefsch aan een vergelijk met *Zweeden* had gearbeid, werd 'er beflooten, *Denemarken*, 't welk van deeze Kroon zeer benaauwd werd, met alle magt te ondersteunen, en ten dien einde den 21 Januarij, des Jaars 1658 een afzonderlijk verdrag geflooten, waar op in *Holstein*, *Pruisfen* en *Pomeren* de vijandlijkheden begonnen, wanneer *Pruisfen* van de *Zweeden* gezuiverd, en in *Holstein* denzelven *Frederik-Oede* en het Eiland *Funen* wederom afgenomen werd. In *Pomeren* werden *Wollin*, *Damme* en *Demmin* veroverd, maar *Stettin* en *Grijpswalde* te vergeefsch belegerd. Doch bij de *Olivasche* vrede, geflooten den 22 April, des Jaars 1660, gaf de Keurvorst alles wederom over, wat hij den *Zweeden* had afgenomen, en kreeg daar voor de plegtige renunciatie van de *Koningsbergsche*, *Marienburgsche* en *Labiausche* tractaaten, en dat weinige, 't welk de *Zweeden* van zijn *Pruisfen* nog bezaten. Maar hij kon het niet doordringen, dat zijne pretensie op *Elbingen* in de vredesartikelen ingelascht, en van de *Zweeden* terstond aan hem overgegeeven werd, maar alleenlijk, dat het *Bijdgosti-*

 sche

sche bestand door deeze vrede zijn kragt niet zou verliezen: waarom de *Poolen* naderhand gelegenheid hadden, onder allerhande uitvlugten hem deeze Stad te weigeren. Doch de Keurvorst wilde deswegen geen nieuwen oorlog beginnen, maar zogt veel eer zijn Land wederom in rust te brengen, en te behouden; om welke reden onder anderen met KAREL DEN II van *Engeland* zekere commercie tractaaten werden gesloten. Vervolgens zogt hij de verkreege Souverainiteit over *Pruisfen* te bevestigen, en de huldiging daar van te ontfangen, waar over veele zwarigheden ontstonden, doordien de *Pruisfen*, voornamelijk die van *Koningsbergen*, een Souveraine heerschappij te nadeelig voor hunne vrijheden oordeelden: te meer, alzo zij door heimelijk aanhitzen der *Poolen*, als ook voornamelijk door openlijk aanstoken van HIERONYMUS RHODIUS, in hunne wederspannigheid gesterkt werden, zo dat zij reeds op *Zweedsche* hulp wagtten. Maar na dat alle middelen, om de gemoederen te winnen, vrugteloos waren geweest, en RHODIUS gevangen was gezet, gebeurde het eindelijk, dat de Landstanden in den Jaare 1663. den 18 October, in tegenwoordigheid der *Poolsche* Gezanten, den Keurvorst, als hunnen Souverain, op die wijze, als het *Welauische* tractaat behelsde, huldigden. In het volgende Jaar werd het oude verbond met *Frankrijk* wederom vernieuwd, en omtrent eenige dingen verandert. Den 27 Maart, des Jaars 1666 maakte men een nieuw verbond met *Zweeden*, bij 't welk deeze den Keurvorst zijne *Pruissische* Souverainiteit, en de Keurvorst hen, wat zij in *Esthen* en *Lijfland* hadden, en beide malkander de bij de *Westphaalsche* vrede verkreegene Landen guarandeerden; ten welken einde *Zweeden* den Keurvorst met 3000, en de Keurvorst het zelve met 2500 man bij te staan, zig te verbonden. In het zelfde Jaar maakte de Keurvorst ook van de strijdigheden met *Palts-Nieuwburg* wegens de *Kleefsche* erffenisse, door een bestendig erfverdrag, een gewenscht einde, waar over men het artikel, GULIKSCHE SUCCESSIE-STRYD kan nazien. Ondertusschen was in den Jaare 1663 de *Turksche* oorlog begonnen, wanneer men voorsloeg, Keurvorst FREDERIK WILHELM het opperbevel over het gantsche *Keizerlijke* Leger op te dragen: doch

doch hoe wel zulks niet geschiedde, zond hij egter Krijgsvolk tot het voortzetten van deezen oorlog, het welk onder den *Keizerlijken* Generaal VAN SOUCHES goede diensten deed. Ook holp hij door zijne bemiddeling het verdrag tusschen de Hertogen van *Luneburg*, GEORG WILHELM van *Zell*, en JOHAN FREDERIK van *Kalemberg*, bevorderen, en meer andere verschillen, onder anderen de onlusten tusschen *Zweeden* en de Stad *Breemen* af doen. Hij was ook zo gelukkig, dat hij de bedugte zaak nopens *Maagdenburg*, welke Stad op den Rijksdag haare gantsche exemtie uit het Stigt onmiddelijk gezogt, en reeds tamelijken ingang had gevonden, schielijk, en zonder bloedstorten ten einde bragt, doordien die Stad, zo haast als zij het naderen van 't Keurvorstelijke Leger bemerkte, de eventuaale huldiging (om dat de *Saxische* administrator nog leefde) deed, en vrijwillig Keurvorstelijke *Brandenburgsche* bezetting innam. Wanneer vervolgens de oorlog tusschen *Holland* en *Engeland*, als mede de onlusten met den Bisschop van *Munster*, begonnen, zogt de Keurvorst te vergeefs bij de *Hollanders* de inruiming van zijne *Kleefsche* vestingen; maar trad egter in een verweerend verbond met dezelve, 't welk den 6 Februarij, des Jaars 1666 te *Kleef* werd geslooten; waar bij bedongen werd, dat de Staaten den Keurvorst, indien dezelve overvallen werd, met 3000 man, en hij den Staaten in een gelijk geval met 2000 man zou te hulp komen. De onlusten met den Bisschop van *Munster* aangaande, men vond bij een ander tractaat geraden, dat de Keurvorst allen vlijt zou aanwenden om dezelve in der minne bij te leggen; en indien zulks vrugteloos afliep, om den Bisschop met 12000 man tot de vrede te dwingen. De Bisschop nam het eerste aan, en op dat den Keurvorst in vervolg van tijd geen moeielijkheid uit deeze alliantie mogt overkomen, werd hij ook in de *Bredasche* vrede begreepen. Hij maakte nog in dit Jaar, tot meerder zekerheid voor zig, eene alliantie voor agt Jaaren met *Denemarken*, om malkander met 4000 man te hulp te komen; als mede de zogenoemde vierdubbelde alliantie tusschen dezelve Kroon, den Keurvorst, de Hertogen van *Luneburg*, en de *Nederlanders*. Als de oorlog tusschen *Spanje* en *Frankrijk* in de

Ne-

derlanden begon, sloot de Keurvorst in den Jaare 1667 met den laatsten een tractaat, waar bij de Koning beloofde, zig bij de aanstaande verkiezing eens Konings van *Poolen* niet voor den Prinse van *Condé*, maar voor den Paltsgraave van *Nieuwburg* te verklaaren, en dat hij aan den Keurvorst eene volkome neutraliteit en verleening van het *Rhijnsche* verbond, in het welke hij zig in 't Jaar 1664 begeeven had, voor den tijd van drie Jaaren toestond. De reden, waarom zig de Keurvorst aan de *Poolsche* succesfie zodanig iiet geleegen zijn, was zeker verdrag, 't welk hij in het voorgaande Jaar met *Palts-Nieuwburg* had gemaakt, waar bij aan den Paltsgraave was belooft, hem zo veel mogelijk tot de *Poolsche* Kroon te helpen, waar voor hem van den Paltsgraave *Recklingshauzen* belooft werd. Uit kracht van deeze belofte bragt de Keurvorst in het Jaar 1668 ook de *Zweeden* op de zijde van dien Vorst, zo dat dezelve bij zeker afzonderlijk gemaakt tractaat beloofden, zig geduurende de tegenwoordige Tusschenregeeringe voor geen anderen te verklaaren. In dit Jaar kreeg eindelijk de Keurvorst het bezit van de Starostdij *Draheim*, welke hij tot nu toe te vergeefs gezogt had. Doch zijne moeite, na den vrijwilligen afstand van Koning JOHAN CASIMIR van *Poolen* voor *Nieuwburg* aangewend, was vrugteloos, hoe wel hem ook de verkiezing van den Koning MICHIEL in zo verre niet onaangenaam was, om dat door hem, als door een inboorling, *Poolen* aan geen buitenlandsch Vorst, die *Pruissen* nadeelig kon zijn, kwam. Toen de oorlog tusschen den Koning van *Frankrijk* en *Holland* begon, zogt de eerste den Keurvorst op alle wijzen op zijne zijde te krijgen, of ten minste om hem neutraal te doen blijven. Maar hij oordeelde raadzamer, de partij der *Hollanders* te kiezen, en sloot derhalven den 26 April, des Jaars 1672 een verbond met dezelve, waar bij hij beloofde, de Republiek met 20,000 man, aan welke zij de halve soldij zou geven, bij te staan. Ook verkreeg hij van den Keizer, dat hij hem 12000 man beloofde, hoe wel hij van deeze laatste weinig voordeel had, om dat de Keizer te vooren den Koning van *Frankrijk* heimelijk had belooft, zig in dit Jaar in geen oorlog te zullen mengen. De *Franschen* hadden ondertusschen niet alleen een gedeelte der

Ver-

Vereenigde *Nederlanden*, maar ook de *Kleefsche* vestingen van den Keurvorst, in welke *Hollandsche* bezetting lag, ingenoomen, zelfs de Keurvorstelijke bezetting uit *Emmerik* gejaagd, en wegens het gantsche Land, zonder een woord van den Keurvorst te gewagen, zig laten huldigen. Dus wilde de Keurvorst met zijn Leger recht naar *Westphaalen* trekken; maar door de Kunstenarijen der *Keizerlijke* Staatsdienaaren, voornamelijk van den Graave van *Lobkowitz*, bragt men den geheelen zomer des Jaars 1672 door met te vergeefs hier en daar te zoeken over den *Rhijn* te komen, tot dat men eindelijk in de door de *Franschen*, en zonderling door den Bisschop van *Munster*, deszelfs bondgenoot, verwoeste Landen van den Keurvorst kwam, en wegens de daar op volgenden winter niets van belang uitvoerde. Deeze en andere redenen bewogen den Keurvorst om met *Frankrijk* eene afzonderlijke vrede te maken, dewelke te *Vosfem* den 16 Junij des Jaars 1673 gesllooten werd, bij welke hem zijne *Kleefsche* plaatzen, welke *Frankrijk* den *Hollanders* had afgenomen, nevens 800,000 rijksdaalders, beloofc werden; waar tegen hij zig moest verbinden, voortaan de *Hollanders* tegen *Frankrijk* niet te zullen bijspringen. In *Poolen* baarde ondertusschen CHRISTIAAN LODEWYK KALCKSTEIN, den Keurvorst veel verdriet. Onder dit voorwenzel werd over de bevestiging van het *Welausche* tractaat door den nieuwen Koning eenige zwarigheid gemaakt; maar eindelijk werd het zelve in het Jaar 1672, den 15 Maart bevestigd; en na den dood van den Koning MICHIEL werd in het geheel geen acht meer op deeze zaak geslagen. Wanneer de oorlog tusschen *Frankrijk* en *Holland* overhand nam, vernieuwde de Keurvorst in den Jaare 1673, den 1 December, die van 't Jaar 1668 met *Zweeden* gemaakte defensive alliantie, met eenige verandering naar de geschapenheid van dien tijd. Vervolgens bemoeiden zig zo wel de *Hollanders* en de Keurvorst van de *Palts*, die ook had begonnen de *Franschen* vijandlijk te handelen, als mede de Koning van *Frankrijk*, den Keurvorst in een nader verbond te trekken; en de laatstgenoemde Koning vond zig genoodzaakt, wegens den nieuwen oorlog met *Spanje*, de *Kleefsche* vestingen *Wezel*, *Rees*, en

Schen-

Schenkenschans, waar toe hij tot nog toe weinig lust had gehad, in Maij, des Jaars 1674 aan de Keurvorstelijken in te ruimen. Egter had de Keurvorst meer reden om zig in een alliantie met den Keizer, *Spanje* en *Holland* in te laten, oordeelende, dat *Frankrijk* met reden daar over niet te onvrede kon zijn, naardien hij het gemaakte bestand het eerst, door zo groote schade in de *Kleefsche* Landen te veroorzaken, had gebrooken, en door dien de Keurvorst zig had voorbehouden, dat hij zijn schuldigen pligt, omtrent het Rijk, het welk thans van *Frankrijk* in de *Palts* en de *Elsas* vijandelijk werd gehandeld, niet kon te buiten gaan. Deeze alliantie, welke te *Keulen* aan de *Spree* den 24 Junij, des Jaars 1674 gesloten werd, zou eigenlijk dienen om de algemeene vrede te herstellen, en de Keurvorst verbond zig, 16000 man ten dienste der geallieerden, doch meest op *Spaansche* en *Hollandsche* soldij, in het veld te brengen; waar tegen alle drie de Mogendheden beloofden, zijn Land voor schade vrij te houden, en geen afzonderlijke vrede te zullen maken. De Keurvorst bragt zijn Leger in persoon in den *Elsas*, maar kon, behalven een schermutzeling, tusschen hem en TURENNE bij *Keizersberg* voorgevallen, niets van belang uitvoeren, om dat de *Keizerlijke* Generaal BOURNONVILLE zijne onderneemingen op allerlei wijze belette. Ondertusschen liet zig *Zweeden* door den Koning van *Frankrijk* bewegen, het verbond met den Keurvorst te breken, en zijne troepen op het einde des Jaars 1674 in de *Mark* te laten trekken, en terwijl de Keurvorst, om dat zijn Krijgsvolk van de hand was gezonden, niet in staat was, hen met geweld te wederstaan, gaf hij bevel, het *Zweedsche* Krijgsvolk overal vrijwillig inteneemen, om daar door de uiterste verwoesting des Lands voor te komen, vermids de *Zweeden* deeze inlegering nog als geen vredebreuk wilden aangemerkt hebben. Wanneer de Koning MICHIEL van *Poolen* overleeden was, kwam de Keurvorst KAREL EMILIUS in aanmerking, gelijk reeds te vooren bij het openstaan van den Troon was gebeurd. Doch de voorwaarden, welke men hem wilde voorschrijven, waren zodanig, dat de Keurvorst weinig lust daar toe had. Met den nieuwen Koning, JOHANNES SOBIESKY,

on-

onderhield hij eerst goede vriendschap, en zond hem twaalf Compagnien Dragonders tegen de *Turken* te hulp. Maar wanneer de Keurvorst de *Fransche* partij weigerde aan te kleven, verflaauwde deeze vriendschap. Ondertusschen was de Keurvorst bezig, zijne troepen uit den *Elzas* wederom in zijne Landen te brengen, en de Staaten der Vereenigde *Nederlanden*, nevens de *Deenen*, tot een oorlog met de *Zweeden* te beweegen, die onder den name van vrede, voornamelijk zo lang de Generaal WRANGEL ziek was, en zijn broeder WOLCMAR het opperbevel had opgedragen, de wreedste buitenspoorigheden in de *Mark* pleegden. Doch de Keurvorst viel hen, zonder de *Hollandsche* en *Keizerlijke* hulpbenden af te wagten, schielijk op het lijf, veroverde den 15 Junij, des Jaars 1675 *Ratenau*, met groot verlies der *Zweeden*, en taste den 18 Junij bij *Fehrbellin* met zijne Ruiterij, het *Zweedsche* Leger met een zo goed gevolg aan, dat ten minste 1500 vijanden op de plaats dood bleven; waarentegen naauwlijks het tiende gedeelte van de *Brandenburgers* vermist werd. Door deeze groote overwinning, door welke de *Zweeden* geheel uit het Land gejaagd werden, besloot de Keizer en het Rijk, de *Zweeden* den oorlog mede openlijk aan te zeggen, en de *Hollanders* deden het zelve; met den Koning van *Denemarken* werd den 25 September een geheim verbond gesllooten, dat men namelijk met gezamentlijke magt den oorlog zou voortzetten, tot dat de Koning *Schoonen*, *Halland* en *Blekkingen*, als hebbende voortijds tot de *Deensche* Kroon behoord, nevens de vrijheid van den tol in de *Zond*, als mede het Eiland *Rugen* en de Stad *Wismar*, en de Keurvorst gantsch *Pomeren* wederom van de *Zweeden* had hernomen. Deeze nam noch in dit Jaar *Wollin* en *Wolgast* weg, welke laatste Stad de *Zweeden* in het volgende Jaar te vergeefs belegerden, en nog daarenboven *Anklam* en *Demmin* verlooren. Ondertusschen had de Keurvorst bij het *Poolsche* Hof werks genoeg, om de aanslagen der *Franschen*, die hem de *Poolen* gaarne op den hals wilden zenden, te verijdelen. In de verdeeling des Hertogdoms *Breemen*, als zijnde meest in handen der geallieerden tegen *Zweeden*, en aan de erfvereeniging met *Oostenrijk* arbeidde men te vergeefs, maar met beter voortgang

gang aan het huwelijk des Keizers met de Prinsesse van de *Palts*, 't welk de Keurvorst op het tapijt bragt, en deed gelukken. Ook werd 'er in den Jaare 1676 een nader verbond met *Denemarken* gemaakt, en voornamelijk besllooten, dat geen van beide afzonderlijk vrede zou maken. Men kwam omtrent 't zelve met den Hertog van *Zell*, en met den Bisschop van *Munster*, die thans op 's Keizers zijde was getreeden, overeen. In den Jaare 1677 verkreeg eindelijk Keurvorst FREDERIK WILHELM na veel moeite de vernieuwing van het *Welauische* vredesverbond, en het Leen wegens *Lauenburg* en *Butau*, en daar door meer zekerheid in zijne *Pruisfische* en *Poolsche* Landen; en schoon hij nog de onderstandgelden van *Spanje* en *Holland*, nog de hulpbenden van den Keizer kreeg, dwong hij egter den 14 December deezes laatstgemelden Jaars *Stettin*, den 18 October, des Jaars 1678 *Straalzond*, en den 11 November *Greipswalde* met vuur tot overgave. Ondertusschen maakten de andere bondgenooten vrede met *Frankrijk*, en de Keurvorst zette den oorlog nog eenigen tijd alleen voort. Geduurende deeze onlusten verkreeg hij van den Keizer de bevestiging van het bestendig erf-vergelijk met *Palts-Neuburg*, aangaande de *Kleefsche* Landen, schoon hij wegens dezelve stem en zitting op de Rijksdagen niet kon verwerven. De *Zweeden* hadden, na dat zij *Pomeren* verlooren hadden, hunne meeste hoop op een gelukkigen togt derwaards gevestigd; vielen derhalven op het einde des Jaars 1678 uit *Lijfland* met 16000 man in het zelve, en veroverden, in afwezenheid der Keurvorstelijke volkeren, verscheide plaatzen; maar de Keurvorst spoedde zig met een Leger in de felste koude om zijnen onderdaanen te hulp te komen, en kwam, na veel ongemak, den 10 Januarij, des Jaars 1679 in *Marienwerder*. De vijand, naauwlijks van zijne aankomst verwittigd zijnde, zette het op een lopen, maar werd door verscheide schermutzelingen, geduurig vervolgt, als ook door zwaare ziekten en honger, zodanig klein gemaakt, dat van 16000 man naauwlijks 1000 gezond in *Lijfland* wederom te rug kwamen. Daar door werden ook de aanslagen des Konings van *Poolen*, dien de *Zweeden* hadden beloofd het Hertoglijke *Pruissen* te leveren, verijdeld; doch de Keurvorst oordeelde thans niet raadzaam

zaam om 'er zig openlijk over te bezwaaren. Maar dat hij van deeze overwinning op de *Zweeden* geen voordeel genoeg behaalde, werd veroorzaakt, wijl inmiddels ook de *Keizerlijken* en *Luneburgers* te *Nijmeegen* met *Frankrijk* en *Zweeden*, met uitfluitinge van *Denemarken* en *Brandenburg*, vrede hadden gemaakt; waar tegen de twee laatfte te vergeefs protefteerden, en de bekraehting zogten te beletten. Naardien de Keurvorst dus van de overige geallieerden verlaaten was, en de *Franſchen* in het Hertogdom *Kleef* naar hun zin huis hielden, tegen welke de Keurvorst met zijne 6000 man weinig kon uitvoeren, en zijn ander Krijgsvolk in *Pruisſen* niet kon misſen, moest hij eerst in een ftilftand voor eene maand in April, des Jaars 1679 bewilligen, daar van de verlenging voor 14 dagen verkrijgende; voorts *Wezel* en *Lipſtad* den *Franſchen* inruimen, en eindelijk, wanneer de vijandlijkheden van nieuw begonnen, zelfs de vrede van *S. Germain* aanneemen, welke den 29 Junij, des Jaars 1679 geflooten werd; volgens welke vrede alles op den voet van de *Westphaalſche* werd vastgefteld, en de Keurvorst van al wat hij had veroverd niet meer behield, dan dat geene, het welk hij bij het *Stettinſche* verdrag, in den Jaare 1653 van *Achter-Pomeren* aan *Zweeden* had moeten affiaan: namelijk de landftreek naast den Oder, behalven *Dam* en *Golnau*, welke plaatzen bij de *Westphaalſche* vrede aan de *Zweeden* waren gekoomen; doch zou de Keurvorst *Golnau* zo lang behouden, tot dat hem de *Zweeden* 50,000 rijksdaalders hadden betaald. Voorts ftonden de *Zweeden* hun aandeel aan de tollen in *Achter-Pomeren* aan hem af, en de Koning van *Frankrijk* beloofde den Keurvorst alle zijne Landen en vestingen wederom te geven; 300,000 rijksdaalders te betaalen, en hem in zijne eifchen op eenige kleine ftanden des *Roomſchen* Rijks bevordelijk te zijn. Nog in dit zelfde Jaar werd door des Keurvorften bemiddeling 't verfchil tusfchen *Denemarken* en de Stad *Hamburg* weg genoomen, bij welke gelegenheid deeze Stad ook 1250000 rijksdaalders voor de winterlegeringen van den voorigen oorlog betaalde. In het einde deezes Jaars kwam een *Tartaarsch* Gezant te *Berlijn*, wiens aanbrengen egter alleen in complimenten en in 't vereeren van een fchoon paard beftond, waar voor

hij met aanzienlijke geschenken wederom werd te rug gezonden. Zijn tolk had een houte neus en geen ooren. Terwijl de Keurvorst in den *Franschen* oorlog, voornamelijk ten voordeele van het Rijk, de vrede met *Frankrijk* en *Zweeden* had gebrooken, en hem derhalven door een Rijksbesluit te *Regensburg* de indemnisatie was belooft, begeerde hij thans, dat hem ten dien einde de verwachting op *Oost-Friesland*, voorts de drie Rijkssteden *Mulhauzen*, *Nordhauzen* en *Dortmond*, en daar benevens de vrijheid mogt gegeeven worden, om eenige Kanunnikdijen in zijne Stichten in te trekken; maar hij kon geen deezer dingen verkrijgen. In *Spanje* had de Keurvorst ook nog 1800,000 rijksdaalders onderstandgelden te vorderen; en alzo het *Spaansche* Hof de schuld wel niet ontkende, maar geen geld, noch het Eiland *Trinitados* in *Amerika* tot betalinge wilde geven, gaf de Keurvorst zijne acht Oorlogschepen, die hij geduurende den oorlog in de *Baltische* Zee had gehad, en thans, om de commercie op te rechten, naar *Guinee* zond, bevel, om op de *Spaansche* Schepen represailjen te gebruiken, hebbende te vooren de oude defensive alliantie met *Frankrijk* geslooten, en voornamelijk bij dit voorval zijne *Kleefsche* Landen tegen den inval der *Spanjaarden* van deeze Kroon laaten guarandeeren. Dit smaldeel was ook in zo verre gelukkig, dat het een Schip voor *Oostende*, en twee andere in *Amerika* opbragt; maar als het bij het voorgebergte van *S. Vincent* op de Zilvervloot kruiste, werd 't zelve van twaalf *Spaansche* Oorlogschepen aangetast, en moest zig, hoe wel zonder groot verlies, in de *Portugeesche* haven *Lagos* bergen. Het Huis *Brandenburg* was in den Jaare 1680 zo gelukkig, dat het zelve, door den dood van den tot hier toe geweezen administrator des Stichts *Maagdenburg*, werkelijk in deszelfs bezit werd gesteld, gelijk hij dan zonder eenige tegenspraake, of zwarigheid, wegens dat Sticht stem en zitting op den Rijksdag verkreeg. In het Jaar 1681 sloot de Keurvorst met *Hanover* en *Saxen* defensive alliantien, tot onderhouding van de *Westphaalsche* en *Nijmeesche* vrede: maar met de *Poolen* had de Keurvorst eenige onlusten, om dat zij het huwelijk van Markgraave LODEWYK met de Prinsesse van RADZIVIL zogten te beletten, als waar door aanzienlijke goede-

deren in *Poolen* aan het *Brandenburgsche* Huis konden vallen; wanneer men inzonderheid wilde aandringen, dat dit huwelijk buiten weten des Konings als opperften voogd was geschied, en de Keurvorst deswegen van het *jus indigenatus* verstooken was. Doch die zaak werd zonder veel moeite bijgelegt, en in het Jaar 1683 een afzonderlijk verdrag gemaakt, bij 't welke de Koning zig verbond, den Markgraave en zijne Gemalin in hunne in *Poolen* en *Litthauwen* leggende goederen te beschermen. In dit zelfde Jaar werd den Keurvorst, uit krachte van zijn *condirectorium* van den *Westphaalschen* kreits opgedragen, de standen van *Oost Friesland*, die zig over het krenken van hunne vrijheden bezwaarden, te hulp te komen, wanneer hij eerst een verdrag aanried, en zijne bemiddeling aanbood: maar als dit niet wilde helpen, liet hij, volgens het te *Embden* met de standen gemaakte vergelijk, *Grietzijl* met 3000 man bezetten, om zig, des nood, van dezelve te bedienen; waar toe ook de standen beloofden maandelijks 1250 rijksdaalders te geven. Deeze verbindtenis met de *Oost-Friezen* gaf den Keurvorst gelegenheid, de *Afrikaansche* Compagnie, en den handel op *Guinee*, welke hun Comptoir te *Embden* heeft, beter voort te zetten, gelijk toenmaals de vesting *Frederiksberg*, op den berg *Montfort*, een mijl van de Kaap der drie Punten aangelegt, en met de inwooners verscheide vergelijken gemaakt werden. Wanneer vervolgens de verschillen tusschen *Duitschland* en *Frankrijk* weder begonnen, trad de Keurvorst niet, gelijk hij verzogt werd, in de zogenoemde associatie met den Keizer, *Engeland* en *Holland*, maar maakte veel eer in den Jaare 1682, den 12 Januarij, te *Berlijn* met *Frankrijk* een nieuw verbond, waar bij hij zig verpligtte, om op alle wijze de vrede tusschen het *Duitsche* Rijk en deeze Kroon te bevorderen; daarentegen zou *Frankrijk* de kamers van reunie wegdoen, en zo lang, als 'er hoop tot vrede was, de wapenen niet opvatten. Hij hield ook zijn woord getrouwelijk, en liet de vrede te *Regensburg* met den grootsten nadruk aanraden, voorstellende, dat men zig door de te *Nijmeegen* schielijk gemaakte tractaaten geheel buiten staat had gesteld om in het toekomende de *Fransche* wapenen te kunnen wederstaan. Hij kantte zig ook tegen het *Lakenburgsche* ver-

 bond,

bond, waar door de oorlog werd bevordert. Insgelijks maakte hij met den Koning van *Denemarken* een verbond, om beide, naar hun uiterste vermogen, de vrede te helpen stand houden; doch anderzints, dat ieder 10,000 man op de been zou houden, om met dezelve hunne neutraliteit te verdedigen. In deeze verbindtenisse werd ook de Bisschop van *Munster*, en naderhand de Keurvorst van *Keulen*, mede aangenoomen. Van de andere zijde liet de Keurvorst ook niet na, den *Franschen* de noodzakelijkheid der gemeene rust voor te stellen, en begeerde, dat men hem onderstandgelden zou bijzetten, om zig daar door te beter te kunnen in staat stellen om de eenzijdigheid tegen deszelfs vijanden, in gevalle van nood, met kracht te verdedigen, hoe wel hij in beide stukken slechts gehoor kreeg. Wanneer ondertusschen de *Turken* groote voortgangen maakten, en in den Jaare 1683 zelfs *Weenen* belegerden, wilde de Keurvorst den Keizer met 12000 man te hulp koomen. Maar de *Fransche* Gezant wist de zaaken zodanig te draaien, dat de Keizer begon te vrezen, deeze volkeren mogten order hebben, de *Silesische* Vorstendommen, op welke het Huis *Brandenburg* pretensie heeft, in bezit te neemen, en deswegen zulke harde voorwaarden voorstelde, dat de Keurvorst dezelve onmogelijk kon aanneemen. Doch hij liet den Koning van *Poolen* 1200 man over, die egter eerst wegens den langduurigen togt uit *Pruisfen* na het ontzet der Stad *Weenen* aankwamen, doch in het veroveren van *Gran*, en anderzints, goede diensten deden; wanneer ondertusschen de Keurvorst zijn uiterste best deed om den oorlog tusschen *Denemarken* en *Luneburg* voor te koomen, en veel eer het laatste huis mede in hunne alliantie te trekken. Ook bemoeide hij zig te vergeefsch, den Koning van *Frankrijk* van de harde procedúuren tegen de Landen des Prinsen van *Oranje* in *Frankrijk* af te houden, op welke de Keurvorst wegens zijne eerste Gemalinne verwachting had. Eindelijk werd in den Jaare 1684 met het Huis van *Luneburg*, het welk tot nu toe des Keurvorsten voorneemen had wederstaan, eene defensive alliantie gesloten, gelijk drie Jaaren te vooren alleen met *Hanover* was gemaakt, en terstond daar op volgde, wel voornamelijk door toedoen van Keurvorst FREDERIK WILHELM, een twin-

tig-

tigjaarig bestand tusschen het Rijk en *Frankrijk*. In dit Jaar zond de Keurvorst den Koning van *Poolen* 2000 man tegen de *Turken* te hulp; maar dezelve hadden geen gelegenheid, om hunne dapperheid te laaten blijken. Eindelijk nam hij ook in dit Jaar den tijtel van zijn aloud Stadhuis der Graaven van *Hohenzolleren* wederom aan, om zijn huis bij gelegenheid van de opvolging te verzekeren. In het begin des volgenden Jaars verkreeg hij de plegtige Leenverheffing van *Maagdenburg*, en de Leenbrieven over de overige bij de *Westphaalsche* vrede bekoome Provintien. Maar nopens de *Silesische* pretensien, en de voorspraak voor de *Protestanten* in de *Keizerlijke* Erflanden, vond hij slegt gehoor. Den 13 Augustus deezes Jaars werd de oude defensive alliantie met *Holland* wederom vernieuwd, en tot het einde van deeze eeuwe verlengt; en met eenen werden des Keurvorsten eischen afgedaan, alzo de *Hollanders* hem 440000 rijksdaalders binnen den tijd van tien Jaaren zouden betaalen; en men kwam voorts zodanig overeen, dat tusschen des Keurvorsten Compagnie op *Guinee*, en de *West Indische* der *Hollanders* niet ligtelijk onlusten konden gebeuren. Over deeze alliantie was *Denemarken* eenigermaaten gebelgd; *Frankrijk* was insgelijks misnoegd, inzonderheid over het Plakkaat, door den Keurvorst op den 29 October, des Jaars 1685 aangeslagen, waar bij den door het vernietigen van het edict van *Nantes* uit *Frankrijk* verjaagde *Protestanten* in zijne Landen alle bescherming, en onderstand tot hunne neering en commercie werd aangeboden; en dewijl de Koning van *Frankrijk* in deeze zaak, gelijk in andere, liet blijken, dat hij den Keurvorst meer voor een vasal dan als een bondgenoot hield, maakte deeze ook geen zwarigheid, in 't Jaar 1686 zo wel met *Zweeden*, welke Kroon toenmaals met *Frankrijk* overhoop lag, als ook met den Keizer, in een nader verbond te treeden. Beide beoogden zij de rust in *Duitschland* en de duurzaamheid van de laatste vrede; inzonderheid zou de Keizer den Keurvorst 12000, en deeze den anderen 8000 man op eige kosten te hulp zenden, doch zo, dat de Keizer den Keurvorst in tijd van vrede Jaarlijks 100,000 *Keizerlijke* guldens, en in oorlogstijd zo veel daalders zou betaalen. In

 dit

dit tractaat werd ook des Keurvorsten aanspraak op *Jagerndorf*, *Liegnitz*, *Brieg* en *Wolau*, nevens eenige Heerlijkheden in *Silesie*, afgedaan, zodanig, dat hem de *Swabische* kreits met de Lands Hoogheid als een mannelijk Leen van *Boheemen* werd overgegeeven, doch dat hij geene vestingen daar in zou laaten bouwen, en de zaaken van den Godsdienst en de vrijheden der Landstanden ongekrenkt laaten. Voorts werd hem de *Lichtensteinsche* schuld in *Oost-Friesland*, waar voor *Esfen* en *Witmund* verpand waren, kwijt gescholden: doch deeze laatste artikelen zijn niet voltrokken. Nog in het zelfde Jaar zond de Keurvorst, uit hoofde van de alliantie, 8000 man naar *Hongarie*, welke *Offen* hielpen inneemen, en zig voorts zeer wel kweeten. Hij keurde het *Augsburgsche* verbond wel goed, maar wilde niet daar in treeden, om niet geheel en al met *Frankrijk* overhoop te geraaken. Dat de onlusten wederom in dit Jaar tusschen den Koning van *Denemarken* en de Stad *Hamburg* niet tot een verderffelijken oorlog uitbersten, heeft men deezes Keurvorsten bemiddeling te danken. In het Jaar 1687 maakte de Keurvorst een vergelijk met JOHAN ADOLF van *Saxen-Wissenfels*, wegens de vier Ampten *Querfurt*, *Juterbok*, *Dam* en *Burg*, welke in de *Praagsche* en *Westphaalsche* vredesverbonden van het Sticht van *Maagdenburg* afgezondert, maar wegens de territoire gerechtigheden nog onafgedaan waren gebleeven. Dit vergelijk bestond daar in, dat de Keurvorst van het *dominium directum* der drie eersten afstond, en daarentegen het laatste in eigendom behield, en nog 34000 rijksdaalders den Hertog uitkeerde; ook deszelfs twee Prinsen, twee der beste prebenden in *Maagdenburg* en *Halberstad* gaf, en voor het overige de verwagting op alle vier Ampten voor zig behield. In dit Jaar zond de Czaar een Gezant naar *Berlijn*, om den Keurvorst in een verbond tegen de *Turken* en *Tartaaren* in te wikkelen. Deeze Afgezant maakte zig daar door zeer belagchelijk, om dat hij begeerde, dat men, om dat de Keurvorst juist ziek te bedde lag, bij zijn gehoor naast 't bed van den Keurvorst een ander zou zetten, waar in hij gelaarst en gespoord wilde gaan leggen. Gedurende zijnen overigen levenstijd wendde de Keurvorst alle

moei-

moeite aan, om de ver uitziende oogmerken des Konings van *Frankrijk* te verijdelen; de verkiezing des Kardinaals FURSTEMBERG tot medehelper des Aartsbisschops van *Keulen* te beletten; de oneenigheid tusschen *Denemarken* en *Holstein* bij te leggen, en de onderneeming des Prinsen van *Oranje* op *Engeland* te ondersteunen; doch zijne aannaderende dood belette dit alles, en hij wachtte dezelve met een grooten heldenmoed af, komende eindelijk op den 29 April, des Jaars 1688 te overlijden. FREDERIK WILHELM was een zeer aanzienlijk Vorst, sterk van lichaam, waar door hij de ongemakken des oorlogs zonder nadeel aan zijne gezondheid kon verdraagen, en zig in alles schikken. Zijn schrander verstand en weetgierigheid bragten in hem zo groote kennis, aangaande zijne eige belangen te weeg, dat hij zelf kon regeeren, en in het algemeen uit de verscheide gevoelens zijner Raaden dat geene verkiezen, 't welk naderhand bij de uitkomst bleek, het beste te zijn geweest. Men moet de geduurige verandering van partij niet zo zeer aan zijne onbestendigheid, als wel aan zijnen ijver, om altijd het best van zijn Land te bevorderen, toeschrijven. Zijne oplopenheid bleef meest bij de woorden, en was haast weder over, zo dat men zelfs naderhand niets daar van merkte. Den Godsdienst betreffende, hij zogt zijne Geloofsgenooten op alle wijze te beschermen, doch zo, dat hij ook anderen gaarne vrijheid van gewisse liet, en om den Godsdienst niemand haatte, noch beminde. Blijken van zijn zonderling geluk van zijne langduurige Regeering, het goed gevolg zijner wapenen, die bijna nooit ongelukkig waren, de aanzienlijke vermeerdering zijner Landen, dewelke hij door de *Afrikaansche* commercie, het invoeren van accijnzen, de vereeniging van de Rivieren den *Oder* met de *Elve*, het opneemen der *Fransche* vlugtelingen, het stichten der Universiteit *Doesburg*, het versterken der Steden, en door meer andere dingen in beter staat stelde: voornamelijk heeft de Stad *Berlijn* door het aanbouwen van *Frederikswerder* en *Dorotheënstad*, als mede door het bouwen van veele Paleizen onder zijne Regeering, een geheel ander aanzien bekoomen: zo dat de naam van DE GROOTE, dewelke deezen Keurvorst gemeenlijk gegeeven word, hem met recht toekomt.

komt. Hij heeft bij twee Gemalinnen dertien kinderen verwekt, van welke in het artikel BRANDENBURGS GESLACHT gesprooken zal worden. *Pufendorf Res gesta Friderici Wilhelmi. Pruisfische Staats-Geographie P. II, pag.* 10, 31, 60 *seq.*

FREDRIK HENDRIK, welke, na den dood van zijnen broeder MAURITS, den tijtel aannam van Prins van *Oranje*, werd gebooren te *Delft*, den 20 Januarij, van het Jaar 1584, uit het laatste huwelijk van Prinse WILLEM DEN I met LOUISE DE COLIGNY, weduwe van den Heere DE TELIGNY, die, benevens haaren vader, in den berugten *Parijschen* moord, was omgebragt. Weinige dagen na zijne geboorte, werd hij ten doop gehouden, in den naam van HENDRIK DEN IV, Koning van *Frankrijk*, en in dien van FREDERIK DEN III, Koning van *Denemarken*, en naar die doorluchtige gevaders genaamd HENDRIK FREDRIK; welke namen hij naderhand verzette, schrijvende zig FREDRIK HENDRIK.

De doorluchtige moeder, welker eenigste liefde pand hij was, verzuimde niets, om deezen zoon, alle haare hoop en verwagting, op eene wijze overeenkomstig zijne aanzienlijke geboorte, optevoeden. In rijper Jaaren, werd hij naar *Leiden* gezonden, alwaar hij onderweezen werd, in de taalen, wetenschappen en Ridderlijke oefeningen, onder het opzigt, van den beroemden JAN VAN DER DOES, Heer van *Noortwijk.* Naauwelijks had hij den ouderdom van tien Jaaren bereikt, of de *Spanjaarden*, wier moordzugt niet voldaan was, met in het Jaar zijner geboorte den vader omgebragt te hebben, smeedden het ontwerp, om hem en zijnen broeder MAURITS mede te doen ombrengen. Zij haalden daar toe over, op belofte van honderd Filipsdaalders goud geld, en vijftien duizend rijksdaalders, als het feit verrigt zoude zijn, eenen RENICHON, Priester te *Namen*, om deeze beide nog overig zijnde spruiten van het Huis van *Nassau* omtebrengen. Dan de aanslag van RENICHON werd ontdekt, hij te *Breda* gevat, en, na gedaane bekentenis, geworgd en in vier kwartieren gehouwen.

In het Jaar 1597 begaf hij zig, met zijne moeder, ter bijwooning van het huwelijk van zijne zuster CHARLOTTA BRA-

BAN-

BRANTIA met den Hertog VAN FRONOUILLE; en dit gaf hem gelegenheid, om Koning HENDRIK DEN IV te leeren kennen, en bij dien Vorst bekend te worden.

Gedurende zijn verblijf in *Frankrijk*, oeffende hij zig verder in de konst van paardrijden, in de beroemde Academie van *Pluvinel*. Dit Koninkrijk verlaatende, keerde hij, met zijne moeder, te rug naar de *Nederlanden*, beneffens andere dappere jongelingen, om van zijnen broeder MAURITS, de Krijgskonst te leeren. Onder het opzigt van dien grooten meester, maakte hij zodanige vorderingen, dat hij naderhand een der bekwaamste Veldoversten van Europa wierd.

De eerste blijk, die hij daar van gaf, was, in 't Jaar 1599, in de *Bommeler-Waard*. De Schans *Voorne*, gebouwd op een Eilandje bij *Bommel*, lag den Admirant VAN ARRAGON dwars in den weg; hierom spande hij alle krachten in, om dezelve meester te worden. Om dit te verrichten, trok hij, met een aanzienlijk aantal troepen, tot omtrent *Bommel*; MAURITS verzelde onzen jongen Held derwaards. MAURITS verschanste zig, in éénen nacht, zo wel, dat al wat de Admirant te werk stelde, vrugteloos was. FREDRIK HENDRIK, verzeld van den beroemden BRIANTÉ en andere *Fransche* Heeren, met een troep soldaaten, naar het Dorp *Herwaarde* getrokken zijnde, om met de *Spanjaarden* handgemeen te worden, viel in een hunner hinderlaagen. Zij zig verborgen gehouden hebbende, tot dat hij voorbij was, vielen aan, en overrompelden hem en de zijnen zeer onverwagt. Zij streeden niet om de overwinning, maar om hun leven te redden, en vloegen gelukkig door den vijand heen, met verlies van veele soldaaten. De zoon van den Heer DE MONGLAS, Hofmeester des Konings van *Frankrijk*, werd aan de zijde van FREDRIK HENDRIK zodanig gekwetst, dat hij het kort daar na bestierf.

De jonge Prins, den ouderdom van zeventien Jaaren bereikt hebbende, om hem zo wel in Staatszaaken bekwaam te maaken, als in die van den oorlog, werd in 't Jaar 1600 aangesteld als een Lid van den Raad van Staaten; en om hem eenigen rang in het veld te geeven, maakten de Staaten, van de *Waalen*, die de Schans *St. Andries* verdedigt hadden, een Regiment van elf vaandels, waar aan zij den naam van *nieuwe*

geuzen gaven; zij stelden hem daar over als Kolonel. Wonderen van beleid en dapperheid deed hij daar mede, in den allervermaardsten veldslag voor *Nieupoort.* MAURITS, het bijna ontebovenkomelijk gevaar voor oogen ziende, verzogt, ja bad zijnen broeder, ten dienste van de Republiek, zig van daar te begeeven. Doch niets was daar toe in staat: *ik wil*, was zijn antwoord, *met u leven en sterven, en verwagt van den Hemel geen ander lot dan het uwe.* Na deeze heldentaal te hebben uitgesprooken, schaarde hij zijn Regiment in slagorde, vermaande de soldaaten tot hunnen pligt, stelde hun den dienst des Vaderlands en hunne eigen eer voor oogen. Zij hier door aangemoedigd, streeden als mannen van eer betaamt, en kreegen een rijkelijk aandeel in de gadelooze overwinning, welke, dien dag, op de *Spanjaarden* behaald werd.

Zeer erkentelijk betoonden zig 's Lands Staaten jegens hem, en gaven daar van een uitmuntend bewijs, met hem te stellen als Hoofd van die Heeren, welke naar *Engeland* werden afgevaardigd, om Koning JACOBUS DEN I geluk te wenschen met zijne komste tot den Throon.

In het Jaar 1602 deezen last volvoerd hebbende, begaf hij zig naar het Leger, welk MAURITS voor de Stad *Graave* gebragt had, om deelgenoot te zijn van de overwinninge dier Stad. Na dat de Overste VERRE was dood geschooten, werd aan hem het bevel over een *attacque* opgedraagen. De jonge Held een halve maan overmeesterd hebbende, deed hij 'er een Batterij opstellen, waar mede hij de belegerden groot nadeel toebragt, en hun grootendeels noodzaakte tot de overgave.

Geene mindere blijken van moed en dapperheid, gaf hij, in 't Jaar 1604, in het beleg van *Sluis in Vlaanderen.* Na zig, met zijne Ruiterij, een doortogt gebaand te hebben door 't rondom de Stad leggende Land, kwam hij stoutelijk post vatten aan den mond der haven, nam alle door den vijand verlaaten Schansen in, omringde die van *St. George*, en deed 'er 150 man uittrekken. Tot belooning van deeze en andere heldendaaden, werd hij, na de overwinning, tot Gouverneur van deeze en andere overmeesterde plaatzen in *Vlaanderen* aan-

aangesteld, en de Heer VAN DER NOOT als zijn Stadhouder benoemd. Kort na het bekoomen van deeze waardigheid, werd hem het opperbevel der Staaten Ruiterij aanbetrouwd.

In het volgende Jaar 1605 geraakte hij, door zijne dapperheid, in groot levensgevaar. De Graaf FRIVULTIO, Generaal van de Ruiterij van den Aartshertog, was te *Broek* gelegerd, met vier Kornetten Ruiterij en agt vaandels voetvolk. Prins MAURITS voorneemens zijnde, dien post te overmeesteren, nadert tot aan *Broek*, en geeft de voorhoede aan zijnen broeder en aan MARCELIS BAX, elk met agt Kornetten Ruiterij; volgende hij zelf, met het overige van het Heir en drie veldstukken. FRIVULTIO, de eersten op hem ziende aankoomen, voorzag het Dorp en Kasteel van genoegzaam volk, ter verweeringe, en stelde zig, met de overige troepen, in staat om de *Staatschen* te doen wijken. De schermutzeling begon, en de *Spanjaarden* namen den tijd waar, om over de Rivier te trekken. MAURITS, reeds met de zijnen aangekomen, om de voorhoede te ondersteunen, zond een gedeelte van zijne Ruiters op hem af, met eenig *Engelsch* voetvolk, onder bevel van HORATIO VERE. BAX, met een ongelooflijken spoed, over het water getrokken zijnde, om den vijand den weg aftesnijden, viel op hunne Ruiterij aan, en dreef haar op de vlugt. Maar de Ruiters, door hun voetvolk ondersteund, voegden zig weder bij elkander, boden het hoofd, en tot duizend paarden aangegroeid, drongen zij fel op hem aan. BAX onderstennde hunnen aanval, onwrikbaar, den tijd van anderhalf uur, tot dat FREDRIK HENDRIK hem met de zijnen kwam ondersteunen. Don LOUIS DE VIBUSRO, met grooter magt versterkt, viel met meer woede op hem aan. FREDRIK HENDRIK wederstond hun, begaf zig in 't heetste van het gevegt, en verduurde alle de aanvallen der vijanden. Laf hartig van de zijnen verlaaten zijnde, hield hij, met zijnen Luitenant, den Heer VAN MARQUETTE en eenige weinige braave soldaaten, stand. Inmiddels kwam VERE, met vier Kompagnien *Engelschen*, te hulpe; waar bij zig nog meer *Schotten* en *Franschen* voegden. De dappere Held voegde zig bij BAX, met de weinige Ruiterij, die hem bij gebleeven was. Het geheele *Spaansche* Leger op hem ziende aankoomen, begaf hij zig,

met

met een onverschrokken moed, in het midden der *Spaansche* gelederen, en werd eerlang van een drom *Spanjaarden* omringd. In dien staat rende hij op een *Spaanschen* Ritmeester aan; zij zetteden elkander de Pistoolen op de borst, die, bij geluk, beiden weigerden. De Ritmeester vat den Prins bij den mantel om hem ter neder te rukken; waar tegen hij, met alle magt worstelde, tot zo lang hij, door zijnen Stalmeester HODENPYL, ontzet werd. HODENPYL zet den Ritmeester het Pistool voor het hoofd; maar deeze te rug wijkende, joeg hij den kogel ter wapenrusting in. Van deezen ontslagen, werd hij door een nieuwe troep omsingeld, die al vegtende aanwassende, hem zou overwonnen hebben, zo niet de neef van BAX, met eenige manschap, ware toegeschooten, en hem ontzet had. Zeven uuren had de strijd reeds geduurd, eer MAURITS, met het gros des Legers, aankwam om de zijnen te ontzetten. Door deeze nieuwe hulp gesterkt, viel FREDRIK HENDRIK aan op de vijanden, met eene frisschen moed; doodende al wat weerstand bood, en jaagde de rest op de vlugt, naar het Kasteel van *Broek.*

In het Jaar 1605, *Brevoort* door de *Spanjaarden* ingenoomen zijnde, noodzaakte hen FREDRIK HENDRIK, binnen weinige dagen, die plaats weder te ontruimen. In 't volgende Jaar gelukte het hem, de bezetting van *Meurs* te versterken; doch zijn aanslag op *Venlo* mislukte.

Beter slaagde hij, in het Jaar 1607 te *Erkelens.* Een aanslag gemaakt hebbende, om eenige Ruiterij opteligten, die hem ontweeken was, trekt hij derwaards, alwaar zijn neef, Graaf HENDRIK VAN DEN BERG, lag. Op den 11 Februarij, de Poort overweldigd hebbende, dringt hij de Stad in, werpt vijftig paarden, die hem poogden te keeren, overhoop, en neemt zijnen neef gevangen; wordende den loop zijner verdere Krijgsbedrijven, die waardig zijn gemeld te worden, gestuit door middel van het twaalfjarig bestand.

Dan 'er openbaarde zig kort daar na eene gelegenheid, zo wel aan MAURITS, als aan zijnen broeder, om hunnen Krijgslust weder bot te kunnen vieren. De dood van JAN WILLEM, Hertog van *Gulik*, *Kleef* en *Berg*, Heer van *Ravestein*, veroor-

veroorzaakte groote en zwaare oorlogen in zijne, en onlusten in de nabuurige Staaten.

Den Aartshertog had de Staaten deezer Landen sterk aangezogt, zig buiten deezen twist te houden; dan hunne antwoorden waren altoos dubbelzinnig. De Keizer had zig voorgesteld, zig meester van die erfenis te maaken, onder voorwendzel van zig voor de partij van den Hertog van *Nieuwburg* te verklaaren; voor den Prins van *Anhalt* verklaarden zig *Frankrijk*, *Engeland* en de Algemeene Staaten. MAURITS verleende aan hem, bij wijze van *convooi*, veertien cornetten paarden, en vier vaandels voetvolk, onder bevel van FREDRIK HENDRIK. Deeze troepen in 't Jaar 1610 gehaald uit de bezettinge van *Graaf*, *Nijmeegen* en *Eindhoven*, en tot een lichaam vergaderd, trokken, den laatsten April op; de Prins volgde naar *Mechelen*, tusschen *Stockem* en *Maastrigt*, daar zij wisten dat de vijandelijke stroopers zig onthielden. Op den 1 Maij overvielen zij dezelve zo spoedig, dat zij zig, zonder slag of stoot, overgaven. De Prins, zegepraalende te rug keerende, ontmoette, op zijnen weg, den Hopman DARLO, die naar *Braband* tragtte te ontvlugten, doch, in plaats daar van, met de zijnen gevangen genomen werd.

MAURITS, in het Jaar 1614, verscheiden Steden bemagtigd hebbende, gaf aan zijnen broeder bevel, de veroverde Steden te versterken; 't welk hij zeer gelukkig volvoerde. Het volgende Jaar verschafte onzen Held nieuwe gelegenheid om zijnen moed en vaardigheid te toonen. De Hertog van *Brunswijk* werd, tegen de Stad van dien naam, onderstond door den Keizer, en de Inwoonders genooten den bijstand van *Engeland*, de Staaten en van de Hanze Steden. De Staaten, altoos voor den vrede zijnde, poogden den Hertog te beweegen om zig met zijne onderdaanen te verzoenen en het beleg optebreeken; dan, dit vrugteloos zijnde, wapenden zij 6000 voetknegten, en twaalf honderd paarden, en gaven aan Prinse FREDRIK HENDRIK het bevel over dezelven. De Hertog zijn aankomst verstaan hebbende, verzoende zig met de Stedelingen, die hem als vriend en Landsheer ontvingen. De Prins dus hier van geen nut kunnende zijn, keerde zig naar

het

het *Gulikfche* om SPINOLA den verderen intogt in dat Land te beletten. Ten voordeele van den Markgraave van *Brandenburg*, verzekerde hij zig van de Graaffchappen *van der Mark* en *Ravensberg*, en keerde dus, met veel roem, te rug.

Wanneer, in het Jaar 1619, de oudfte broeder van MAURITS en FREDRIK HENDRIK, PHILIPS WILLEM, Prins van *Oranje*, te *Brusfel* overleeden was, en alle de Heerlijkheden, waar onder ook het Prinsdom van *Oranje*, aan MAURITS bij erfenis te beurt gevallen waren, zond deeze eenige Gevolmagtigden derwaards, die de huldiging en zijnen naam ontvangen zouden. Maar de Stadvoogd CROESER wist de zaaken zo te beleggen, dat zij onverrigter zaaken vertrekken moeften. MAURITS, zijn doel willende bereiken, zond een tweede Gezantfchap derwaards, beftaande uit zijnen broeder FREDRIK HENDRIK, de Prins van *Portugal*, en den Heer VAN VALCKENBURG, welke laatfte aldaar als zijne Stadhouder vertoeven zou. Te *Parijs* gekoomen zijnde, zetteden de Prins van *Portugal* en de Heer VAN VALCKENBURG de reize voort naar *Oranje*, terwijl Prins FREDRIK HENDRIK zig eenige dagen aan het Hof onthield, alwaar hij met groote eere ontvangen werd. Daar na verliet hij het Hof, met toezegging van allen bijftand. Te *Oranje* fchikte hij alles volkoomen naar den zin van zijnen broeder, en kwam met CROESER overeen, dat deeze de vesting ruimen zou, voor zestien duizend guldens, en eene Heerlijkheid in *Braband*, *Zelhem* genaamd.

Na 't eindigen van 't beftand, maakten MAURITS en SPINOLA, in het Jaar 1621, eenige vorderingen, doch van weinig aanbelang. In het volgende Jaar, deed FREDRIK HENDRIK eene onderneeming op *Heerenthal* in *klein Braband*, om brandfchatting te ligten; waar in hij gelukkig flaagde, en van waar hij met veele gevangen te rug keerde. Weinige dagen daar na, werd hij, met 4000 voetknegten en 12 Compagniee Ruiters, afgezonden om bij *Rees* post te vatten, en Graave HENDRIK VAN DEN BERG de verzameling van troepen bij *Rijnberk* moeillijk te maaken. FREDRIK HENDRIK zig op zijnen post wel verfchanst hebbende, kwam de Graaf VAN DEN BERG, met al zijne Ruiterij, aantrekken, en zond een deel af, om de Staatfchen

ſchen te overvallen. BEAUMONT, die het bevel over de Ruiterwagt had, wagtte den vijand onbeſchroomd af; in plaats van te wijken, zo als zij gedagt hadden, booden zij zodanigen tegenweer, dat zij te rug weeken.

FREDRIK HENDRIK bleef, niettegenſtaande SPINOLA het beleg voor *Bergen op den Zoom* had geſlagen, in zijne verſchanſing, tot dat hij, door MAURITS, van daar ontboden werd, om den Graave VAN DEN BERG de overmeeſtering van 't Huis te *Gennip* te beletten. Zo dra FREDRIK HENDRIK aldaar gekoomen was, vertrok MAURITS, met het gros des Legers, om een aanſlag te doen op *'s Hertogenbosch*; die, egter, mislukte, zo wel als het beleg der *Spanjaarden* van *Bergen op den Zoom*.

In de maand Junij van het Jaar 1623, kreeg Prins MAURITS tijding, dat de Hertog van *Brunswijk*, die een zeer wel gekleed Heir en in goeden ſtaat op de been gebragt had, zig eenigen tijd aan den *Rhijn* en daar omtrent hebbende opgehouden, waar hij meest gehinderd werd door den Generaal TILLY, voorneemens was geweest, om met zijn Leger naar deeze Provintie aftekoomen; den Prinſe daar van kennis geevende, met betuiging dat hij kwam om hem zijnen dienst aantebieden. Men nam dus in beraad, wat te doen met zo een onverwagte hulp. Terwijl men hier over raadpleegde, kreeg MAURITS, zo als gezegd is, tijding, dat de Hertog bij *Statloo*, in *Munſterland*, door TILLY verſlaagen was; zijnde de vlugtenden naar *Emmerik* geweeken. MAURITS, vreezende dat die nederlaag van kwaade gevolgen voor den Staat konde zijn, gelaste FREDRIK HENDRIK, ten ſpoedigſte te vertrekken, omtrent *Emmerik* veertig of vijftig Kompagnien voetknegten, en tien of twaalf Cornetten Ruiterij te verzamelen, en van daar zig ten ſpoedigſte naar *Rees* te begeeven, en 'er zig neer te ſlaan: voor eerst om TILLY te beletten, den Hertog te vervolgen tot in de *Lemers*, werwaards hij geweeken was, en ten andere zig te kanten tegen hem, of tegen den vijand, indien de een of ander, in dien toeſtand van zaaken, *Rees* wilde aantasten. FREDRIK HENDRIK vertrok terſtond uit *'s Hage* naar *Emmerik*, alwaar hij de zaaken van den Hertog in nog erger ſtaat vond, dan men gezegt had; ſtaande alle de nog overgebleevene manſchap

ſchap gereed, om aan het muiten te ſlaan; uit gebrek van betaaling begonnen zij te plonderen al wie hun ontmoette, voornamelijk in de *Veluwe*. FREDRIK HENDRIK gaf 'er MAURITS kennis van, en vermaande den Hertog, daar in te voorzien; beloovende hem, ten dien einde, alle mooglijke hulpe. Te *Rees* komende, vond hij 'er alles in goede order, vertoefde aldaar tot Kerstijd, en keerde toen naar den *Haag* te rug.

Graaf HENDRIK VAN DEN BERG, zig de ſtrenge Vorst, in de maand Februarij des Jaars 1624, ten nutte willende maaken, om gewapender hand in de *Nederlanden* te vallen, trok, na alle de magt, die hem mooglijk was, bij een gezameld te hebben, naar *Wezel*, en van daar over den bevrooren *Rhijn* en *IJsſel*. De Heer VAN MARQUETTE werd, op het eerſte berigt hier van, naar *Arnhem* gezonden, en verder gelast, langs den *IJsſel* te trekken, om, zo veel hem mooglijk was, den Graave den overtogt te beletten. Ook was, door MAURITS, aan de Staaten van *Gelderland* verzogt, dat zij, door de boeren, het ijs dier Riviere wilden laaten openbijten. Wijders had MARQUETTE last, indien hij den overtogt niet kon verhinderen, zig in *Arnhem* te werpen, om die Stad tegen den vijand te verdedigen. MARQUETTE trok, van *Arnhem*, met alle de daar zijnde troepen naar *Dieren*, werwaards de Graaf in aantogt was. Doch oordeelende die plaatzen niet te kunnen verdedigen, keerde hij naar *Arnhem* te rug, zonder iets verrigt, zelfs zonder den vijand gezien te hebben; laatende dus den Graave den vrijen overtogt over den *IJsſel*. Deeze naderde zelfs voor *Arnhem*, deed eenige ſchooten op de Stad, doch keerde voorts te rug. MAURITS bereidde zig hier op om hem tegen te trekken; doch weder veranderende, beſloot VAN DEN BERG te rug te keeren, langs den zelfden weg, dien hij gekoomen was. Bij de liefhebbers der *Nederlandſche* Prentkonst is deeze togt bekend, onder den naam van de *Spaanſche Vastenavond togt*.

De Lente langzaam naderende, was 'er nog weinig vermoeden, dat 'er dit Jaar een veldtogt zou plaats hebben; ten minſte verwagtte men het niet van de zijde der *Spanjaarden*. MAURITS, met een aanzienlijk gezelſchap, zig naar *Breda* begeeven hebbende, kreeg aldaar de tijding, dat de meergemelde

Graaf

Graaf HENDRIK zijne troepen te *Wezel* bij een verzamelde. Waarop FREDRIK HENDRIK andermaal naar *Rees* gezonden werd, om aldaar post te vatten. Niettegenstaande hij aan zwaare koortzen zukkelde, volvoerde hij dien last en sloeg 'er zig neder.

SPINOLA, van de andere zijde, legerde zig te *Gilsen*, drie uuren van *Breda:* wanneer MAURITS, om allen onheil voor te koomen, in allerijl, 6000 man voetvolk, onder bevel van JUSTINUS VAN NASSAU, zijnen natuurlijken broeder, welke, zedert lang, Steevoogd van *Breda* geweest was, derwaards zond. De Graaf VAN DEN BERG, eenigen tijd, bij *Wezel* vertoefd hebbende, nam zijnen weg naar *Kleef*, welke Stad hij (als onzijdig zijnde) zonder eenigen tegenweer innam. Van daar toog hij naar *Mook*, alwaar hij zig verschanste. FREDRIK HENDRIK zijn Leger ook opbreekende, en digt voorbij dat van den Graaf heen trekkende, kwam te *Nijmeegen*, en belette zijnen neeve den overtogt over de *Waal*. Om hem verder te ontrusten, na hem alle pasfen te hebben afgesneeden, ging hij, op eenen nacht, met 20 Kompagnien Ruiters, een van 's Graaven kwartieren aantasten, bestaande uit agt of tien Kompagnien; deeze tot binnen hunne verschansing gedreeven zijnde, keerde de Prins weder te rug. Daar na zorgde hij, met alle magt, voor het Huis te *Gennip*, en belette den Graave het zelve te belegeren. Hij slaagde dus beter in zijne onderneemingen dan zijn broeder.

MAURITS, in het Jaar 1625 zijn einde voelende naderen, ontbood zijnen broeder in den *Haag*; en na met hem alles overlegd te hebben wat diende gedaan te worden, zo ten opzigte van het ontzet van *Breda*, als in de algemeene zaak des Vaderlands, spoorde hij hem, zelfs met bedreiginge van hem te zullen onterven, aan om zig, zo spoedig mooglijk, in den egt te begeeven, met AMELIA, Gravinne van *Solms*, welke Prinses, met de Koningin van *Boheeme*, in den *Haag* gekoomen was. Dit Huwelijk dan werd, in het begin van de maand, zonder eenige pracht of staatsie, uit hoofde van de ziekte van MAURITS, weinige dagen voor deszelfs dood, die voorviel op den 23 van die maand, voltrokken. De

Staaten schonken aan Graave FREDRIK HENDRIK een huwelijks gifte, van 25,000 guldens Jaarlijks; welke gifte, door zijnen broeder, met gelijke somme vergroot werd.

Door dit huwelijk werd de Stam van *Nassau*, voor de zevende maal, met dien van *Solms* verbonden.

MAURITS den staat zijner gezondheid, van dag tot dag, voelende verminderen, droeg, met goedvinden der Staaten, het bevel van de Legermagt over aan FREDRIK HENDRIK, die hier op het huwelijksbed verliet, en zig den 12 April, uit den *Haag* naar 't Leger begaf, dat hij van *Roozendaal* naar *Waalwijk* deed trekken. Hij ontbood den Graaf VAN HANSFELD, met alle de manschap, die hij, gedunrende den winter, had aangeworven, en deed hem zig te *Sprang* nederslaan.

De Marquis DE SPINOLA had zig, inmiddels, voor en om *Breda* ongemeen sterk verschanst; zijnde hij versterkt met de troepen, welke de Keizer hem gezonden had, en andere, die hij van heind en veer had doen bijeen zamelen. Terwijl FREDRIK HENDRIK bedagt was, om het beleg van *Breda* te doen opslaan, stierf zijn broeder MAURITS in *'s Hage*.

Graaf FREDRIK HENDRIK van *Nassau*, tot zijn erfgenaam aangesteld, nam nu den tijtel van Prins van *Oranje* aan. Ondervonden hebbende, hoe haatelijk MAURITS zig bij de *Remonstranten*, en om den dood van den vermaarden OLDENBARNEVELD, bij alle waare Vaderlanders, gemaakt had, en al voor lang bedagt geweest zijnde, dat die zelfde voorstanders der vrijheid zig tegen de opvolging in het Stadhouderschap, in gevalle MAURITS kwam te overlijden, verzetten zouden, had altoos met de *Remonstranten*, en de vrienden van OLDENBARNEVELD heimelijk verstand gehouden; waar toe hij door zijne moeder ook was aangespoord, die dezelve genoegzaam openlijk was toegedaan. MAURITS had, in den aanvang en in het hevigste der twisten, dit zeer euvel opgenoomen, maar, tot het zelfde oogmerk, eindelijk dit als niet wetende aangezien. Dit Staatkundig gedrag van beide broeders had ten gevolge, dat Prins FREDRIK HENDRIK, zonder eenige tegenkanting, werd aangenoomen als Stadhouder van *Gelderland*, *Holland*, *Zeeland*, *Utrecht* en *Overijssel*; wor-

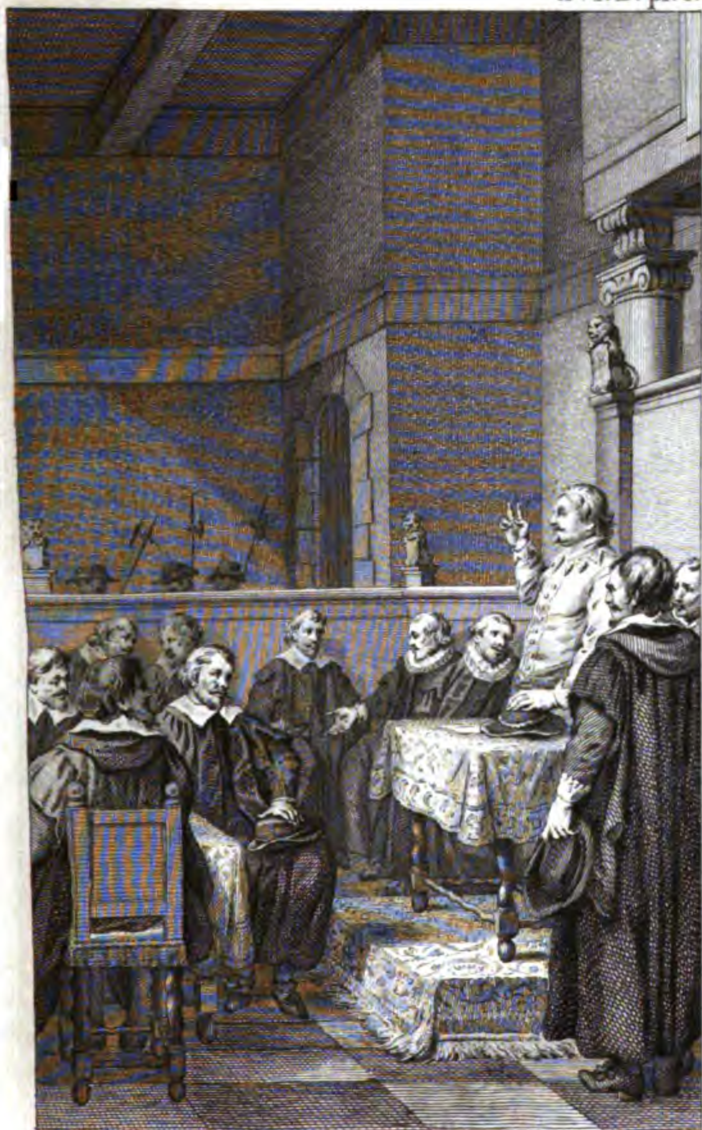
dende over *Groningen*, de *Ommelanden* en *Drenthe* de Landvoogdijschap opgedraagen aan Graave ERNST CASIMIR van *Nassau*, Stadhouder van *Friesland*, welke, tot hier toe, slegts Stadhouder van laatstgemelde Provintie geweest was.

Een gedeelte van den Lastbrief, waarop Prins FREDRIK HENDRIK werd aangesteld, zullen wij hier doen volgen: op dat de Lezer de uitgestrektheid en de paalen der voorige Stadhouders kenne, en dus in staat zij te oordeelen, wanneer zij binnen dezelve gebleeven of die te buiten gegaan zijn. Na dat de Staaten der gemelde Provintien, in deeze Instructie, den Prins hebben aangesteld, tot Gouverneur, Kapitein Generaal en Admiraal dier Provintien, als ook van de Landen van *Voorne* en den *Briel*, gaan zij dus voort.

„ Gévende de Hooggemeldé Heere Prinse FREDRIK HENDRIK, volkoomen magt en authoriteit, en special bevel den voorsz. staat als Gouverneur, Kapitein Generaal en Admiraal voort aantehouden, te exerceeren en te bedienen, daar in voortestaan te bevorderen en te bewaaren, de overigheid, gerechtigheid, privilegien en 't welvaaren van de voorsz. Landen, Leden, Steden en Ingezetenen van dien: mitsgaders het gebruik der voorsz. Christelijke Religie, zo die tegenwoordig bij publieke auctoriteid geëxerceerd word, dezelve te conserveeren en te beschermen van alle overlast, foule, desordre, oneenigheid, afbreuk en schade. Voorts in dezelve te doen gebruiken, administreeren, recht en justitie, de provisien van justitie behoorlijk te doen verleenen, allen den geenen, die zulks verzoeken, en dezelve doen executeeren, alles aangaande de zaaken van justitie, met advijs van den Presidens en Raaden van *Holland*, *Westfriesland* en *Voorn:* Ende aangaande de zaaken van politie en oorloge van de voorsz. Landen, bij goeddunken van dezelve Heeren Staaten, of met advijs van derzelver Gecommitteerde Raaden. De Burgemeesters, Schepens en wetten te vermeerderen naar behooren, en daar het van nooden zal zijn, doen houden goede toezigt, en ordere en wagten en sterkten in Steden aldaar, ook te water en te land, en voorts in het generaal en particulier, alles te doen, dat een goede

„ getrouwe Gouverneur Kapitein Generaal [illegible]
„ de voorsz. Landen vermag en behoord te [illegible]

Uit dit gedeelte der Instructie ziet men [illegible] wel veel magt en gezag gegeeven werd; doch [illegible] der Souverainen, *die niet dan de vertegenwoor*[illegible] *regten en voorregten die van het altoos vrije volk* [illegible] zijn; den Prinse alleen beveelende, die en de [illegible] gemelde Provintien en Steden te bewaaren en vo[illegible] Deze Instructie werd aan Prinse FREDRIK HENDRI[illegible] den 24 Maij. Doch op hoop van *Breda* te [illegible], deed hij den eed niet voor den 5 September; [illegible] dag zulks in *'s Hage*, met groote plegtigheid, geschi[illegible] In de verlegenheid, waar in *Breda* zig bevond, kreeg [illegible] tijding van een zwaar convooi, dat naar het Leger van [illegible] in aantogt was. De Prins zond den Heer VAN [illegible]TTE, met zestig standaarden, om het op te ligten; maar [illegible] aangewende poogingen waren vrugteloos; MARQUETTE, zo wel als de Stadhouder, vond zig genoodzaakt, voor de overmagt der vijanden te wijken. Dus moest *Breda* zig op eerlijke voorwaarden, op den 5 Junij, na een beleg van negen maanden, aan de belegeraars overgeeven. Eenige maanden daar na, terwijl de Prins zig in den *Haag* bevond, werd 'er een nieuw verbond, tusschen *Engeland* en de Staaten, geslooten. Maar al de arbeid, daar aan besteed, was genoegzaam vrugteloos, wijl de Koning van *Engeland*, kort daar na, vrede met *Spanje* maakte. Om, egter, den *Spanjaarden* allen mooglijken afbreuk te doen, werd de Admiraal L'HERMITE, met een vloot van elf Schepen, naar *Peru* gezonden, welken het gelukte, in de haven van *Lima*, een *Spaansche* vloot te ontmoeten en te slaan; doch het mislukte dien Admiraal, de *Spaansche* Zilvervloot op Zee te ontmoeten. Na ruim veertig *Spaansche* Schepen zo genomen als verbrand te hebben, overleed, op het gemelde Eiland *Lima*, de dappere Zeevoogd; wordende het opperbevel over de vloot vervolgens aanvaard door JAN HUGENSZ SCHAPENHAM. De groote overwinningen en rijke buit, op de *Spanjaarden* behaald, werden

FREDRIK HENDRIK DOET ZIJN EED ALS STADHOUDER.

den nog vermeerderd, door het bemagtigen van veel goud en zilver, en het verbranden der Schepen, die te *Guajaquil* lagen: als mede het veroveren van *S. Salvador;* welke Stad, egter, door het schandelijk gedrag van eenige Bevelhebbers, door de *Spanjaarden* hernomen werd.

Den 27 Maij van het Jaar 1626, werd, uit het huwelijk van Prinse. FREDRIK HENDRIK en AMELIA VAN SOLMS, gebooren WILLEM DE II van dien naam. Bij den doop had deeze tot Gevaders, de Gemagtigden der algemeene Staaten, en werd, door H. H. Mogende beschonken met een Rentebrief van agt duizend guldens Jaarlijks; leggende deeze Pillegift in een gouden doos van over de 30 oncen. De Staaten van *Holland* beschonken den jongen Prins, daarenboven, met een Rentebrief van vijf duizend guldens Jaarlijks; die van *Delft* vereerden hem eene rente van zes honderd guldens. Behalven deeze, verwekte de Prins, uit dit huwelijk, vier dogters: als, LOUISA HENRIETTE, naderhand getrouwd aan den Keurvorst van *Brandenburg;* HENRIETTE AMELIA, getrouwd aan den Graave van *Nassau;* HENRIETTA CATHARINA, getrouwd aan den Prins van *Anhalt;* en MARIA, gebooren in 't Jaar 1638, overleeden den 29 Maart, in het Jaar 1688, in het Jaar 1666 gehuwd aan den Paltsgraaf LODEWYK HENDRIK SIM.

FREDRIK HENDRIK maakte zig, door zijne gematigdheid, bij de Inwoonders der vereenigde gewesten zeer bemind. De *Remonstranten,* onder het Stadhouderschap van zijnen broeder, ten felste vervolgd, schepten nieuwen moed; onderstellende dat zijne voorheen betoonde goedaartigheid, ten hunnen opzigte, een onderpand was van grootere gunsten, die zij te wagten hadden. Dus verzogten zij, met smeekschriften, aan hem, dat hunne gebannen broeders, van hunne ballingschap ontheeven, en de gevangenen van hunne banden ontslagen mogten worden. Men twijffelt ook niet, indien de Prins de inspraak van zijn hart, dat wars van alle vervolging was, hadde mogen volgen, of hij zou aan hunne verzoeken voldaan hebben. Dan de Staatkunde, die hij volgen moest, belette hem dit. Hij vergenoegde zig, tegen zijnen wil, met de vervolging te doen verminderen, en zeer veel vertrouwen en vriendschap te betoonen aan DE GROOT, die zig toen in

Frankrijk onthield. Aan HOOGERBEETS, Pensionaris van *Leiden*, bezorgde hij zijne vrijheid, en het geluk, om drie weeken na dat hij van *Loevestein* was los gelaaten, vrij te mogen sterven. De Algemeene Staaten vreesde hij, in het begin zijner Regeering, te zullen mishagen; ook was de nagedachtenis van MAURITS, aan wien hij zo veel verpligting had, nog te dierbaar, om openlijk in zijne bescherming te neemen die geenen, welken MAURITS zo hardnekkig zijnen wraak had doen gevoelen. Daarenboven zag hij duidelijk, dat de gemoederen der Staaten, allen creatuuren van MAURITS, en door hem op den Eerstoel geplaatst, nog verre af waren van eenige de minste verdraagzaamheid te willen gebruiken. Want, op den 27 Maij van 't Jaar 1627 schreven de Staaten van *Holland* nog een circulaire Missive aan de Steden deezer Provintie, om haar niet alleen te vermaanen, zig te kanten tegen de onderneemingen der *Arminiaanen*, maar ook om alle derzelver vergaderingen en het inkoomen der uitgebannene Predikanten te weeren. Maar de tijd deed de gemoederen bedaaren; eenigen begonnen naar gematigdheid te hellen; en wel eerst te *Amsteldam*, daar de beste Regenten van dien tijd *Moderateurs* genoemd wierden. Deeze, om zig van den blaam van *Arminianerij* te zuiveren, moesten zig onder het gezag van den Stadhouder dekken; of schoon zij anders dubbel in staat waren, zig voor onpartijdigen te verantwoorden. Te *Rotterdam* predikten zij in twee Kerken. In den *Haag* werd, nu en dan, eene *Remonstrantsche* vergadering gehouden, schoon ook zomtijds gestoord, en de tegenwoordig zijnde in boete beslagen. Eindelijk werden hunne vergaderingen, overal, oogluikende toegelaaten, behalven te *Leiden*, daar men hun niet wilde dulden, uit aanmerking van de Hooge School. Doch te *Warmont* stoorde men hen niet. In het volgende Jaar gaf men zelfs de Predikanten, die op *Loevestein* zaten, gelegenheid om te ontkoomen; welke verdraagzaamheid, zints dien tijd, hier en elders, veld won.

Wat aangaat de zaaken van den oorlog in het Jaar 1626. 's Lands Kas was, zo door den oorlog, als door binnenlandsche twisten, waar mede veel geld verspild was, geheel uitgeput. Hierom hield de Stadhouder, met de Leden van

Staat,

Staat, geduurige bijeenkomsten, om dezelve te herstellen. En daar het, ten deezen opzigte, aan de zijde van *Spanje* niet beter gesteld was, was het reeds in de maand Maij, eer van beide kanten iets ondernomen werd. De Stadhouder, egter, met goedvinden der Staaten, twee Legers, het eene bij *'s Gravenweert*, van omtrent 16000 man, waar over hij zelf het bevel voerde; en een ander van 54 vaandels voetknegten en 23 kornette ruiters, voorzien van agtien metaale stukken, verzameld hebbende, trok naar *Oldenzeil*; dat daar mede belegerd en overwonnen werd; wordende inmiddels het Huis te *Laag* ingenoomen en vernield. Na dit verrigt te hebben, werd de Kolonel JAMARS afgezonden om *Hulst* te berennen; doch dit, zo wel als de aanslag op *Sas van Gend* mislukt zijnde, keerde daarop de Prins, met zijn Leger, weder naar den *Rhijn*. De Stadhouder pleegde, volgens zijnen pligt, raad met de Algemeene Staaten, wat men, na den mislukten aanslag op *Hulst*, onderneemen zoude. Het besluit was, *Grol* of *Lingen* te belegeren.

Kort daar na werd der Staaten Leger, op het alleronverwagtst, van geld voorzien. Zekere DIRK SCHAAY, verwoed op de *Spanjaards* geworden zijnde, door het verbod van den handel, zogt door allerlei middelen, die schade te vergoeden. Hij dan onderrigt geworden zijnde, dat een *Spaansch* Penningmeester eene goede somme gelds vergaderd had, om 's Konings arbeiders aan den *Rhijn* te betaalen, liet zig ligtelijk overhaalen, om zig van die som meester te maaken, en dezelve, met een Aak, over te voeren naar *Dusseldorp*, voor minder vragt, dan andere Schippers, dit ten dienste der *Spaanschen* hadden willen doen. Meer dan eens had hij, reeds te vooren, met dat zelfde vaartuig, voor minder vragt, den vijanden ten dienst gestaan. Thans met CORNET, den *Spaanschen* Penningmeester, overeengekomen zijnde, nam hij agt tonnetjes geld in, als ook een kistje en een mand, waar in de Juwelier ANTONIUS MONS, die in persoon zou medevaaren, vier gouden ketenen, vijf gedenkpenningen en een verguld uurwerk had ingepakt. Tweeëntwintig soldaaten zouden, met dien buit, overvaaren, ter beveilinge van vaartuig en geld. Het was in de maand December, en de *Rhijn* toen zwaar met drijfijs bezet. SCHAAY bediende zig daar van, om aantetoonen, hoe ge-

gevaarlijk het ware, met een, zo zwaar belaaden Aak, den ſtroom, in dat tijdſtip, afte vaaren. Hierom zeide hij dat het beter geraaden ware, de ſoldaaten in een ander vaartuig te doen overgaan, om in geval van nood, het geld en goed, in hun Schip te konnen overneemen. Op dien raad deed de Penningmeeſter zestien ſoldaaten in een ander Schip overgaan; zo dat 'er ſlegts zes ſoldaaten, de Penningmeeſter, de Juwelier en een Sergeant overbleeven. SCHAY had zig intusſchen van vier getrouwe medgezellen voorzien, en, 's nagts te vooren, negentien wel geladene roers, vier ſteenſtukjes en twee vaatjes buskruit ſcheep doen brengen, om, zo hij zeide, de *ſmagtigere geuzen* afteweeren; maar, in waarheid, om indien zijn voorneemen ontdekt mogt worden, ſchat en volk in de lugt te doen vliegen. Met voordagt had hij het vertrek, tot omtrend den middag verſchoven, op dat het avond zonde zijn, eer hij te *Dusſeldorp* kwam. Eindelijk *Dusſeldorp* genaderd zijnde, roept SCHAY den zestien ſoldaaten op het andere Schip, toe, dat zij vooruit zouden gaan, om de Poort open te houden. Zij doen zulks terwijl Schipper SCHAY, met toeſtemming van de Penningmeeſter, voor bij de Stad en de buitenſte wagt drijft, om, gelijk hij voorgaf, met minder gevaar door de ſchorſen heen te komen. De Penningmeeſter eindelijk beginnende te mompelen, moest het waare oogmerk ontdekt worden. Op de leuze van *Vivat Oranje!* grijpt SCHAY den Penningmeeſter, en zijne gezellen even vlug ieder zijn man, en overmeeſterden hen. Onder belofte van ſtil te zijn, liet men hun het leeven. Op een Eilandje na bij *Dusſeldorp*, werden de zes ſoldaaten aan land gezet, en aan hun ieder vier rijksdaalders en een weinig mondkost gegeeven. Dan, deeze barmhartigheid ware bijna van kwaade gevolgen geweest: want de ſoldaaten ſchreeuwden zo geweldig, dat de boeren, daaromſtreeks, des avonds om negen uuren, met kleine vaartuigen toeſchooten tot hunne verlosſing; zettende den Aak wel twee uuren agter na. Maar hun doel niet kunnende treffen, keerden zij te rug. SCHAY geraakte, om negen uuren, voorbij *Keizerswaart*, en ten elf uuren voorbij *Orzoi*; verder voorbij *Rhijnberg* en *Wezel*, en met den morgen tot voor *Rees*. De Penningmeeſter, de Juwelier en de Sergeant werden

bij

bij den Geweldige, en geld, en goed bij den Stadvoogd gebragt; terwijl, SCHAY, van deeze zijne heldendaad, aan den Prins en de afgevaardigden in het Leger de tijding bragt: die hem beloonden met tweeënvijftig duizend rijksdaalders, en de juweelen: mids hij zijnen gezellen ieder hun aandeel gaf, tot aanmoediging van meer dergelijke onderneemingen. De arbeid der *Spanjaarden* werd daar door gestaakt, dewijl zij zonder loon niet werken wilden.

Omtrent deezen tijd overleed de Hertog van *Brunswijk*; waar door de *Roomschgezinden* van een magtigen vervolger bevrijd wierden. Kort na hem stierf de Graaf VAN MANSFELD; waar door het Huis van *Oostenrijk* zijnen bittersten vijand verloor. De *Franschen* noemden hem den *IJzervreeter*, en joegen daar mede de kinderen na bed.

Op het einde van dit en het begin van het volgende Jaar, bragt de vermaarde Zeeheld, PIETER PIETERSZOON HEIN, den Koning van *Spanje* den allerzwaarsten slag toe, met het verstrooijen en neemen van een gedeelte van de Zilvervloot; waar voor hij, door de Staaten, met een gouden keten beschonken werd.

Geduurende den winter had de Stadhouder zig bezig gehouden, met het beraamen van middelen om den veldtogt te openen. Op bevel der Staaten van *Holland* en *Zeeland*, werd een zeer aanzienlijke Vloot uitgerust, om de *Duinkerker* Kaapers te beoorlogen.

De *Engelsche* Gezant CARLETON, in den *Haag* gekoomen, om de Staaten te verzoeken, met een goed aantal Schepen de Vloot der *Engelschen* te versterken, waarin evenwel niet getreeden werd, had met zig gebragt de Ridderorde van den *Kousseband*, om daar mede den Prins van *Oranje*, uit naam des Konings, te beschenken: eene plegtigheid, die, met toestemming der Staaten, met luister volbragt werd. Kort daar na begaf zig der Staaten Veldheer naar het Leger, zonder dat de vijanden wisten, waar op het gemunt ware. Dus misleid zijnde, werd *Grol* berend en belegerd, en na een hevigen tegenstand, bij capitulatie, bemagtigd. Daarentegen mislukte de aanslag der *Spanjaarden* op het Land

van *ter Goes.* Ter Zee werden, in dit Jaar, eenige aanzienlijke voordeelen, zo op de *Spanjaarden* als *Duinkerkers*, behaald.

De beroemde *Spaansche* Veldheer SPINOLA, die, door zijne bekwaamheden en dapperheid te veel gedaan had, om de jalouzie zijns Konings niet gaande te maaken, werd, op het einde van dit Jaar, naar *Spanje* te rug ontboden, en verliet, in het begin van het volgende Jaar 1628, deeze Landen; laatende het bewind des Legers, aan Graave HENDRIK VAN DEN BERG, tot dat de Koning daar over verder beschikking zoude maaken. De *Spanjaarden*, dit Jaar, buiten staat zijnde om een Leger te veld te brengen, namen de Staaten het besluit, zulks insgelijks agter wegen te laaten; zorgende zij alleen om de grenzen, door griften en schanzen, tusschen *Steenbergen* en *Bergen op den Zoom*, te versterken, en ter Zee de *Duinkerkers* allen mogelijken afbreuk te doen. De voordeelen en lotgevallen der *Westindische* Maatschappij, in dit en volgende Jaaren, zullen op het Art. daar van moeten beschreeven worden, als ook op de bijzondere Art. die der Zeehelden, welke oorzaak van dien voorspoed waren, en Spanje zodanig uitputten, dat, in het Jaar 1629, de *Infante* genoodzaakt was, aanbieding tot een nieuw bestand te doen. De Stadhouder, integendeel, verzocht den Staaten, hunne troepen te vermeerderen, wijl hij voorneemens was, de Stad *'s Hertogenbosch* te belegeren. Dit, egter, gelukte mede niet spoedig, alzo veele Staatsleden van andere gedagten waren, dan de Prins, die, om den vijand te misleiden, *Lingen* deed recognoseeren. Na dat hij verlof tot vermeerdering der troepen gekreegen had, werd der Staaten Leger, al vroeg in 't voorjaar, op de *Mokerheide* bij een verzameld. Met het zelve trok FREDRIK HENDRIK, den 25 April, van daar naar het Dorp *Mook*, en deed kort daar op den *Bosch* insluiten, en vervolgens belegeren. Niettegenstaande de Stad manlijk verdedigd werd, de Graaf VAN DEN BERG alle middelen tot ontzet aanwendde, en die niet gelukkende, een inval in de *Veluwe* deed, om het beleg te doen staaken, *Amersfoort* innam, en *Hattum* en *Harderwijk* opeischte, gaf, egter, de

Stad

Stad, den 14 September, zig bij capitulatie aan den vijand over. Deeze verovering ging, in dit Jaar, nog verzeld van veele voordeelen, welke in de *Oost-* en *Westindien* behaald wierden.

In het volgende Jaar zond de Koning van *Spanje* den Graaf VAN SOLRE herwaards, met een toerusting, die niet dan oorlogzugtige bedrijven aankondigde; dan wezenlijk was hij gelast, om der Infante, deeze oorlog, ware het mooglijk, te doen eindigen. Reeds was te *Middelburg*, in het Jaar 1626, hier van eenige opening gedaan. Bij gelegenheid, dat door wederzijdsche Gevolmagtigden gehandeld was over de uitwisseling der gevangenen, deed KESSELAAR, Heer van *Marquette*, daar toe van de Infante afgezonden, aan den Burgemeester VAN BERCKEL en den Fiscaal SLAGMULLER eenige opening geeven van de sterke begeerte der Infante, om den oorlog, door een goeden vrede, te eindigen. Maar de voorwaarden, op welke aan haare begeerte moest voldaan werden, wierden straks van de hand geweezen. Daarop werden nadere voorslagen gedaan en de onderhandeling hervat; zijnde dezelve aan de bijzondere Provintien overgezonden. Hevigen tegenstand ontmoetten deeze onderhandelaars. De Bewindhebbers van de *Westindische* Maatschappij, als ook eenige *Hollandsche* Steden, verzetten 'er zig ten sterksten tegen; in 't bijzondere werden, door die van *Haarlem*, alle onderhandelingen plat afgeslagen, als mede het vredeswerk, door de *Franschen*, zodanig gedwarsboomd, dat alle de onderhandelingen een einde namen. *Engeland*, daarentegen, zogt 'er de Staaten toe te dringen; en dat hun niet gelukkende, slooten zij afzonderlijk, in het Jaar 1630, met *Spanje*. Het voornaamste oorlogsbedrijf in dit Jaar was, dat Graaf JAN VAN NASSAU, die de Staatsche troepen, bij *Rijnberg*, den hertogt poogde te beletten, gekwetst en gevangen wierd. Wij hebben boven gezien, dat CROESER, Stedehouder van Prinse MAURITS, in 't Prinsdom van *Oranje*, door den Heer VAN VALKENBURG met geld bewogen was te vertrekken, en dat JAN VAN OSMAAL, Heer van *Valkenburg*, als Stadhouder was aangesteld. Maar ook deeze begon al vroeg blijken van ontrouw te geeven. Veel moeite had men om Prinse FREDRIK HENDRIK te doen gelooven, dat een man, in

zijn

zijn huis opgevoed, hem verraaden zou; hij geloofde het ook niet, voor dat hij door een openlijke blijk van ontrouw overtuigd werd. VALKENBURG, nog meer voordeel met het hem toebetrouwde pand meenende te doen, den CROESER, zogt de vesting van *Oranje* aan een vreemden Prins te verkoopen; dan met deezen en geenen niet te regt konnende raaken, had hij, den 30 November in het Jaar 1627, een tractaat met den Koning van *Frankrijk* gesloten, om dien Vorst in 't bezit van het Prinsdom te stellen; op voorwaarde dat de Koning hem tweemaal honderd duizend livres aan geld zoude geeven, en voor dezelfde somme aan Landerijen, in *Provence* of *Dauphiné*, die, *zo ze* het nog niet waren, tot een Graafschap zouden verheeven worden; Dat VALKENBURG den *Roomschen* Godsdienst zou aanneemen, en, van 's Konings wegen, Landvoogd in *Oranje* blijven, met een Jaarwedde van 18000 livres. De Prins van *Oranje*, hier van de tijding gekreegen hebbende, zond terstond twee zijner Raaden, VERDOES en MONTENS, derwaards, om te zien of 'er kans ware, VALKENBURG door zagte middelen te beweegen, om de vesting in hunne handen weder over te leveren. Maar dit vrugteloos zijnde, zond de Prins den Heer DE KNUIT, een zijner Raaden, een man van groote bekwaamheid, met de nodige volmagt derwaards. DE KNUIT vertrok in stilte naar *Frankrijk*, onder voorgeeven van naar *Embden* te gaan. Te *Sorgues* gekoomen, werd hij door den eersten Deurwaarder van 't Parlement van *Oranje* gekend. Deeze, een eerlijk man zijnde, vertrok met hem naar *Montdragon*, drie uuren van *Oranje*, alwaar KNUIT zig uitgaf voor een *Vlaamschen* Koopman, die *Marseille* verlaaten had, om de pest te ontwijken. Geduurende zijn verblijf aldaar, wendde hij alle middelen aan, om het volk in de belangen van den Prins van *Oranje* over te haalen; en hier in gelukkig geslaagd zijnde, vertrok hij naar *Oranje*, en maakte, na eenige dagen toevens, zig bekend aan VALKENBURG. Hij bood hem, uit 's Prinsen naam, tweemaal honderd duizend guldens aan, en de Landvoogdij geduurende zijn leeven, indien hij zig onder 's Prinsen gehoorzaamheid wilde begeeven. Doch VALKENBURG, steunende op de magt en bescherming van den Koning, volhardde in zijn boos opzet. Hierom vond DE KNUIT zig ge-

genoodzaakt, zijne verdere bevelen te werk te stellen, behelzende voornamelijk, zig van den persoon van VALKENBURG te verzekeren, of hem van kant te helpen. DE KNUIT had reeds volk genoeg op zijne hand, om hem behulpzaam te zijn; doch vermids niemand in de Stad mogt komen, of hij moest van een gezondheidsbrief voorzien zijn, moesten zij des nagts in stilte over de muuren klimmen, en zig op een hooijzolder verbergen, of zig in schuuren versteeken.

Hoe stil dit ook overlegd ware, kreegen 'er, egter, eenigen de lugt van, die VALKENBURG waarschuwden, niet uit het Kasteel in de Stad te gaan. Dan hij sloeg dien raad in den wind; *Menschen*, zeide hij, *zijn geen vogels, die over de muuren klimmen*, en ging een bezoek afleggen bij den Griffier LA PISE, wiens verhaal wij hier volgen, en in wiens huis het volgend treurspel gespeeld is. DE KNUIT, die reeds lang op zijne komste in de Stad gewagt had, zag hem zo dra niet van buiten komen, of hij maakte zig gereed, om hem aantetasten. Hij trok, met de manschap, die hij bij zig had, rustig op de Stad aan, en maakte zig met geweld, door list en wapenen, meester van de eene Poort, trok verder de Stad in; en, na de lijfwagten van VALKENBURG verslaagen te hebben, naar het huis van LA PISE. Zelfs trok hij, met eenig volk, naar de trappen van 't Kasteel, om den Landvoogd te beletten, dat hij ontzet werd. VALKENBURG zig in de zaal van LA PISE bevindende, had de deuren met koffers en andere goederen bebolwerkt, en hier door door verweerde hij zig, met zijnen Stadhouder, nog een geruimen tijd; dan beiden gekwetst wordende, gaven zij zig over.

DE KNUIT, van zijnen kant, was zo gelukkig, dat hij de soldaaten, die van 't Kasteel kwamen om den Landvoogd te ontzetten, tot tweemaal te rug wijken, en eindelijk om vergiffenis deed vraagen. DE KNUIT, alle de nodige voorzorge, om bloedstorting voortekoomen, te werk gesteld hebbende, tragtte nu het Kasteel mede in zijne magt te krijgen. Dan geen hoop ziende hier in te slaagen, keerde hij zig tot de vrouw van den ter dood toe gewonden Landvoogd, van haar begeerende, dat, vermids haar man zo goed als dood was, zij een brief, aan zijnen Luitenant op het Kasteel, zoude schrijven,

om

om het hem te doen overgeeven aan den Prins. Deeze vrouw, die een dogter was van den Thesaurier DE BIE, en geen deel aan haar mans trouwloosheid had, eischt haaren man, en de volmagt van DE KNUIT te zien; welk beide haar werd toegestaan. Eerst weigert de Landvoogd, daar aan zijne toestemming te geeven; maar op sterker aanzoek zwijgende, neemt de vrouw de pen, schrijft en tekent het begeerde bevel; dat van die uitwerking was, dat de Luitenant daags daar aan het Kasteel overgaf. VALKENBURG, die beloofd had, den *Roomschen* Godsdienst te zullen omhelzen, stierf, egter, als een Lidmaat der Hervormde Kerk; toonende het grootste berouw over zijne begaane trouwloosheid. Dus geraakten het Kasteel, de Stad en het geheele Prinsdom van *Oranje* weder onder de beheersching van zijnen wettigen Heer. DE KNUIT, in *Holland* dus niet eer te rug gekoomen zijnde, werd door Prins FREDRIK HENDRIK, ter belooning van het verrigtte, als zijn Stedehouder van 't Prinsdom, en als eerste Edele van *Zeeland* aangesteld, en daarenboven beschonken met een Jaarwedde van 2000 guldens.

De algemeene liefde des volks, die FREDRIK HENDRIK, boven zijnen broeder MAURITS, en in ruimer maate bezat, dan ooit Stadhouder na hun die bezeeten heeft, en dien men, zonder vleijerij, voor den besten der Stadhouders mag houden, was van dat gevolg dat zijn huis 'er de grootste voordeelen van genoot. Men vergenoegde zig niet, met zijnen zoon WILLEM, schoon nog slegts vijf Jaaren oud, tot Generaal van de Ruiterij te hebben aangesteld; maar men vorderde thans in het Jaar 1630, als om strijd, hem de opvolging in zijns vaders Ampten aan te bieden. ZWEDER VAN HAARSOLTE was, in *Overijssel*, de eerste, die deeze zaak in die Provintie met zo veel drift doorzette, dat ze daar tot stand gebragt werd. Op *Overijssel* volgden *Holland* en *Zeeland*; wordende de brieven, daar toe ten bewijze dienende, door Gemagtigden des jongen Prinse, den 29 April, aangeboden. *Gelderland* volgde daar na het voorbeeld, welk *Overijssel* vrij voorbaarig aan de andere Provintien gegeeven had.

Onder de besluiten ten oorloge, in het volgende Jaar, muntte uit, het voorneemen om *Duinkerken* te belegeren. Doch,

Doch, 'er waren Staatsleden, die, niet zonder grond, veele zwarigheden in de uitvoering vonden; welke, egter, door anderen, zodanig verzagt werden, dat tot de uitvoering besloo-ten werd.

Inmiddels werd, op den 13 September, door de *Staatsche* Vloot, die der *Spaansche*, op het *Slaak*, geslaagen. De Prins hier van tijding ontfangende, werd tevens onderrigt, dat de gevlugte *Spanjaarden*, bij *Steenbergen*, voet aan Land zette-den. Hierom gaf hij terstond bevel aan het Heir, dat in de wapenen was, om derwaards aantetrekken. Zo ras de voorste gelederen aan het Leger genaderd waren, werd hem berigt dat de Ruiterij, die zig in de Pachthoven bij *Steenbergen* ont-hield, allen, die zig op het Land bevonden hadden, gevangen had genoomen. Van deeze gantsche toerusting ontsnapte nie-mand, dan Graaf JAN VAN NASSAU, de Prins van *Barbanson*, en nog agt anderen, die met hem in de boot geweest waren. Men bragt 5000 gevangenen, zo soldaaten als matroozen, met veele Officieren, zo Kolonels als Kapiteinen, voor den Stad-houder. De soldaaten werden gebragt op het toen onbewoond Eiland *Romerswaal*, alwaar zij alle dagen van leeftogt voor-zien wierden; doch men liet 'er hem niet lang, op dat zij de gelegenheid niet zouden leeren kennen. De Officieren werden naar *Bergen op den Zoom* gezonden.

Bij dit zwaar verlies ter Zee leeden, de *Spanjaarden* ook een ramp te Land. De Prins van *Oranje*, tijding gekreegen heb-bende, dat eenige Regimenten *Italiaanen*, bij *Gelder* en *Venlo*, vrij onachtzaam gelegerd lagen, zond den Luitenant Generaal STAKENBROEK, met 32 Kornetten paarden, der-waart, om hun aantetasten; 700 man joeg hij in de moeras-sen, en maakte ze af: ware het voetvolk tijdig gekoomen, zou hij ze allen over den kling hebben gejaagd.

Meer dan 5000 man, die de vlugt namen, werden door den Graaf VAN STIRUM aangetast, en vernield of gedood. Maar alle deeze voordeelen werden grootelijks verminderd, door dien de *Duinkerkers*, kort te vooren, twintig *Hollandsche* Schepen, met koorn gelaaden, genoomen hadden. Ook gingen de zaaken in de *Westindien*, dit Jaar, niet zo voorspoedig als men gedagt had. Met dit alles zette de Staat zijne oogmer-

ken

ken tegen den vijand met allen ijver door; en verfterkte daarenboven den Koning van *Zweeden* met magtigen onderstand.

Met den aanvang van het Jaar 1632, maakten de Algemeene Staaten groote toebereidzelen, tot een of meer gewigtige onderneemingen, op raad van den Stadhouder; welke voorneemens, egter, door een onverwagt voorval, naderhand veranderden in de belegering van *Maastrigt*. Omtrent het einde van den winter ontving de Stadhouder brieven van den Graave VAN WARFUZÉ, Opperbewindhebber der geldmiddelen des Konings van *Spanje* in de *Nederlanden*, waar in gemeld werd, dat de Graaf, zaaken van groot aanbelang had te openbaaren. De Graaf het verzogte vrijgeleide bekomen hebbende, kwam in den *Haag*, en begaf zig naar *Rijswijk*. De Stadhouder, als eerste Staatsdienaar, zig mede aldaar bij hem vervoegd hebbende, klaagde de Graaf over de mishandelingen, hem door den Koning van *Spanje* aangedaan; verzekerende tevens dat hij voorneemens was, den dienst te verlaaten, en in die van *Frankrijk* over te gaan, en dat hij met den Afgezant des Konings, die zig in den *Haag* bevond, begeerde te handelen. Vervolgens zijne redenen van misnoegen tegen den Koning van *Spanje* hebbende opgegeeven, voegde hij daar bij, dat indien de Staaten hem de vergoeding wilden geeven, die hij meende te zullen verdienen, hij in staat zoude zijn, een groot gedeelte der *Spaansche Nederlanden* tegen den Koning te doen opstaan; en zulks te gemakkelijker, om dat de Graaf VAN DEN BERG met hem het zelfde oogmerk had. De eisch, door hem gedaan, zo voor zig zelven als voor den Graaf VAN DEN BERG, bestond voor ieder in honderd duizend rijksdaalders, en belofte van verdere vergeldingen, zo van Ampten, als in Landgoederen, indien zij hunne belofte nakwaamen.

Schoon de Staaten ras ontdekten, dat hij een man van losse beginzelen, en 'er dus weinig staat op hem te maaken was, om zijn Ampt evenwel, en 't groot credit, dat men wist, dat hij had bij de *Infante* en bij den Marquis DE SPINOLA, en om dat hij verzekerde dat de Graaf VAN DEN BERG, die bij het Krijgsvolk zeer bemind was, met hem heulde,

stond

stond men hun de begeerde somme toe, en deed ook beloften van ampten en andere beloonninge, na dat het voorstel volbragt zou zijn.

Voldaan over die belofte, keerden zij naar *Venlo*, alwaar hun het toegezegde geld gezonden werd, door den Heer PAAUW, toenmaals Raadpensionaris van *Holland*, die de gedaane belofte nogmaals herhaalde. Die zelfde Heer, volgens zijnen last hun gevraagd hebbende, wat men het gewigtigst, met de grootste waarschijnlijkheid van een goeden uitslag, zoude konnen onderneemen, antwoordden zij, dat men niets voordeeliger kon onderneemen, dan het beleg van *Maastrigt*. Hun verder vraagende, of zij eenige verstandhouding in de Stad hadden, antwoordden zij, neen. PAAUW ondertastte ook den Graaf VAN DEN BERG, ten aanzien van *Venlo* en *Roermond*, en of hij, als Landvoogd van *Spaansch-Gelder*, de bezetting daar niet kon doen uittrekken. Maar de Graaf hernam hier op, zig in zulk een zaak niet te kunnen inlaaten, maar geheel stil zou zitten.

Hoe wel men dus zag, dat zij deezen veldtogt eerst wilden zien afloopen, eer zij zig openlijk als vijanden van *Spanje* gedroegen, besloten de Staaten, egter, tot de belegering van *Maastrigt*, alvoorens eene openbaare verklaaring aan de overheerde *Nederlanden* gedaan te hebben. *Venlo* en *Straalen* werden bemagtigd; voor *Roermond* liet Graaf ERNST CASIMIR het leeven. Hij de naderingen willende bezigtigen, werd met een musketkogel zodanig getroffen, dat hij het bestierf. Als Stadhouder van *Friesland* werd hij opgevolgd, door zijnen oudsten zoon, HENDRIK CASIMIR. Den volgenden nagt gaf *Roermond* zig mede bij verdrag over. Thans volgde het beleg van *Maastrigt*, op den 10 Junij; op den 22 Augustus werd het genoodzaakt tot de overgaave.

Geduurende dit vermaard beleg, maakte de Graaf VAN DEN BERG zijn voorneemen, om den *Spaanschen* dienst te verlaaten, werkstellig. Schoon noch vasal, noch onderdaan des Konings zijnde, had hij hem, egter, getrouw gediend; dan hij kon het verdriet niet verkroppen, welk, na het vertrek van SPINOLA, de Marquis DE LEGANEZ en andere *Spanjaards*

Alle de verdere aanslagen der *Spanjaarden* liepen op niet uit. Daarentegen behaalde de *Westindische* Maatschappij aanzienlijke voordeelen, met het veroveren van Kaap *St. Augustijn*, *Curaçao* en andere sterkten.

Dan, met dit alles waren de geldmiddelen der vereenigde Provintien in zo slegt een staat, dat men onvermoegend was, zaaken van groot gewigt ten uitvoer te brengen. Jaar op Jaar moest de Provintie *Holland* meer opbrengen, dan zij, als hoofde der Unie, verbonden was; hierom was 't belang dier Provintie, om naar den vrede te haaken, dien men van *Spanje* zeer ligt zou hebben kunnen verwerven. Maar de Stadhouder, die zijnen roem, door de overwinningen, meest met *Hollandsch* geld behaalde, en telkens vermeerderde, zonder veel werk te maaken van de Zee schoon te houden, drong aan op den voortgang van den krijg; wordende daar in door de andere Provintien ondersteund. Dan daar het gebrek aan geld, de ziel van den oorlog, zo wel de algemeene Staaten, als de voorstanders daar van, buiten staat hield, om den oorlog met kracht, naar den eisch, door te zetten, had men een geruimen tijd gehandeld, met den Heer VAN CHARNASSÉ, Gezant van *Frankrijk*, over een nadere vereeniging met die Kroon. CHARNASSÉ had in het bijzonder den Prinse van *Oranje* groote hoop gegeeven, dat de Koning van *Frankrijk* ligt te beweegen zoude zijn, om met *Spanje* te breeken; eene zaak, die in den eersten opslag wenschelijk voor den Staat scheen: dewijl men daar door eene bijna vaste hoop kon opvatten, *Spanje* geheel en al te zullen afoorlogen, deszelfs *Nederlanden* te veroveren en den buit met *Frankrijk* te deelen.

Doch eenige van de beste Leden van *Holland* zagen de zaak dieper in, en hadden, derhalven, weinig zin in de handelingen met *Frankrijk*. Zij waren, met goede reden, bedugt, dat indien al de oorlog op het voordeeligst uitviel, men in plaats van de *Spaansche*, die door *Frankrijk* en de Republiek ligt in toom te houden waren, tot nabuur zoude krijgen het magtig *Frankrijk*, 't welk, door den aanwas van het meerderdeel der *Spaansche Nederlanden*, nog ontzachlijker zoude worden. Vooral hadden zij geen behaagen in *Frankrijks*

on-

onbepaalde belangen te omhelzen, en die met de wapenen der Republiek te onderfteunen. Ziende dat men evenwel met het verbond, bij overftemming, ftond voort te gaan, zo proteſteerden *Amſteldam* en *Dordregt* daar tegen. In weerwil dier protesten, ging men, egter, met de handeling voort, en ſloot een tractaat van vereeniging met *Frankrijk*, 't welk door het bovendrijvend gezag van den Stadhouder voornaamlijk bewerkt wierd. Om den proteſteerende Leden eenig genoegen te geeven, bepaalde men, in ſchijn, den tijd van een Jaar, binnen welken tijd het aan niemand der beide Bondgenooten zou vrij ſtaan, eenig tractaat met *Spanje* te ſluiten. Doch, na het ſluiten van dit tractaat, dat niet veel verder ging, dan het toeſtaan van eèn onderſtand van dertienmaal honderd duizend livres voor zeven Jaaren, aan den Staat der vereenigde *Nederlanden*, behalven de millioen, hun toegeſtaan, bij het tractaat van het Jaar 1630, begon men eerlang te handelen over een andere rupture van *Frankrijk* met *Spanje*, waarin de gemelde bepaaling van tijd vergeeten werd; men werkte daar aan met zo veel ijver, dat het in de maand Februarij, van het Jaar 1635 getekend werd.

De *Spanjaarden*, hier van onderrigt, ſlooten een tractaat met den Hertog VAN ORLEANS, broeder des Konings van *Frankrijk*, die uit misnoegen tegen den Kardinaal DE RICHELIEU, het Hof van *Frankrijk* verlaaten en zig in de armen der *Spanjaarden* geworpen had. Maar dit tractaat verdween in rook, en was nog geen vijf maanden getekend geweest, of de Hertog VAN ORLEANS vertrok, 's morgens vroeg, in ſtilte, uit *Brusſel* naar *Frankrijk*.

De Markgraaf VAN AYTONA was niet kwalijk te vrede over het vertrek van den Hertog, die een Prins zonder beſtendigheid, en een duure gast voor *Spanje* was. Uit de beweeginggen, welke de *Franſchen* in *Luxemburg* maakten, beſlooten zij dat de oorlog aldaar zou aanvangen; dan hier in vond hij zig bedroogen.

Na dat, in het volgende Jaar, de Stadhouder vernoomen had, dat Prins THOMAS van *Savoije*, die zig bij de *Spaanſchen* gevoegd had, door de *Franſchen*, op een hoogte bij *Avien* geſlaagen was, en daar bij vier duizend *Spanjaarden* ge-

gesneuveld waren, vertrok hij, met het Heir, van [illegible] naar *Maastrigt*, om zig met het zelve bij dat der [illegible] voegen; versterkende, onderweeg, het Leger zo veel moog- lijk was. In vijf dagen tijds tot aan *Meersen*, een [illegible] half uur van *Maastrigt*, genaderd zijnde, kwamen [illegible] schalken DE CHATILLON en BREZE hem begroeten. [illegible] aan gaf de Prins hun een tegenbezoek. Daar na [illegible] zig gezamenlijk naar *Maastrigt*, om te raadpleegen [illegible] aanstaande Krijgsverrigtingen. Bij het scheiden van [illegible] wilden de Marschalken het bevel van hem ontvangen, volgens den last, dien zij daar toe van hunnen Koning ontvangen had- den; waar tegen de Prins zig, uit wellevendheid, ver[illegible] de, zeide, volgens de taal van 't Hof, dat hij geen [illegible] sten voorrang boven hen begeerde, maar alles met hen [illegible] overleggen en beraamen. Dan, de Marschalken haal[illegible] over, om zig als Luitenant Generaal van de *Fransche* [illegible] te gedraagen, waar van de Koning hem het bewijs, [illegible] nen Ambassadeur bij de Staaten, den Heer DE CH[illegible] deed behandigen: waar op zijne Hoogheid, als Veld[illegible] 't *Fransche* Leger, met veel plegtigheid begroet werd. [illegible] beide Legers, dus vereenigd, maakten gezamenlijk 32000 [illegible] knegten en 9000 paarden uit. Men nam het besluit [illegible] regt op *Thunen* aan te trekken, alwaar de Kardinaal Infant, [illegible] na het vertrek van den Hertog VAN ORLEANS, in het [illegible] gekoomen was, tot nog toe verschanst geleegen had. [illegible] komende, bevond men, dat de Kardinaal tot boven [illegible] geweeken was: de Stad werd nog dien zelfden avond [illegible] eischt; doch de Stadvoogd weigerde dezelve over te [illegible] FREDRIK HENDRIK zond Graaf HENDRIK VAN NASSAU, [illegible] houder van *Friesland*, derwaarts, met vier duizend [illegible] drie halve kartouwen; even zo veele *Franschen* trokken [illegible] daar heen. De Prins zond nog eens zijnen trom[illegible] dan dit niet baatende, werd terstond bevel tot den storm [illegible] geeven; waar op de Stad overweldigd en uitgeplonderd [illegible] zeer tegen den zin van den Prins en de begeerte der S[illegible] 't Leger van voor *Thunen* opgebrooken zijnde, werd de A[illegible] dij van *Florival* ingenoomen, en trok daar na over de Rivier den *Dijl*. De *Spanjaards* veroverden, weinig tijds

daar

FREDRIK HENDRIK WORDT ALS VELDHEER IN 'T FRANSCHE LEGER BEGROET. —

daar na, *Driest*; en in de maand Julij maakten zij zig bij verrassing meester van *Schenkenschans*, wordende van de andere zijde alle middelen te werk gesteld om het te herwinnen. Terwijl men daar mede bezig was, overleed de Hertog VAN AYTONA, en kort daar na zijn opvolger, de Hertog VAN LERMA, wien het gelukt was, het Huis te *Gennip* te bemagtigen. Ook belegerden en wonnen zij *Limburg*; doch in het volgende Jaar 1636 kwam *Schenkenschans* weder in de magt der Staaten.

In dit Jaar leed de Koophandel veel nadeel, door de aangeboorene afgunst der *Engelschen*, wordende door den Koning een verbod op de Haringvisscherij gelegd. Om de nadeelige gevolgen daar van voortekoomen, zonden de Algemeene Staaten een Gezantschap naar *Engeland*. Om *Frankrijk* te hulpe te koomen, trok de Prins te velde, en noodzaakte den vijand, het grondgebied des Konings te verlaaten. Ook zorgde hij inmiddels voor zijne eigen belangen. Reeds in het voorleeden Jaar had hij, aan het Hof van den Keizer, den voorslag laaten doen, om zijn Graafschap *Meurs* tot een Vorstendom te verheffen, en zig als Vorst aan het *Duitsche* Rijk te doen verklaaren; dan de *Spanjaards* hadden dit weten te verhinderen. De *Fransche* Ambassadeur, om 's Prinsen hoogmoed te streelen, had weten te bewerken, dat zijn Koning hem den tijtel van *Altesse* of Hoogheid gaf. Op den 14 van de maand December verklaarde CHARNASSÉ, ter Algemeene Staatsvergadering, dat de Koning, zijn meester, uit hoofde van de bijzondere achting, welke hij zijnen waarden neef, den Prins van *Oranje*, toedroeg, niet alleen om zijne geboorte, maar ook om zijne groote en roemwaardige hoedanigheden en om zijne fraaije oorlogsdaden, waardoor hij zo veel roem behaald had, dat 'er geene eerbewijzen waren, die hem niet billijk toegeëigend konden worden: dat dit alles zijne Majesteit bewoogen had, hem een nieuw bewijs van eere te geeven, en hem voortaan, door zijnen Gezant, met eene anderen tijtel te benoemen dan voorheen. Eindelijk, dat hij niet twijffelde, of hunne Hoog Mogenden zoude met genoegen hem in deezer voege vereerd zien.

Daar na weidde CHARNASSÉ breedvoerig uit in 's Prinsen lof, om dank bij den Stadhouder te behaalen. Op dit alles, werd hem geantwoord, hoe H. H. Mog. met genoegen zagen; dat de goede gedagten van zijne Majesteit, wegens den Prins, met de hunne overeen kwamen: om dat zij, in openbaare brieven, al voor lang, den tijtel van *Doorlugtige Hooggebooren Vorst en Heere* aan den Prinse gegeeven, en nu beslooten hadden, den Prins voortaan den tijtel van Hoogheid te laaten toekoomen. De gevoelens der Ingezeetenen waren daar over zeer verschillende. De Hovelingen waren daar mede zeer in hunnen schik; maar zij, die meer belang stelden in de vrije Staats-Regeering, dan in den Stadhouder, konden niet verduwen, dat de Koning zo mild was in het uitdeelen van tijtels, en zo zuinig ten opzigte van de Algemeene Staaten, aan wien hij zwarigheid maakte te geeven, het geen hun ontwijffelbaar toekwam, en zijn vader, Koning HENDRIK DE IV, nooit in beraad gestaan had hun te vergunnen: te weten, de openbaare bewijzen van oppermagt ieder der Provintien in de haare, maar altoos den tijtel van Excellentie had gegeeven aan hunne Gezanten; het eerste bezoek overal waar zij laatst gekoomen waren; en de regter hand. Daar, integendeel, CHARNASSÉ zelfs de Algemeene Staaten niet anders noemd, dan *vos Seigneuries* en *Messieurs*, en den Prins *zijne Hoogheid*; schoon zij verscheiden Koningrijken in *Indiën* bezaten, en Vorstendommen in *Gelderland* en *Holland*, enz. Dus beslooten zij daar uit, dat de Koning iets meer dan gemeen, en met de vrijheid van Land en volk bestaanbaar was, voor had, en om het welk uit te voeren, CHARNASSÉ een bekwaam werktuig was, als zijnde hij een volmaakt Hoveling en Pluimstrijker.

En, in de daad, men ondervond daar na, dat deeze gedagte niet geheel zonder grond was. De Prins, na dat hij den tijtel van *zijne Hoogheid* had aangenoomen, zogt de grootheid van zijn huis, meer dan ooit te vooren, te bevorderen. Om daar toe te geraaken, begunstigde hij de oogmerken des Konings, met den oorlog, tot groote en ongelooflijke kosten en bezwaar van 's Lands Finantien, voort te zetten. Veelen der Staatsleden zelfs meenden, dat de Koning den Prin-

Prinse hooge tijtels geevende, en hen de hunne weigerende, den Staaten daar door wilde doen begrijpen, dat zij geen aanzien of achting behoorden te hebben of te zoeken, dan door den Prins, en dat dit de weg zou zijn, om den Stadhouder tot de Souverainiteit te bevorderen. Zeker, zegt men, is het, dat de Prins, door CHARNASSÉ, zig daar mede in het net liet lokken. De Koning van *Engeland* weigerde in geenen deele, den Prinse dien zelfden tijtel te geeven, maar gaf daar van, bij de geboorte van 's Prinsen dochter, openbaar bewijs. Verscheidene *Gereformeerde* Predikanten, bijzonder in *Zeeland*, wilden op den Predikstoel hem niet anders noemen dan zijne Excellentie; meenende zij, dat dat genoeg was voor een Vorst, die niet zo sterk tegen de *Arminiaanen* geijverd had, als zijn broeder MAURITS. Naderhand, egter, maakten zij het buitenspooriger dan de andere, die zig onderwierpen aan het besluit der Algemeene Staaten. Kort na het ontvangen van dien nieuwen tijtel, deed zijne Hoogheid zig aanneemen onder de Ridderschap van *Holland*, als eersten Edele, en trok, in het vervolg, door verscheidene Krijgshoofden, die van hem afgingen, daar in te brengen, het gantsche gezag van het eerste Lid der Staaten van *Holland* aan zig. Hier uit ziet men, hoe nodig het zij, tegen de onbestaanbaare grootheid der Stadhouderen een wakend oog te houden, zal 's Lands vrijheid ongeschonden bewaard blijven.

Onder alle de zaaken van aanbelang, die in het Jaar 1637 voorvielen, was geen van de minste, het verschil, ontstaan tusschen de Algemeene Staaten en die van *Holland*, over het verpagten der Licenten. Het vierde deel der verlei en verlofgelden, was, eenige Jaaren herwaards, verpagt geweest, om het inkoomen dier gelden te begunstigen. Doch die van *Holland*, ziende dat deeze verpagting al te groot gezag gaf aan eenige weinigen, die met het invorderen deezer gelden, naar hun welgevallen, omsprongen; dat eenige van de Pagters goed cier maakten, van de penningen, die zij bij voorraad ontvingen, om hunne bedienden te betaalen, en hier en daar knevelarijen pleegden, tot groot misnoegen der Kooplieden, en bederf van den doortogt; en dus van oordeel zijnde, die verpagting niet langer te moeten gedoogen, begeerden dat alles

door de bedienden van de Admiraliteit zou worden ingevorderd. De andere zes Provintien, zonder zig aan die van *Holland* te keuren, deden de brieven deezer verpagting aanslaan, om het gemelde vierde deel, tegen het uitgaan van Julij, aan de meestbiedende te verpagten. De Staaten van *Holland* deeden, van hunnen kant, de Magistraat van den *Haag* verbieden, hun Stadhuis, waar op deeze verpagting plagt te geschieden, daar toe te laaten gebruiken, en lieten de brieven, zelfs op het Hof en aan den ingang van het vertrek der Algemeene Staaten, afscheuren, ten bewijze, dat zij H. H. Mog. geen Regtsgebied of Souverainiteit in *Holland* toestonden. Zij deeden deeze verpagting in hunne vertrekkamer, volgens hunne begeerte.

Dit verschil, over de gemelde verpagting, rees zo hoog, binnen *Amsteldam*, dat de Regeering dier Stad, gemeend hebbende, dat de Admiraliteit aldaar haare Hoogheid te na gekoomen was, den Hoofdschout drie Raaden ter Admiraliteit van *Amsteldam*, namelijk de Heeren JONGBLOED, VAN DER VUYRS en VREM, den 30 Maij, tegen den 17 der volgende maand, deed dagvaarden voor de Heeren Schepenen, om aan te hooren al zulken eisch *crimineel* en *provisie van Incarceratie*, als hij zoude doen verzoeken. De drie gemelde Heeren, toevlugt tot hunne Hoog Mogende genomen, en geklaagd hebbende, over het bestaan van den Hoofdschout van *Amsteldam* tegen hen, die last van hunne Hoog Mogenden hadden, en in derzelver eed stonden, kwam het geschil van Regtsgebied, over zulke persoonen, in den omtrek der zeven Provintien, natuurlijker wijze weder ter baane en liep nu vrij verre. Hunne Hoog Mogenden, den 4 Julij, over deeze zaak vergaderd geweest zijnde, verklaarden van gevoelen te weezen, dat alle persoonen, last van hen hebbende, en in hunnen eed staande, voor niemand dan voor hun alleen aanspraaklijk waren, over eenige zaaken, hunnen last en bediening betreffende; en dat zij niet konden toestaan, dat iemand anders, veel min bijzondere Steden, ten zij bij zonderling onthiet, kennis van zodanige zaaken, zou neemen. Dus verbooden zij aan gemelde *drie Heeren Zeeraden*, op de daaging van den Schout van *Amsteldam* te verschijnen, of het

Ge-

Geregt van *Amsteldam* eenigermaate te kennen, of als Regters in hunne kwaliteit te erkennen; hen met een vrij van misdaad of bedrijf verklaarende.

Het gantsche Ligchaam van Gecommitteerde Raaden, nevens de Gemagtigden van *Holland*, ter Vergadering der Algemeene Staaten, dit besluit, vier dagen na dat het genomen was, hebbende hooren leezen, verklaarden, dat zij het *voor nietig en onwaardig hielden*; en dat zij wijders onschuldig gehouden wilden zijn aan alle onheilen en ongevallen, die uit het schielijk voortstaan van H. H. Mog. met deeze zaak zouden kunnen voortkomen: met een verzoekende, dat dit *Protest*, nevens het voorgemelde gewaande besluit van H. H. Mog. *geregistreerd* wierd.

De Gemagtigden der andere Provintien verklaarden, gaarne gezien te zullen hebben, dat de Heeren van *Holland*, zig aan het besluit van H. H. Mog. van den vierden gedraagen hadden, zonder een *Protest* daar tegen in te brengen, 't welk mensche en te willen grondvesten op de schielijkheid van H. H. Mog. in deeze zaak, schoon H. H. Mog. aan de partijen, regt verzoekende, dat niet hadden konnen weigeren of uitstellen; vermids de partijen daar door in vermoeden gehouden, en genoegzaam aan de Schepensbank van *Amsteldam* toegestaan zoude zijn, de kennis van de zaak der drie voorn. *Zeeraden*, met welke de Hoofdschout voortging, en die de Heeren van *Amsteldam* zig, door brieven aan H. H. Mog. aanmatigden; 't welk het *Protest* van die van *Holland* derhalven geenzins kon op losse schroeven stellen, of verzwakken, veel min vernietigen; verklaarende het voorgemelde besluit van H. H. Mog. als wettelijk, ordentelijk, met volkomen kennis van zaaken, overeenkomstig met de grondwetten van den Staat, en het oude gebruik genomen, te moeten blijven en gehouden worden in zijn volle kragt en overal stand grijpen.

De Staaten van *Holland*, en H. H. Mog bragten wederom hier tegen ieder hunne bezwaaren in. Dan H. H. Mog. de Staaten van *Holland* onverzettelijk vindende, stelden het geschil ter beslissinge van den Prins van *Oranje*, als Stadhouder; beroepende zij zig, ten dien einde, op het zestiende Artikel

van

van de Unie, volgens 't welk de Stadhouders daar toe bevoegd waren, als scheidsmannen; op dien grond werd Prins FREDRIK HENDRIK verzogt, zig daar toe te willen laaten gebruiken. Doch de Staaten van *Holland* waren zo weinig met die bemiddeling gediend, dat zij 'er een schriftelijk Protest tegen inbragten, waar in zij, onder anderen, te kennen gaven, dat eene Provintie, zo aanmerklijk als *Holland*, op zulke eene wijze niet behoorde bejegend te worden, *als* ... deezen, door de Gemagtigden van de andere zes Provintien, gedaan was; welke, ongetwijffeld, daar toe niet *gelastigd of* gemagtigd zijnde, door hunne bijzondere *Principaalen*, zig dienvolgens, in dit opzigt, ten onregt den naam van de Generaliteit toeschreeven; verzoekende wijders, dat zijne Hoogheid ongemoeid gelaaten mogt worden met zulke zaaken, raakende de Voorregten en het Regtsgebied, en bijzonderlijk het Regt *de non evocando*, aan den Stadhouder, bij de *Unie*, niet afgestaan, als waarin geen inbreuk kon geleeden worden. Eindelijk protesteerden zij tegen de stoffe en den vorm der brieven, welke H. H. Mog. voor hadden, deswegen te doen afgaan, zo aan den Stadhouder, als aan de andere Provintien.

AITZEMA merkt op dit Protest aan, dat de Staaten van *Holland* den aanwas van 's Prinsen gezag lang verdagt gehouden hadden; en dat zijne Hoogheid alles in de Generaliteit beschikte; 't welk namaals oorzaak wierd, dat *Holland* de zaak van 't Parlement, tegen den Koning van *Engeland*, begunstigde, na dat de Koninglijke Prinses, zijne dogter, aan den jongen Prinse WILLEM II gehuwd was.

De Stadhouder, wel bewust, hoe gehaat zijn broeder MAURITS zig gemaakt had, door zijne geweldenarijen en onverantwoordelijke *Militaire Executien*, gaf toe in dit geval, gelijk doorgaans zijne gewoonte was, als hij tegenstand ontmoette. Dit geschil ontstond, in het volgende Jaar, wederom met veel bevigheid; doch de algemeene zaak leed 'er minder door, dan door de onlusten, in *Friesland*, zedert twee Jaaren, ontstaan, en waar door aldaar alles in verwarring was geraakt; waar van wij, op 't Art. FRIESLAND, nader verslag zullen moeten doen.

mogt

De *Spanjaarden Maastrigt* onmooglijk in de magt der Staaten kunnende duiden, en geen kans ziende om het door de wapenen te vermeesteren, namen dus hunne toevlugt tot middelen van verraad. Een zekere CLAUDE DE LA FOUR, een *Bourgondier*, en zijne vrouw, AGNES VAN BOURI, kwamen, als beleiders van 't verraad, onder een valsch voorgeeven, van de zijde der *Spaanschen* tot de *Staatschen* in *Maastrigt* overloopen. Dan hij geraakte wel dra in verdenking. Op partij uitgegaan, en door de *Spanjaarden* gevangen genomen zijnde, werd hij niet gestraft als een overlooper, maar integendeel, zonder losgeld, wederom vrij gelaaten. Wedergekeerd zijnde te *Maastrigt*, baarde dit geen gering vermoeden tegen hem; 't welk grooter werd, toen men naauwe acht op hem gaf. Eindelijk, den 27 Februarij, in het Jaar 1638, werd hij gevangen genoomen; in zijn verhoor, ontdekte hij de gantsche zaak. JAN LANDSMAN, een brouwer, en een LEENDERT CATERS, een metzelaar, door hem beklapt, bekenden mede; niet lang na hunne bekentenis, werden alle drie onthalsd. Ook nam men eenige Geestelijken in hegtenis, om dat het voorgenoomene verraad, om de Stad weder aan *Spanje* te brengen, hun in de biegt ontdekt was. De Koning van *Frankrijk* gelastte zijnen Afgezant D'ESTRADES, voor hun te spreeken; dan dit was van geen gevolg; zij allen wierden op bijzondere tijden onthoofd.

Na dat, in die zelfde maand Februarij, in '*s Hage*, het huwelijk van de Gravinne VAN SOLMS, zuster van de Prinsesse van *Oranje*, met den Heer VAN BREDERODE, voltrokken was, had zijne Hoogheid gaarne de wapens van den Staat tegen *Duinkerken* aangevoerd; waar toe *Frankrijk* mede gezint was; doch *Engeland* zogt dit te beletten. Daar na sloeg de Graaf D'ESTRADES voor, het beleg voor *Antwerpen* te slaan; waarin de Stadhouder, in den beginne, veel zwarigheid vond; doch naderhand, die minder vindende, werd 'er toe besslooten. De *Spanjaarden*, niet onkundig van de zwaare toerustingen, zo die in *Frankrijk* als hier gemaakt wierden, en het oogmerk niet kunnende bevroeden, waar toe zij dienen zouden, voorzagen alle hunne voornaamste vestingen tegen een beleg. Door bestelling van een voornaam Koopman te *Amsteldam*, MARCELIS genaamd, die teffens Agent van den Koning van

De-

Denemarken was, kogten zij driemaal honderd duizend ponden buskruid, om het naar *Antwerpen* te zenden. De Kardinaal DE RICHELIEU, hier van kondschap gekreegen hebbende, deed 'er, door D'ESTRADES, den Prinse kennis van geeven; deeze daar op geschreeven hebbende, aan de Regeering van *Amsteldam*, om den gemelden MARCELIS te regt te doen stellen, ontbood men hem. Ondervraagd zijnde, over zijne verstandhouding met den vijanden van den Staat, en het bevragten van vier fluiten met buskruit naar *Antwerpen*, antwoordde hij nergens van te weeten; dat hij was Agent van den Koning van *Denemarken*, en indien men voorneemens was te breeken, men zulks moest zeggen; dat hij, in zodanig geval, zig naar den Koning zijnen meester zou begeeven. Vervolgens werd hij ondervraagd, aangaande 10,000 rijksdaalders, welke hij geleend had aan eenen BYLAND, die de vier fluiten met buskruid, musketten en pieken geladen, bevragt had. Hij bekende, die somme aan BYLAND geleend te hebben, maar zeide niet te weeten, wat gebruik hij 'er van gemaakt had. Hier op werd BYLAND in hegtenis genoomen en voor Burgemeesteren gebragt. Deeze, over zijnen handel met de *Spanjaarden*, op zijne beurt ondervraagd wordende, antwoordde, dat de burgers van *Amsteldam* regt hadden om hunnen handel overal te drijven; dat hij 'er honderd *Commissionarissen* van Kooplieden van *Antwerpen* kon noemen, en hij zelf 'er één van was; dat de Koophandel niet gestoord mogt worden, en, wat hem belangde, als hij 'er voordeel bij vond, hij gereed was, om door de Helle te vaaren, al zouden zijne zeilen in brand vliegen. Burgemeesteren gehoord hebbende, dat hij slegts *Commissionaris* was, en alles voor zijne Principaalen, de *Antwerpsche* Kooplieden, gedaan had, hielden hem onschuldig en lieten hem gaan.

De Stadhouder, hier van, door een Lid van Regeering, als daar toe gemagtigd, onderrigt zijnde, was zo gestoord over het gedrag van de Magistraat van *Amsteldam*, dat hij den Gemagtigde, zonder antwoord, liet gaan, en terstond iemand naar den Admiraal TROMP afvaardigde, met bevel, om de vier gemelde Fluiten, met buskruid en wapenen gela-

den,

ken, in *Texel* aantehouden, en ze niet te ontslaan dan op zijn bevel. Daar na den Graaf D'ESTRADES ontboden hebbende, om hem daar van kennis te geeven, wierp hij zijnen hoed van gramschap op de tafel neder, eer hij zijn verhaal aanving; en het zelve geëindigd hebbende, zeide hij: „ Gij „ ziet hoe veel geduld men moet hebben met de onbeschofte „ Koopliedén. Ik heb geen grooter vijanden dan de Stad „ *Amsterdam*; maar als ik *Antwerpen* eens heb, zal ik ze zo „ klein maaken, dat zij het nooit weer te boven zullen koo„ men." Uit deeze gevoelens blijkt, hoe voordeelig het voor *Amsteldam* en voor *Holland* ware, dat het beleg van *Antwerpen* mislukte, zo als wij nader zullen zien. Inmiddels maakten de *Duinkerkers* de Zee en de Scheepvaart onveilig. Terwijl men zig tot het beleg van *Antwerpen* gereed maakte, toonde de Provintie *Holland* zig zeer ongeneegen om de vijftig Kompagnien, geworven in het Jaar 1628, in dienst te houden, als zijnde zij, zonder dat, genoeg boven haar vermogen belast. Evenwel stemde zij 'er eindelijk in, op voorwaarde, dat zij na den veldtogt zouden worden afgedankt. Na deeze toestemming, verzamelde zig het Leger der Staaten; het voetvolk bij de Schans *Voorne*, en de ruiterij in 't Land van *Ravestein*. Den 15 Maij trok het *Fransche* Leger mede te veld. Graaf WILLEM VAN NASSAU bemagtigde, eenigen tijd daar na, den *Calloöschen Dijk*; dan, na dat de *Spanjaarden* daar op een aanval gedaan hadden, moest hij voor de overmagt de vlugt neemen. Graaf HENDRIK trok inmiddels op naar *Gelder*, en de Prins met het Leger, van *Bergen op den Zoom*, naar den *Bosch*. Geduurende zijn verblijf aldaar, kwam 'er insgelijks de Koninginne Moeder van *Frankrijk*, welke met alle pracht ontvangen wierd, en zig, kort daar na, naar *Holland* begaf, terwijl de Prins, met het Leger, naar *Gelder* trok, dat belegerd, doch ook wederom opgebrooken werd; waar na het Leger zig naar *Rhijnberg* keerde.

De Provintie *Holland*, in dit loopende Jaar, in overweeging genoomen hebbende, dat men den jongen Prinse WILLEM niet alleen had toegestaan de overleeving van het Stadhouderschap na zijns vaders overlijden, maar hem zelfs gelast, om het

het terstond bij deszelfs afsterven werklijk te aanvaarden, oordeelde hierom dienstig en nodig, den jongen Prinse zitting in den Raad van Staate te geeven, om hem aldus kennis van zaaken van de Republick te doen bekoomen. Hierom deeden hunne Gemagtigden, in de maand November, daarvan den voorslag aan Hunne Hoog Mog. welke verklaarden, dat deeze voorslag hun ten hoogsten aangenaam was. De Lastbrief voor gemelden Prins, om zitting te neemen in den Raad, en op alle daar voorkomende zaaken te helpen beraden en besluiten op te maaken, werd terstond opgemaakt, en de Heeren CATS en ZWARTSENBERG gelast, om zijne Hoogheid de goede meening van Hunne Hoog-Mogenden bekend te maaken. De jonge Prins werd vervolgens, door den Heer JACOB CATS, in den Raad ingeleid. De Stadhouder bedankte H. H. Mog. schriftelijk voor dit gunstbewijs, en gaf hun teffens kennis van de voordeelen, welke Graaf MAURITS VAN NASSAU, geduurende dit Jaar, in de *Brazil* behaald had.

Na dat men, in het volgende Jaar 1639 de tijding gekreegen had van de uitrusting van een magtige Vloot in *Spanje*, maakte men zig in *Holland* gereed om de haven van *Duinkerken* te bezetten. Doch eer dit kon geschieden, liep van daar in Zee, op den 27 Februarij, een Vloot van 13 Oorlogschepen, 3 Fregatten, en 7 Koopvaarders. Kapitein HOLLAND, die voor de haven op de wagt lag, waarschuwde, met een seinschoot, den Admiraal TROMP, wiens Esquader slegts elf Schepen sterk was; en, egter, bereidde hij zig terstond tot den slag, en wendde de stevens naar *Duinkerken*. De Admiraal kweet zig zo dapper, dat de *Duinkerkers*, aan het einde van den slag, tusschen de 16 en 1700 man verlooren hadden; 't welk eene groote verslagenheid onder hun te weeg bragt. TROMP zeilde daar op naar *Hellevoetsluis*, om 's Lands Vloot te doen herstellen. In den *Haag* gekoomen zijnde, met zijne Kapiteins, wierd hunne dapperheid, door H. H. Mog. met een gouden keten vereerd. De *Fransche* Gezant DAMONTACIE omhing TROMP, uit naam van zijnen Koning, met de Ridderorde van *St. Michiel*, en met een gouden keten van wegen den Kardinaal DE RICHELIEU. Zeker

ker is het, indien alle de Provintien zig ter Zee, naar evenredigheid, zo sterk gemaakt hadden als *Holland*, dat men die rovers toen geheel beteugeld zoude hebben; doch daar voor werd zo weinig zorge gedragen, dat 'er verscheidene klagten over vielen. Den 25 April stak de Admiraal TROMP wederom in Zee, en plaatste zig, met twintig Schepen, voor *Duinkerken*; doch, op de aannadering van de *Spaansche* Vloot, meer dan 80 Schepen sterk, werd hij van daar te rug ontboden. Alle de oogmerken van den Stadhouder, om *Gelder*, *Hulst* en andere plaatzen te bemagtigen, werden verijdeld. Gelukkiger slaagde de Admiraal TROMP, in het vernielen van de *Spaansche* Vloot in *Duins*, op den 31 October; wordende van de *Spaansche* Schepen, die 54 sterk waren, veertig op strand gejaagd, verbrand of genoomen; hij behaalde dus eene overwinning, grooter dan nog ooit iemand was te beurt gevallen. Op den 3 November van dit Jaar werd den Stadhouder nog één zoon gebooren; over welke gebeurtenis zijne Hoogheid, door de aanzienlijke Collegien, plegtig begroet, en door 't gantsche Land een groote blijdschap betoond werd. Dan dit kind overleed, naauwlijks een maand oud zijnde.

Met den aanvang van het Jaar 1640, geschiedde in *Holland* eene nieuwe werving, met oogmerk om het beleg voor *Brugge* te slaan; en indien dit niet kon geschieden, *Hulst* aantetasten. Op den 8 van de maand Maij, vertrok de Prins van *Oranje*, uit den *Haag* naar *Dordrecht*; het Leger der Staaten landde omtrent dien tijd gelukkig te *Philippine*. De Stadhouder trok met het zelve op tot aan *Assenede*. *Charlemont* werd door de *Franschen* berend, doch even spoedig verlaaten. Even ongelukkig slaagde de belegering van *Brugge*, alzo het den Stadhouder van *Friesland* mislukte, die Stad te berennen. Dus sloeg men het oog op *Hulst*, waar toe Graaf HENDRIK werd afgezonden, nevens den *Franschen* Generaal HAUTERIVERE. Maar de eene kon zijnen last niet volvoeren, en de andere slegts ten deele. Na een hevig gevegt, moest de Stadhouder insgelijks van het beleg dier Stad afzien, even gelijk hij van *Antwerpen* had moeten doen. Graaf HENDRIK VAN NASSAU, die in het gevegt zwaar gewond was, overleed daags daar aan. Na deeze mislukte aanslagen, trok het Leger der Staaten,

gantsch afgemat, uit *Vlaanderen* naar *Spaansch Gelder*, met oogmerk, om *Gelder* te belegeren; doch moest ook van dat weder aftrekken naar *Rhijnberg*. In de maand September werden vier van de nieuw aangeworvene Regimenten afgedankt.

Graaf HENDRIK VAN NASSAU, Stadhouder van *Friesland*, overleeden, en Graaf WILLEM zijns broeders lijk naar *Friesland* gevolgd zijnde, werd terstond, door de afhangelingen van den overledenen Stadhouder, een Landdag uitgeschreeven. De volmagten vergaderd zijnde, werd door de Officieren van Graave HENDRIK, die meer in dienst van den Stadhouder dan van de Staaten stonden, en vervolgens in dienst van Graave WILLEM waren overgegaan, ras besloten, WILLEM in zijns broeders plaats aanteneemen. Graaf WILLEM had hier van reeds den Prinse en Prinsesse van *Oranje* kennis gegeeven, en brieven van voorschrijvinge van hun aan de Staaten van *Friesland* en *Groningen* verzogt; doch uit het antwoord op zijn verzoek kon hij ligtelijk opmaaken, dat de Stadhouder FREDRIK HENDRIK mede naar die waardigheid, in de gemelde Gewesten, stond. Door een zeker persoon werd hij gewaarschuwd, den Prinse van *Oranje* die waardigheden niet te betwisten, maar zig te vergenoegen met 's Prinsen Luitenant in gemelde Provintien te zijn, vermids FREDRIK HENDRIK het Stadhouderschap der zeven Gewesten gaarne weder onder één hoofd vereenigd zag, zo als het, ten tijde van WILLEM DEN I, geweest was. Graaf WILLEM gaf hier op tot antwoord, dat het beter was, Kapitein dan Luitenant te weezen. Ook gelukte het hem, zijn oogmerk in *Friesland* te bereiken; moetende Prins FREDRIK HENDRIK zig met het Stadhouderschap van *Groningen* en *Drenthe* vergenoegen.

De Vorstinne moeder van Graave WILLEM begaf zig naar *Groningen*, om voor haaren zoon te spreeken; maar weinig hoop voor hem ziende, kon haare fierheid niet verduwen, dat men het bloed van haaren Gemaal en oudsten zoon dit Stadhouderschap niet gunde.

De Stad *Groningen* was Graave WILLEM wel geneegen; maar de omstandigheden, waar in zij zig bevond, deeden haar

den

den Prins boven den Graaf stellen. De Stad had verscheidene geschillen met de *Ommelanden*, en wist te wel, hoe H. H. Mog. den Prinse alles inwilligden; hierom stemde zij voor den Prins van *Oranje*, waar bij zig de *Ommelanden* voegden. Graaf WILLEM trok zig dit zo sterk aan, dat hij in eene zware ziekte viel, die hem lang bijbleef.

Niemand zal zig verwonderen, als wij zeggen, dat deeze zaak veel kwaad bloed tusschen de beide Stadhouders zette, 't welk door oorblaazers van wederzijde nog meer werd aangezet. Van 's Graaven Hofmeester OOSTHEIM, en zijnen Geheimschrijver SOHNIUS werd verhaald, dat zij verscheiden Leden van de Regeering voor hunnen Heer gesprooken hebbende, tot eenigen zeer nadeelige redenen ten aanzien van den Prins gevoerd hadden: onder andere, *dat hij in 't stuk van den Godsdienst niet zuiver was, en om het Fransche Hof te behaagen*, den *Roomschen* Godsdienst zogt intevoeren. Inzonderheid zou SOHNIUS gezegd hebben, *dat het voor de vrijheid van den Staat bedenklijk was, indien alle de Provintien onder éénen Gouverneur stonden; en dat het veel beter ware*, dat de *Gouvernementen verdeeld waren.* Dit, het zij waar of valsch, werd den Prinse zodanig overgebragt, dat SOHNIUS in den *Haag* gekoomen zijnde, de Kapitein van 's Prinsen Lijfwagt, hem het Hof van den Prins verbood. Graaf WILLEM, de gramschap van FREDRIK HENDRIK vreezende, ontsloeg OOSTHEIM en SOHNIUS uit zijnen dienst. Dit, egter, baatte niets om 's Prinsen toorn te verzagten: want deeze was te meer verbitterd, om dat hij, in *Engeland*, eene der Koninklijke Prinsessen ten huwelijk deed verzoeken voor zijnen zoon, en men aldaar, ten nadeele van den Prins, verspreidde, dat hij in een der zeven Gewesten niets te zeggen had, en het gezag als Stadhouder, door den Souverain, aldaar was opgedraagen aan een jongen Graave, die, zonder eenigen tijtel, het Jaar te vooren, als zijn Afgezant aan dat Hof geweest was. Egter gelukte het hem, zo als men weet, de Prinsesse MARIA voor zijnen zoon ten huwelijk te verwerven.

In *Holland* had men, geduurende het Stadhouderschap van FREDRIK HENDRIK, en bijzonder in de laatst verloopene Jaa-

ren, meer dan eens hooren klaagen over gebrek aan geldmiddelen, en eene noodzaaklijke bezuiniging voorgeslagen; waarop de Stadhouder en de overige Provintien weinig acht geslagen hadden. In dit Jaar werd daar op, sterker dan te vooren, aangedrongen. De Staaten van *Holland* zouden hunnen Pensionaris bij den Stadhouder, om hem de schaarsheid en de achterstallinge gelden te doen begrijpen, en verzogen hem, zig drie zaaken te laaten welgevallen: eerstelijk het *afdanken der vijftig Kompagnien, aangeworven in het Jaar* 1628; ten tweede, *dat van de manschap van alle Kompagnien in 's Lands dienst omtrent een vierde mogt worden afgedankt*; en ten derde; *dat de Kompagnien, bij het opbreken des Legers, mogten gemonsterd, en als dan een zomer en winter Lijst over dezelve gemaakt worden, om 's winters op zeker getal gelaaten, en tegen den voortijd vermeerderd te worden.*

De Stadhouder beantwoordde deeze drie punten één voor één. Wat het eerste betreft, hij toonde aan, dat de reden, waarom die Kompagnien geworven waren, te weeten uit vreeze voor de Keizerlijke troepen, nog niet ophield; Dat de Traktaaten, met *Frankrijk* aangegaan, haare afdanking niet minder beletteden, dewijl men zig daar bij verbonden had, Jaarlijks een Leger van 25000 voetknegten, en 5000 paarden te veld te brengen; Dat men *'s Hertogenbosch*, *Wezel*, *Maastrigt* en *Breda* veroverd had, welke vier Steden alleen wel 180 Kompagnien tot haare bezetting nodig hadden, en men, egter, zedert het Jaar 1628, geene andere nieuwe troepen geworven had, dan de gemelde vijftig Kompagnien en het Regiment van *Charnasse*; Dat, in alle gevallen, de vermindering van *Holland* in die vijftig Kompagnien, die elk geen 150 man sterk waren, in het stuk van de Finantie, diepen noch droogen kon; Dat het verminderen van Krijgsmagt, in tijd van oorlog, minst raadzaam scheen, naardemaal men, wel gewapend zijnde, best een goeden vrede kon maaken; Dat alles wel ingezien zijnde, de Staaten van *Holland* de Krijgsbenden des gemeenen Lands, op hun eigen gezag, niet mogten verminderen.

No.

Nopens het *tweede* point zeide de Prins Stadhouder, dat de Kompagnien te zwak waren, om ze te mogen verminderen; en dat men naauwe agt geevende, door niet meer manschap te betaalen dan in 's Lands dienst waren, daar door meer zou uitwinnen, dan met de voorgeslagene vermindering. Verder, toonde zijne Hoogheid dat het *derde* punt ongerijmd, en verre af was van aan het oogmerk van bezuiniginge te voldoen. Zijne Hoogheid was eindelijk van gevoelen, dat het begunstigen der oude, en het inwilligen der nieuwe middelen, alles in *Holland* zou konnen goedmaaken.

De Staaten van *Holland*, dus van den Stadhouder weinig verbetering en herstelling te gemoet ziende, wederleiden zijne aanmerkingen, op de volgende wijze. Zij toonden aan, dat het in het Jaar 1628 met den Keizer geheel anders gesteld was, als toen. De Keizer, zeiden zij, toen den Koning van *Boheemen* verdreeven hebbende, triompheerde bijna overal: zedert was hij dikwils geslaagen geweest door de *Zweeden* alleen; en nu gaven de *Zweeden*, met de *Hessische* en *Lunenburgsche* troepen vereenigd, midsgaders de *Franschen*, die hunne Legers op den Rijksbodem gebragt hadden, hem zo veel werk als hij af kon: dus voor *Holland* of de gantsche Republiek, van dien kant, niets te vreezen was. Wat de zwaare Bezettingen aanbelangde, dat men met het veroveren van *'s Hertogenbosch* en andere overwinningen had voorgegeeven en doen hoopen, minder bezetting nodig te hebben, en dat men die zelfde overwinningen nu bijbragt, als bewijzen van de noodzaaklijkheid van zwaarder bezettingen en meerder last voor den Staat, die, op zodanige wijze, met die overwinningen, zig zelven zou bederven, en eene overwinning voor den vijand worden; Dat men wel ernstig in overweeging behoorde te neemen, of het niet beter ware, geene overwinningen meer te maaken, of zelfs eenige af te staan, dan door zwaare bezettingen, en bij gevolg belastingen en bezwaar voor den Staat, denzelven plotzelijk te doen instorten als een uitgeholden berg; Dat de muiterij door wanbetaaling meer te vreezen was, dan schaarsheid van bezetting; Dat de vijand uit zig zelven niet tot zo talrijke Krijgsbenden gekoomen, maar daar toe gedwongen was, door het voorbeeld van den Staat, die zig zelven met

met troepen overlaaden, en, door en met het verminderen van de Krijgsmagt, hem daar toe den weg geweezen hadt; Dat het bleek, hoe de *Spanjaarden* hunne voornaamste pogingen ter Zee deeden, en het best voor 's Lands welvaart zoude zijn, hun daar in natevolgen; Dat, wat het verdrag met *Frankrijk* aanbelangde, de tijd van het zelve, in het Jaar 1634, op zeven Jaaren geſteld, in het Jaar 1641 verloopen was; Dat aanzienlijke Leden van den Staat in dat verdrag nooitge ſtemd hadden; Dat de nood alle wetten brak, en de onmagt van den Staat voor een billijke verontſchuldiging bij *Frankrijk* zoude ſtrekken. Betreffende het gevoelen van zijne Hoogheid, dat *Holland* met de afdanking dier troepen niet zoude mogen voortgaan, zonder de Algemeene Staaten, vertoonden zij, dat die troepen, alleen als Waardgelders, voor den tijd van zes maanden, aangenomen zijnde, zij na dien tijd van zelfs waren afgedankt, en zonder de toeſtemming van *Holland* niet langer in dienst konden gehouden worden; Dat aangaande de hulpmiddelen, in het begunſtigen der oude, en het inwilligen van nieuwe middelen, door zijne Hoogheid aangeweezen, het een en ander verderſlijk voor *Holland* was, en deszelfs neeringen zou doen verloopen, met zijne inwoonders, van welke een groot deel zig zou gaan neerzetten op zulke plaatzen, daar de nood niet praamde, om zo veele belastingen intevoeren.

De Gemagtigden, die den Stadhouder deeze tegenredenen der Staaten van *Holland* zouden voordragen, waren gelast, inzonderheid te blijven ſtaan op de onmooglijkheid van zodanige lasten langer te kunnen draagen.

Doch alle deeze redenen vonden geen gehoor. De Stadhouder, in plaats van geheel of ten deele in de verzogte vermindering te ſtemmen, gaf aan de Gemagtigden eene wederlegging van deeze tegenredenen over. De Staaten van *Holland*, ziende dat alle minlijke voorſtellingen vrugteloos waren, beſlooten, in het Jaar 1642, de vermindering op eigen gezag te doen; brengende hunne Kompagnien van 200 tot 150; die van 150 tot 120, en die van 120 tot 100 man. Doch de afdanking van de vijftig Kompagnien werd nog uitgeſteld, ſchoon zij en de andere Provintien 'er meermaalen op aandrongen.

In

In het Jaar 1641 werd het voorgemelde huwelijk, tusschen den jongen Prins WILLEM en de Prinses MARIA, gesloten. Na dat de huwelijksvoorwaarden beraamd waren, begaf zig de Prins naar *Engeland*, den 12 Maij, en keerde, in het laatst dier maand, in *Holland* te rug.

De Graaf D'ESTRADES, door den Koning van *Frankrijk*, met een geschenk van twee diamanten oorringen, ter waarde van 50,000 rijksdaalders, voor de jonge Prinsesse, naar den *Haag* gezonden, en om met een de krijgsverrigtingen van den veldtogt met den Stadhouder te beraamen, na dat deeze had voorgeslagen, eerst het beleg van *Duinkerken*, en daar na dat van *Antwerpen* gezamenlijk te doen, kwam met zijne Hoogheid overeen, dat de *Franschen* het beleg voor *Arien* zouden slaan, terwijl de Prins, met het Leger van den Staat, vroeger zou te velde trekken, om eene afwending te maken.

Boven hebben wij gezien, dat Graaf WILLEM van *Nassau* twee zijner bedienden uit zijnen dienst ontslagen had, om den toorn van FREDRIK HENDRIK te matigen, en tevens aangemerkt, dat dit vrugteloos geweest was. De Prins, om zijne gevoeligheid tegen den Graaf te betoonen, bewerkte dat SOHNIUS, 's Graaven geweezen Geheimschrijver, tegen den 14 Februarij, in het Jaar 1641, voor H. H. Mog. gedagvaard werd, om gehoord te worden op verscheiden lasterlijke redenen, ten nadeele van den Prins, onder *het kuipen voor den Graaf* (zo als men 't noemde) uitgesproken. Om den Graave nog meer smaad aan te doen, werd het Regiment, geworven door zijnen vader, en 't welk, na deszelfs dood, zijn broeder HENDRIK gehad had, gegeeven aan den Graave VAN SOLMS, en dat van deezen aan den Graave VAN HOORN: zo dat Graaf WILLEM daar bij niet erkend werd, dan als een enkele Ritmeester. Op het einde van de maand Jannarij, kwam Graaf WILLEM in persoon in den *Haag*. Aan het Hof, en van ieder, die deszelfs gunst zogt, werd hij zo koel en nors aangezien, dat hij het niet durfde wagen, zitting in den Raad van Staate te neemen, het welk hem, als Stadhouder van *Friesland*, onbetwistbaar toekwam. Nog meerder verdriet onderging deeze Vorst. *Friesland* was vol misnoegden, die in

In den Jaare 1637, door de Generaliteit, op aanklagte van zijnen broeder, uit de Regeering gezet waren; deeze luiden, hun heul bij den Prins zoekende, bliezen zijne bedienden die kwaade gerugten in, en maakten de opgezogte beschuldigingen nog zwaarder dan voor heen. SOHNIUS werd ten sterkste vervolgd. Doch deeze, om reden van onpasselijkheid, zig verontschuldigd hebbende van ten bestemden dage in den *Haag* te verschijnen, verzogt men aan het Hof van *Friesland*, daar kennis van te neemen. Kort daar na schreef SOHNIUS naar den *Haag*, dat hij, zo om dat hij in *Friesland* woonde, als om dat hij daar getrouwd was, niet te regt kon gesteld worden, dan alleen in *Friesland*; en dat de Gedeputeerden hem in hunne bijzondere bescherming hadden genomen.

Den 13 Februarij magtigden H. H. Mog. de Heeren van ARNHEM, VAN DER BURGH, VAN RENSWOUDE en CORNDERS, kwansuis om uittewerken, dat de vijf Schepen, op het aandeel van *Friesland* staande, onder het bestier van de Admiraliteit *te Rotterdam* mogten worden gebragt; maar in de daad, om het vuur van tweedragt daar nog feller aanteestooken; op dat Graaf WILLEM tot den afstand genoodzaakt mogt worden, of, (om dat dit zeer hard scheen) om de overdragt van het Stadhouderschap van die Provintie te verkrijgen. Om daar toe te beter te geraaken, en den Afgevaardigden van H. H. Mog. meer gezag te geeven, werden alle de klagers (die men *Doleanciers* noemde) naar hun geweezen. De Heer VAN DER BURGH, egter, liet in zijnen lastbrief stellen, dat als hij zig van zijne zending, aangaande de voorgemelde Schepen, gekweeten zoude hebben, het hem zou vrij staan, naar den *Haag* te mogen wederkeeren; toonende daar mede, dat *Holland* noch hij zig in Provintiaale twisten wilden inlaaten.

Den 16 Februarij, werd SOHNIUS, die ten offer moest strekken van 's Prinsen wraak, en dat wel van den besten en gematigdsten der Stadhouders, „ door H. H. Mog. apprehensibel „ in de geunieerde Provintien en geassocieerde Landschappen „ en Steden van dien, overal daar hij aangetroffen zoude mogen worden, verklaard." Maar dit besluit diende al mede nergens anders toe, dan voor een bullebak, om den Stadhouder van *Friesland* vervaart te maaken. Want de andere Provin-

wintien hadden doen aantekenen, dat het gemelde besluit haare noch haarer Ingezetenen regten noch voorregten bezwaaren zou, of in 't minst benadeelen.

Alle deeze kunstenenarijen, die ten behoeve van den besten der Stadhouderen wierden te werk gesteld, slaagden zo wel, dat in *Friesland* alles in rep en roer geraakte, en Graaf WILLEM zig genoodzaakt vond, zijner Hoogheid genoegen te geeven, door afstand te doen van zijne waardigheid, het zij door overlevering van het zelve; of anders zig te getroosten, in de ongunst van den Stadhouder van *Holland* en van H. H. Mog. te leeven. Dit laatste hem een doodlijk verdriet schijnende, besloot hij tot het eerste; en de Prins van *Oranje* was zo genadig, dat hij, om de opspraak onder de Ingezetenen te ontgaan, zig vergenoegde, met de overlevering, die Graaf WILLEM aan hem liet. Deeze offerande verzoende den Graaf in zo verre met den Prins, dat hem terstond handbieding tegen de *Doleanciers* beloofd en verleend werd. Deeze creatuuren en laage afhangelingen van den Prins, het zo verre gebragt hebbende, dat zijne Hoogheid de overlevering van het Stadhouderschap van *Friesland* verkreegen had, meenden nu zeeker te zijn, dat alle gunsten van het Hof voortaan voor hun ten beste waren. In deeze hoop en verwagting vervoegden zij zig nu, in grooter getal, tot de voorgemelde Gemagtigden van H. H. Mog. met verzoekschriften in de hand, om de vrije Raadsbestelling der Steden te verkrijgen, welke zij alleenlijk bedoelden, niet ten voordeele van de Ingezeetenen, maar van zig zelven, en van hunne familien te verkrijgen. Maar de Prins had zijnen wensch erlangd; het Hof was voldaan, en Graaf WILLEM weder in gunst aangenomen. Dus zagen zij te laat, dat zij met den Prins en hun zelven, zo als zij meenden, dienst te doen, alleen voor den eersten gearbeid hadden. De zaak van SOHNIUS bleef nu zonder verder onderzoek; de *Doleanciers* paaide men in 't eerst nog met goede woorden: maar in het einde wierden zij, als gevaarlijke werktuigen, van de hand gewezen.

De zaaken ter Zee slaagden in dit Jaar niet ongelukkig, voornamelijk die der Ooster- en Wester Maatschappijen. Maar

te Land geschiedde weinig van aanbelang, dan dat het Huis te *Gennip* door de *Staatschen*, en *Aries* door de *Franschen* bemagtigd werd; welke laatste plaats, egter, door de *Spanjaarden*, hernomen werd, eenige dagen vóór den dood van den *Kardinaal Infant*, die den 9 November te *Brussel* overleed. In het volgende Jaar werd hij opgevolgd door FRANCISCO DE MELO, als Kapitein Generaal van de *Nederlanden*, waar toe hij door den Koning was aangesteld.

In de maand Maart van het Jaar 1642, kwam de Koningin van *Engeland*, met haare dogter, in *Holland* over, en werden, door den Prins en het gantsche Hof, met veele staatsie ontvangen. Na de *Hollandsche* Steden bezigtigd te hebben, vertrok zij, in de maand Maij, naar *Liteijen*, de vertzamelplaats van der Staaten Leger. Kort daarna ontving de Stadhouder tijding, dat de *Franschen*, door FRANCISCO DE MELO, geslagen waren. In de maand Junij legerde zijne Hoogheid zig bij *Orsoij*. Het Leger in de maand September gescheiden zijnde, zonder iets van veel aanbelang verrigt te hebben, begaf de Stadhouder zig naar *'s Hage*. Op den 5 van die maand was hem eene dogter gebooren, die, naar de Koninginne van *Engeland*, MARIA genaamd werd.

Graaf WILLEM voorheen Stadhouder van *Friesland*, thans Marschalk van het Leger der Staaten, te *Orsoij* overleeden zijnde, werd dit ampt, met eenpaarigheid van stemmen, opgedragen aan den Heer van BREDERODE, om in die waardigheid te dienen onder zijnen behuwdbroeder, Prins FREDRIK HENDRIK, en den Raad van Staate. De jonge Prins WILLEM, Generaal van de Ruiterij, bekleedde toen het ampt van Stadhouder van *Friesland*, voor zo veel het zijne Excellentie aanging, op eene wedde van 700 guldens maands. De Staaten van *Holland* wilden het Generaalschap van de Artillerij, 't welk de Heer VAN BREDERODE gehad had, doen opdraagen aan Graave MAURITS, Landvoogd van *Brazil*, om hem met eere van daar te krijgen; dewijl hij anderzints, in 't Vaderland te rugge komende, zoude moeten dienen, enkel als Kolonel, terwijl hij in de *Brazil* Kapitein Generaal was. Dan, tegen dit billijk voorstel, gaven de zes andere Provintien, op aanbeveeling van de Prinsesse AMELIA, die haaren Ge-

Generaal en de Staaten meer dan eens de wet ſtelde, dien post haaren broeder, den Graave VAN SOLMS. Hier tegen deeden de Staaten van *Holland* een Protest aantekenen, waar bij zij de gemelde verkiezing afkeurden, en verklaarden, den Graaf VAN SOLMS in dien post niet te zullen erkennen, noch toeſtaan, dat aan hem, van wegen hunne Provintie, eenige wedde betaald werd, dan na den dood van den Heer VAN LOOCKEREN, die dezelve toen trok. Gedurende de twisten hier over, gingen de *Duinkerkers* ſterker dan te vooren met hunne roverijen voort. Hier tegen werden alle middelen te werk geſteld, en de Vice-Admiraal, met elf Schepen van de Vloot, naar *Duinkerken* gezonden, om de haven te bezetten.

De Prins van *Oranje* uit het veld in den *Haag* gekomen zijnde, gaf bevel om alles vaardig te maaken tot een Bal, het welk hij voorneemens was, aan de Koninginne van *Engeland*, op het Hof te geeven. De Predikanten van die toebereidzelen kennis gekreegen hebbende, bragten hunne klagten daar over bij zijne Hoogheid: „ De ongelegenheid der „ tijden voorwendende, als mede de droevigen inlandſchen „ krijg in *Engeland*; de jammerlijke pleging van het bloed „ der Hervormden, door de *Ierſche* Papisten, zedert de „ maand October des voorleeden Jaars begonnen; de onnuttigheid der onkosten, enz." Zijne Hoogheid, op de ſulpe voering van zijnen mantel wijzende, antwoordde hierop, *dat die wel van baaij of minder ſtoffe kon zijn; maar dat, in het ſtuk van plegtigheden, zo wel als van Regeering, eenige onderſcheiding moest plaats hebben; dat een gekroond Hoofd, zo als de Koningin van Engeland, door haare overkomst in deeze Landen den Staat vereerende, de beleefdheid vorderde, dat men haar weder eenige eer aandeed; dat men dit te Amſteldam en elders gedaan had, en hij ook moest doen het geen de gewoonte vereischte; Dat aangaande het beklaaglijk ongeval in Engeland, alles zijn tijd had; dat men in de Kerke in het openbaar, en in 't bijzonder in de huizen, God bad tot afwending van dergelijke rampen: maar dat men intusſchen zig wel mogt vermaaken op eene eerlijke wijze, gelijk met danzen, dat een onverſchillige zaak en*

door

door de Kerk niet verbooden was; Dat eindelijk de Kerklijken zelfs niet ontzeiden, op vrolijke Gastmaalen te verschijnen. Met dit antwoord deed hij de Predikanten vertrekken; en het Bal ging zijnen gang. Eenigen tijd daar na, in het Jaar 1643, keerde de Koningin naar *Engeland* te rug, en voerde, zo als men verzekerde, zeven of agt tonnen gouds met zig, waar van de Prins van *Oranje* haar het meerendeel geleend had. H. H. Mog. hadden haarer Majesteit een geschenk van 50,000 guldens gedaan, en daarenboven een gouden doos van 2000 dukaaten.

In het voorgaande Jaar was, door de Algemeene Staaten, een Gezantschap naar *Engeland* gezonden, om, ware het mooglijk, den Koning met het Parlement te verzoenen. Het Parlement had, in de maand September van dat zelfde Jaar, den Ridder WALTER STRICKLAND besslooten te zenden; waar tegen des Konings Resident BOSWEL zijne klagten bij H. H. Mog. had ingebragt, en gezegd, dat hij (BOSWEL) nu reeds tien Jaaren lang Minister des Konings bij H. H. Mog. geweest zijnde, H. H. Mogenden in bedenking gaf, of zij niet zouden konnen goedvinden, gemelden Gezant naar hem te wijzen, op dat 't geen hij te zeggen had, door hem BOSWEL kon worden voorgedragen, dewijl het gehoor, dat STRICKLAND zou verzoeken, strijdig was met de eer des Konings, die Hoofd en Vorst van het Koninkrijk was. Hij voegde 'er eindelijk bij, dat indien H. H. Mog. dit niettegenstaande, het verzogte gehoor aan STRICKLAND toestonden, hij genoodzaakt zoude zijn, daar tegen te protesteeren. Hier door bragt hij te weege, dat in plaats van het openbaar gehoor, welk men STRICKLAND voorneemens geweest was te verleenen, deeze zijnen last moest openen, aan zeven daar toe Gemagtigde Heeren. Deeze daar van verslag gedaan hebbende, antwoordden H. H. Mog. dat zij eene volkomene onzijdigheid, tusschen den Koning en 't Parlement, dachten te onderhouden. En wat de verbintenis belangde, door hem voorgeslagen, betuigden de Staaten, zig met vermaak daar mede te zullen inlaaten, zo dra zijne Majesteit met het Parlement verzoend zoude zijn; tevens aanbiedende hunne diensten, tot eene onderlinge vereeniging tusschen Landheer en volk. Dee-

ze verklaaring van H. H. Mog. scheen aan het Parlement zo wel gesmaakt te hebben, dat men nimmer gedacht had, dat het tot dat uiterste met den Koning zoude zijn overgegaan. Maar op den 25 April leverde STRICKLAND een geschrift in, waar in hij klaagde, dat de Koning veele Schepen te *Duinkerken* gehuurd had, twee van welke, onder 's Konings vlagge, reeds in Zee geloopen waren; en dat de Luitenant Admiraal TROMP dezelve ongemoeid had laaten uitloopen, *op bevel van zijne Hoogheid den Prinse van Oranje.* Zijne Hoogheid was daar over dermaate verstoord, dat hij, door den voorzittenden Heer, in de vergadering niet alleen hevige klagten deed inbrengen, maar ook volledige satisfactie vragen. STRICKLAND werd daar op gehoord; hij bood aan, zig gevangen te willen stellen, en zijn hoofd verliezen, indien het Parlement het geschrift, door hem ingeleverd, geen gestand deede. Dan de Gemagtigden van alles verslag gedaan hebbende, verklaarden het geschrift van STRICKLAND voor valsch en onwaarachtig, voor zo verre het van den persoon van zijne Hoogheid sprak ook besloten H. H. Mog. daar over aan het Parlement te schrijven, met vertooning van de bezwaarnis, en eisch van *reparatie;* en dat, midlerwijl, geene geschriften van STRICKLAND aangenomen zouden worden, zonder nader besluit. Dan dit besluit spoedig vertoond zijnde, werd BOSWEL genoodzaakt, voor den dag te komen met zijn gedreigd Protest. Hij beweerde in het zelve, dat 's Konings waardigheid, door dien handel, gekwetst was, en dat alle besluiten, die, op aanhouden van STRICKLAND, zouden genomen worden, onduchtig, onbehoorlijk en klaarblijkelijk indragten waren, op en tegen de hooge regten van 's Konings kroon. Verscheidemaalen herhaalde hij deeze klagten. Om den Koning in dit alles genoegen te geeven, besloten de Staaten de Heeren BOREEL, VAN RENSWOUDE en JOACHIMI naar *Engeland* te zenden, zo als geschiedde, en op het Art. BOREEL reeds gemeld is.

Wat de zaaken van den oorlog betreft; schoon de Koning van *Frankrijk*, LODEWYK DE XIII, in dit Jaar overleeden en opgevolgd was van zijnen minderjaarigen zoon, LODEWYK DEN XIV, onder het bestier zijner Moeder; bleeven de *Franschen,*

ſchen, echter, ſtandvastig. Nauwlijks had de jonge Vorst vijf dagen geregeerd, of de Hertog VAN ANGUIEN behaalde, bij *Rocroi*, eene overwinning op de *Spanjaarden*, onder bevel van FRANCISCO DE MELO. Om de gevolgen dier overwinning verder voort te zetten, trok der Staaten Heir te velde; waarna *Diedenhoven* door de *Franſchen* belegerd werd; blijvende intusſchen de Stadhouder, met der Staaten Legermagt, in *Vlaanderen*, tot dat die Stad veroverd was. DON CANTELMO bemagtigde *Eindhoven*, doch moest het weder verlaaten.

De maand van September naderende, oordeelde de Prins dat het *Franſche* Leger niets meer zou konnen verrigten; hierom deed hij het Leger te ſcheep gaan, en zeilde naar *Bergen*. Hier legerde hij zig te *Wou*. Het voetvolk wierd in de Schepen gelaaten, om het Land niet te bezwaaren. De *Spanjaarden*, hier van verwittigd, trokken naar *Antwerpen*, en legerden zig in de Voorſteden. De beide Legers, dus in elkanders gezigt, hielden dagelijks ſchermutzelingen, ſloegen en wierden geſlagen. De Ritmeeſter CROOK berigtte aan den Prins, dat hij het Leger der *Spanjaarden* beſpied hebbende, meende, indien zijne Hoogheid hem 200 ruiters toeſtond, twee Kompagnien *Spanjaards* te konnen verſlaan, die alle dagen, bij hun Leger, op zekere plaats ter wagt gingen; of indien dit hem niet gelukte, hij hun ten minſten zo onzagt zou overvallen, dat hij ze noodzaaken zou, hem na te zetten, om zig te wreeken; en dat indien men de ruiterij, bij het Dorp *Breskate*, in eene hinderlage leide, hij zig ſterk maakte, dezelve zo verre te zullen lokken. Deeze voorſlag behaagde zo wel den Stadhouder, dat hij CROOK de verzogte 200 ruiters gaf, en zijnen zoon WILLEM, die toen 17 jaaren oud, en Generaal van de ruiterij was, onder het opzigt van STAACKENBROEK, Luitenant Generaal, met al de ruiterij naar *Breskate* zond.

CROOK, de wagt, die hij meende te vinden, niet aantreffende, naderde het Kwartier der *Spanjaarden* te *Borgerhout*; hier de gezogte Kompagnien aantreffende, dreef hij dezelve te rugge, tot aan haare verſchansingen, aan wier Slagboom hij eenig voetvolk vond, dat aldaar de wagt hield. Hij poogde den Slagboom te overweldigen. Dewijl dit groot ge-

rugt

rugt verwekte, en alles in rep en roer bragt, steeg DON CANTELMO te paard, deed alle de ruiterij opzitten, en ontmoette, kort daar na, JAN DE BORGIA, derzelver Luitenant Generaal, die mede op het gerugt was komen toeschieten. CANTELMO de *Staatsche* ruiterij ziende deinzen, beval aan BORGIA, met 1000 paarden, haar naar te zetten, zelfs tot in de Poorten van *Bergen*. BORGIA, meenende dat zij uit vreeze deinsde, rende haar spoorslags na. CROOK week met vollen galop, en lokte BORGIA in de hinderlaag, op een heide met kreupelbosch bezet, 't welk haar bedekte. BORGIA, daar voor bij gereeden zijnde, ziet de *Staatsche* ruiterij in slagorde staan, houd stand en zoekt te rug te trekken. Prins WILLEM, om hem dit te beletten, zond STAAKENBROEK met een gedeelte van de ruiterij af, en den Graaf van STYRRUM om hem op zijde aantevallen, terwijl hij zelve de agterhoede aantastte. Op het naderen der *Staatschen*, geraakten de *Spanjaards* in verwarring en vloegen op de vlugt; zij werden tot aan hunne verschansingen vervolgd. Digt bij dezelve vonden de *Staatschen* 500 *Spaansche* musketiers, tot in een hollen weg doorgedrongen, om hunne ruiterij te ondersteunen. Doch de onzen wierpen ze overhoop, doodden een groot deel van dezelven, en namen de overige gevangen. De ruiterij onderging geen beter lot. BORGIA, de Commissaris Generaal, een Luitenant van een Mestre del Campo Generaal, negen Ritmeesters, zeven Luitenants en vijf Cornetten werden gevangen en naar *Bergen* gebragt. Een half uur van daar ontmoette de jonge Prins zijnen vader, die hem en alle de Officieren bedankte voor den dienst, welken zij den Staat gedaan hadden. Met deezen zegenpraal deed hij het Leger scheiden.

De Staaten van *Holland*, van tijd tot tijd, bemerkt hebbende, dat hunne Gemagtigden ter vergadering van H. H. Mog. den Stadhouder te veel naar de oogen zagen, en genoegzaam alles naar zijnen zin beschikten, de eene uit vreeze, de andere om bijzonder belang, of voordeel, en dat hier door de Souverainiteit der Staaten gevaar liep om in handen van den Stadhouder te worden overgebragt, oordeelden het hoog noodzaaklijk, eenen nieuwen lastbrief te bepaalen, ter

voor-

voorkoominge van verscheidene misbruiken, die dagelijks voorvielen. Hun Ed. Gr. Mog. maakten, derhalven, een nader Reglement, waar aan zij hunne Gecommitteerden ter vergadering der Algemeene Staaten, door eenen eed, verbonden. Volgens dit nieuwe Reglement, vermogten gemelde Gemagtigden, in voorschreeven vergadering, of daar buiten, zonder bijzonderen last der Staaten van *Holland*, niet over vrede, bestand, of oorlog, in onderhandeling te treeden *met andere Vorsten of Steden, van verbonden, hulpe verleenen of verlangen van eenige algemeene of gewigtige vergunningen, waar bij de Provintie van Holland en West-Friesland eenig nadeel zoude komen lijden, aanneemen, in dienst houden of afdanken van eenig Krijgsvolk, noch mede van het zenden van Gezanten, of aanmerklijke bezendingen buiten 's Lands; gelijk mede van het stuk der munten, convooijen en licenten, het sluiten of openen van dezelven, verleenen van vergiffenis van misdaaden tegen den Staat begaan, als mede over kwijtschelding van confiscatien, bij sententie gedecreteerd, of over eenige gewigtige stoffen, den Staat van den Landen betreffende.* Zij mogten ook niets, de gemeene Unie betreffende, vervreemden, bezwaaren, noch de penningen van eenige van hunne Comptoiren afzenden of belasten; en zig in 't geheel niet vermeeten, eenig Rechtsgebied in de vereenigde *Nederlanden* te oeffenen. Hoe nut deeze last ook ware, om de Hoogheid en Souverainiteit van *Holland* ongekwetst te bewaaren, weigerden, echter, de Edelen, doorgaans slaaven en afhangelingen van het Stadhouderlijke Huis, daar aan hunne toestemming te geeven. Zij zagen duidelijk, dat deeze last strekte tot vermindering van de magt, welke de Algemeene Staaten zig dikwils aanmatigden, in dingen, die niet hun, maar *Holland* in 't bijzonder betroffen; en dat daar door ook de magt des Stadhouders beperkt werd. Dit laatste was alleen genoeg om hem te doen weigeren daar in te stemmen. Want de meeste Edelen van dien tijd, Krijgslieden zijnde, hadden hunne bevordering alleen van den Prins van *Oranje* te wagten.

De Heer van MATHENES, Lid der Ridderschap van *Holland*, weigerde den eed daar op te doen, alleen uit

nauw-

naauwgezetheid, vreezende dat hij hier of daar mogt worden achterhaald. Hij zeide, dat op de ééne plaats van dien nieuwen last stond, *dat hij alles geheim moest houden:* en elders, *dat hij alles aan de Staaten van Holland zou moeten openbaaren;* 't welk volgens zijne meening, tegen elkander streed. Hij was daarenboven van gedachten, dat de inhoud van dit laatste Reglement den Staat eenig nadeel zou konnen toebrengen, vermids de zaaken somtijds van dien aart waren, dat zij slegts door weinigen moesten behandeld worden.

Om dit voor te koomen, was de last bijzonder gemaakt; dewijl, onder zulk een voorwendzel, zaaken van het grootste gewigt, door den Stadhouder en eenige daar toe gekwalificeerde Heeren, beschikt wierden, en H. H. Mog. zelden nalieten, daar aan hun Zegel te hangen. De Staaten van *Holland*, daarentegen, oordeelden het nodig te zijn, dat zij van alles kennis hadden, en aan hunne Gemagtigden niet zo veel gezags wierd overgelaaten.

Deeze naauwgezetheid van den Heere VAN MATHENES was, waarschijnlijk, niets anders, dan een bloot voorwendzel van eedweigering, naardien men de angstvalligheid van zijn hart, in beide opzigten, ligt hadde konnen wegneemen. Het is te denken, dat hij door de andere Heeren Edelen, die de invoering van het Reglement ongaarne zagen, om den Prinse te behaagen, werd te rug gehouden. Zijn voorgeeven had te meerder schijn, om dat hij zeer stipt in alles was, en van den Prins in alles niet wilde afhangen. Dit deed de andere Ridders hoopen, indien zij hem konden overhaalen om bij zijne weigering te volharden, dat de Staaten van *Holland* hem uit de vergadering zouden zetten, en dat als dan de Ridderschap, eenen anderen, die meer buigzaam was, in zijn plaats zoude konnen stellen. Men wil dat de Raadpensionaris aan den Prinse zelven zou gezegd hebben, dat veele Steden van gevoelen waren, dat zijn Hoogheid, door den gemelden list, zig van den Heer VAN MATHENES zogt te ontdoen. In de maand October verklaarde die Ridder, zijne commissie liever te willen nederleggen, dan den eed te doen. Maar het groot vertrouwen, welk de Staaten op zijne eerlijkheid stelden, was oorzaak dat zij weigerden zijne commis-

 sie

fie weder aanteneemen. Nogthans vond men goed, hem te lang uit de vergadering te doen blijven, tot dat hij den eed zou gedaan hebben; ook duurde het niet lang, of hij nam zijne plaats weder in. Wij vonden ons verpligt, alle deeze zaaken omstandig te verhaalen, om onze Leezers te doen zien, hoe zij, die de waare Souverainiteit der Provintie tragtten te bewaaren, altoos een waakend oog dienen te houden op den Stadhouder en de aanslagen zijner afhangelingen, en dat zelfs onder de besten der Stadhouderen. *Gelderland* was toen met *Holland* van één gevoelen: want de Staten van dat Gewest maakten insgelijks een nieuwen bepaalde lastbrief, voor hunne Gemagtigden ter Generaliteit. In *Zeeland* waren *Middelburg* en andere Steden daar toe mede genegen; maar de Heer DE KNUIT, die, in 's Prinsen naam, de Ridderschap dier Provintie vertoonde, en de afhanglijke Steden, als *Vlissingen* en *Ter Veer*, durfden dien snaar niet roeren. In *Friesland*, *Utrecht* en *Groningen*, wierd dit stuk insgelijks niet volvoerd: men wilde het gezag van den Stadhouder in die Provintien niet verkleinen, of binnen de behoorlijke paalen brengen. Integendeel, men gedoogde liever, dat het met reuzen schreeden voortsnelde. Men zelk aldaar, niet te vreezen, zo als men in *Holland* deed, dat de Prins, door het huwelijk van zijnen zoon, met de Prinsesse van *Engeland*, zig den weg tot de Souverainiteit zogt te baanen. Aan niemand, die eenige kundigheid bezit, behoeven wij onder 't oog te brengen, hoe heilzaam het zelfs voor de volgende Stadhouders, en nog meer voor 's Lands Ingezeetenen zou geweest zijn, indien men reeds in die dagen de behoorlijke paalen aan het Stadhouderlijk gezag gesteld, en, met het ten uitvoer brengen van dit nieuw Berigtschrift, de Gemagtigden ter Algemeene Vergaderinge mede bepaald hadde: dewijl als dan het gantsche bestier van zaken niet in de handen van één of twee zou gesteld zijn geweest; 't welk de eigenlijke en waare bron des verderfs van Neerlands vrijheid altoos geweest is, en nog heden is.

De *Hollandsche* Staatsmannen, die op alles hunne aandagt vestigden, en alle de gebreken in de vergadering der Algemeene Staaten naspoorden, hadden ook, zedert lang, bemerkt,

dat

dat de Leden van *Holland*, menigmaal, zonder last, en enkel uit nieuwsgierigheid, in de vergadering van *H.* H. Mog. verscheenen. Om ook dit gebrek weg te neemen, beslooten zij, dat niemand van hun, zonder last of nodig bescheid, in de vergadering der Algemeene Staaten zou mogen verschijnen, gedunrende de afweezigheid van hunne Ed. Gr. Mog. die hunne buitengewoone Gemagtigden zouden voorzien van een last, om, met hunne gewoone Gemagtigden in de Gecommitteerde Raaden, in hun afweezen, de vergadering van H. H. Mog. bij te woonen.

Onder alle deeze beweegingen, welke onder de Staatsleden niet weinig moeite baarden, deed de Koninginne Moeder van *Frankrijk* bij H. Mog. aanhouden, om het tractaat van onderstand en van verbond te doen vertekenen, op naam van haaren zoon. In het laatste vond niemand eenige zwaarigheid; maar ten aanzien van den onderstand vertoonden zig verscheidene bedenkiijkheden. De Provintie van *Holland* had, in alles, zo aan middelen van *Comsumptie*, als van verponding, Jaarlijks, omtrent *elf millioenen* inkomsten. Aan renten der opgenoomene penningen moest zij, alle Jaaren, betaalen *zeven millioenen.* Twaalf *millioenen* moest zij betaalen aan het Krijgsvolks en andere lasten; zo dat zij, Jaarlijks, *agt millioenen* te kort kwam. Dus klaagde men, in deeze Provintie, niet uit weelde, over den zwaaren last, dien zij te draagen had; en het was dus ook niet vreemd, dat zij naar den vrede haakte. Den dood van LODEWYK DEN XIII meenden zij, die aan 't roer van Staat zaten, hier toe den weg te zullen baanen. *Gelderland*, *Utrecht* en anderen waren met hun van gedagten, dat men nu vrijer was, om tot een bijzonderen vrede met *Spanje* te koomen, mids dezelve met voordeel kon bewerkt worden. Te meer, daar men zag dat *Frankrijk* en *Zweeden*, naar maate der overwinningen, die zij behaalden, zwaarder eischen deeden. Hierom weigerden zij de vernieuwing van het Tractaat. Maar de Stadhouder en zijne afhangelingen, die hun voordeel bij den oorlog vonden, wilden stijf aan *Frankrijk* verknogt blijven, en dreeven hun stuk zo sterk door, dat *Holland*, tot de vernieuwing van het Tractaat met *Frankrijk*, zig eindelijk moest laaten medesleepen. Dat

de *Franschen* hier op zo sterk stonden, in een tijd dat men *Munster*, over eenen algemeenen vrede, stond te handelen diende ten bewijze, dat zij noch de Stadhouder voornemens waren, den vrede te sluiten, dan op zeer voordeelige voorwaarden voor zig zelven. Inmiddels liet men in *Holland* ... na, den vredehandel te doen aanvangen, en eenige voorwaarden te beraamen. De jonge Prinses van *Engeland*, nu in het dertiende Jaar getreeden, en dus, volgens de wet, huwbaar geworden zijnde, en aan haar huwelijk met den jongen Prins WILLEM haare eigen toestemming gegeeven hebbende, werd den 14 van de maand November, des Jaars 1643, het bruilofsfeest gehouden. De bruidegom kon dit feest niet bijwoonen, noch 'er, op dien tijd, de vrugten van plukken, alzo de natuur de Prinses zo vroeg niet huwbaar had gemaakt, als de wet van *Engeland*. Doch vier maanden daar na, dat is op het einde van de maand Februarij des Jaars 1644, werd het huwelijk met 'er daad voltrokken.

Geduurende dit loopende Jaar, hadden de *Hollanders* en *Zeeuwen* bij aanhoudendheid geklaagd, over het verwaarloozen van de beveiliging der Zee en Koopvaardijschepen. En vermids zij zagen, dat de andere Provintien daar in minder belang scheenen te stellen, en de Stadhouder te vreden was, als het Krijgsvolk te Land wel betaald werd, zo toonden zij, en bijzonder die van *Noord-Holland*, zig nu ook trager, om de lasten daar voor op te brengen. In de maand Februarij van het Jaar 1644 werden die klagten, van nieuws, ten sterkste aangedrongen. Doch de overige Provintien, in plaats van hunne achterstallen te voldoen, wilden den Koophandel op nieuw bezwaaren; waar tegen *Holland* en *Zeeland* zig met kragt verzetten.

De twisten tusschen *Denemarken* en *Zweeden* openlijk uitgeborsten zijnde, vonden de Staaten zig genoodzaakt, een dubbel Gezantschap naar *Engeland* te zenden, en een Vloot van 41 Schepen uitterusten; waar over de Stadhouder aanstelde, als Admiraal, WITTE CORNELISZOON DE WITTE, als Vice-Admiraal; HAM en WATERDRINKER als Schouten bij Nacht. De Afgevaardigden liepen den 7 met 's Lands Vloot in Zee, en scheidden omtrent het *Schagerrif* van elkander;

de eene om naar *Gotenburg*, en de andere om naar de *Zond* te ftevenen. De Afgevaardigden naar *Zweeden* werden bij de Koningin gunftig ontvangen, en ontdekten dat haare Majefteit niet ongeneegen tot den vredehandel was.

Dan de Koning van *Denemarken* ontving de Gemagtigden zeer flaauw; het genoegde hem niet, dat zij met zo een aanzienlijke Vloot verfcheenen: zijne Majefteit zeide, dat zij eer fcheenen gekomen te zijn, om hem te dwingen, dan om met hem te handelen.

Met den aanvang van de maand Februarij deezes Jaars kwam in den *Haag*, met vrij geleide van den Staat, van wegen den Koning van *Spanje*, de Heer VAN BROCHUM, om den Staaten een afzonderlijken vredehandel voor te flaan. Het voorwendzel zijner komst, egter, was, de befchikking zijner eigene zaaken. Hij hield, behalven eenige afzonderlijke voorftellen, gefprekken met den Stadhouder en eenige Leden van Regeering, om den oorlog te eindigen, het zij door vrede of door beftand. Doch zijne komst was vrugteloos; hij moest onverrigter zaake vertrekken. In plaats van afzonderlijk met *Spanje* te handelen, werd het Tractaat van verbintenis met *Frankrijk* nog nader bekragtigd en vertekend.

Dit gefchied zijnde, verzogten de *Franfche* Afgezanten, voor dat zij naar *Munfter* vertrokken, openbaar gehoor in de vergadering van H. H. Mog. Hier deeden zij, door den mond van den Heer D'AVAUX, eene redenvoering, tot lof van den algemeenen vredehandel, dien men ftond aantevangen. In het flot zijner redenvoering, ijverde hij zeer fterk ten voordeele van de Roomschgezinden. De gantfche vergadering was hier over onvergenoegd, en nam 'er een fcherp befluit tegen.

Kort daar na werden de Heeren BORREEL, RENSWOUDE en JOACHIMI, andermaal, naar *Engeland* gezonden, om, ware 't mooglijk, eene verzoening tusfchen den Koning en 't Parlement te bewerken; en te gelijk om aan het Parlement te klaagen, over het neemen van eenige *Hollandfche* Schepen.

Op den 15 van de maand Maij, trok Prins FREDRIK HENDRIK te velde, met oogmerk om *Sas van Gend* te belegeren; doch dit voorneemen mislukte. De Hertog VAN ORLEANS

de gelukkiger in het beleg van *Grevelingen*. Terwijl hij dit mede bezig was, gelukte het den Stadhouder, het *Spaansche* Leger van *Selfate* te doen verhuizen; waar na hij andermaal het beleg van *Sas van Gend* ondernam, en het den 7 September meester werd. Geduurende dat beleg ging *Grevelingen* over aan den Hertog VAN ORLEANS. In het laatst van de maand Julij, was Graaf MAURITS van *Nassau* uit de *Brasil* te rug gekoomen. Na den Staaten verslag van zijne verrigtingen gedaan te hebben, bood hij zijne verdere diensten u Land aan, en werd, kort daar na, tot Luitenant Generaal van de ruiterij aangesteld. De Stadhouder deed, in dit jaar, eens en andermaal voorslagen aan de Staaten, ter vermeerdering hunner Krijgsmagt, om zaaken van groot aanbelang uit te voeren. De consenten daar toe werden met den aanvang van het volgende Jaar 1645, uitgebragt.

Het beleg van *Antwerpen* speelde den Prinse nog in den zin; doch dit niet gelukkende, had hij het oog op *Gend* geslagen; maar van geen van beiden kwam iets. Het uitrusten eener Vloot, tegen *Denemarken*, werd, door zijnen invloed, vertraagd; doch, door de bewerking van *Amsteldam* en andere Koopsteden, kreeg het daar na zijnen voortgang. Dit had ten gevolge eene onderhandeling tusschen *Zweden* en *Denemarken*, waar bij de eerste eenige voordeelen bedong. De Afgevaardigden naar *Engeland*, werden, door de Staaten, gelast, hunne bemiddeling tusschen den Koning en het Parlement aantebieden; die wel werd aangenoomen, doch van geen vrugt was. Het Parlement beschuldigde zelfs de Afgevaardigden van eenzijdigheid. Nog meer trad het te rug, na dat het Leger des Konings, den 24 Julij, te *Nasebij* geslaagen was. De Stadhouder trok, omtrent deezen tijd, te veld, met oogmerk om *Antwerpen* te belegeren; maar dit, zo als reeds gezegd is, mislukte hem. De overwinning evenwel, die de *Franschen* op de *Spanjaarden* behaalde, gaf hem gelegenheid om *Hulst* te konnen belegeren, waar van hij zig, op den 4 November, bij verdrag meester maakte. De Schansen het *Meer* en *Spui* werden hier door mede veroverd. Op het einde van dit Jaar hernamen de *Spanjaarden* het Fort *Mardijk*.

Met

Met het begin van het Jaar 1646 vertrokken eindelijk de Gezanten der Republiek naar *Munster*, en werden 'er, op den elfden Januarij, staatelijk ingehaald. Voor dat de veldtogt van dit Jaar geopend werd, of de middelen daar toe beraamd waren, gelukte het de bezettinge van *Maastrigt*, *Thienen* te verrasfen, waar bij zij grooten buit behaalde.

De Graaf D'ESTRADES, die de boezemvriend en raadsman van den Stadhouder was, gaf, om de Krijgszugtige oogmerken van den Prins te bevorderen, onder de hand, te kennen, dat het Hof van *Frankrijk*, boven den gewoonen onderstand van 1200,000 livres, nog een buitengewoonen onderstand van 400,000 livres zoude toestaan, ter bevordering van de nieuwe wervinge, indien H. H. Mog. daar om verzogten. Dit bewoog den President der Algemeene Staaten, op den 5 Maart, voor te slaan, dat aan den gewoonen Gezant in *Frankrijk*, DE LIERE, last zou gegeeven worden, om den eenen en anderen onderstand, van wegen de Algemeene Staaten, te verzoeken. Zonder eenige resumptie, werd nog dien zelfden avond, daar toe bevel aan den Gezant afgevaardigd. Dit ter ooren van die van *Holland* gekoomen zijnde, maakte veel gerugts in hunne vergadering, wijl de President van H. H. Mog. daar toe ongelast was. Schoon hij alles op last van den Stadhouder gedaan had, durfde hij zijne Hoogheid niet noemen, en moest dus, in zijn persoon, de scherpste verwijtingen ondergaan. Om dergelijke wanorders in het toekomende voor te koomen, werd beslooten, dat alle brieven, door Hunne Hoog Mogenden opgesteld, voortaan zouden worden geresumeerd, en de kladde te boek geslaagen; en dat daar mede een aanvang zoude gemaakt worden met den eersten Januarij van dit loopend Jaar. Het Tractaat van gewoonen onderstand, werd, door dit misbruik, van nieuws, schoon tegen den zin van *Holland*, op den 6 April getekend.

Op het einde van de maand Maart, werd Prins WILLEM, met groote plegtigheid, met de *Ridderorde van den Kousseband* omhangen. Eene zaak van meerder aanbelang, en die ieders verwondering tot zig trok, was, dat men den Stadhouder, dien men, kort vóór den veldtogt, zo weinig ge-

geneigd zag tot den vrede, en die zelfs aan D'ESTRADES, in den laatstleden winter, nog geschreeven had, *dat het best was, de Afgevaardigden nog niet naar Munster te zenden, wijl hij hun, zo lang zij in den Haag waren, in zijne magt had en niet meer hebben zou, waren zij eens te Munster*; dat zy *een byzonderen vrede zouden maaken, in weerwil van hem en van* Frankrijk; *dat hy zekere berigten had, hoe de Heer* VAN HEEMSTEDE, *die de Gemagtigde van* Holland *was, alrede maatregelen met* Spanje, *tot een afzonderlijken vrede, genomen had:* dat de Prins nu tot den vrede zodanig geneigd was, dat een zijner voornaamste Hofbedienden tegen een Lid der Algemeene Staaten zeide: *dat vermids zijne Hoogheid zag, dat 'er geen liefde meer was,* (tot den Oorlog), *hij niet veele moeite zou doen tot den veldtogt, en alleen hier en daar wat omtrekken.* Het vervolg zal doen zien, dat hij ook niet anders deed. Men bragt van deeze verandering twee redenen bij: de eerste was, dat de *Franschen* de *Spaansche Nederlanden* in eigendom zogten te verkrijgen, door een huwelijk van den jongen Koning van *Frankrijk* met de Infante van *Spanje*, of door ruiling tegen het Prinsdom van *Katalonie*, 't welk de *Franschen*, van de *Katelaanen* geholpen, gedunrende deezen oorlog, door hunne wapenen, bemagtigd hadden. Zij spaarden listen noch schijnredenen, om deeze ruiling smaaklijk te maaken voor de *Spanjaarden*, en om de *Hollanders* te doen gelooven, dat de nabuurschap van *Frankrijk*, door zo veele Staaten vergroot, min nadeelig voor hunne vrijheid was, dan die van *Spanje*, door zo veel Steden van hen gescheiden. Om den Prins van *Oranje* hier in te doen stemmen, werd hem 't Markgraafschap van *Antwerpen* aangebooden. Dan, hoe zeer hij den *Franschen* geneegen was, had de Prins, egter, geen hart genoeg voor hen, om den Staat zo een magtigen nabuur te bezorgen. De tweede reden der spoedige veranderinge van den Prinse van *Oranje* was, dat de Koning van *Spanje*, bemerkt hebbende, dat hij den vrede niet wel zonder toestemminge van zijne Hoogheid kon verkrijgen, hem aanbiedigingen, ten voordeele van zijn huis had laaten doen: aanbiedigingen welke de Stadhouder niet had afgeslaagen; integendeel had hij den Heer de KNUIT gelast om

vuur

voor hem te handelen met den Graave DE PENERANDA, eersten Gevolmagtigde des Konings te *Munster.* Om aan die handelingen eenigen schijn te geeven, werd zij, kwansuis, aangevangen over de *actien* en *pretensien* van den Prins VAN ORANJE op den Koning van *Spanje.*

De Koning, om den Prinse daar omtrent meer voldoening te geeven, beloofde zijner Hoogheid de Landen en Heerlijkheden van *Montfoort* in *Spaansch Gelder*, en die van *Turnhout* in *Braband*, met alle derzelver afhanglijke regten en geregtigheden; wordende deeze Heerlijkheden geschat, de eerste op 25000 guldens, en de andere op 12000 guldens Jaarlijksche inkomsten.

Indien de inkomsten minder waren, moest de Koning, ten behoeve van den Prins, 'er zo veele Landen bijkoopen, dat ze die inkomsten bedraagen konden. Daarenboven stond de Koning aan den Prins af, de Stad en Heerlijkheid van *Zevenbergen*; zig voorts verbindende, alle die geenen te zullen voldoen, die eenig regt of eisch hadden, het zij in 't geheel of ten deele op deeze Heerlijkheden, en alle dezelve te bevrijden, van wat belastingen het ook zijn mogt.

Verder zou de Prins blijven, niet alleen in 't gerust bezit van het Markgraafschap van *Bergen op den Zoom*, gelijk hij 't toen bezat; maar zijne Catholijke Majesteit verbond zig, den Stadhouder te zullen stellen in het overige bezit van het gemelde Markgraafschap. Voor het zelve zou den Prins VAN ORANJE aan den Koning afstaan de Stad en Baronnij van *Diest*, *Grimbergen* en *Warneton*; de Stad en het Land van *Sichem* en *Scherpenheuvel*; de vrije Heerlijkheden van *Meerhout*, *Voorst* en *Herstal.* Eindelijk beloofde de Koning van *Spanje*, allen vlijt aantewenden bij den Keizer, ten einde eenige Landen van het Keizerrijk, Jaarlijks agt duizend guldens opbrengende, te doen voegen bij het Graafschap van *Meurs*, en het geheel tot een Hertogdom te verheffen. Zie daar de poogingen, die aangewend werden ten voordeele van den besten der Stadhouderen, en van wiens bijzonder belang dat der Staaten afhanglijk scheen.

Van deeze voorafgaande onderhandelingen, zullen wij hier na den Heer DE KNUIT de blijde tijding in 't Leger zien brengen.

gen. De Stadhouder droeg, in dit geval, zo groote zorge voor zijn eigen belang, dat hij, niet te vrede met de ondertekening van dit Tractaat, de bekrachtiging daar van eischte, van de Prelaaten van *Braband*, welke de Gezanten des Konings hem ook bezorgden. Prins FREDRIK HENDRIK gestorven zijnde, voor het sluiten van den *Munsterschen* vrede, na welken dit Tractaat eerst moest werkzaam worden, werd het zelve, op naam van zijnen zoon WILLEM DEN II, vernieuwd, met die verbetering, dat de inkomsten van *Montfoort* tot 32000 guldens Jaarlijks moesten vermeerderd worden. Bij de Heerlijkheid *Turnhout* werd nog het Kasteel *Bank* en *Schoonbroek* gevoegd.

Eindelijk, het geene, in het Tractaat, met Prins FREDRIK HENDRIK was geslooten, ten opzigte van het Graafschap *Meurs*, om het zelve tot een Hertogdom te maaken, werd verbeterd met een inkomen van 2000 guldens Jaars. Behalven deeze mildheid der *Spanjaarden*, ten aanzien van den Stadhouder FREDRIK HENDRIK, beloofden zij de Heeren DE KNUYT en PAAUW, Heer van *Heemstede*, ieder 100,000 rijksdaalders: en deeze Heeren hadden zo groote zugt tot het geld, dat zij zulke verzekeringen daar voor namen, dat, na het tekenen van den vrede, de *Spanjaarden* hen onmooglijk konden bedotten, dewijl zij slegts met eenen Koopman te *Amsteldam* te doen zouden hebben, die zijne zekerheid genomen had bij een Wisselaar te *Antwerpen*. Dus plukte ieder wat hij kon, eer men nog wist, wat men voor Land en volk zou komen bedingen.

De *Franschen*, die door het maaken van groote overwinningen niets anders zogten, dan zig te doen gelden, kwamen, in het begin van Junij van het Jaar 1646, met een Leger van 40,000 man te velde, en belegerden *Kortrijk*. De Prins moest *Antwerpen* belegeren; zelfs had hij met de *Franschen* een overleg gemaakt ten aanzien van den Godsdienst, zo men der Stad meester wierd; 't welk in *Holland* zeer euvel opgenomen werd. Maar men had deeze moeite konnen spaaren, dewijl de Prins, even als te vooren, van het beleg moest afzien; ook deed hij niets anders, dan zo als wij gezegd hebben, dat hij voorneemens was, namelijk heen en weder te trekken.

Drie

Drie Heeren kwamen, intusschen, uit *Munster*, en berigtten de Staaten dat de Heeren VAN MEIERSWYK en DE KNUIT reeds zeventig Artikelen met de *Spanjaards* getekend hadden, (welke de Heer VAN NEDERHORST, een der drie Gemagtigden, geweigerd had te tekenen.)

De Heer DE KNUIT den Stadhouder in 't Leger gesproken hebbende, had hem verzekerd, dat het geen te *Munster* bedongen was, ruim zes millioenen beliep: en na dat de Stadhouder dit voor hem voordeelig berigt ontvangen had, begon men meer en meer te zien, dat 'er te velde niets meer zou gedaan worden. De Stadhouder toonde zig zelfs verstoord, als de Gedeputeerden te velde hem aanspoorden, om iets tegen de *Spanjaarden* te onderneemen, en beweerde telkens, dat het niet geschieden konde. Een der Gemagtigden, eenigzins vrijmoedig staande houdende, dat *Antwerpen* of *Brugge* nu ligt te bemagtigen zoude zijn, was het antwoord van den Stadhouder: *Ik mag u dan 't gebied van 't Leger overgeeven.*

Eenige zijner Hovelingen, naar *Bergen op den Zoom* vertrokken, waren onderling oneenig over den staat der zaaken. De grootste vleiers waren nu voor den vrede; andere beweerden, men moest nog eene of andere Stad veroveren; deeze laatsten raadden den Prinsse, het bevel van het Leger, uit hoofde van zijne zwakheid, aan zijnen zoon overtegeeven. Dan de Prinses AMELIA, die haaren man volstrekt regeerde, wilde hier toe niet bewilligen; hij was te moedig, en den vijand moest nu geen nadeel meer worden toegebragt. En wat de Graaf DE GRAMMONT ook mogt zeggen, en welke verklaaringe hij gaf, niet gekoomen te zijn om stil te leggen, alles was te vergeefsch; en dus hielden zij zig onledig, met plunderen en vrouwen schenden. De Stadhouder dus op *Antwerpen* geenen kans willende wagen, deed het Leger overvoeren naar *Bergen op den Zoom*, in weerwil van de *Franschen*, die hem baden, het nog eenigen tijd in *Vlaanderen* te doen blijven. *Kortrijk*, *Wijnoxbergen* en *Mardijk* waren door hun veroverd. De *Spanjaarden* daarentegen vermeesterden, in den tijd van een uur, de Stad *Meenen*. De Prins VAN ORANJE had mede gantsch geenen lust om de *Fran-*

Franschen behulpzaam te zijn, in het beleg van *Veurne*, 't welk zij, egter, veroverden; en nog veel minder was hij genegen tot het beleg van *Duinkerken*. Evenwel trok hij, op den 3 October, door *Wouw*, *Sprundel*, *Hage*, voor bij *Breda*, door *Tetteringen*, *'s Hertogenbosch*, voor bij 't Huis te *Gennip*, ter belegeringe van *Venlo*. Terwijl hij zig daar mede bezig hield, bemagtigden de *Franschen Duinkerken*. ORANJE brak het beleg van *Venlo* op, en kwam, den 13 November, in *'s Gravenhage*. Men zeide nu openlijk, dat de Stadhouder, met deezen geheelen veldtogt, en vooral met het opbreeken van dat beleg, den luister zijner voorige daaden bezwalkt had. Aan hun, die hem kwamen verwelkoomen, zeide hij: *Het is mij leed dat 'er deezen zomer te velde niet meer verrigt is; maar 't is vrede.*

Het gedrag der *Franschen*, te *Munster*, was oorzaak, dat de Staaten het ontwerp van een bestand lieten vaaren, en beslooten, tot een eeuwigen vrede over te gaan. Nog in die zelfde maand November, gaf zijne Hoogheid aan eenige Leden der Algemeene Staaten kennis, dat de Keurvorst van *Brandenburg* genegen was, een Gezant aan de Staaten te zenden, ten einde om een nader verbond met H. H. Mog. aantegaan; en verzogt te mogen weten, of dit aangenaam zoude zijn. Voorts berigtte de Prins, dat gemelde Keurvorst zijne oudste dogter LOUISA ten huwelijk verzogt. Deeze beide voorstellen goedgekeurd zijnde, verscheen de Keurvorst, daags daar aan, in persoon, in de vergadering van H. H. Mog. en werden, kort daar na, de huwelijksvoorwaarden beraamd, en het huwelijk den 7 December in *'s Hage* voltrokken.

De Prins, die reeds zedert de maand Maij ziekelijk en merkelijk afgevallen was, wierd, van tijd tot tijd, meer vermagerd, schoon hij sterk in het eeten bleef. Dit bewoog zijne Gemalin, in het Jaar 1647, hem, door een Edelman, te doen verzoeken, zig een weinig te matigen. Dan, hij volgde daar in zijne oude gewoonte, en verzwakte dus meer en meer, wijl hij den raad zijner Lijfartzen mede in den wind floeg. Den 10 Maart werd hij van een hevige koorts aangevallen, die terstond als een voorbode van den dood werd

aan-

aangemerkt. Zijne Hoogheid verklaarde dit zelfs aan den Predikant GOETHALS. Hierom deed hij zijne Gemalinne en zijnen zoon WILLEM en andere kinderen bij zig komen. Van de eerste nam hij een teder en aandoenlijk afscheid; doch de magt ontbrak hem op dat pas, om tot zijne kinderen te spreeken. Naderhand evenwel, een weinig hersteld zijnde, gaf hij hun heilzaame lessen en vermaaningen, en daar na zijnen zegen. Daar op verscheenen, voor zijn sterfbed, uit de Ridderschap van *Holland*, de Heeren van OBDAM, SCHAGEN en VAN DER MYLEN, en uit de Steden de Heeren van *Dordrecht*, met den toenmaligen Raadpensionaris CATS, die een gebed voor alle de aanweezenden deed. De Heer van RIPPERDA, als President der vergadering van H. H. Mog. op 's Prinsen verzoek, voor zijn bed genaderd zijnde, verzogt hem de Prins, aan H. H. Mog. te zeggen, dat hij wenschte dat God Almagtig zijnen zegen over de Regeering van H. H. Mog. zoude blijven uitstorten.

Na eenige ademhaaling voegde hij 'er nevens, dat hij hoopte, dat zijne getrouwe diensten, den Lande beweezen, H. H. Mog. aangenaam zouden zijn; beveelende vervolgens zijne vrouw en kinderen aan H. H. Mog. Straks werd 'er eene commissie door H. H. Mog. benoemd, om den Prins te gaan begroeten en van de genegenheid der Hooge Regeeringe verzekering te geeven; 't welk door den Prins, met eene zwakke en afgebrokene stemme, beantwoord werd. Op den 14 Maart, des Jaars 1647, 's morgens tusschen vier en vijf uuren, overleed de Prins zagtelijk, in het vierenzestigste Jaar zijns ouderdoms, en in het tweeentwintigste van zijn Stadhouderschap.

Den lof van deezen Prins vind men omstandig beschreeven, in het eerste deel der brieven van D'ESTRADES.

Hij liet na, behalven zijne wettige kinderen, een natuurlijken zoon, den Heer VAN ZUILENSTEIN, beroemd om zijne dapperheid; zijnde hij geweest Generaal van 't *Hollandsche* voetvolk, en dapper strijdende, in een aanval op *Woerden*, gesneuveld in het Jaar 1672.

In het begin van Maij, deed WILLEM DE II, die zijnen vader, uit kracht van de overleving des Veldheerſchaps, hem in de Jaaren 1633 en 1637 verleend, opgevolgd was, eenige Gemagtigde van H. H. Mog. verzoeken, het openen van zijns vaders testament te willen bijwoonen, in het Jaar 1644 gemaakt. H. H. Mog. gelastigden daar toe, de Heeren ECK, VAN WIMMENUM, BRUININCX, VETH, VAN RENSWOUDE, ANDRÉE en YSSELMUIDEN. Den uiterſten wille, in tegenwoordigheid dier Heeren, geleezen zijnde, bevond men, dat de Prins zijnen eenigſten zoon tot zijnen algemeenen erfgenaam aangeſteld had; en in zijne plaats, indien hij zonder lijfserven kwame te overlijden, zijne oudſte dogter, LOUISA, Keurvorſtinne van *Brandenburg*; maakende, in allen gevalle, aan haar 100,000 rijksdaalders, en aan ieder der andere dogters 60,000 rijksdaalders. Aan de Prinſesſe weduwe maakte hij 24000 guldens Jaars, tot haar onderhoud, behalven haare juweelen en zilverwerk; mitsgaders het gebruik der huizen te *Rijswijk* en in 't Noordeinde van den *Haag*, met alle derzelver huisraaden, enz. Kort vóór zijnen dood, had hij haar nog eene aanmerklijke ſomme gemaakt, op dat zij, na zijn overlijden, met des te meer luiſter zou konnen leeven. Tegen den 10 Maij, tot 's Prinſen begraafnis vastgeſteld, werd, bij eenige Leden der vergadering van H. H. Mog. voorgeſteld en ſterk aangedrongen, dat, van wegen den Staat, een triumphwagen, op het heerlijkst verſierd, met de afbeeldzels van alle de overwinningen en veroveringen van Steden, waar mede God het Land, onder het beleid van den Prins, had gezegend, de lijkſtaatſie zou verzellen. Doch de meeſte Staatsleden waren van gedagten, dat dit van het welgevallen van den jongen Prins zou afhangen, terwijl de begraafnis buiten kosten van 't Land zou geſchieden; ook waren die Heeren van oordeel dat het te veel naar vleierij zou zweemen.

Om die zelfde reden behaalden ſommige Predikanten weinig eere, met hunne walgende pluimſtrijkerij, die zij op den Biddag, twee dagen vóór 's Prinſen uitvaart, op de Predikſtoelen afgaven. Sommigen ſpraken van den overleeden Prins, niet

iet als van een dienaar van 't Land, maar als een Souverain leer. Een van hen riep, in zijne dwaaze vervoering van drift, zijnen toehoorderen toe: *uwe zonden zijn oorzaak van zijnen dood! uwe zonden hebben hem van ons weg gerukt, ja vermoord!* even als of het allen menschen niet gezet ware, eenmaal te sterven.

De begraafnis was zeer plegtig, zo als uit verscheiden afbeeldingen, en bijzonder uit die van POST, te zien is.

Zie ORLERS, *Geslachtboom;* pag. 6, en LA PISE *Histoire de Prinse d'Orange*, fol. 209, 638, 684, 702, GOUDHOVEN, *Kronijk;* pag. 68, COMMELIN en MONTANUS, pag. 101. NEUVILLE, *Historie van Holland. Brieven en Memorien van* D'ESTRADES. AITZEMA, *Zaaken van Staat en Oorlog;* I. Deel, pag. 386. enz. enz. *Pronktooneel der Helden.*

FREDRIK DE V, van dien naam, onder de Keurvorsten van den *Paltz*, was, zo als wij boven gezien hebben, de zoon van FREDRIK DEN IV, en van LOUIZA JULIANA, dogter van Prinse WILLEM DEN I, en werd gebooren in het Jaar 1596. Met den dood van zijnen vader, in het Jaar 1610, ontstonden 'er hevige geschillen, tusschen de *Paltzgraaven* van *Neuburg* en *Tweebrugge*, waar van de eerste als naaste bloedverwant, en de laatste volgens testament, zig de voogdij aanmatigde. *Tweebrugge* werd door den Keizer gehandhaaft, en behield de voogdij, tot dat de jonge Keurvorst den ouderdom van 18 Jaaren bereikt had. In het Jaar 1612 begaf FREDRIK zig naar *Engeland*, om zijn huwelijk, met de dogter van Koning JACOBUS DEN I, te voltrekken, waar uit men zig groote voordeele beloofd had. De *Spaanschen* waren dapper in de weer, om dit huwelijk te verhinderen, en bragten het zo verre, dat zelfs de Koning van *Engeland* en de Graaf VAN NORTHAMPTON 'er tegen werkten; maar de Prins had zo veel vermogen,

gen, dat hij vóór 's Konings overlijden deszelfs toezegging verkreeg; waar na het huwelijk, den 14 Februarij van het Jaar 1613, voltrokken werd. De Keurvorst keerde, met zijne jonge Gemalin, naar zijne Staaten, en aanvaardde, in het Jaar 1614, de Regeering. In het volgende Jaar bezette hij *Worms*, uit welke Stad hem de Jooden, op hun eigen gezag, hadden uitgezet. De belhamels werden bij de kop gevat, en de rust hersteld. Drie Jaaren daar na kreeg FREDRIK verschil met den Bisschop van *Spier*, waar van de Keurvorst Beschermheer was, en dus genoodzaakt Stads' voorregten te handhaven. FREDRIK rukte voor de Stad, en bemagtigde dezelve, zonder slag of stoot, en slegtte de nieuwe werken. Ook gaf hij dienaangaande eene verklaaring in 't ligt, die van de zijde des Bisschops werd beantwoord. Deeze Vorst was, even als zijn vader, het hoofd der *Protestantsche Unie*; 't welk hem in de daad de gewigtigste bezigheden verschafte, èn den haat van het Huis van *Oostenrijk* op den hals haalde, schoon 'er, in de vergadering der Bondgenooten, niets ten nadeele op beslooten werd. Men beschuldigde den Keurvorst, heimelijk te hebben aangespannen, om de magt van *Oostenrijk* te fnuiken. Men sprak van eenige brieven der Geunieerden, aan den Keizer en aan de standen van *Boheemen*, in bewoordingen, die den Keizer scheenen te dreigen, en anderen in hun voorneemen te sterken. Ook zeide men dat de Keurvorst aan den Graave VAN MANSFELD zijne troepen had gezonden, om de *Boheemers* te helpen. De Graaf, gaf men voor, was, door omkooping, den Hertog van *Savoije* toegedaan, en met *Savooijsch* geld betaald, uit hoofde eener geheime alliantie tegen het Huis van *Oostenrijk*. FREDRIK had in de daad reeds een geruimen tijd het oog op *Boheemen* gehad, en daar omtrent met *Savooije* gehandeld. Hoe dit ook zij, zeker schijnt het, dat voornaamlijk in het Jaar 1619, na den dood van Keizer MATTHIAS, toen de Keurvorst het Rijksstedehouderschap bekleedde, verscheiden dingen zamen liepen, die de verheffing van FERDINAND vertraagden; tragtende de Keurvorst, met grooten ernst, de ver-

verkiezing te verschuiven tot dat de *Boheemsche* onlusten gestild, en de vreemde troepen uit het Rijk zouden vertrokken zijn. Daar na werkte hij openlijk tegen die verkiezing, en zogt, op alle mooglijke wijzen, MAXIMILIAAN, Hertog van *Beijeren*, te beweegen om naar het *Keizerrijk* te staan. Op den dag der verkiezinge, gaf hij hem zijne stem, schoon alle andere Keurvorsten FERDINAND gestemd hadden. 'Er zijn 'er die meenen, dat FREDRIK zelf gaarne Keizer zou geweest zijn; maar dat hij begreep dat zulks, wegens den Godsdienst, niet gelukken konde. Gelijktijdig met de verkiezing van FERDINAND tot Keizer, werd FREDRIK, door de standen des Rijks, de Kroon van *Boheemen* aangeboden. Verscheide *Duitsche* Vorsten, ja zelfs de Koning van *Engeland*, ontraadden hem die aanteneemen. FREDRIK zelf aarzelde lang; maar zijne Gemalin hem gevraagd hebbende, *hoe hij zig hadde durven verstouten, eene Konings dogter te beslaapen, indien hij schuw was een Kroon te aanvaarden*, deed dit scherp verwijt, en de aanrading zijner Hovelingen, 'er hem toe overgaan.

Hij stelde den Paltzgraaf van *Tweebruggen* tot Stedehouder van zijn Keurvorstendom, en toog naar *Boheeme*, alwaar hij den 25 Oktober gekroond en zijn zoon tot opvolger verklaard werd. Kort daar na verscheen hij op de vergadering te *Neurenberg*, alwaar hij voor Koning erkend werd. Maar deeze voorspoed duurde niet lang.

De nieuwe Koning verzuimde de middelen, tot den oorlog dienende, verspilde den dierbaaren tijd met reizen, om zig in de Steden te doen huldigen, en maakte zig veele vijanden, met het wegneemen der beelden uit de Kerken. Van alle kanten werd hij aangevallen; de *Spanjaarden*, onder anderen, deeden een inval in de *Paltz*; de Keurvorst van *Saxen* vermeesterde *Lausnitz*; de *Keizerschen* en *Beijerschen* vielen in *Boheemen*. De Koning bood hun het hoofd, en dreef ze te rug tot *Praag*; maar de veldslag, op den 8 November, viel allernadeeligst voor hem uit. De *Keizerschen* eischten de Stad op; de Koning verzogt 24 uuren tijd van beraad; men stond hem niet meer dan agt uuren toe: in dien korten tusschentijd vlugtte hij, met zijne Gemalin en eenigen van zijn gevolg, naar *Breslau*; waar na gantsch *Boheemen* hem ontnomen werd.

Van *Breslau* vertrok hij naar *Berlin*, en van daar, in het begin van het Jaar 1621, naar *Holland*, alwaar men hem en zijne Gemalin onderhield, met een gifte van 10,000 guldens 's maands. Na zijne vlugt werd hij, door den Keizer, in den rijksban gedaan.

In het volgende Jaar vertrok de Koning, heimelijk, door *Frankrijk*, naar *Lotharingen*, in het Leger onder den Graaf VAN MANSFELD, en behaalde eenige voordeelen op de *Beijerschen*. In dat zelfde Jaar, liet hij zig overreden, om met den Keizer, over eene verzoening, in onderhandeling te treden, en zijne troepen, die onder den Hertog van *Brunswijk* en den Graaf VAN MANSFELD stonden, af te danken. Doch zo dra was deeze list niet gelukt, en de Koning in den strik gelokt, of de aangevangen onderhandeling te *Brussel* werd afgebroken, en de *Palts* op nieuw aangevallen. De Koning, te laat ontwaar wordende, hoe hij bedrogen was, keerde, met een *Fransch* paspoort, over *Sedan*, naar *Holland*. Al wat hij in den *Palts* nog overig had, ging verlooren; hij zelf werd, op de vergadering te *Regensburg*, vervallen verklaard van de Keurvorstelijke waardigheid; en zijne Landen, in den *Opperpaltz*, aan den Hertog van *Beijeren* gegeeven, hoewel veele *Duitsche* Vorsten daar tegen protesteerden. Alomme smeekte hij vergeefsch om hulpe. De Koning van *Engeland* werd, door de Staaten der *Nederlanden*, vrugteloos daar toe aangespoord. Deeze onstandvastige Vorst had thans een huwelijk in het hoofd, van zijnen zoon met de Infante van *Spanje*, en wilde het zelve bewerken, voor dat hij zijnen schoonzoon eenigen bijstand bood: en schoon hij naderhand al eenige hulpe zond, zij was niet toereikende om de *Keizerschen* te weeren.

In het Jaar 1627 werd, door toedoen van de Hertogen van *Lotharingen* en *Wurtenberg*, te *Colmar* eene vergadering beleid, om de zaak van den Koning bij te leggen; maar de Keizer brak, uit wraak, die onderhandeling af. De Koning van *Zweeden* zou, waarschijnlijk, de eenigste geweest zijn, die poogingen deed om hem te herstellen; maar deeze overleed in het Jaar 1632, en de afgezette Keurvorst en ongelukkige Koning FREDRIK van *Boheemen* kort daar na, te *Mentz*,

Mentz, den 19 November van dat zelfde Jaar. Hij had in zijn huwelijk verwekt 6 zoonen, waar van de oudste, FREDRIK HENDRIK, zo als wij straks zullen zien, ongelukkig omkwam. KAREL LODEWYK werd daar na Keurvorst; ROBBERT overleed in het Jaar 1652; MAURITS in 't Jaar 1654, op eene reize naar *Oostindien*; EDUARD omhelsde den *Roomschen* Godsdienst, en trouwde in *Frankrijk*; PHILIPS bleef in den slag bij *Retel*; en GUSTAAF stierf in den ouderdom van 9 Jaaren. Zijne dogters waren vier in getal: ELISABETH, Abtdisse te *Hervort*; LOUISA HOLLANDINA, Abtdisse te *Maubisson*, in *Frankrijk*; HENRIETTA MARIA, getrouwd met GEORGE RAGOSKI, Vorst van *Zevenbergen*; SOFIA met ERNESTUS AUGUSTUS, Hertog van *Brunswijk Luneburg*.

Zie de *Nederlandsche Historieschrijvers van zijnen tijd.*

FREDRIK HENDRIK, zoon van den Paltzgraave FREDRIK, verdreeven Koning van *Boheemen*. Hij was, door de stenden des Rijks, te *Praag*, in April van het Jaar 1620, tot aanstaanden Koning van *Boheemen*, na den dood zijns vaders, verkooren. Zo aanstonds hebben wij gezien, dat het Rijk zijns vaders niet lang duurde; en dus moest FREDRIK HENDRIK met hem in ballingschap zwerven. *Holland* was de wijkplaats, alwaar hij zig een geruimen tijd onthield. De dappere daad van PIETER PIETERSZOON HEIN, met het neemen van de *Spaansche* Zilvervloot, lokte veele menschen naar *Amsteldam*, om de schatten en Schepen te beschouwen. De geweezene Koning van *Boheemen* reisde, met deezen zijnen zoon, uit *'s Hage*, mede derwaarts, op den 17 Februarij van het Jaar 1629. Te *Haarlem* gekoomen zijnde, voeren zij met een Veerschip over 't Y naar *Amsteldam*. Na den middag om vier uuren kwamen zij in de *Hollesloot*, en werden aldaar, door een sterke jagtsneeuw, in 't gezigt verhinderd, en dus van een Visschersschuit overzeild. Allen, die binnen in 't Schip waren, liepen naar boven: de Schipersknegt sprong in de Vischschuit, en dwong den visscher,

 naar

naar de Veerschuit te wenden, om de geenen, die in het water lagen, te redden en te bergen.

Na een gang of twee gedaan te hebben, naderde hij het Veerschip, en redde den Koning van *Boheemen*, met nog vier anderen; de overige agt persoonen, en daar onder FREDRIK HENDRIK en de Schipper, verdronken. 's Prinsen lijk werd nog opgevischt, over *Beverwijk* naar den *Haag* gevoerd, en in de Groote Kerk begraaven.

Zie WASSENAAR, *Historisch Verhaal*, XVI Deel, pag. 92; COMMELYN, *Leven van* HENDRIK, I Deel, fol. 45.

FREDRICO DE TOLEDO, zoon van den befaamden Hertog VAN ALVA; zie TOLEDO. (FREDRICO DE)

FREDRIK DE I, agtste Bisschop van *Utrecht*, welke waardigheid bij bekwam in het Jaar 836. Hij was van geboorte een *Fries*, in welke Provintie zijne ouders, als van adelijke afkomst, het Slot *Adelen* bewoonden.

'Er zijn 'er die meenen, dat zijne moeder eene dogter geweest is van ADIGILLUS, den tweeden Koning der *Friezen*, en zoon van RADBOUD; dat haar naam was KRONEVELLA; dat zij haaren zoon, in alle christelijke deugden, hebbende opgevoed, hem daar na, onder het opzigt van den *H.* RIXFRIDUS, Bisschop van *Utrecht*, ter leeringe en bestieringe overgaf.

Na den dood van RIXFRIDUS, werd FREDRIK DE I van dien naam, onder de Bisschoppen, met algemeene stemmen tot die waardigheid verheeven; als zijnde een vreedzaam en bemind man, en ijverig in den Godsdienst. Keizer LODEWYK DE GODVRUGTIGE beminde hem boven mate, en kwam zelfs met zijne Gemalin te *Utrecht*, om hem tot Bisschop te helpen bevorderen: welk ampt en waardigheid, egter, FREDRIK tegen zijnen zin aannam. LODEWYK betoonde na zijne verkiezing, door het aanregten van een groot Gastmaal, zijn genoegen daar over. IJverig was hij, om de bewooners van het Eiland

XVI. Dl. pl. III.

land *Walcheren* van hunne bloedschandige huwelijken af te trekken; doch dit gelukte hem niet. Beter slaagde hij, in *Friesland*, met de uitroeijing der *Arianerij*. FREDRIK had zig ook ijverig bemoeid, om gemelden Keizer te doen scheiden van zijne Gemalin JUDITH, om dat zij hem te na in den bloede bestond. De Keizerin, vreezende dat de Keizer daar toe mogt bewilligen, kogt twee booswigten om, die den Bisschop, terwijl hij uit *St. Salvators* Kerk kwam, vermoordden. Geduldig onderging hij die euveldaad, op den 18 Julij of 15 Augustus, van het Jaar 838.

Zie SCHOTANUS; VELDENAAR; *O.H. Kronijk* en anderen; als mede het bekende *Batavia Sacra.*

FREDRIK DE II, onder de Bisschoppen van *Utrecht*, bijgenaamd VAN SYRIK, was de 43ste in rang dier gemijterde Kerkhoofden, en opvolger van GUIDO VAN AVENNES. Eerst was hij Proost van *St. Pieter*, en zwaar belaaden met schulden; hebbende hij zig daar in gestooken, om tot den Bisschoppelijken Zetel te geraaken. Door de zuinigheid van zijnen voorzaat, vond hij een rijke kas; doch maakte die wel haast ledig; waar door hij in de minachting van vriend en vijand geraakte. Het Kasteel van *Dillenburg*, door GUIDO gebouwd, werd, onder zijn bestier, door den Heer VAN LIENDEN, in de *Betuwe* afgebrand. Zijne magt te gering zijnde, om dat kwaad te straffen, moest hij den Graaf van *Holland* daar toe omkoopen; die dan ook, door JAN VAN ARKEL, het Kasteel *Lienden* en het Stedeke *Bommel*, in het Jaar 1318, in de assche leide. Dit gebeurde in 't Jaar na dat FREDRIK DE II aan de Bisschoppelijke waardigheid gekoomen was. Ter meerdere verzwaaring van de elenden van het *Stigt*, braken, in den zomer van het Jaar 1322, de *Rhijndijken* door; tot groot jammer van menschen en beesten.

De Schrijver en Aantekenaar van en op het *Batavia Sacra*, zeggen van hem: „ dat hij zig te *Rome* had laaten wijden, en „ dat hij daar door het Bisdom, dat te vooren tamelijk rijk

„ was, met zwaare schulden beladen had. Want (volgt al-
„ daar) de Schrijvers, die toen geleeft hebben, getuigen een-
„ paarig, dat die tijden zeer bedorven waren, en dat de gie-
„ righeid en geldzugt haare personaadje en lustig den rol
„ speelden. En om dat hij zeer verpligt was aan de *Hollan-
„ ders*, heeft hij zig doorgaans bediend van Raadsluiden, die
„ hem door den Graaf werden gesteld, en doen en laaten bij
„ hem waren, zodanig dat hij niets buiten hem dorst verrig-
„ ten, uitwijzens een acte van het Jaar 1320, staande in de
„ *Analecta* van MATTHEUS."

Verder vind men aangetekend, dat FREDRIK VAN SYRIK, op den 20 Julij, van het Jaar 1322, bij *Horst* overleeden is. Zijne ordonnantien, van een vrij ernstigen en scherpen inhoud, vind men in het gemelde *Batavia Sacra*. De grondvesting van den *St. Martins*, of *Doms Toren* is geduurende zijne korte Regeering geschied, en, naderhand, bij tusschenpoozingen, de opbouw voltrokken. Dit blijkt uit eenen langwerpigen vierkanten steen, tegen den Westkant des Torens, waarop men leesbaar en op een bekwaamen afstand voor 't bereik van 't gezigt, de volgende regels vind:

In 't Jaar MCCCXX *en een*
Lei men van mij den eersten steen:
Daar na als men schreef MCCC *tweeëntagtig*
Doe was ik volmaakt, zo men ziet waarachtig.

CORTGEEN, *Utrechts Chronijkje*; VELDENAAR; VOSSIUS, *Jaarboeken*, pag. 328. enz.

FREDRIK DE III, VAN BLANKENHEIM, zoon van den Graave van *Blankenheim*, de eenenvijftigste in den rang der *Utrechtsche* Bisschoppen. Na dat zijn voorzaat, FLORIS VAN WEVELINKHOVEN, overleeden was, kwamen ALBERT van *Beijeren*, Graaf van *Holland*, en Hertog WILLEM van *Gulik* en *Gelder*, en Graaf van *Zutphen*, binnen *Utrecht*, terwijl de Capittels vergaderd waren; Hertog ALBERT verzogt, dat ROGIER VAN BRONKHORST, en Hertog WILLEM, dat FREDRIK VAN BLANKEN-

HEIM,

laine, toen Bisschop van *Straatsburg*, als Bisschop van *Utrecht* mogt verkooren worden. De Capittelheeren baden de beide Vorsten, zig te willen vereenigen, en te gader één persoon voorstellen; doch vrugteloos: elk bleef voor zijnen man ijveren; waar uit groote tweedragt outstond.

De meeste Heeren verkoozen, ter gunste van den Hertog, FREDRIK; de andere, 27 in getal, verklaarden zig voor RO- GIER VAN BRONKHORST, toen Thesaurier van de Kerke van *Keulen*. Straks zond ieder partij Gezanten naar *Rome*, om de goedkeuring van den Paus te vraagen. BONIFACIUS DE IX wees, in het Jaar 1393, het Bisdom toe aan FREDRIK, die de meeste stemmen had, en voor een wijs en verstandig man te boek stond. Deeze, te *Utrecht* komende, werd op den Zetel geplaatst.

Van hem word getuigd, dat hij met geen minder grootmoedigheid dan bescheidenheid, met geen minder voorzigtigheid dan dapperheid, zonder eigenbaat, de zaaken van het Bisdom bestierde. Heer JAN VAN RAASVELD, Ridder en Ingezeeten van het Bisdom *Munster*, verstoutte zig om die van 't *Sticht* grooten overlast en schade aan te doen. Dus trok FREDRIK op tegen Heer JAN en zijnen vader, deed een inval in het *Stift Munster*, verbrandde *Oostdorp*, een eigen goed van RITTER VAN RAASVELD, en schonk al wat dien Heer toebehoorde zijnen soldaaten tot buit, waarop hij naar *Utrecht* te rug trok. Uit oude brieven en charters ontdekte hij, dat *Drenth*, met de Stad en 't Kasteel van *Koeverden*, aan het *Sticht* behoorde; dat deeze Heerlijkheden wel verpand waren geworden aan die geenen, die ze toen bezaten, doch onder voorwaarde, dat de Bisschoppen van *Utrecht* dezelve, ten allen tijde, weder zouden konnen lossen, met zodanige penningen als ze beleend waren. Hierom deed hij den bezitteren aanzeggen, dat hij tot de betaaling van die penningen gereed was, en de panden lossen wilde; doch de Kastelein van *Koeverden* weigerde die te ontvangen, en wilde van geen aflossing hooren. Met bijstand van Heere WILLEM van *Abcoude*, Heer van *Wijk bij Duurstede*; Heere JOHAN VAN BREDERODE; Heere HENRIK VAN VIANEN; Heere JAN RENESSE en andere, maakte Bisschop

FREDRIK zig hier op gereed, om hem, met magt van wapenen, tot de afloszing te noodzaaken.

Te zamen verscheenen zij, met een talrijk Leger, voor *Koeverden.* Daarentegen verklaarden GYSBERT VAN BRONKHORST, Heer van *Borkulo*, oudste zoon van den Heer van BATENBURG, en meer andere vrienden van den Kastelein, Bisschop FREDRIK den oorlog, in hoope dat hij, uit vreeze voor de gevolgen, het beleg van *Koeverden* zoude staaken; te meer, om dat zij een groot vertrouwen op den Hertog van *Gelder* stelden. Doch FREDRIK zette het beleg ernstig voort, en noodzaakte de belegerden, zig aan hem over te geeven. Aldus bragt hij *Drenth* en *Koeverden* wederom aan het Stigt van *Utrecht.* Naardien de Kastelein REINOUD te gelijk Landdrost van *Drenth* was, werden de voorwaarden dus bepaald. FREDRIK zou aan hem betaalen, in gereed geld, 12000 gouden schilden, en vijf Jaaren agter een, ieder Jaar, 600 schilden; REINOUD zou, daarenboven, behouden alle de goederen, hem van zijne ouders aangestorven, en niet tot *Koeverden* behoorende. Dit verdrag werd geslooten, den 14 Maij van het Jaar 1397.

Bisschop JAN VAN ARKEL, de vierde voorzaat van deezen FREDRIK, had nagelaaten een natuurlijken zoon, Ridder JAN VAN ARKEL genaamd. Deeze verzamelde, op zijn Huis *Rijnestein*, een groote menigte Krijgsknegten, van alle oorden bij een gebragt, waar mede hij een grooten stroop deed in het Land van Heer HENDRIK van *Vianen* en *Ameiden.* Deeze verzogt den Bisschop om hulpe; die ook spoedig optrok en Heer JAN, in zijn Kasteel, belegerde. Alle de Burgzaten, tot bijna 300 in getal, moesten zig aan den Bisschop gevangen geeven. Onder deeze bevonden zig de gemelde GYSBERT VAN BRONKHORST, GOVERT VAN ELDEREN en JAN VAN ARKEL. De Bisschop deed het Kasteel *Rijnestein* tot den grond toe afbreeken, eischte groot losgeld van de gevangenen, en deed hun zweeren, nimmer iets wederom tegen het *Stigt* te zullen onderneemen.

Daar na toonde hij aan die van *Groningen*, dat de Stad van dien naam voorheen mede aan het *Stigt*, en aan *St. Maar-*

Maartens Kerk behoord had; en eischte dus dezelve te rug. Hij geen antwoord tot zijn genoegen bekoomende, gordde het zwaard wederom aan, en trok, in het Jaar 1400, tegen hen op. Hier ondervond hij, in 't eerst, zo een magtigen tegenstand, dat hij het beleg moest opbreeken, doch maakte het hen vervolgens zo bang, dat ze in zijne handen moesten vallen, en genoodzaakt werden, een verdrag met hem aantegaan, en hem als Bisschop en Heer erkennen. In het Jaar 1405 bood Bisschop FREDRIK de hand aan WILLEM VAN BEIJEREN, Graave van *Holland*, in het bemagtigen van de Kasteelen *Gasperen*, *Hagestein* en *Everstein*. In het Jaar 1417 had hij mede deel in het verbrandden van *IJsselstein*. Niet minder was hij werkzaam in de verzoening tusschen JACOBA VAN BEIJEREN en haaren Oom JAN. Terwijl hij met den oorlog in *Holland* onledig was, zeiden hem Hertog REINOUD van *Gelder*, Hertog ADOLF VAN DEN BERGH, Heer DIRK VAN MEURS, Bisschop van *Keulen*, Graaf FREDRIK VAN MEURS, OTTO, Bisschop van *Trier*, de Bisschop van *Munster*, en Heer HUBERT VAN CUILENBORG, de vriendschap op. Zij belegerden *Amersfoort*; doch werden zo wel ontvangen, dat ze met schande moesten aftrekken. Daarentegen vielen de *Utrechtschen* in de *Veluwe*, roofden en brandden alles plat. De *Gelderschen*, die mede niet ledig zaten, stroopten in *Overijssel*; gesterkt door de Heeren VAN ABCOUDE, EGMOND en CUILENBORG, verbrandden zij *Lopik*, *Houten*, *Amerongen*, enz. Bisschop FREDRIK nam, inmiddels, *Wageningen* in. Kort daar op volgde de vrede, tusschen den Bisschop aan de eene, en *Holland* met *Gelderland* aan de andere zijde. Aanmerklijk is het dat het *Stigt van Utrecht* zo veele magtige vijanden te gelijker tijd konde wederstaan, onaangezien de duurte der eetwaaren in het Bisdom zo groot was, dat een mudde Tarwe vijf guldens, (een zeer hooge prijs in dien tijd) kostte; daarenboven woedde de pest zeer hevig: zo dat 'er ruim 1500 burgers, behalven de vrouwen en kinderen, door werden weg gerukt.

In het Jaar 1423, op den 9 October overleed Bisschop FREDRIK, in een hoogen ouderdom, op zijn Slot te *Vollen-*

hoe, na dat hij het Bisdom meer dan 30 Jaaren losselijk bestierd had. Zijn lijk werd naar *Utrecht* gevoerd, en in de *Domkerk*, aan de zuidzijde van het Choor, onder eene fraaie Tombe, begraaven.

FREDRIK DE IV van dien naam, en in rang de 56ste Bisschop van *Utrecht*, volgde, in het Jaar 1496, op DAVID VAN BOURGONDIEN. Hij was een zusters zoon van den Markgraave FREDRIK VAN BADEN. Met eenpaarigheid van stemmen verkooren zijnde, werd hij door den Prins bevestigd. Al in den aanvang zijner Regeeringe moest hij oorlog voeren tegen de *Groote Gaarde*; dat is, tegen den afgedankten hoop Krijgsvolk, die voortijds had gediend onder Hertog ALBERT VAN SAXEN, eerst Gouverneur en daar na Heer en Bederver van *Friesland*. Zij waren meer dan 400 man sterk, en rigten, om en bij *Deventer*, groote verwoestingen aan. Doch de Bisschop, geholpen door de *Gelderschen*, versloeg hun. De Hertog van *Kleef*, terwijl MAXIMILIAAN, onder DAVID VAN BOURGONDIEN, *Utrecht* hield belegerd, had aan de Stad een groote somme gelds opgeschooten, welke hij niet te rug kon bekoomen. Dit verbitterde hem zodanig, dat hij de nog overgebleeven *Groote Gaarde*, van nieuws, in het *Stigt* zond, alwaar deeze woeste hoop gruwelijk huis hield. Doch de Bisschop wist hen zo wel te onthaalen, dat zij naar *Kleef* togen, en aldaar wraak namen over het geene hun te *Utrecht* ontmoet was; waarop de vrede tusschen deeze twistende partijen volgde.

In het Jaar 1503 kwamen de *Gelderschen*, na dat zij *Hilversum* in brand gestooken hadden, naar de *Bild*, digt bij *Utrecht*. Aldaar lag de de Hertog, met bijna 2000 *Gelderschen*, die met sommige burgers een heimelijk verraad gesmeed hadden, om met een deel Turfschepen, opgepropt met volk, de Stad in te vaaren; doch het verraad werd ontdekt, en de schuldigen namen de vlugt. Van deezen FREDRIK VAN BADEN word getuigd, dat hij veel bekwaamer was om de wapenen dan om Godgeleerde boeken te behandelen; dat hij zig in veele zaaken stak, daar hij buiten had

kon-

[illegible]men blijven: waar door hij groote schulden maakte, en genoodzaakt werd, veele Heerlijkheden te verpanden. Hij verleed in het Jaar 1516.

Zie O. H. Kronijk; Geldersche Geschiedenissen en Batavia Sacra.

FREDRIK SCHENK VAN TAUTENBURG, de 61ste en te gelijk de laatste Bisschop van *Utrecht;* werd, na JURIAAN VAN EGMOND, in het Jaar 1560, verkooren. Doch vermids hij, wegens de verandering, in den Godsdienst des Gewests voorgevallen, het dadelijk bezit van het Bisdom niet mogt behouden, bleef hij titulair Bisschop, en werd daar na President van het Kamergeregt te *Spiers.* Hij was een geleerd en kloekmoedig man, maar, zo als sommigen hem nagaven, ongemeen gierig. De beeldstorming viel voor ten zijnen tijde. Uit zijne nagelaatene goederen, in het *Stigt van Utrecht*, zijn, in het Jaar 1583, de Bisschops Proven gefundeert. Eenige daar van werden gegeeven aan vrouwspersoonen, door hem misbruikt. In het Request van de Gedeputeerden der vijf Godshuizen te *Utrecht*, tot het sterfhuis des Aardsbisschops FREDRIK DEN V van die naam, den H. H. Staaten des Lands van *Utrecht* aangeboden, zeggen zij uitdrukkelijk.

„ Daarenboven alzo zijne genade Bisschop FREDRIK, bij „ zekere vrouwspersoonen, kinderen verwekt had, die, van „ haare eere ontzet, daar voor nooit eenige reparatie gehad „ hadden, en dat eenige van die in groote krankte leggen, „ en andere met arbeiden, andere ook grootelijks gedebilleert zijn, dat het haar niet mooglijk is, langer de kost te „ winnen; ende dat in consideratie van 't gunt voorsz. is, „ dezelve persoonen behoorlijke alimentatie verstrekt moest „ worden, principalijk mede, alzo het een schande zou wezen, dat de voorsz. persoonen, die bij het leven van zijne „ genade onderhoud gedaan is, na zijn afllijvigheid gebrek „ zouden lijden: zo hebben de voorsz. suppliaanten, met

„ de

„ de voorsz. vrouwspersoonen geaccordeerd en dezelve ge-
„ gestaan 2088 guldens, om dezelve aan lijfrenten te leg-
„ gen; enz."

In de lijst der gedachte Proven, door de Heeren Staten geapprobeerd, staat deeze post „ Sondags aan eene schamele „ oude vrouwe, die zijne genade van haare eere berooft „ had. 7 stuivers en 8 penningen." En in de rekening van ANTONS WESTERHORN uit den *Engh*, en JAN GERRITSZ van *Reumpst*, als Dispenseurs deezer Proven. „ IDA CLAAS, die „ zijn Ed. vriendschap gedaan had, alle Zondagen 7 stuivers „ 8 penningen." Men vind op die lijst nog meer dergelijke posten. Deeze IDA CLAAS in het Jaar 1588 gestorven zijnde, verzogten der arme noodhulp binnen *Utrecht*, „ dat haare „ Prove 7 stuivers 8 penningen 's weeks, als te veel voor één „ persoon, mogt gebragt worden op drie persoonen." Dan dit, werd door de Staaten afgeslaagen, zij wilden dat het zou blijven aan één vrouwspersoon, en begunstigden daar mede zekere ANNA JANS, in de *Ambachtstraat.*

Die van *Utrecht*, geen geld meer hebbende, om de moedwillige soldaaten, die in en om de Stad lagen, te betaalen, en vreezende voor plonderinge, daar zig al voorbeelden van opdeeden, zonden de Staaten eenige Geestelijken en Edelen, uit den Provintiaalen Raad, aan FREDRIK, als wel weetende dat hij gelds genoeg onder zig had, om hem te verzoeken, dat hij, tot voorkooming van 's Lands bederf, de Staaten geliefde bij te staan met een leening van 40.000 of 50,000 guldens, waar voor zij hem goede brieven van verzekering wilden geeven. Op den 14 November van het Jaar 1576, kwamen de Gelastigden bij hem.

Onder dezelve was, van wegen de Geestelijkheid, ANTONIUS VAN GALAMA, Proost van *Noordhuizen*, en Kannunik ten *Dom.* Met alle heuschheid droegen zij hem den nood der Staaten voor; maar het was eenen doove gepredikt: hij zeide, hun niet te konnen helpen. Zij bragten hem onder 't oog, dat hij, in de plondering niet meer verschoond zou worden, dan anderen; doch dit was insgelijks vrugteloos. Hierop verklaarden zij, indien hij niet goedwillig de Staaten bijstond, met geweld de gevraagde somme van hem te zullen leenen.

Vreemd klonk hem dit in de ooren. Hij dreigde in toorn, en waarschuwde hen, zij moesten toezien wat zij deeden; 'er nevens voegende over dit geweld aan den Prins en aan den Koning van *Spanje* te zullen klaagen. Dit niettegenstaande, deeden de Heeren Gedeputeerden, door een Smid, een koffer openen, daar zij al het geld uitnamen; doende het, door VAN LAMSWEERDEN, Secretaris der Staaten, opschrijven. De somme, die zij 'er in vonden, bedroeg 41879 guldens, 18 stuivers en 8 penningen. FREDRIK, ziende het niet te kunnen beletten, liet hem begaan, en gebood, onder het geldtellen, zijnen Kapellaanen, *de Heeren met een stoop wijn te verfrisschen.* De somme opgemaakt zijnde, gaven zij hem daar van de volgende Acte: „ Dat zij, tot betaaling van der soldaaten „ leeninge en andere noodzaaklijkheden, waar in zij, door „ deezen gevaarlijken tijd, gebragt waren, van zijn Eerwaar„ digheid geligt hadden, en LOEF VAN DER HAAR, Kameraar „ der Staaten, hadden doen mede neemen de gedachte som„ me, waar van de rente zoude gegeeven worden tot den „ penning zestien, en zo haast weder opgebragt als het den „ Staaten mooglijk zijn zoude. Terwijl het geld in zakken weg gedraagen werd, zou hij gezegd hebben: *Daar gaan zij met den drek heenen; maar den gouden berg hebben zij nog niet aangeraakt.* Met vrugt, nogthans, bedienden zig de Staaten van dien drek, om zig uit de tegenwoordige zwaarigheid te redden. Doch de nood zig op nieuws doende gevoelen, leenden zij thans van hem zijn zilverwerk, 20,000 guldens waardig, 't welk zij verpandden om zig van de penningen te bedienen.

Bisschop SCHENK was afkomstig uit het Geslachte der Baronnen van TAUTENBERG. Hij overleed in het Jaar 1580, laatende eenige Schriften na.

Die een omstandiger berigt wegens hem begeert, leeze het geene van hem gezegd word, in het begin van het Derde Deel van het *Batavia Sacra.*

FREDRIK HENDRIK, een Schans, aangelegd in het 1637, na de verovering van *'s Hertogenbosch*, en dus ter eere van den overwinnaar genaamd. Zij legt bij den ingang der haven, aan

aan 't Noordwesteinde der Stad. Zij diende zo wel ter versterking van de Stad, als ter beteugelinge van de burgers, op welke men zig nog niet genoeg verlaaten kon. Ook draagt zij den naam van de *Bril*, of *Paapen Bril*. Een andere Schans van dien naam ligt aan den Westelijken oever van *Lillo*, nabij *Zandvliet*, zijnde een vierhoek; welker kleine bezetting, die door een Plaats-Majoor plagt gekommandeerd te worden, mede aan *Lillo* onderworpen is. Deeze en de Kruisschans werden, in 't Jaar 1747, door de *Franschen* bemagtigd.

Fredewalda. Aldus vind men dien naam gespeld, in 't Perkamentenboek van *Utrecht*; de Prelaten van *Werum* waren gewoon te schrijven *Frodowalda* en *Froda Silva*. Dit *Fredewalda* is een Landstreek van negen Kerken, leggende op een zandigen grond, zo als Emo zegt. Het is een gedeelte van het *Westerkwartier*, 't welk een derde gedeelte uitmaakt, van de *Groninger Ommelanden*; hebbende tot grenspaalen, in het Oosten, een Riviertje, het welk heden boven aan het *Peiserdiep*, beneden het *Aduarderdiep* genaamd werd; in het Westen grenst het aan het bovenste gedeelte van de *Lauwers*; in het Noorden aan *Langerwald*; ten Zuiden word het, door de Kleilanden, van *Drenth* afgescheiden.

Men noemt dit zoort van driftigen grond, in de Landtaal, *Veen*, waar op, na langen tijd bloot geleegen te hebben, gras wast; als ook struiken en heesters, die nu en dan zinken en verrotten, terwijl 'er telkens nieuwe aanwassen, waar van het zelve een geduurig verborgen voedzel heeft, zeer veel gelijkende naar verrot hout, het water, dat 'er op staan blijft, als een spons inzuigende. Na dat het water, door gemaakte waterleidingen, afgetapt is, worden 'er, met de spade, vierkante of langwerpige brokken afgestooken, die door de zon en wind hard gedroogd zijnde, het brandhout in deugd niets toegeeven, en den naam van *torven* of *turven* draagen, gemaakt van een broekachtigen grond, in tegenoverstelling van die op een moerassigen grond gestooken werden.

Alting, *Not. Germ. Inf.* p. 11, fol. 59.

Fri-

FRESIA, FRESIONES. De volken, die ten tijde als de Roomsche heerschappij, in deeze Gewesten, plaats had, Friezen Frisii) genoemd wierden, hebben naderhand van hen, die barbaarsch Latijn schreeven, Fresones beginnen genaamd te worden, ook wel Phrysones, Phresii, Frigiones Fresonia, Fresienses, en met nog meer andere wanschikkelijker namen.

Insgelijks heeft men hun Land, verkeerdelijk, Fresia genoemd. 't Kan zijn, dat de uitspraak der Friezen, waar door zij, die tusschen het Flie en de Lauwers woonden, de lange of dubbelde E als een I plagten uittespreeken, tot deeze veranderde benaaming aanleiding heeft gegeeven. De Engelschen hebben dit van hun overgenoomen en tot heden toe behouden. Maar na dat de Landbevolkers, uit het Overrhijnsche Frankenland (Francia) getrokken zijnde (bij wien, gelijk uit veele bewijzen blijkt, zig niet lang daar na een gedeelte Bataviers en Taxanders, onder een eendragtig verbond, vervoegd hebben) een afzonderlijk Gemeenebest op zig zelven hadden opgerigt, is de naam van Fresonen (Friezen) doorgebrooken bij alle de volken, die tusschen de Schelde en de Elve zig uitstrekten tot aan de Noordzee: zo dat hun oud Vaderland, het welk een tijd lang, den naam van Frankenland (Francia) gedraagen had, naderhand Friesland (Fresia) genoemd is, na dat zij de Saxen in hunnen Staat mede aangenomen hadden; van welke de Chauken wel eer het grootste gedeelte uitmaakten, en wel aleer deeze Landbevolkers van het Keizerrijk ontslagen, en in vrijheid gesteld waren, die na alleen den naam van Franken behouden hebben. Dat nu de eerste Franken, Overrhijnsche volken waren, is uit de Romeinsche Gedenkschriften genoeg bekend, en voornamelijk uit de Reiskaart van PEUTINGER, en uit VOPISCUS, daar hij verhaalt, dat Keizer PROBUS de Franken, uit hunne woonplaatzen, over den Rhijn en de Elve, verdreeven heeft; dat de zelve naderhand vermeerderd zijn door de Bataviers en Taxanders, die zig bij hen gevoegd hebben, waarschijnlijk vrijwillig, om dat zij mede gerekend worden onder de Frankische Inboorlingen, en niet als Landbevolkers, afgezonden volken, welke zij overheerd hadden. SIDONIUS, Bisschop van Clermont, in een zeker vers aan CONSENTIUS, geeft hier van geen dui-

duister bewijs; stellende het uiterste der *Franken* naar het Westen, tusschen de *Schelde* en de *Waal*: aan het Oosten, tusschen de *Wezer* en de *Elve*; het binnenste tusschen de *Waal* en de *Wezer*. Na dat nu de *Saxen* zig onder hen hadden neer gezet, zijn de volken deezer Landstreeken, oo verschillig, nu eens *Friezen* (*Fresiones*), dan wederom *Saxen* (*Saxones*) genaamd: gelijk zulks genoegzaam blijkbaar is, uit het overtrekken dier Natien naar *Britannie*, onder hunne Veldheeren ENGESTUS en HORSA, 't geen de beroemde CAMEDEN gist geschied te zijn in het Jaar na CHRISTUS geboorte 428, als TAURUS en FELIX Burgemeesters waren; schoon BEDA dit stelt onder de Regeering van Keizer MARCIANUS. De grenzen dier Landstreeken heeft MELIS STOKE, in zijn *Rijmchronijk*, zeer juist bepaald, in DIRK DEN II.

Het is niet naauwkeurig te bepaalen, tot wat tijd toe de *Friezen* zig binnen de grenzen gehouden hebben. Intusschen is het zeker, dat de naam der *Friezen*, zig eenigen tijd over de *Schelde*, tot in het Land der *Morinen*, dat is, *Vlaanderen*, heeft uitgestrekt; gelijk zulks blijkt uit AUDOENUS, een Schrijver van de zevende eeuw, die de *Friezen* tegen over *Antwerpen* plaatst: en ook uit eene oude aantekening, waar in *Oostende* een Steedje van *Friesland* genaamd werd. Behalven dit is het blijkbaar, dat het strand, langs de *Vlaamsche* kusten, ook onder den naam van het *Saxische* strand begreepen word. Dan dit is ontstaan uit de heerschzugt der Vorsten, die tot hun bederf geweest is, en die men tellen moet onder de oorzaaken, dat die heerschappij der *Friezen* aan den Westkant der *Franken* verminderd is; aan welke kusten men gelooft, volgens 't verhaal van AUDOENUS, dat KAREL DE GROOTE een derde gedeelte van de binnenste overwonnen *Saxen* naderhand heeft overgebragt. Niet minder zeker is het, dat de grenzen ook Oostwaarts zijn uitgebreid; doch niet door de wapenen, maar vermids, uit *Friesland*, volk derwaarts, gezonden werd, om zig neer te zetten in de ledige woonplaatzen der *Angel-Saxen*, die wel eer hunne makkers geweest waren, in den togt naar *Britannie*, en, gelijk men mag onderstellen, eindelijk allen derwaarts zijn overgegaan. Immers bij den *Eiderstroom* (*Egidora*) is de

naam

naam van *Strant-Friezen* nog ten huidigen dagen overig. KAREL DE GROOTE, de *Friesche* Koningen verdelgd hebbende, en te vrede zijnde met eenige gehoorzaamheid, hoe klein die ook ware, heeft den *Friezen*, die door zijnen vader hard behandeld waren, door een openbaar Raadsbesluit, dat nog in wezen is, en van AMOINIUS niet onduister word aangehaald, de vrijheid weder gegeeven. Ook heeft hij hun rechtsgebied bepaald, waarin de aloude gewoonten des volks, in eene voegzaame orde gebragt zijnde, als wetten zouden stand grijpen. Tot landpaalen stelde hij, naar het Westen, de *Sincfala* of *Schelde*, die door de *Suine* in de *Noordzee* valt; zo als uit MELIS STOKE te zien is. De Oostlijke grensscheiding was de *Vuisura* of *Weser*; zo dat hij het onderscheid tusschen de *Saxen* en *Friezen* op nieuw schijnt bevestigd te hebben, met de verdeeling van het Land der *Chauken* onder hun beiden. *Friesland* werd toen gescheiden in twee hoofddeelen; *West-Friesland*, en het *Cisfli*, of het *Overfliesche*, zo als het in de oude *Friesche* wetten genaamd werd, en door den Eerw. BEDA het naast gelegene *West-*, en het verder gelegen *Oost-Friesland* genaamd word. In deeze oude wetten der *Friezen* nu worden de *West-Friezen*, *Fresiones Occidentales* genaamd, die tusschen het *Flie* en de *Schelde* woonden; dat is, tusschen die twee gaten, die PLINIUS *Flevi* en *Scaldi* noemt. Bij gevolge zijn *Oost-Friezen* alle die geenen, die zig van 't *Flie* uitstrekken tot aan de *Weser*, die dan wederom verdeeld worden door de *Laubach* of *Laubeke*, ten tijde van MELIS STOKE, bekend bij den naam de *Laveke*, en nu de naam van de *Lauwers* draagende.

Maar na dat 'er hooge Vierschaaren, door geheel *Friesland*, waren aangesteld, op welke men zig van de lagere regtbanken kon beroepen, heeft zig allengskens eene magt begignen te verheffen, die voor de vrijheid zwaar en nadeelig was. In den aanvang zonden de Keizers, uit hun gevolg en van hun Hof, buitengewoone regters, dewijl de menigte der appellen zulks vereischten, om het hoogste Gerecht te houden, het welk nog heden bij die van *Silowaard*, liggende onder de Stad *Groningen*, *Hoveding* genaamd word, in onderscheiding van *Springding*, of het voorafgegaane volksge-

ding. En dit is zeer nadrukkelijk, dewijl men te pleiten had voor een Hoveling, in de Landstaale *Hovetman* geheeten, ('t welk nu nog de naam is der Opperrechters, tusschen de *Eem* en *Lauwers*), die elders Graaf genaamd word; om het uitgraaven of doorzoeken van geheime zaaken; en in 't Latijn *Comes*, (dat is *Medgezel*) om dat hij van 't gezelschap of gevolg des Keizers was. Om deeze reden heeft men het Rechtsgebied, zo verre het voor ieder bepaald was, in 't *Duitsch* een Graaffchap, en in 't Latijn *Comitatus* genaamd. Maar lang daar na begon men, aan zulke Graaven, in het naast geleegen *Friesland*, eene magt *ad vitam*, of voor al hun leeven, op te draagen; welke magt op hunne Erfgenaamen overging, met aanzienlijke goederen, die zij, als *vasfallen* of *leenmannen* des Keizers, bezaten. Wanneer zij nu verscheidene Landen verkreegen hadden, matigden zij zig het regt van Vorst of Landsheer aan, waar door de vrijheid der anders onafhanglijke *Friezen* niet weinig gefnuikt werd. Op deeze wijze nu is van de *Friezen* afgescheurd dat gedeelte van het naast gelegene *Friesland* (*Citerior*) 't welk ligt tusschen de *Schelde* en de Beek *Kinheim*, na bij *Alkmaar*. Inmiddels hebben de overigen hunne aloude vrijheid, hoewel meenigmaal belaagd, aangevallen en verkort door de *Noormannen*, Bisschoppen, de Vorsten van *Lotharingen*, van *Saxen*, de Graaven van *Holland* en anderen, niet zonder veele bloedstorting, zo van hun zelven, als van hunne vijanden, mannelijk verdedigd; ten minsten zo lang de beldhaftige dapperheid van het *Duitsche Keizerrijk*, onder de *Zwabische* oppermagt, heeft stand gehouden en de meesten nog veel langer.

Hier uit is ontstond eene nieuwe verdeeling tusschen *Nieuw* en *Erflijk Friesland*; waar van het eerste, door de twee gebroeders, LUDOVICUS GERMANICUS en CAROLUS CALVUS, volgens het getuigenis van AUSONIUS, wederom in drie stukken verdeeld zijnde, na de derde eeuw, den naam van *Friesland* met dien van *Holland* en *Zeeland* verwisseld heeft. Het tweede heeft den ouden naam behouden, en is naderhand onderscheiden in zeven Landschappen, door even zo veele havens en stroomen van elkander verdeeld; die men, in 't al-

ge-

gemeen, de VII *Zeelanden*, als of men zeide de zeven Landen aan Zee geleegen, genoemd heeft. EMO noemt ze de VII Hofsteden, aan Zee geleegen: ook de Zeeplaatzen van *Friesland;* zo dat de verdeeling in *Friezen* en *Saxen*, die KAREL DE GROOTE gemaakt had, niet langer is opgevolgd geworden. Het eerste *Zeeland* strekte zig uit, van den stroom *Kinhem* of het gat bij *Petten*, tot aan het *Flie*, zijnde het Oostelijke gat van den *Rhijn;* het welk, naar zijne gelegenheid, en om dat het een gedeelte is van het oude Westelijke *Friesland*, nog heden dien naam draagt. Het tweede is tusschen het *Flie* en de *Lauwer* of *Marnamaansche* haven; 't welk voorheen, van de *Hollanders*, *Oost-Friesland*, en hedendaags bepaaldelijk *Friesland* genaamd word, en verdeeld is in drie Kwartieren of Graafschappen. Het derde is tusschen de *Lauwer* en de *Eems*, 't welk gemeenlijk, naar de Stad *Groningen*, alleen *Groningerland* genaamd word; doch MENCO noemt het, in tegenoverstelling van de Landen, die rondom de Stad leggen, *Circaria*, in de oude Landtaal, de *Omlanden* van *Groningen*. ABRAHAM BREMENSIS noemt ze, naar het beroemdste deel, het grootste Graafschap van *Fivelgoe*. Deeze drie eerste deelen behooren hedendaags onder de VII vereenigde *Nederlanden:* de overige staan onder het *Duitsche* Rijk. Het vierde, tusschen de *Eems* en de haven of bogt van de *Jade*, dat wel *Eemsterland*, *Amisiana Emesgoe* genaamd wierd, heeft nu den naam van *Oostfriesland*. In de drie eerste deelen nu is de naam der *Friezen* nog in weezen, nevens hunne oude vrijheid; mids ontslagen van het overheerschend gezag des Stadhouder, en dat van dwinglandische Aristocraten; mids men wel in 't oog houde dat *West-Friesland* thans onder *Holland* behoort, en de Oosterlijk leggende over den *Eems*, tot nadeel van hunne vrijheid, eenen Vorst hebben aangenoomen. Het vijfde *Zeeland*, legt tusschen de *Jade* en de *Wezer*, dat het *Overjadaansche* word genaamd, wiens vrijheid, zedert dien tijd, ten gronde gegaan is, gelijk ook die van de volgende. Het zesde, tusschen de *Wezer* en de *Elve*. Het zevende, tusschen de *Elve* en den *Eider*, en een weinig verder, daar de naam van *Strand-Friezen* nog in gebruik is. De verdeeling, die men

 vind

welke in de gemeene Friesche taal, is veel jonger dan de tijden, die wij thans beschouwen, en komt dus nader te pas.

Ten aanzien van den Godsdienst, is 'er nog een andere verdeeling ontstaan, volgens het verhaal van BEKA en HEDA, waar door Friesland verdeeld is, in 't Utrechtsche en Munstersche: want die tusschen de Lauwer en de Jade, langs het strand der Zee en de oevers der Zee woonden, werden Friezen (Fresones) van het Stift Munster genaamd; doch die het naaste aan deeze Westwaard en Zuidwaard lagen, Friezen van het Sticht van Utrecht; die Oostwaards aanwoonden, behoorden tot het Bisdom Bremen, doch wierden men niet meer onder de Friezen gerekend. In deeze VII Eeuwen ziet men Friesland, van de Schelde tot aan den Lier toe, en in de Kaart van den Heer ALTING, met het opschrift Fresia Universa afgeteekend.

ALTING, *Not. Germ. Inf.* p. II. fol. 59. *Historia Eccl.* Lib. 1, cap. 5. MELIS STOKE, in de *Inleiding*. MEIJER, *Annal. de France, ad an* 804. *'t Leven van Ludgerus. Vita Willebrandi.*

FRESIN, (KAREL, *Heer van Gaveren*) was, in het Jaar 1577, met en benevens den Hertog VAN AARSCHOT, gemagtigd en naar *Antwerpen* gezonden, om den Aartshertog MATTHIAS, tegen den zin van anderen, de punten voorteleggen, waarop hij tot algemeene Landvoogd zou worden aangenomen, en die daarop, kort daar na, den eed te *Brussel* deed. FRESIN vertrok, nevens anderen, in het volgende Jaar, naar *St. Guilain*, om met de Afgevaardigden van ANJOU te handelen; dan men sprak aldaar weinig van voorwaarden. Alleenlijk werd 'er met algemeene woorden gezegd, dat de Hertog in de *Nederlanden* koomende, met genegenheid ontvangen zoude worden. De Heer VAN GAVEREN die altoos sterk de partij van den Hertog VAN AARSCHOT had aangekleefd, deelde ook, in het Jaar 1579, in zijn ongeval, toen de Geestelijkheid, te *Antwerpen*, door de burgers ter Stad was uitgeleid.

leid. Men ontdekte, bij die gelegenheid, dat FRESIN te *Antwerpen* woonde; dat hij aldaar met eenige Edelen uit *Henegouwen* heimelijk verstand gehouden, en beloofd had, den Koning binnen *Antwerpen* heimelijk dienst te zullen doen. Hij werd terstond gevat, en naar het Slot van *Breda* gevoerd, alwaar hij twee Jaaren gevangen bleef. Terwijl hij aldaar zat, had hij, in het Jaar 1581, zig weeten intedringen in de gunst der soldaaten, en eenigen, op hoop van groote beloften, te verleiden ten voordeele van PARMA. Deeze, door hem hier van verwittigd, maakte zig bij verrasfing meester van *Breda*; raadende FRESIN den soldaaten, bij verdrag het Kasteel mede overtegeeven: zo als ook gefchiedde. Zeker zal hij rijkelijk daar voor beloond zijn geworden, fchoon men niets daar van vind aangetekend.

Zie *Vaderl. Historie*, VII Deel, bl. 181, 199, 288, 379.

FRIENS, een der agt Dorpen van de *Friefche* Grietenij *Idaarderadeel*, in het Kwartier van *Oostergoo*, zijnde een tweede combinatie van *Idaard* of *IJdaard*, liggende 3 quart uur van daar ten Zuiden: het heeft 13 ftemmen. In het Zuidoostelijk gedeelte van dit Dorp, legt de Adelijke Staate van *Beslinga*; welke Staate, in het Jaar 1620, door wijlen Jonkheer ANDRIES VAN SYTZAMA en JOANNA VAN AEBNSMA, zijne huisvrouw, geheel herbouwd is. Deeze ANDRIES was de zoon van DOUWE VAN SYTZAMA, in leven Grietman van *Idaarderadeel*, en Medegedeputeerde Staat van *Friesland*. De Huisvrouw van deezen DOUWE VAN SYTZAMA, was JETSKE BESLINGA, eenige dogter en erfgenaame van Jonker ANDRIES VAN BESLINGA, en Juffer SYOUCK VAN JELGERAHUIS; welke JETSKE de laatfte van haar Geflacht was.

WINSEMIUS en BACHIENE.

FRIES, (DIRK DE) was, geduurende het Jaar 1572, Oud

Oud-Burgemeester te *Haarlem*, en liet zig, nevens Jonkhr CHRISTOFFEL VAN SCHAGEN, en den Pensionaris dier Sted ADRIAAN VAN ASSENDELFT, gebruiken, om wegens de overgave van *Haarlem*, te *Amsteldam*, met DON FREDRIK DE TOLEDO in onderhandeling te treden, en vier of vijf dagen uitstel te verzoeken. Doch RIPPERDA hier van kennis gekreegen hebbende, deed 'er de weet van aan de burgers, die met hun famen spanden om dit te verhinderen. ASSENDELFT en SCHAGEN te *Haarlem* te rug gekeerd, werden terstond gevangen, en naar *Delft* gezonden, alwaar de Prins ASSENDELFT deed onthoofden; SCHAGEN stierf in de gevangenis.

DE FRIES was in *Amsteldam* gebleeven, en schreef van daar nog een brief naar *Haarlem*, om de Regeering te beweegen, tot het verzoeken van genade en het uitdrijven der bezetting. Maar de brenger van zijnen brief werd met de koorde gestraft.

Zie *Vaderlandsche Historie*, VI Deel, bl. 411 en 412.

FRIESEN, FRIEZEN, of VRIESEN, met dien naam al ten tyde van den *Romeinschen* Historieschryver CORN. TACITUS, kort na CHRISTUS geboorte, bekend geweest, die ook al lang voor TACITUS aldaar gewoond hadden. Dat zy een Volk zyn afkomstig van de oude *Duitschen*, blykt genoeg uit hunne zeden en taal. Hunnen oorsprong van de *Indiaanen*, of *Persiaanen*, te willen ontleenen, is buiten 't spoor der verstandigen te loopen. Wanneer, en van wien *Friesland* allereerst aan den zeekant bewoond is geworden, is niet wel uit te vinden. Ondertusschen is dit gewis, dat zy al lang voor TACITUS, zo als gezegd is, daar gewoond hebben. SUFFRIDUS PETRI stelt, als zou hun oorsprong zyn uit SEM, Zoon van NOACH. De eerste stamvader der *Duitsche* Natie TUISTO, of TUISCON, zou uit het geslacht van MAGOG, Zoon van JAPHET, enz. zyn gesproten; liet na, of zou nagelaaten hebben, eenen Zoon MANUS, en die weêr drie Zoonen, stichters der *Duitsche* Natiën, INGAEVO, ISTAEVO, en HERMION: HERMION, Vader der volken in 't midden van *Duitschland*; INGAEVO, der Vol-

ken

ten, die 't geweſt van de *Eems* af tot de *Noordtzee* bewoonden; ISTAEVO, der Natiën die haar verblyf aan den *Rhijnſtroom* en verder namen, daar onder de *Vriezen* mede gerekent. Dat ze uit *Scandinavia*, of *Scadia*, mogten geſproten zyn; zie daar op na het geene alreeds gezegt is op FRESIA. Het zou veellicht ook konnen zyn, dat deeze ISTAEVO een nazaat van FRISO geweest ware; naar wien de *Frieſen* dien naam voeren: de tyd wanneer ze dien gekregen hebben, is onzeker. Belangende dan TUISTO, ſtamvader van de geheele *Duitſche* Natie, by gevolge ook der *Friſii* of *Frieſen*, daar van getuigt TACITUS in zynen tydt (kort na CHRISTUS geboorte) dat ze met oude gezangen hem, als eenen God uit de aarde geſproten, eerden. Ten tyde van JULIUS CAESAR (voor CHRISTUS geboorte) hebben de *Friezen* dit landt al bewoond. DRUSUS, ſtiefzoon van Keizer AUGUSTUS, liet van den *Rhijn* af tot in den *Yſel*, en naar den *Frieſchen* kant eene grift graaven, om den ſterken loop van den *Rhijn* wat te dwingen; hy bouwde daar met een eene Sterkte aan den mond van 't *Flie*: ook wierd den *Friezen* eene ſchattinge opgelegd. Vermits de *Friezen* nabuuren der *Saxen* waren, zyn zy onder de *Saxen*, en de *Saxen* onder de *Friezen* vermengd geworden, zoo dat *Frieslandt*, al voor het jaar 300, na CHRISTUS geboorte, onder *Saxen* begrepen is geweeſt. Toen de *Cauchi*, tuſſchen de *Eems* en *Weſer*, naar *Vrankrijk* getrokken waren, hebben de eigentlyke *Frieſen* den zeekant ingenomen, de *Saxiſche* de landtſtreeke naar boven. MELIS STOKE zegt in zyne Rymkronyk;

Die Neder-Saſſen heten nu Vrieſen.

Daar uit wordt beſloten, dat de *Saxen* en *Friezen*, eenerlei Volk waren, en van de zelfde afkomſt: zy voegen 'er by, dat SAXO ſtamvader der *Saxen*, een Broeder van FRISO geweest zoude zyn, maar zonder bewys; zie FRISO. Men merke ondertuſſchen aan, dat de naam van *Friezen* zich veel verder in oude tyden uitgeſtrekt heeft dan hedendaags. *Rhijnsburg*, dicht by *Leiden*, voert noch in 't Latyn den naam van *Munitiſſimum Friſiæ Caſtellum; het allerſterkſte Kaſteel van Frieslandt*. *Vlaardingen* zelfs word *Oppidum Friſiæ*, *eene*

Vriesche Stadt, geheten: zoo dat *Frieslandt*, *Hollandt* mede begreep, en *Hollandt* met dien naam (in 't jaar 860 nog niet bekent) een gedeelte van *Frieslandt* was. Zulks getuigt ook MELIS STOKE in zyne *Rymkronyk*, zingende,

Zyt des zeker ende gewes
Dat die Graefschap van Hollant es,
Een stic van Vrieslandt genomen.

CORNELIUS TACITUS verdeelt de *Frisii* in *Majores & minores*, *Grooter*, of *meerder*, en *Kleinder*, of *minder Friesen*, *groot* en *klein Frieslandt*. *Groot Frieslandt*, het eigentlyk zoo genaamde *Frieslandt*, *Embden* daar onder, t' zamen met *Groningen* en de *Ommelanden*, tot aan *d'Eems* toe; *Klein Frieslandt*, geheel *Hollandt*: hoewel eenigen 't maar neemen voor 't gedeelte van *Hollandt*, nu *West-Frieslandt* geheeten, bevattende *Enkhuizen*, *Hoorn*, *Alkmaar*, *Medenblik*, enz. Uit het geen nu verhaalt is komt het, dat men, in de oude *Histoniën*, van eenige daaden of voorvallen der *Friezen*, met onbepaalde aanwyzingen, leezende, dikmaals niet recht weet tot welke men het t' huis brengen moet: het zy tot de *Onst*, of de nu eigentlyk geheeten *Friezen*, het zy tot de *Hollandsche*- of *West-Friezen*; zoo wanneer de omstandigheden van stad, plaatze, of persoon, ons geen licht geeven. Deeze verwarringen geeven ons inzonderheit de *Latynsche* en *Fransche* Schryvers, de *Friezen*, *Saxen* noemende; en het geen eigentlyk tot de *Oude Friezen* behoort, onder den naam van *Saxen* opgeevende. Hoe de *Friezen* onder 't juk der *Romeinen* zyn geraakt, en zich daar van ontlast hebben, hunne uitstekende oorlogsdaaden; groot aanzien by andere volkeren; overgekome onheilen; oude Regeeringsform, schadelyke onrusten onder malkanderen; enz. kan hier alles in geen kort begrip vervat worden; iets echter hier van zal men vinden op FRIESLAND. Het was van oudts een strydtbaar Volk, en de Adel zeer tot den oorlog genegen. De Prins was gewoon den geenen, die zich, binnen of buiten 's landts, op eene uitstekende wyze gekweeten hadden, een paerdt en spies te vereeren. Om aan die eere deelachtig te mogen worden,

om-

ntzagen zy zich niet lyf en leven, in de uiterste gevaaren, e waagen; in tyd van Vrede binnen 's landts, trokken zy 'er buiten, en naar andere Gewesten, om zich daar in den oorlog e oeffenen. Zulke liefhebbers der vryheid warenze, dat zy het woord van *Frey* byna altyd in den mond hadden; gedurig moedigden zy den anderen daar mede aan, roepende malkanderen toe: *Wy zyn freye, wy zyn freye Friezen, die moeten wy zyn en blyven.* Daarom meenen ook eenigen, dat zy ter oorzaake van hunnen roep en veldtgeschrei, van *Frey zyn*, of *Frey te zyn*, den naam van *Friezen* bekomen zouden hebben: en aldus de naam van *Friezen* uit eene spreekwyze onder hen ontstaan zyn. Anderen zyn van gedachten, die wel wat koud, maar evenwel niet vreemd zyn, dat deze Natie dien naam van de *Romeinen* of anderen zouden konnen gekregen hebben, en het landt den naam van *Friesland*, om dat het Gewest, daar de *Friezen* in woonen, een *koude* en *vriesachtige* steeek is. MELIS STOKE zingt 'er in zyne Rymkronyk ook dus van:

Die Neder-Sassen heten nu Vriesen.
Dien name wan ic dat eerst vant
Kome, want het is een cout lant.

Zie ook verder iets van den naams oorsprong op FRISO. Waarom Hertog GEORG *van Saxen*, *Frieslandt*, *Frestlandt* noemt, zie op ALBERT, Hertog van *Saxen*. Der *Friezen* voornaamste afgoden waren MERKURIUS, MARS, en HERKULES, dan nog FOST, of FOSTA, en BADUHENNA, die zy een bosch toegeheiligd hadden, ook BADUHENNA genoemt, zie op BADUHENNA: aan MERKURIUS, anders WARNE, offerden zy op zommige plaatzen menschen. Het was hun toegelaaten wanneer zy eenige reden meenden te hebben, zich van hunne nieuwgebore kindertjens te mogen ontslaan, en die om 't leven te brengen, zoo lange zy noch niet genuttigt hadden; doch anders niet. Wanneer het voorviel dat zulk een kindt naar 't water, of eenig vat, om het 'er in te verdrinken, gedraagen wierd, en het gebeurde dat iemant, daar omtrent, het arme wigt een weinig honing, melk, of iet anders dat by

der hand was, in den mond ſtak, durfden zy 't geenzins doden. *Zy* zyn lang by het afgodiſch Heidendom gebleeven, niet alleen met eenen hardnekkigen tegenſtand, maar zelfs met vervolginge tegen 't Chriſtendom: eerſt kort na het jaar 700 begon men 'er het Chriſtendom te planten, doch in den aanvang, en noch al eenigen langen tyd daar na, met weinig vrucht. Elendig plagten de *Friezen* geplaagt te worden door de verwoeſtende invallen der *Noormannen* en *Deenen*. Wy hebben gezegt dat *Hollandt* (eer die naam noch bekent was) een gedeelte van *Frieslandt* was, en dat de ingezetenen eigentlyk *Friezen* genoemt wierden; maar zelfs ook naburige Volkeren, geene eigentlyke *Vriezen*, namen die benaaminge zeer geerne aan; 't zy dat deze Natië in een byzonder groot aanzien was, wegens haare ſtrydtbaarheit, 't zy om dat die naam genomen wierd voor *Vry*, of immers eenen zwier daar naar, en naar de behaaglyke gulde *Vryheit* hadde. Na dat de naam van *Hollandt* ter baane gekomen was, hebben de Schryvers den naam van *Hollandt* en *Frieslandt* dikmaals voor eenen en den zelfden genomen en geboekt; om dat, zegt S. VAN LEEUWEN, het grootſte deel van *Hollandt* het naaſte by *Frieslandt* legt, en ook den naam van *West Frieslandt* voert: ja by verſcheide oude Schryvers worden de eerſte Graven van *Hollandt*, Graven van *Frieslandt* geheeten. 't Geen 'er HUGO DE GROOT van ſchryft, dient hier met ſtilzwygen niet voorby gegaan: „ Van dezen tydt (van 't jaar 400) af tot op den „ tydt der Graven toe, dat is, byna of omtrent 500 jaren „ daar na, ontbreeken ons grootelyks de Hiſtoriën. In dien „ middeltydt hebben de *Saxen*, *Wilten*, *Slaven*, daar na de „ *Noormannen* en *Deenen*, met hunne roof- en plonderachtige „ invallen alles verwoeſt en vernielt; maar de *Bataviers*, „ hebben, door zich en het hunne te beſchermen, den naam „ der aloude dapperheit noch al vermaarder gemaakt. Dit „ laatſte is zeker, maar de reſt legt in diepe duiſterheit bedolven. Toen ter tydt begon ook de naam te veranderen: „ want de naam van *Batavia*, of *Batua*, binnen 't boven„ deel van het eilandt ingeſloten blyvende, heeft men de *Ba*„ *tauwers*, of *Bataviers*, die meer neêrwaarts woonden, „ *Friezen* beginnen te noemen. Het is ook niet te verwonderen;

ren; want, ten tyde van PLINIUS, wierd al een gedeelte der *Batavieren*, *mindere Friezen* en *Frisiabones*, gehee-
„ ten. Dat ook onder de lyfwachten der *Roomsche Keize-*
„ *ren* Frisiabonen zyn geweest, getuigen de oude Opschrif-
„ ten. Voorts hebben ze behaagen gehadt in den naam van
„ *Friezen*, 't zy omdat het in onze taal naar *Vryheit*
„ zweemt, 't zy omdat de *Friezen*, van ongenaakbaare
„ Meeren en Moerassen omringt, en daar door onverwinne-
„ lyk, alle de andere *Bataviers*, in 't open vlak veldt woo-
„ nende, en tegen de invallen der *Barbaaren* bloot leggen-
„ de, ten toevlucht gestrekt hebben. Immers dit is zeker,
„ dat de eerste Graven (toen den naam van *Hollandt* noch
„ niet door en weêr door bekent was) niet anders dan met
„ den naam van *Frieslandt* en *Friezen* genoemt en beschre-
„ ven wierden." Van de verdeelinge der *Friezen*, in *meer-dere* en *mindere*, als ook van de *Frisiabones*, oorsprongkelyk uit de *Friezen*, kan men de Schryvers nazien, die over TACITUS hunne verklaringen hebben uitgegeeven, inzonderheit op deeze woorden, *Majoribus minoribusque Frisiis*, de *Meerder* en *minder Friezen*. Daar uit blykt, dat al in dien tydt zoo wel de *groote* als *kleine*, de *mindere* als de *meer-dere*, den naam van *Frisii*, *Friezen*, gehadt hebben. De dragt en kleedinge der oude *Friezen* was, by winter en zomer, een beestenhuid om het lyf: maar, omtrent het jaar 1200, warenze beter opgeschikt, en heben in meenigte jaaren hunne dragt niet verandert. Zy droegen slechte hoozen, daar boven de kniën eenige gehakkelde koorden op genaait waren: deze gingen gemeenlyk opwaarts tot aan hunnen middel; waren zeer eng om de beenen; het wambais was kort, dat zy met groote zilvere, ook goude haaken, aan malkander vast maakten; over 't wambais en de hoozen, droegen zy eenen rok, komende byna aan de kniën, met wyde mouwen; vertoonende bykans het fatsoen van de tegenwoordige ryrokken. Voor de borst was een klein vierkant wolle lapjen met kleine vouwen t'zamengetrokken, dat zommigen met goude, andere met zilvere streepen deeden bezetten, naar ieders vermogen; hunne gordels waren gemeenlyk van zilver, zommige verguldt, grooter of kleinder, dikker of dunder, naar den staat

van

van perfoonen. Eenige droegen laage en uitgefneede fchoenen, met zyde banden om den voet t'zaamengebonden, andere hooge fchoenen, met eene fcherpte of fpits omgekromde tip, als de hedendaagfche fchaatzen. De hoeden, zoo van Edelen als onedelen, waren in 't gemeen laag en fchoon; van de Edelen, of vermogenden met zilvere, of vergulde haaken opgedaan: het gemeene volk gebruikte zyde linten of fnoeren. De Vrouwen droegen overrokken met diepe mouwen, van beneden tot boven toe gehecht, waar op uitgefneede bovenlyven, over al bezet met goude, zilvere, of vergulde fpangen, zommige rond, zommige vierkant; recht voor de borft haddenze eene vierkante plaat van verguld zilver, waar op eenige beeldtjens, of andere fraaijigheden, uitgefteeken waren; zommige hadden verheven werk, in de gedaante van eene roos. Haar hoofthulfel was zeldzaam; het ontbrak aan geene goude of zilvere verfierzelen. Het breeder bericht daar van, nevens de afbeeldingen, vindt men in P. WINSEMIUS met de befchryving daar van; ook by CHRIST. SCHOTANUS. Dat de *Friefche* Natie een magtig volk is geweeft, getuigen alle de van hen fpreekende Hiftoriën, en met grooten roem van hunne verrichtingen. Zy hebben veele bloedige oorlogen gevoerd tegens hunne nabuuren, en zonderlinge dingen tot voorftant van hunne vryheit gedaan, daar over zy altydt zeer jaloers zyn geweeft, de zelve boven hun leven fchattende. 't Is waar, dat het geluk hen niet altydt begunftigt heeft; zy hebben zomtydts al het juk der *Romeinen*, dan der *Franfchen*, ook der *Saxen* en *Burgundifchen*, &c. moeten draagen; maar altyd zynze 't weêr ontworfteld, en hebben zich in hunne vryheid herfteld. Hun ergfte was, dat ze dikmaals onder den anderen oneenig geworden zyn, en zich zelfs byna, door inwendige Factien, verdelgt zouden hebben; inzonderheit door die van de *Schieringers* en *Vetkopers*, alzoo bloedig en moorddadig als die der *Guelfen*, enz. in *Italiën*; der *Roode* en *Witte Roos* in *Engelandt*; der *Starren* in *Frankryk*; *Hoekfchen* in *Hollandt*; *Bronkhorften*, enz. in *Gelderlandt*. Onder de regeeringe van UBBO, derden Prins van *Vrieslandt*, omtrent 700 jaaren voor CHRISTUS geboorte, ftelt men eenen togt gefchied te zyn der *Cimbren*

(zoo

(zoo elendig door eenen watervloed geplaagd, dat ze zich genoodzaakt vonden te verkampen) door *Duitschlandt*, *Vrankryk*, en *Italiën*, daar ook veele *Vriezen* by geweest zyn; dat ze de *Romeinen* zonden aangegrepen, en d'eerstemaal den Veldtheer SILANUS uit zyn leger geslagen, daar na MANILIUS, en ten derden CAEPIO overwonnen hebben. Andere Schryvers stellen dien togt, of watervloed, vroeger; maar andere maken 'er meer togten van, waar van iets op FRIESLANDT en UBBO. De oude *Friesche* spraak, nog veelerwegen onder de boeren, gemeene lieden, als anderen gebruikelyk, is als eene spraake op zich zelve; met geene der andere taalen overeen komende, en voor hunne nabuuren, in de andere Provintiën, onverstaanbaar. SUFFRIDUS PETRI, die een gebooren *Fries* was, verhaalt dat hy in 't jaar 1547. te *Leuven* studeerende, met andere *Friezen* in *S. Barbara* Kerk, daar veel doorgangs is, op gezette tyden byeenkomsten hebbende, niemant van de andere Natien, wie zy ook waren, die door de Kerk gingen, of 'er in kwamen om hen te hooren, iets verstaan kon van 't geene zy zeiden. Omtrent het jaar 450 wierden de *Friezen*, nevens de *Anglen*, daar de *Vorst* van *Frieslandt* ook het gebied over hadde, van de *Brittanniers* (nu *Engelschen*) ter hulpe geroepen tegen de *Schotten* en *Picten*, die den *Brittannischen* Koning overvielen, en hem te magtig wierden. Zy kwamen aangevoert van HENGIST en HOSSA, zoonen van den Frieschen Koning UDOLF HARON; droegen zich zoo dapper tegen de *Schotten*, dat Koning VORTIGER van *Brittanniën* aan HENGIST een gedeelte van het landt *Kent* overgaf. Dat Gewest stont hem zoo wel aan, dat hy meer volk uit *Frieslandt* ontboodt, en VORTIGER van zynen Throon stiet. Toen noemde hy *Brittanniën*, *Engistlandt* naar zynen naam, of *Angellandt* naar *d'Anglen* die met hem opgetrokken waren, als onderdaanen der *Vriesche* Vorsten. Hoe 't hen met de *Franschen* ging, zie op BEROALD. Keizer KAREL DE GROOTE, Koning van *Vrankryk*, riep hen ter hulpe, tegen de Heidensche en oproerige *Saxen*; zy bragten der *Saxen* Hertog LEODINCAAR voor hem gevangen: wegens hunne zeer groote aan hem betoonde deugden en diensten, heeft hy ze, ten eeuwigen dage, ontslagen van alle tribuiten en eigendom; gemagtigd om

om hunne eige Regenten uit het midden van hen te verkiezen en eenen *Poteſtaat* te ſtellen. Vermits de *Friezen* naderhand niet onder de *Hollanders* wilden ſtaan, noch hun jok dragen, zyn daar over groote oorlogen tuſſchen *Hollandt* en *Frieslandt* gerezen, met veelerlei krygsgevallen en rampen wederzyds. De *Hollanders* leeden dikmaals de grootſte en meeſte ſchade; zulks bekennen zy ook zelfs. Wierden zy al eens van het t' ondergebragt, haaſt geraakten zy weêr tot hunne vorige vryheit, ontworſtelende de *Hollandſche* dienſtbaarheid; zie daar van op de naamen der *Hollandtſche* Graven. Met de *Utrechtſche* Biſſchoppen hebbenze al mede veeltydts overhoop gelegen, en hun gezag niet willen erkennen. Onder de *Saxiſche* regeeringe geraakt, konden zy zich daar ganiſch niet wel in ſchikken: zy hebben ook de *Saxiſche* Hertogen (hunne Heeren geworden) zoo veel te doen gemaakt, dat die hunne eige landen moeſten verpanden en arm wierden; zie op ALBERT Hertog van *Saxen*. Van de inlandtſche Factiën, die *Frieslandt* op 't hardtſte gedrukt hebben, zie op SCHIERINGERS en VETKOOPERS. Na dat de *Friezen* tot het Chriſtendom bekeert waren, zyn al terſtont Mannen uit hen voortgekomen, uitſteekende Leeraars, die niet alleen in hun Vaderlandt het *Euangelie* gepredikt hebben, maar ook in *Duitſchlandt*, en anderwegen, het Chriſtendom eerſt hebben geplant, en daar na *gelukkig* voortgezet. WIBO, een *Fries*, was d'eerſte Biſſchop van *Oſnabrugge*. Ten tyde van Keizer KAREL DEN GROOTEN, was LUDGERUS in zonderlinge achtinge omtrent het jaar 800. Hy wierd de eerſte Biſſchop van *Mimingrode*, nu *Munſter*, en bekeerde het Eilandt *Foſtalandt*, door den Landtvoogt en zynen zoon tot het Chriſtendom te brengen; zie op AMELANDT. Zyn broeder HILDEGRIMNUS wierd Biſſchop van *Sulingerſtadt*, welk Bisdom naar *Halberſtadt* verlegt is. Verſcheide onder de eerſte *Utrechtſche* Biſſchoppen zyn *Friezen* geweeſt, als THEODARDUS, HERMACARUS, RIYFRIED, FREDRIK VAN ADELEN, ALFRICUS, LUDGERUS, HUNGERUS, ODILBALD, BALDEBOLD, RADBOD, uit het geſlachte der *Frieſche* Koningen, enz. In den tydt van de grootſte onwetenheit, toen ſchier alle konſten en wetenſchappen onder den voet lagen, en de Kerk van de rechte waarheit byna gantſch *was* afge-

gedwaalt, heeft *Groningen* twee voortreffelyke mannen opgelevert; met naamen RUDOLPHUS AGRICOLA, en WESSELUS GRONINGENSIS, gebynaamt GANSEFORTIUS, ook LUX MUNDI, *'t licht der Wereldt*; zeer ervaaren in de *Philosophie*, *Theologie*, *Latynsche*, *Griekfche*, *Hebreeusche*, *Caldeeusche*, en *Arabische* taalen, waarlyk een wonder in dien tydt: die de dwalingen des Pausdoms bemerkte, ook tegen de Aflaaten, en het Vagevuur geschreven heeft. Hy is overleden den 4 October 1489; zie AGRICOLA (RUDOLPHUS) en WESSELUS GRONINGENSIS. De vermaarde VIGLIUS ZUICHEMUS, Ridder van 't *Gulde Vlies*, Raadsheer in de kamer te *Spiers*, en daar na President van den geheimen Raadt in *Nederlandt*, enz. is ook een *Fries* geweest; zie op VIGLIUS ZUICHEMUS. Wy zouden alhier eene groote lyst konnen inbrengen van persoonen uit *Frieslandt* geboortig, die uitsteekende geweest zyn, zoo door Geleerdheid, Wapen-oefeninge en roemryke daaden, als Staatkunde, en andere treffelyke deugden; maar wy zullen van eenige der uitmuntendsten op hunne naamen spreeken. Den staat en de bedryven der *Friezen*, kan men bekwaamelyk in drie perioden, of tydloopen verdeelen: D'eerste, van de oudste geheugenisse af tot de heerschappye der *Saxen*: de tweede, van der *Saxen* regeeringe tot op d'afzweeringe van den Koning van *Spanjen*, vervattende den tydt van ruim 80 jaaren, toen het *verheerde Frieslandt* was: de derde, van den tyd af dat de *Staat* den Koning van *Spanjen* verwiep, en afzwoer, tot nu toe; zynde het *Vrye Frieslandt* geworden. De *Friezen* zyn, zoo veel uit de Outheden blykt, eerst van Prinssen geregeert geweest; wier naamen, in eene vervolgende ordre, gestelt en getelt worden.

PLINIUS, TACITUS, SCHOTANUS, WINSEMIUS, P. SJOERDS, en anderen.

FRISIABONES. CAJUS PLINIUS plaatst vier Landtstreeken, of Gerechten van den Staat (*Civitas*) der *Friezen* tusschen de middelste en oostelyke kil des *Rhyns*; welke Landtstreeken hy den naam van Eilanden geeft, omdatze door stroomen, grif-

ten,

ten, meeren, en de zee, omtrent in even zoo veele aanzienlyke deelen, gescheiden zyn. Die in het Quartier of het Gerecht woonden naar het Noorden, naast aan de *Aucien*, wierden by de *Romeinen Frisiabones* genaamt; met eene benaming, waar boven nauwelyks een bekwaamer heeft konnen bedacht worden, om uit te drukken den *Germanischen*, of *Duitschen* toenaam, waar door dit gedeelte der *Friezen*, het welk van de wateren niet alleen omringt, maar byna overdekt was, van andere hunne Landtslieden onderscheiden wierd: namelyk Awoners, of *Æwoners*, dat is, *in de wateren wonende:* die men hedendaags, volgens eene nieuwer benaming, *Waterlanders* noemt; immers in dat gedeelte, het welk leit aan dat zeer wydt uitgestrekte Meer de Zuiderzee. Zeer wel dan heeft PLINIUS van *Friesche* Awoners, in de *Romeinsche* tale, *Frisiabones* gemaakt, de W in een B, gelyk men gemeenlyk doedt, verandert hebbende. De landtzaaten zelfs, *Romeinsch* willende spreeken, hebben zich *Frisævones*, dat is, *Friesse* Æwoners, genoemt; gelyk men leest in zeker oudt Grafschrift, het welk d'eene broeder ter eere van den anderen heeft laaten stellen. In een ander vindt men ook *Frisæones*, daar de Hoogduitsche letter W (ook de Romeinsche V) geheel uitgelaaten is: of zulks door het gebruik is gekomen, of door een misslag van den steenhouwer, zou ik niet ligt konnen zeggen. Men ontmoet by PLINIUS, daar hy spreekt van de *Eburones* (nu *Luikschen*) wederom de benaming van *Frisiabones:* doch door een baarblykelyke feil van den afschryver, daar niemant aan twyfelt. Want het is 'er zoo verre van daan dat de *Frisiabones*, ten tyde van PLINIUS, aan deezen kant de *Maas* nieuwe woonplaatzen zouden bezeeten hebben, dat zy toen te gelyk met de *Batawers*, hunne Bontgenooten, over den *Rhyn* zelfs gedreven zyn. Of PLINIUS van het steedtjen Frypont, hedendaags in *Luikerlandt* bekent, eenen diergelyken naam heeft gemaakt, of van een ander, dat daar niet van verscheelt, laate ik daar. Immers de benaming van *Frisiabones* komt met deze plaatzing gantsch niet overeen. Ik voor my twyfel 'er niet aan, dat de landtstreek van onze *Frisiabones* van beide kanten zich wyder uitgestrekt heeft, dan het hedendaagsch *Waterlandt*,

dat

at den toenaam inhoud. Want het blykt genoeg dat door en nieuwen zeeboezem alzoo veel van het land der *Frisiaboners*, als van dat der *Sturiers* en *Marsatiers*, ingeslokt is, en ik zou geen zwarigheid maaken om toe te staan, dat hun land zig van den anderen kant over het *T*, tot zelfs aan den *Rhyn* uitgestrekt heeft: immers zoo het *T* in dien tyd een zeeboezem geweest zy; dewyl ik geen reden zie dat de *Auchen* zig laager zouden uitgestrekt hebben als den buitensten kant van het *Vliemeer* (*Flevo*) daar het *T* in dat Meer valt. Nog minder, dat de *Marsatiers*, tusschen zoo veele Meeren in leggende, boven het *Haarlemmer Meer* hunne grenzen zouden uitgebreid hebben. De *Frisiaboners* hebben dan van vooren gehad verscheide Meeren, waar door zy afgescheiden wierden van de *Marsatiers*: aan de slinker hand de *Rhyn*; van achteren de *Auchen*, en het groot *Vliemeer*; aan de rechter hand de *Sturiers* of *Staverschen*, die nu door eenen ruimen zeeboezem gescheiden zyn. Binnen welke grenspaalen tegenwoordig, behalven *Waterland*, dat alleen de kracht van den ouden naam behoudt, het *Over-Rhynland* met geheel *Amstelland* besloten word; daar het *Friesche* recht en de *Friesche* naam meer in zwang is, als in eenig ander gedeelte van *Holland*; zynde wel een zeer klein hoekje lands, en nog daar boven meestendeel moerig of waterig, maar het welk nauwelyks ergens op den gantschen aardbodem zyns gelyken, ik laate staan zyn voortreffelyker heeft; wegens den grooten koophandel, en de meenigte scheepen, die daar in zeer veilige havens komen: in zynen schoot besluitende *Amsterdam*, het pronksieraad der Steden, de Koningin der Koopsteden, nevens *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Medenblik*, en nog zeer veele geringere Steden, Streeken, en uitnemende Dorpen, die door hunne scheepvaart, naar verafgelegene landen, zeer beroemd en welvarende zyn. Indien men zich mag vergrammen, men heeft reden om vergramd te zyn op HADRIANUS JUNIUS, die zich niet heeft geschaamd staande te houden, dat de inwoonders van deze alleredelste Landstreeke van ouds *Friesche-Apen* zouden genoemd zyn geweest: om dat in de naastgelege Gemeenschap der *Marsatiers*, tusschen de duinen aan de *Noordzee*, een plaats is, die den naam heeft

 van

van *Breefaep*; welk woord hy beuzelt dat zoo veel zal zijn als van *Friesnep*, naar de rechte *Friesche* uitspraake. Wat een schoone afleiding van *Frisiaponers*; daar zy naar den Latijnschen trant, *Frisiabones* genoemd wierden! Maar ik denke niet dat iemand door de welsprekendheid van H. JUNIUS zoo betoverd zal worden, dat hy hierom niet zal moeten lachen. Zie verder hier van op WATERLANDERS.

Zie TACITUS, DIO, ALTING, en anderen.

FRISII, FRIESEN, FRIEZEN. Dit is een *Over-Rhynsch* Volk van eenen zeer beroemden naam, en uitmakende eenen zeer aanzienlyken Staat; gelegen aan het strant van de *Noordzee*. Die goed Latyn spraken en schreven, hebben hen *Frisii* genoemt: de *Grieken* een weinig anders; immers PTOLEMAEUS noemd hen *Phrisii*: doch DIO CASSIUS *Phreisii*; wat men daarom misschien in de Reiskaart der PEUTINGERS *Phrisi*. Op eenen ouden steen by GRUTERUS vind men ook *Frisaei*. En in de dolle Aardbeschryvinge van AETHICUS, *Frisones*. Immers met deze verscheide spreekwyzen hebben de Ouden uitgedrukt d'inheemsche benaaming *Friesen*, die nog heden ten dage in de zelve Landstreeken stand grypt. De *Friesen* zyn van den zelfden oorsprong met alle de *Over-Rhynsche* Natiën. Het zyn zotte beuzelingen, hen als vreemdelingen van *Troijen* uit *Phrygiën*, of ook wel uit *Indiën* af te haalen; hoedanige onwaarheden van oude tyden sommigen zich niet ontzien hebben te verzieren. De meeste Geleerden hebben geoordeelt dat de benaming zynen oorsprong heeft van de *Vryheid*: en ook is nergens op den aardboden een Volk geweest, noch men vind 'er hededdaags geen, het welk de Vryheid vinniger verdedigt, krachtiger voortgezet, of zuiverder aan de Nakomelingen nagelaaten heeft, als deze onze *Friezen*: aan wien men daarom, van alle geheugenis af, dezen zeer luisterryken titel gegeeven heeft; *De Vrye Friesen*, als of men zeide: *de Friesen*, *de allervrysten van de Germanen*. Welke meening nog schynt te bekrachtigen

hen

hen *Phreisii* noemende: want *Frey* beteekend by de *Hoogduitschen* niet anders dan *Vry*. Echter zyn 'er die den naam der *Friezen* afleiden van het inheemsche woord *Fris*, versch; om dat zy zeer veele versche nieuwe landen bezitten, die de *Noordzee*, hen dikwyls overstroomende, met diepe en vette klei overdekt heeft. En dit is zoo ongerymd niet, dewyl nog heden ten dage by ons gebruikelyk is het onderscheid van *Olde* landen en *Frisse* landen; waar van de eerste soort by onze boeren, dieze beide bebouwen, zyn oude landen daar geen klei op is; de tweede zyn nieuwe met veel klei verbeeterd. En met deezen oorsprong schynt wel overeen te komen d'uitdrukking van PTOLEMÆUS, die met een dubbelde S *Phrissi* schryft, als of men zeide *Frisselanders*. Maar dewyl *Fris* ook *koud* beteekend, en het woord *Vriesen* de koude eigen is; zyn zommigen van meening dat de *Friezen* den naam gekregen hebben van de koude luchtstreek: maar hier over laate ik ieder zyn gevoelen vry. Immers oordeele ik dat niemand, die eenig verstand heeft, onzen oorsprong zal afhaalen van een *Trojaanschen*, *Griekschen*, of *Indischen* FRISO; dewyl zulks een leugenachtig verdichtzel is. Wat de grenzen belangt; de zelve, daar de *Romeinen* hen in bepaald hebben, heeft hun de Natuur zelf gesteld: als daar zyn van vooren de *Noordzee*; van achteren ongemeene groote *Moeren* en *Veenen*, en de *Drusiaansche Grifsten*: de zyden besluit aan den eenen kant de middelste arm des *Rhyns*, aan den anderen de *Eems*. Zy zelfs leggen rondom over groote Meeren; dus spreken TACITUS en PTOLEMÆUS van hen. Het is derhalven geen wonder, dat men hen niet heeft kunnen aandoen dan met scheepen, of met lange bruggen, die, langs eenen nauwen en opgehoogden dyk, tusschen de *Moeren* en *Veenen*, gemaakt waren; gelyk TACITUS zulks met zeer veele voorbeelden op verscheide plaatzen aanwyst: (als in de tweede Kaart van den Heere ALTING getoond word), die de zelve ook onderscheid in *Groote* en *Kleine Friezen*, leggende beide langs den *Rhyn* tot aan de *Noordzee*. De *Groote*, daar eerst van gewaagt word, hebben derhalven het bovenste gedeelte langs den *Rhyn* bezeten. En dewyl zy deze onderscheide benaming gekregen hebben van

 hun-

hunne sterkte en vermogen, schynen zy daarenboven beslagen te hebben de geheele Landstreek, die tot den *Frieschen* Sax behoorde, over den Oostelyken arm des *Rhyns* (dien men nu den *Yssel* noemt.) Waar uit noodzakelyk volgt, dat de *Klei-ne Friezen*, die zoo veel magt niet hadden, alleen bezeten hebben het overige benedendeel, besloten tusschen de twee bo-vengenoemde armen van den *Rhyn*; dat is, tusschen den *Rhyn* die door *Leiden* loopt, en den *Yssel*: (dit ziet men klaar in de tweede Kaart van den Heere ALTING, genaamd *Descriptio Agri Batavi & Frisii*: daar de *Frisii Minores*, dat is, de *Kleine Friezen*, zich uitstrekken tot aan de *Flevus Fluvius*, dat is, den *Vliestroom*, uit het *Vliemeer* voortschietende, en zich ontlastende in de *Noordzee*.) CAJUS PLINIUS onderscheidt de *Friezen*, die binnen den *Rhyn*, dat is, tusschen de armen van den *Rhyn* zelfs leggen, niet duisterlyk van de verder afgelegene: en hy schryft de eerste vier Gemeenschappen, of Vlekken toe, waar van wy hier boven, van de *Frisiabones* spreekende, breeder gehandeld hebben, hoewel TACITUS het bovenste van deze, door de *Auchen* bewoond, onder de *Groo-te Friezen* telt, om dat de zelve ook langs den middelsten arm des *Rhyns* leggen, waar toe zy zig anders geenzins zouden uitbreiden. Waar uit blykt, dat de *Kleine* maar drie *Gemeen-schappen* gehad hebben, namelyk de *Frisiaboners*, de *Stu-riers*, en de *Marsatiers*: de *Groote* misschien veel meer, doch die alle, uitgenomen de *Auchen*, van de Ouden ver-zwegen worden: hoewel wy tegenwoordig zes verscheide Quartieren der *Friezen* kunnen optellen, als het land van *Vollenhove*, 't *Drent*, de *Zeven-Wouden*, *Westergoo*, *Oos-tergoo*, en *Groningerland*; waar in de *Romeinsche* Legers, over de *Eems* zullende trekken, gewoon waren byeen te scha-ren; doch hier van op eene andere plaatze breeder. De eerste, die van de *Romeinen* de *Friezen* bezogt heeft, is geweest DRUSUS, de Stiefzoon van OCTAVIANUS AUGUSTUS, zynde de broeder van TIBERIUS, Grootvader van CAJUS CALIGULA, Va-der van den Keizer CLAUDIUS, en Overgrootvader van NERO: tot dien einde een Grift uit den *Rhyn* getrokken hebbende, waar door hy ze met zyne vloot in het midden aangetast, en, tot in de *Noordzee* voortgevaren zynde, aan allen kanten

zondom

rondom omsingeld heeft. En dewyl zy aldus door een schielyken schrik verslagen waren, heeft hy hun eene kleine schatting opgelegd, zonder eenigen Landvoogd of Bestierder over hen te stellen; uit inzicht van den nuttigen dienst, dien zy hem in den kryg, te water en te lande, tegens de *Chauken* gedaan hebben. Na dat DRUSUS dicht by *Mentz* aan een beenbreuk overleden was, zoo als hy met zyn overwinnend leger van de *Elve* (daar hy een Spook of verschynsel gezien hadde, waar van zie breeder op DRUSUS) weêr te rugge kwam naar de zoutryke rivier, (welk ongeval hem mogelyk zyn paerd, hem afwerpende, hadde toegebragt) hebben de *Friezen*, na dat zy eerst tot Bestierders gekregen hadden voornaame Hoplieden, daar na die van den Hoogsten staat, (welke laatste de schattingen op eene ondraaglyke wyze verzwaarden) den teugel van gehoorzaamheid en een vreedzaam gedrag afgeworpen, en de *Romeinsche* krygsknechten, die het bewind over de schatting hadden, aan kruishouten opgehangen. Na dat zy nu een weinig daar na het leger van het *Opper-* en *Neder-Germanien*, dat de Landvoogd LUCIUS APRONIUS met de vloot langs den *Rhyn* alleen, en niet mede over de *Meeren*, om hen te straffen, derwaards gevoerd had, verslagen, en op de vlucht gedreven hadden, hebben zy zich in *Vryheid* gesteld. Het welk hun een zeer grooten roem en naam gegeeven heeft; om dat zy alleen, en zy byna alleen die over het *Fiie* woonen, toen in den allergrootsten nood, zonder eenige list of laagen, openlyk voet voor voet, ten achtsten maale het gevecht hebbende hervat, en tot den volgenden dag vervolgd, zoo eene aanzienlyke overwinning op een dubbeld leger behaald hebben. Want zoo 'er de *Germanen* ooit een op de *Romeinen* verkregen hebben, die by deze mag vergeleken worden, immers zal 'er nauwelyks een zyn, wanneer men alles naar behooren overweegt, die boven dezelve kan gesteld worden. Maar, zal misschien iemand zeggen; d'overwinning van ARMINIUS op QUINTILIUS VARUS heeft alle de *Over-Rhynschen* van het *Neder-Germanien* weêr in vryheid gesteld: deeze maar alleen het *Friesche* volk. Ik bekenne het: doch die van ARMINIUS heeft zulks maar gedaan voor zes jaaren, deze voor altyd. Als nu dus het juk, dat zy geheele veertig jaaren lang, het zy met ge-

geduld of ongeduld, gedraagen hadden, in het 28. jaar na de geboorte van CHRISTUS, afgeworpen was, zyn zy nooit weêr onder de gehoorzaamheid van de *Roomsche* Heerschappye gekomen; (zoo men alleenlyk hier van uitzondert weinige jaaren, dat CORBULO, als hy voor hun Gemeenebest Bestierders uit Inboorlingen gekoren hadde, daar eene bezetting gelaaten heeft zonder eenige vastigheid,) maar naderhand hebben zy, als de vryste van alle *Germanen*, hun eige volk altyd zelfs geregeerd; ook Bestierders en Hoofden over hen aangesteld, die de willekeuren des Volks uitvoerden. Hoedanige geweest zyn VERRITUS en MALORIX, die van de *Romeinen* wel Koningen genoemd worden, maar die van het volk bevolen waren voor Gezanten naar *Rome* te gaan. Zeer nadrukkelyk heeft de heiden TACITUS, onder de regeeringe van NERO, van de Natie der *Friezen* gezegt, *waar in toen de Germanen regeerden* (*in qua tum Germani regnabant*) om te kennen te geeven, dat de *Romeinen* niet langer, maar de *Friezen* zelfs, die Germanen waren, dat volk bestierden, hoewel onder eene volksregeeringe. Zy bederven diesbalven, of ontzenuwen den zin van TACITUS, alle die afgaan van de gemeene leezinge, d'eene dit, en d'andere dat, ieder naar zyne zinlykheid, daar vóór in de plaats stellende. Ondertusschen hebben de *Friezen* niet alleen zorge gedraagen voor hunne eige vryheid, maar ook voor die van hunne nabuuren, die zy altyd met hulpbenden bygestaan hebben, als zy hunne vryheid weêr zogten te verkrygen. Ja, dat meer is, zy zyn geweest de voornaamste Aandryvers om een verbond te maaken tot verdediging der gemeene Vryheid; het welk uit dien hoofde den naam gekregen heeft van het *Frankische*, dat is, Vryheids-Verbond. Hunnen eigen naam tot zoo verre altyd behoudende, dat zy dien, als de *Franken* nu meester waren van *Gaulen*, wyd en zyd onder de naburige volkeren hebben uitgebreid: Waar van ik verscheide zaken, die hier toe ook konden gebragt worden, boven verhandeld hebbe.

Zie de meergemelde Schrijvers.

FRIESLAND, een der *zeven vrije Gewesten*, wiens *aloude staat* en bevolking, uit de voorgaande Art. FRESEN, FRISIA, FRISIABONEN en FRISII, genoeg is op te maaken, vordert, volgens ons Plan, geene nadere beschrijving; dus wij, in dit Artikel, ons alleen zullen bezig houden met de beschouwing van des zelfs hedendaagsche gesteldheid, zo ten aanzien van den staat des Lands, als der Regeeringe, welke uit vier Leden of Kwartieren bestaat.

Wat vooreerst aangaat de beschrijving des Lands; deeze Provintie is verdeeld in drie Hoofddeelen of Kwartieren, als I. *Oostergoo*, II. *Westergoo*, III. de *Zevenwouden* of *Zevenwolden*; welke drie Kwartieren, ieder op hunne afzonderlijke Artikelen, zullen beschreeven worden. Reeds van de tijden der *Potestaten*, is ieder deel weder verdeeld in Grietenijen, die een grooter of minder getal Dorpen bevatten, en door eenen Grietman en zijne Mederechters bestierd worden. De Grietenijen zijn XXX in getal: als elf onder *Oostergoo*; negen onder *Westergoo*, en tien onder *Zevenwouden*.

Ten aanzien van de Regeeringe komt hier bij nog een vierde Kwartier, namelijk dat der XI Steden, die schoon ze in een der drie voorgemelde Kwartieren gelegen zijn, nogthans een bijzonder Lid der Regeering uitmaaken, gelijk nader blijken zal. Volgens het onderscheid der gronden, zou men nog eene derde verdeeling deezer Provintie konnen maaken; waar omtrent wij, egter, zo kort zullen zijn als mooglijk is. Te weeten, langs den Zeekant, binnendijks, vind men aldaar veele *zavelachtige zagte aarde*; en hier omtrent heeft men opgemerkt, dat de Landen doorgaans zo veel zagter aarde uitleveren, als zij laater zijn ingedijkt, geevende niet te min zeer bekwaame bouwlanden, die beter zijn dan de zwaare *Kleigronden*, en naar de regelen van de Landbouw behandeld zijnde, zeer schoone veldvrugten, van *Haver*, *Garst*, *Rogge*, *Tarwe* en *Koolzaad* leveren. De zwaare *Kleigronden* vind men in verscheiden Grietenijen, langs den Eemstroom, van *Dokkum* tot aan *Harlingen*, en voornamelijk in de Grietenijen *Kollummerland*, het *Bild*, enz. *Moerachtige Aarde* heeft men in verscheiden laager oorden van deeze Provintie. In de *Zuidoostelijke deelen* heeft men veele *Zand-*

gronden, die zeer vrugtbaar zijn; en behalven deeze nog een vijfde soort van *Veengrond*, die in hooger en laager onderscheiden zijn, welke onderscheidene soorten van brandstoffen opleveren; als *Turf*, *Baggelaar* en *Sponturf*, zijnde een der aanzienlijke voordeelen deezer Provintie, zo voor het Land als voor deszelfs ingezeetenen. Maar de gansche grond of bodem van *Friesland* is, voor het grootste gedeelte, vlak en effen, wordende alleen in de Grietenij *Stellingwerf-oost-einde*, en wel ten Zuiden van 't Dorp *Appelsche*, eenige Zandduinen gevonden, doch die, in vergelijking van andere Landen, naauwlijks een naam verdienen. Voor reden hier van word gegeeven, dat deeze Landen, van overoude tijden, allengskens zijn aangespoeld, en dat daar door de laagte en vlakte van den grond ontstaan is.

Na aanwijzing van deeze onderscheidene gronden, dient ook iets gezegd te worden van deszelfs wateren, waar van dit Gewest boven anderen rijkelijk voorzien is; en wel voor al ten aanzien van derzelver nuttig gebruik, wijl alle de stroomen en Rivieren afzonderlijk gemeld worden. Vooreerst dan dienen dezelve om de Scheepvaart, door de geheele Provintie, te bevorderen, terwijl men de Landen, door middel van veele sluizen, bij gunstige winden, van het overtollig water weet te ontlasten. Ten tweeden dienen dezelven tot groot gerijf voor de handeldrijvende Steden, of Marktvlekken, om de Koopwaaren derwaards te vervoeren, en van daar te halen. Sommige deezer wateren zijn, van tijd tot tijd, voorzien met *Trekweegen*, en *Vaarten*, langs welken, op gezette uuren, de *Trek-* en *Veerschepen*, van de eene naar de andere plaats vertrekken. De voornaamste deezer eigenlijk gezegde *Trekwegen* en *Vaarten* loopen van *Leeuwaarden* naar *Dokkum* en verder naar *Strobosch*; van *Leeuwaarden* naar en door *Franeker*, naar *Harlingen*, naar *Sneek*, en ook naar en door *Bolswerd* naar *Workum*. Buiten deeze zijn 'er nog veele andere Vaarten, die de nodige diepte hebben, om met vrij groote Schepen bevaaren te kunnen worden, zelfs zonder de masten te strijken. De meeste uitvaart geschied door de *Lemmer*, *Takezijl*, *Stavoren*, *Workum*, *Makkum*, *Harlingen* en *Dokkum*; nogthans met dat onderscheid, dat van

Leeu-

Leeuwaarden geene groote Schepen over *Harlingen* en *Dokkum* naar buiten konnen vaaren, fchoon 'er een fterke doorvaart, over die beide Steden, met kleinere vaartuigen plaats heeft.

Behalven deeze veelvuldige vaarten, vind men ook in *Friesland* een aanzienlijk aantal *Meiren*, beloopende derzelver getal, zonder alle de *Wielen* en *Poelen* te tellen, over de twintig. De voornaamfte zijn: *Bergumer-*, *Sneeker-*, *Slooter-*, *Makkummer-*, *Heger*, *Tjeuker-* en *Flieusfen Meer*; alle welke van veelerlei visch voorzien zijn en van watervogelen krielen, zo als op de befchrijving van ieder in het bijzonder aangetoond, en derzelver oorfprong, zo na mooglijk, zal worden aangeweezen.

Wat aangaat de *Wouden* en *Bosfchen* in dit Gewest, zij worden meest in de *Zevenwouden* gevonden. Dan zo men door *Wouden* zulke Bosfchen verftaat, die uit hooge *Eiken-Beuken-* en andere boomen beftaan, en zig één, twee of meer uuren gaans uitftrekken, gelijk men 'er in *Duitschland* en elders veele heeft, moet men zeggen, dat deeze Provintie daar van ontbloot is. Maar aan Bosfchen van kleiner houtgewas en omtrek ontbreekt het niet. Wat het aloude en voorlang door de Zee verflonden *Krieler-Bosch* aangaat, of daar in voorheen zeer zwaare boomen gevonden wierden, is onzeker, maar dit, dat in de *Zevenwouden*, hier en daar niet nog *Eiken* en andere boomen van vrij groote hoogte gevonden worden.

Men weet dat deeze Provintie, ter beteugeling van het menigvuldig buiten- en binnenwater, van veele zwaare buiten- en binnendijken en fluizen voorzien is. De geweldige doorbraaken en overftroomingen, die in vroeger tijden veel menigvuldiger waren, dan federt de laatst afgeloopene eeuw, bewijzen ten fterkften, dat deeze aardwerken, van tijd tot tijd, niet weinig verzwaard en verbeterd zijn geworden. En nog moeten die van de naast voorgaande en vroeger eeuwen verre voor die van den tegenwoordigen tijd wijken, om reden dat men toen nog niet fcheen te begrijpen, dat de binnenkant van een dijk, ter verkrijging van de nodige fterkte, zo wel vlak moest zijn, als de buitenkant, gelijk men dit, bij het maaken

van den zogenaamden *Slaperdijk*, bij *Zurig*, tusschen *Harlingen* en *Makkum*, en van dien bij *Engwierum* heeft in agt genoomen, toen, ter laatstgemelde plaats, de *Nieuwe Zijlen* wierden aangelegd, en een Dijk gemaakt, dwars door het oude *Dokkummerdiep*; welke Dijk zo ongemeen vlak is, dat men dien eerder voor een Terp dan voor een Dijk zou aanzien.

Op het Art. ROBLES, (KASPAR) zullen wij gelegenheid hebben om aan te wijzen, welke verpligting *Friesland*, ten aanzien van het herstel der *Zeedijken*, aan hem hebbe, en daar bij eene beschrijving geeven van de steenen Gedenkzuil, ter zijner eere en nagedagtenis opgerigt; als mede van het herstel dier Gedenkzuil, door den Heere C. G. VAN WASSENAAR TWICKEL. Hier zullen wij alleen melding maaken van de verbetering, daar na aan *Frieslands* Zeedijken geschied. Het bekrammen der Dijken in andere Provintien, heeft men ook in deeze Provintie na gevolgd. Dan dit, zo min als andere behoedmiddelen, was op verre na niet voldoende, om de woede der golven te bedwingen, vooral op plaatzen, daar weinig of geen voorgrond is, om den slag des waters te breeken. Men heeft zig dus al voorlang in de noodzaaklijkheid bevonden, om de aangelegde Dijken, door een voormuur van paalen, verder te beschermen. Hier toe bediende men zig doorgaans van zwaare greene balken of paalen, van twintig of dertig voeten lang, welke, door middel van een Hei, naast elkander, in een regten lijn, ongeveer tot op de helft, in de grond worden gedreeven. Deeze paalen dus aan elkander sluitende, en dezelfde hoogte hebbende, worden, aan den binnenkant, met zwaare eiken of greene ribben, *Gordingen* genaamd, door middel van zwaare ijzeren bouten, in dier voegen vast geklonken, dat dezelve elkander zo verre voorbij schieten, dat alle de paalen daar door aan elkander verbonden zijn. Behalven dit paalwerk, bedient men zig, op andere plaatzen, van zogenaamd kistwerk, dat aan den binnekant gemaakt word, van twee regels naast elkander staande korter paalen, of ook wel zwaare greene planken, op de wijdte van twee voeten, min of meer, en gevuld met steenen, puin of gruis; wordende daar toe inzonderheid veel gebruik gemaakt van het zogenaamde wrak of tichelwerk, dat, vol-

...gens. Plakaat van de Hooge Overigheid, om die reden, niet ...ten de Provintie mag vervoerd worden. Dit kistwerk dient ...t alleen om de afkabbeling te beletten, welke het door de ...len heen slaande water anders onvermijdbaar veroorzaaken ...u; maar ook krijgt het hooge paalwerk, zelfs hier door, ...ne meerdere stevigheid, daar het, bij gebrek van vastheid ...n den binnenkant, door den zwaaren slag der aanklotsende golven, gevaar zou loopen van omver geworpen te worden. En wijl 'er niets wenschelijker zoude zijn, dan vlakke stranden voor de paalen te hebben, en dezelve voor de aanhoudende schuuring des waters te konnen beveiligen, heeft men overlang naar middelen uitgezien, om zulks te bevorderen. Tot nog toe heeft men niets beter konnen uitvinden, dan de zogenaamde *Duikelhoofden*, *Haaden* en *Schermen*, dienende om daar door den stroom te verleiden, den slag des waters te breeken, en het zand en slijk, dat door de oploopende Zeegolven was mede gevoerd, te bewaaren en voor land aan te winnen.

Dan, wat zijn alle menschelijke poogingen, indien de hand der Voorzienigheid 'er tegen werke! waar van men, in het Jaar 1731, een allerduidelijkst en schrikbaarend bewijs zag, in de wormplaag, welke alle die sterkte en behoedmiddelen scheen te zullen vernielen. Maar gelijk de nood eene vrugtbaare moeder van alle uitvindingen is, zo viel men, in dien zorglijken toestand, op het denkbeeld, om, nu men aan het hout geene genoegzaame verdediging had, de toevlugt tot steen te neemen, en het geweld der Zee, door rijen van kei- of balsteenen, voor de paalen langs gelegd, te keer te gaan. Naauwlijks was men van de nuttigheid hier van te overtuigd, of men vreesde geen steenen genoeg te zullen kunnen bekoomen; en indien dezelve ter bedoelde plaatse gebragt waren, dat de stranden, door de zwaarte, nog meer verdiepen zouden: om dat de in Zee uitgeslagen hoofden vernield waren, en dus de steenen in den grond zouden zinken; ja ook dat de kosten veel te hoog loopen, en de penningen daar toe niet te vinden zouden zijn. Dan daar het Land behouden, of aan deszelfs ondergang moest worden overgelaaten, woog het eer-

ste

ste zo zwaar, dat alle die zwaarigheden, spoediger dan m had kunnen denken, werden weg geruimd.

De Heivelden, zo binnen als buiten de Provintie, leverden reeds een aanzienlijke menigte van steen op; en het geen daar niet te vinden was, werd uit *Noorwegen* en van elders gehaald, in een voldoenden overvloed. Het werpen van de steenen voor en langs het paalwerk strekte ook zo weinig eer verdieping der stranden, dat het tegendeel daar van veel eer het gevolg was: en wel om deeze reden, dat het water, voorheen met geweld op de paalen aanvallende, bij de weerkaatsing, den grond van voor dezelven met zig naar de diepte te sleepte, en aan den voorbijsnellenden stroom gelegenheid gaf, om de reeds gemaakte slik nog meer te verdiepen.

De kosten ongemeen hoog, en te zwaar zijnde om uit de Dijkscontributien geheeven te konnen worden, was het niet meer dan billijk, dat zij hier in, zo door giften als leeningen, uit 's Lands kasse wierden onderfteund; zo als dan ook, uit hoofde van het algemeen belang, geschied is.

Behalven den Zeedijk, vind men in deeze Provintie, binnenslands, verscheiden andere Dijken, dienende zo om algemeene overstroomingen, ingevalle van een doorbraak in den Zeedijk, te voorkomen, als ook om het water van de eene landstreek uit de andere te weeren: hierom zullen wij van deeze een kort verslag geeven. Vooreerst komt in aanmerking de zo genaamde *Slagtedijk*. Deeze werd allereerst aangeleid, toen het Zeegat, tusschen *Vlieland* en *Ter Schelling*, zig begon te verwijden, en *Westergoo* dus den meesten aanstoot van het Zeewater had te lijden: vooral na dat de Middelzee, door opslopping, reeds een groot deel van haar kracht verlooren had. Deeze Dijk begint aan den Zeedijk, even ten N. W. van *Oosterbierum*, bij *Harlingen*, en loopt van daar, tusschen gemelde Dorp in *Sexbierum*, door *Barradeel* Zuidwaards aan naar de stroom de *Ried*, en van daar over de *Gitzerdezijl*, leggende op de scheiding van *Barradeel* en *Frankeradeel*, door laatstgemelde Grietenij, naar *Kiesterzijl*, en alzo over de Trekvaart naar *Harlingen*, op de scheiding van *Frankeradeel* en *Wonzeradeel*, een weinig ten Westen het Dorp *Achlum*,

lum. Aldaar verdeelt zig deeze Dijk in twee armen; de eene ftrekt zig daar van ten Noorden, voorbij *Achlum* naar *Paijzijl*, en de hoek van de *Arumervaart.* Van daar Oostelijk, ten Noorden van *Tzum*, naar *Tolsmazijl*, en voorts, tusfchen *Koubaard* en *Waaxens*, in *Hennaarderadeel*, naar *Littenszijl*, in de *Bolswaarder* Trekvaart. Van daar wederom voorbij *Hijdaard*, *Oosterend*, *Lutkewierum* en *Bosum*, in de Grietenij *Baarderadeel*, loopende, vereenigt hij zig met den ouden Dijk der *Borne*, ten Z. W. van laatstgenoemde Dorp, en loopt van daar ten N. van de *Sneeker* Trekvaart, op *Leeuwaarden*, tot op de hoogte van de *Krinserarm*, of de *Dille*, onder *Oosterwierum*; en verder voorbij *Mantgum*, *Weidum*, *Beers* en *Jellum*, tot in *Menaldumadeel*; daar bij *Boxum*, *Blessum* en *Deinum*, in het Zuiden, voorbij fchietende, over *Ritzumazijl*, of de Trekvaart van *Leeuwaarden* op *Franeker*, wat meer Noordwaards, voorbij *Marsum*, *Englum*, *Beetgum* en *Belkum* loopt; tot dat hij ook *Wier* en *Minnertgaa* ter linkerhand gelaaten, en eene fcheiding tusfchen het *Bildt* en *Barradeel* gemaakt hebbende, zig bij *Dijkshoek*, en dus maar pas een uur gaans boven de plaats van zijn begin, met den Zeedijk wederom vereenigt. Dus bevat deeze Dijk een groot deel van *Westergoo*; dat aanleiding gaf dat de Ingezeetenen, als door hunnen eigen Dijk ingeflooten, zig voorheen lieten voorftaan, niet gehouden te zijn, om in de kosten tot het onderhoud van den Zeedijk, die van het *Bildt* naar *Makkum* gaat, en de *Vijfdeelendijk* genaamd word, te moeten draagen.

De andere tak van den *Slagtedijk* loopt door *Wonzeradeel*, en fcheidt die Grietenij in twee deelen, *Binnen-* en *Buitendijk* genaamd. Vooreerst behoud hij nog den gemelden naam; doch daar na neemt hij andere en vervolgens die van *Hemdijk* aan, naar de opgedroogde Meeren *Wouderhem* en *Morrahem*, die, nevens meer anderen, door deezen Dijk befiooten worden. Hij fchiet, onder dien naam, ten Oosten van 't *Blaauwhuis*, en ten Westen van de Dorpen *Abbega* en *Westhem* heen, tot aan de *Nieuwezijl*, onder *Oosthem*. Deeze bereikt hebbende, vervolgt hij zijnen loop ten Westen der Stad *Ylst*, langs het water de *Geeuw*, door *Sneek*, en

ver-

verder tot aan de *Gaauwsterzijl*, welke haare uitwatering heeft in het *Sneeker Meer*.

Nevens deezen, heeft men ook den *Leppedijk* in aanmerking te neemen, als zijnde, op zekere tijden, van zeer veel nut, en wel inzonderheid om het Zuider binnenwater te keeren. Omtrent *Bornbergum*, tusschen de Grietenijen *Opsterland* en *Smallingerland*, neemt deeze een begin, loopt en daar weder Westwaards, en kromt zig vervolgens Zuidelijk naar den stroom de *Born*. Dus in *Utingeradeel* komende, loopt hij dien stroom naar *Oldenboorn*, *Nes*, *Nesserzijl*, voorbij *Akrum*, *Dijkhuisserzijl*, *Hottingazijl*, *Molenzijl* en *Eernzummerzijl*, ten Westen van *Idaaderadeel*, van waar een Dijk, onder den naam van *Groendijk*, langs de Weering, of Wijtering, door *Rauwerderhem* voortschiet, tot in *Wijmbritseradeel*, daar zig dezelve eerlang, door middel van de *Gaauwsterzijl*, vereenigt met meergemelden *Hemdijk*. In de Jaaren 1775 en 1776, hebben de woedende stormen en hooge watervloeden 's Lands Staaten van *Friesland*, op de verbetering en verhooging van deeze en andere Dijken, met ernst doen bedagt zijn.

In de laage Oorden van dit Gewest vind men nog andere Dijken, waar van de voornaamste zijn, de *Slagtedijk*, *Harkerdijk*, *Lindedijk* en *Kuinderdijk*. De eerste loopt door *Utingeradeel* en *Oldeboorn*, zo lang de Grietenij is, tot aan de *Jouwer* in *Haskerland*; de tweede schiet tusschen de Grietenijen *Haskerland* en *Ængwirden* door. De derde, ten Noorden der *Linde* geleegen, en zig door *Stellingwerf-Westeinde* strekkende, van *Slijkenburg* tot op de hoogte van *Oldeholpade*, dient om het *Lindewater*, dat, bij sterke en aanhoudende Noordweste winden, wel eens zeer hoog word opgezet, en de aangrenzende laage Landstreeken overstroomen zoude, in zijnen vaart te stuiten. De vierde of de *Kuinderdijk* doet den zelfden dienst, ten aanzien van 't water der Rivier de *Kuinder* of *Tjonger*, van wier oorsprong en strekking op haare plaats zal gesprooken worden. Vele andere Dijken, aangelegd om uitgedroogde Meeren en Poelen boven water te houden, gaan wij, uit hoofde van de menigvuldigheid der stoffe, met stilzwijgen voorbij.

Deeze

Deeze gesteldheid van Wateren en Dijken vordert, tot gerief en behoud van het Land, veele Sluizen of Zijlen. Onder de Buitensluizen, die, bij haaren aanleg, onnoemlijk veel gelds gekost hebben, en Jaarlijks een groot onderhoud vorderen, telt men eerst *Munnikezijl*, de *Nieuwe Zijlen*, bij *Engwarden*, vereeuwigd door het oprigten van een *Hardsteenen Pijramide*; *Ezumazijl*. In *Westdongeradeel* heeft men, waarschijnlijk, meer dan één Sluis gehad. Het *Bildt* heeft thans geene Sluizen meer. Dan in *Barradeel* heeft men *Roptazijl*; en binnen *Harlingen* telt men twee Sluizen. Te *Makkum* is 'er thans maar één; voorts de daar naast aangelegen *Workummerzijl*; verder *Hindelooperzijl*; *Molquerumerzijl*; de *Stavorenschezijl*; en dan nog *Takezijl*, en *Schooterzijl* in de *Lemmer*; hebbende ieder Grietenij, behalven deeze, haare Binnensluizen of Zijlen.

Wat aangaat de Luchtgesteldheid van de Provintie *Friesland*; over het algemeen genomen is dezelve tamelijk getemperd, en dus ook niet ongezond, gelijk men anders van veelvuldige wateren en laage gronden schijnt te moeten verwagten, om dat daar door, vooral in den herfst en wintertijd, een vochtige en niet zeer gezonde Lucht veroorzaakt word. Doch de Westelijke winden, die als dan, buiten vorst, dikwils nu en dan sterk doorwaaijen, zuiveren het Luchtgestel van veele kwaade dampen en uitwaasemingen, die anders daar in zouden blijven hangen. Aanhoudende vogtige Zuide winden brengen dus, doorgaans ziekte of deeze of geene ongemakken voort, waar voor men, bij een drooge Luchtsgesteldheid, beveiligd zou zijn. De ongestadigheid van het weder hier te Land, en bijzonder aan den Zeekant, word van veelen, ten nadeele van hunne gezondheid, weinig in agt genoomen. Ook gaan gemelde Weste winden wel eens met regen gepaard, of worden 'er van gevolgd. Niettegenstaande dit alles, leven de Landzaaten, die de matigheid weeten in acht te neemen, en de vereischte beweeging genieten, hier vrij gezond, zijn sterk en worden oud: zo dat menschen van tagtig, negentig en zelfs van honderd Jaaren hier niet ontbreeken; hoe wel, egter, de laatsten zeer zeldzaam zijn. Bijzondere Landziekten heerschen hier niet meer dan elders. De scorbut heeft dit Gewest met ande-

re- ſtreeken van 't Noorden gemeen. Wat het Weder aanbetreft, het zelve is hier genoegzaam even ongeſtadig als in *Holland*; en zo ook is het geleegen met het onweder van Donder en Blixem.

De hedendaagſche *Friezen* verſchillen grootelijks van de ouden, wier geaartheid, zeden en gewoonten genoegzaam overeenkomſtig waren, met die der *Batavieren*: waarom wij dit met ſtilzwijgen voorbij gaan. De oorzaaken van deeze verſcheidenheid, en zigtbaare verandering zijn buiten twijfel veele. De *Romeinen*, hier te Lande verkeerende, leiden 'er zeker den eerſten grondſlag toe; hebbende de *Friezen* van hun niet alleen geleerd het leezen en ſchrijven, maar ook vrij wat van hunne zeden; vooral toen het voor hun een ſtuk van belang geworden was, de vriendſchap met de *Romeinen* aantekweeken en te onderhouden. Zij, die eenige Jaaren agter elkander buitenslands, in vreemden Krijgsdienst, hadden omgezworven, gelijk oudtijds van veele der aanzienlijkſte Jongelingen onder de *Friezen* plagt te geſchieden, kwamen zelden of nooit in hun Vaderland te rug, zonder iets uitheemsch, in taal, zeden en gewoonten, mede te brengen; 't welk, ſchoon met geen opzettelijk voorneemen, ongevoelig op hunne kinderen overging, en daar door een ongemerkte verandering te weeg bragt. Het geene dus door de *Romeinen* hier te Lande begonnen was, werd kort daar na door de *Franken* voortgezet, en wel inzonderheid na dat deezen het zo verre gebragt hadden, dat het Christendom, door de *Friezen*, met verlaating van hunnen Vaderlijken Godsdienst, vrij algemeen was aangenoomen. Want daar dit, behalven de overkomſte van veele buitenlandſche Geestelijken, aan den eenen kant niet weinig toebragt; om den wederzijdſchen haat en afkeer merklijk te verzagten, welke, hoe onredelijk ook, uit verſcheidenheid van Godsdienſtige begrippen en plegtigheden doorgaans gebooren word, gaf het, aan den anderen kant, insgelijks gelegenheid tot dien gemeenzaamen omgang en verkeering, welke tusſchen verſchillende volkeren nooit geoeffend word, zonder dat het eene volk van het andere deeze of geene gebruiken overnam. De weetenſchappen, die, met regt, voor het bekwaamſte middel, ter beſchaaving

der

der zeden en gewoonten worden gehouden, staken ook langzamerhand, in deeze Gewesten, het hoofd op, en werkten grootelijks mede, om de reeds begonnen verandering ten sterksten voort te zetten. Dan zo 'er iets is, dat daar aan de laatste hand gelegd heeft, is het, waarschijnlijk, de vermeerdering van *Frieslands* rijkdom, welke, met het voortzetten van den eertijds verwaarloosden Landbouw, Koophandel en Scheepvaart, tot een aanzienlijke hoogte geklommen is, en eene zeer groote verandering heeft te wege gebragt: zo om dat veele vreemdelingen daar door zijn aangelokt, om zig, met verlaatinge van hun Vaderland, ter verkrijginge van een ruimer bestaan, herwaards te begeeven, en zig met den ouden Landaart te vermengen; als ook om dat veele rijke Landskinderen, even als of het nu een schande ware, geboren *Friezen* te zijn, daar hunne Voorvaderen zo groot een eer in stelden, zig meer en meer van hunne Landgenoten onderscheiden, door zig buitenlanders, en wel liefst *Franschen*, tot voorbeelden van navolging te verkiezen.

Dan hoe zeer de laatere *Friezen* van de vroegere verschillen, 't is, egter, waar, dat zij minder dan wel anderen, tot buitenspoorigheden vervallen zijn. Misschien is 'er nog wat overgebleeven van de oude gezetheid op eigen taal en zeden, welke oudtijds zo verre ging, dat zij met andere volken weinig verkeerden, en zelfs wetten maakten, om geen *buitenlanders onder hun te laaten woonen*, zo als men breedvoeriger zien kan bij GABBEMA, in zijne Voorreden voor G. JAPIKS, *Friesche Rijmelarij*. Dan, in plaats van dit een deugd te noemen, is het eerder als een woeste onbeschaafdheid aan te merken, welke, door een betere en met de menschelijke natuur meer overeenkoomende gezelligheid, is weg genoomen.

Maar hoe groot die veranderingen ook zijn, de *Friesche* Natie is niet geheel en al van gestalte of inborst verandert. De *Friezen* zijn, over het algemeen genomen, nog rijzig en sterk van ligchaam, waar toe het gebruik van voedzaame spijzen, gepaard met een gezonde arbeidzaamheid, waarschijnlijk niet weinig toebrengt. Ook zijn zij van een aanzienlijk en bevallig wezen, waar in een onbeschroomde achtbaarheid en

deftigheid doorstraalt; welke zij, vooral in het spreken, door eene rondborstige vrijmoedigheid, weeten aan den dag te leggen, terwijl hun de roem van openhartigheid, goedaardig en getrouw te zijn, niet kan geweigerd worden: schoon ze niet vrij te pleiten zijn van stijfhoofdigheid, die het zeer bezwaarlijk maakt om hen van hunne eens genomen besluiten af te brengen. Ten aanzien van de bescherming der vrijheid, is hun dit, in veele gevallen, van merklijk nut geweest; en wenschelijk ware het, dat de *Friezen*, ter herkrijginge van hunne geschondene regten, in deeze dagen, die aangeboren stijfhoofdigheid niet lieten vaaren. Wenschelijk ware 't, dat hunne overweldigers dit gedeelte van hun karakter thans in aanmerking wilden neemen.

De vrouwen in *Friesland* zijn, over 't algemeen, wel gemaakt van lijf en leden; blank en schoon van aangezigt; doorgaans voorzien van helder tintelende oogen en blanke of bruine hairen; wordende hier weinige bruinetten gevonden. Ten platten Lande, daar de levenswijze minder bedorven is dan in de Steden, vind men inzonderheid veele, die in schoonheid en bevalligheid met die van de Steden gelijk staande, haar in zilver witte tanden, bloozende kleur, en frissche gestalte niet weinig te boven gaan; hoe wel ze doorgaans minder van die verfijnde beschaafdheid bezitten, die in de Steden, en voornamelijk bij de rijkdom heerscht, en niet zelden te verre gedreven word.

De pragt, zo in Gebouwen als andere dingen, is aldaar minder dan in andere Oorden. Van de oude Stinzen, of Steenhuizen, zijn in *Friesland* weinige meer overig. Egter ontbreekt het 'er niet aan fraaije Landhuizen, met vrugtbaare tuinen, hoven en vijvers, geschikt tot aangenaame Zomerverblijven. De boere woningen en schuuren, het zij dezelven in eigendom, of in huur bewoond worden, zijn aldaar zeer aanzienlijk, en overtreffen veelal die der andere Provintien. In *Oostergoo* en *Westergoo*, daar men de beste Landerijen vind, heeft men ook de kostbaarste en fraaiste huizen.

Dan nergens is de verandering grooter, dan in de kleeding der *Friezen*. De aanzienlijkste, zo mans als vrouwen, hebben zig reeds van overlang naar de *Duitsche* en *Fransche*

ma-

manier beginnen te schikken, en vinden daar in veel navolgers onder den Burgerstaat; die hier toe te ligter overgaan, om dat dit een gereed middel schijnt om zig van 't gemeen te onderscheiden, en tot een rang van meerder aanzien op te klimmen. Zonder ons dan met de aanzienlijksten, die men, aan de kleeding, voor geen *Friezen* kennen kan, bezig te houden, zullen wij ons enkel tot den middelstand bepaalen, en wel meest tot die van het platte Land, om dat de kleeding der Stedelingen, vooral der vrouwen, zo verschillende is, dat de kenners daar alleen bij weten te onderscheiden, of zij uit de Hoofdstad, dan uit andere Steden zijn, en bepaaldelijk uit welke. Van allen, zo Landluiden als Stedelingen, moet men erkennen, dat hunne kleeding verre is van weidsch te zijn; als ook dat 'er iets van dat landeigene in doorstraalt, waar door dezelve, en inzonderheid die der vrouwen, al zijn ze geen *Hindeloopers* of *Molquerummers*, zig gemakkelijk van alle overige laaten onderscheiden. Ook straalt 'er iets bevalligs door, dat niet weinig ter vermeerdering der vrouwelijke schoonheid dient. De zogenoemde *Duitsche* mutzen met breede kanten, de gouden oorijzers en andere versierzels van goud en zilver, eertijds zo weinig, doch nu zeer veel geagt, en niet zelden boven vermogen gebruikt, stellen dezelve in het aangenaamste ligt. En hier aan heeft men toe te schrijven, dat een wel uitgedoste *Friesche* vrouw, of jonge dogter, nooit op een vreemde plaats kan verschijnen, zonder een bewonderende aandagt van groot en klein tot zig te trekken. Wat verder het onderscheid der kleeding betreft en genoegzaam bekend is, beoordeele een ieder naar zijnen smaak en zinnelijkheid.

In spijze en drank, als ook in de verdere levenswijze, verneemt men wel de oude ruwheid niet meer; doch, egter, heerscht 'er eene eenvouwigheid, die elders niet te vinden is, en geene omslagtige toebereiding vereischt. Dan na dat de visscherij, de Landbouw, de veefokkerij, de Koophandel en Scheepvaart, een zigtbaare vermeerdering van 's Lands rijkdom veroorzaakt hebben, heeft ook de leveaswijze een gantsch andere gedaante aangenomen. De drank betreffende, in plaats van zwaare bieren, waarin een dronkemaakende kragt stak, en

 die

die thans in geen daaglijks gebruik meer zijn, is de koffij nevens de thee, overmatig ingedrongen. Bij de fatzoenlijke lieden is het thans eene schande, zig in 't openbaar dronken te vertoonen: hier door zijn de tegenwoordige *Friezen* veel handelbaarder dan hunne Voorouders.

Getrouw het eens gegeeven woord te houden; Vaderland en vrijheid te beminnen, en, als de nood aan den man komt, die kloekmoedig voor te staan, om zig geen nijpend juk en banden van slavernij op den hals te laaten dringen; een arbeidzaam en zuinig leven te leiden; den Koophandel en vooral de Scheepvaart, zonder aanmerking op de gevaaren, met dit beroep onafscheidbaar verknogt, te drijven, zijn dingen, die de *Friezen* tot lof verstrekken, en hun hoofdkarakter uitmaaken.

'T Is algemeen bekend dat deeze Natie, voor geene andere, in het beoeffenen der fraaie wetenschappen, behoeft onder te doen; een meenigte van ervarene *Friezen*, in alle takken van geleerdheid uitmuntende, ons reeds voorgekomen, en die nog verder zullen voorkomen, strekken daar van ten bewijze. Mannen behoorende tot den kanzel, tabbaart of degen; vrouwen, doorleerd in alle vakken van geleerdheid, zijn reeds vroeg en als nog in *Friesland* bekend geweest.

Ter voltooijing van den aart en karakterschets der *Friezen*, zullen wij 'er dit volgende nog bijvoegen.

Even gelijk de voornaamste deugden en gebreken onder het menschelijk Geslagt, zijn dezelve ook onder hun verspreid; gelijk men onvermoeiden ijver en vuige vadzigheid, gematigde deftigheid en stijve stuursheid, dartele weelde en vrekke gierigheid, dapperen heldenmoed en bloode lafhartigheid, schitterend vernuft en drieste domheid overal naast elkander geplaatst vind, dus zijn deeze deugden en ondeugden ook onder hen bekend. Dan uit het geen reeds gezegd is, zal men konnen opmaaken, dat de *Friezen* geenzints geschapen zijn, om zig in weelde en wellust te baaden; om in koetzen gewiegd te worden, óf daaglijks lui en ledig eenige uuren aan tafel door te brengen, of om met geschilderde kaartebladen gantsche avonden en nachten te verspillen; maar om de kragt van een welgespierd gestel, door stoute en vaardige lichaamsoeffeningen,

gen, te verdubbelen. En, zeker, onaangezien de ftijve houding, die hun in den eerften opflag, meer of min, eigen fchijnt, weten zij het wel te toonen als het te pasfe komt. Even kundig in het beftier van paarden als van Schepen; onvermoeit op de jagt, in het kaatzen, in het kolven, en vooral in fchaatsrijden, waar in hun niemand overtreft: kortom in al wat tot een vluggen en fterken kaerel vereischt word, zonder weer of wind te ontzien, bewijzen zij genoegzaam dat de dappere *Romeinen* niet vrugteloos hunne leermeesters geweest zijn. De *Friezen*, die dus met regt den naam van de ftoute *Friezen* verdienen, zijn ongevoelig voor vleierij; en zo men de grooten uitzondert, die overal willen gevleid worden, kan men met grond zeggen, dat zij door geen vleierij te winnen zijn. Even min kan trotschheid onder hun geduld worden; hun grootfte vermaak beftaat in de vernedering van een hoogmoedig mensch. Konften, die aan een fijnen fmaak worden toegekend, gaan bij hun niet zeer in zwang. Dan in nuttige Molenwerken, Sluizen en andere werktuigen, zijn zij groote meesters. De Landman fchijnt onder hun een wijsgeer te zijn: het droogmaaken van Meeren, het bedijken; het vellen van bosfchen, om den grond tot wei- of zaailanden bekwaam te maaken, fchijnt hun van natuur eigen te zijn. Andere, doch in minder getal, munten in verfcheidene andere zaaken uit.

De oude gefchiedenisfen deezer volken op bijzondere Artikelen, als dat der BATAVIEREN, van BRINIO, van CIVILIS, van BONIFACIUS, FRANKEN, FRIEZEN, FRISIABONEN en andere reeds genoegzaam vermeld hebbende, en verder moetende melden, op de Art. van KAREL DEN GROOTEN en NORMANNEN, zullen wij dezelven hier aanvangen met het einde der *Noordfche* invallen in deeze Landen, en dus met het Jaar 1026.

Friesland fchijnt omtrent dien tijd, door DIRK DEN III, Graaf van *Holland*, met hulpe van GODEVAARD, Hertog van *Lotharingen*, overheerd en genoodzaakt te zijn geworden, om 's Graaven zoon, FLORIS, voor Landheer te erkennen en hulde te bewijzen. Want na dat deeze Graaf zig met den Bisfchop van *Utrecht* verzoend had, begon hij op wraak

 be-

bedagt te zijn, over den dood van zijnen vader. Om dit ter uitvoer te brengen, begaf hij zig, verzeld van GODEVAARD, of GODEFRID, over het *Flie*, van waar de grenzen zig toen tot aan den *Eems* uitstrekten. Met een groote magt van volk voorzien zijnde, viel het hem niet moeilijk, veele Vlekken en Dorpen in de asfche te leggen, veel volk te vernielen en grooten buit, have en vee van daar te voeren. Na dat hij het Land dus onder dwang gebragt had, deed hij zijnen jongsten zoon, FLORIS, tot Graaf, Landheer of Potestaat huldigen. Als Leenman van zijnen vader bekleedde FLORIS deeze waardigheid dertien Jaaren. Want DIRK, in het Jaar 1039, overleden zijnde, schijnt hij, in de bedeeling met zijn broeder DIRK DEN IV, eigen Heer van *Friesland* geworden te zijn. Toen Graaf DIRK negen Jaaren daar na ongehuwd gestorven was, verviel het Graafschap van *Holland* mede op hem. FLORIS was bij de *Friezen* bemind; en met hunne hulpe heeft hij verscheidene aanslagen, tegen hem gesmeed, vernietigd: onder anderen tegen Bisschop WILLEM, dien hij tot tweemaal toe overwon, nevens alle deszelfs Bondgenooten, en misschien verder zou te ondergebragt hebben, ware hij niet, door den Heer VAN KUIK, op eene verraderlijke wijze, (zo als op het Art. van deezen FLORIS gemeld is) omgebragt. ROBBERT DE VRIES deed twee vergeefsche poogingen om de *Friezen* voor zijne magt te doen bukken. Eene moorddadige hand belette ook hem, in het Jaar 1076, zijne voornemens verder voort te zetten.

ROBBERT DE VRIES, wil men, dit dus bestoken te hebben, om zig van GODEVAART te ontslaan. Ook overleed Bisschop WILLEM eenige maanden daar na. In de geschillen van Keizer HENDRIK DEN IV, met Paus GREGORIUS DEN VII, had deeze Kerkvoogd altoos de zijde des Keizers gehouden, en daar door zo veel gunste verworven, dat een gedeelte van *Holland*, met den dood van GODEVAARD, aan hem gelaaten was.

EGBERT DE II, Markgraaf van *Saxen*, toen Graaf van *Staveren*, *Oostergoo* en *Westergoo* zijnde, het zij in naam of in de daad, om dat hij GODEFRID, in 't verdrijven van ROBBERT, geholpen had, was met die schikking zo weinig

te vreden, dat hij zig openlijk tegen den Keizer verklaarde, en zig voegde bij de *Saxers*, toen gezwooren vijanden van den Keizer. Deeze, om zig daar van te wreeken, droeg de Landen, door EGBERT bezeeten, op aan eenen OTHELRYK VAN GODESHEIM. Maar nog in dat zelfde Jaar 1078, werden dezelve wederom, door dien Vorst, opgedragen aan Bisschop KOENRAAD, die, door 's Keizers bemiddeling, de opvolger van WILLEM geworden was; wordende van EGBERT, in dien giftbrief, niet dan met groote veragting gesprooken. ROBBERT DE VRIES, nu beter gelegenheid meenende te vinden, om den Bisschop te fnuiken, trok tegen denzelven aan; de kans was hem gunstig, in zo verre, dat de Bisschop hem in de handen viel, dien hij noodzaakte, afstand van die Landen te doen, waarom, zints vijf Jaaren, zulke zwaare oorlogen gevoerd waren.

Wat van den oorlog zij, dien men onderstelt, dat Graaf DIRK DE V, na dus weder in *Holland* hersteld te zijn, tegen de *Friezen* zou ondernomen hebben; men kan daar van nazien, wat reeds, ter behoorelijke plaats, op het Art. DIRK DE V, gezegd is. Dus wij, liever dan tot herhaalingen te vervallen, ons bepaalen tot den voorgemelden EGBERT VAN SAXEN. Hij door den Keizer van zijne bezittingen beroofd zijnde, was gelukkig genoeg, dezelve door de wapenen weder te bemagtigen, en als Landsheer van de *Friezen* erkend te worden. Hij had, om billijke redenen, zig met den Keizer verzoend; en deeze was gedweeër geworden, door de voortgangen, die Graaf DIRK gemaakt had. De *Friezen* toonden zig min afkeerig, van de Regeering der *Saxers*, dan van die der *Hollanders*.

EGBERT zou dus, waarschijnlijk, een langer genot van de *Friesche* heerschappij gehad hebben, indien hij zig niet op nieuw, met andere *Duitsche* Vorsten, ten nadeele van Keizer HENDRIK DEN IV, verbonden had, daar door andermaal bij dien Vorst in haat geraakt was, en den Keizer zelfs de gelegenheid verschaft had, om hem vervallen te verklaaren van alle zijn *Friesche* Staaten, en wel bepaaldelijk van zijne *Friesche* Graafschappen; wordende Bisschop KOENRAAD, op den 7 Februarij van het Jaar 1086, op nieuws daar mede begiftigd. De

 gift-

giftbrief is te vinden in het I. Deel van het *Charterboek van Friesland*, bl. 67.

Maar de Bisschop had geen lang genot daar van. Egberts vriendschap voor den Keizer van te veel aanbelang zijnde, verzoende hij zig, in het volgende Jaar, weder zeer gemaklijk met den Vorst. Na deeze verzoening werden alle de gedaane giften weder ingetrokken. Doch de Markgraaf toonde ras geheel onstandvastig te zijn, of de verzoening met geene goed geweten gesloten te hebben; voegende hij zig weder bij de vijanden van HENDRIK DEN IV. EMMIUS schijnt te kennen te geeven, als of EGBERT zig van geheel *Friesland* zou hebben meester gemaakt. De Keizer bragt daar op, volgens anderen, in het Jaar 1089, een aanzienlijk Leger op de been, en rukte daar mede in *Turingen*, alwaar de Markgraaf zijn aanzienlijkste goederen had, en toen in persoon tegenwoordig was. Hij werd genoodzaakt, dit Gewest spoedig te verlaaten; doch EGBERT had 'er weinig voordeel van, der hij, kort daar na, door bestel van ALEID, Abtdisse van *Quedlenburg*, en zuster des Keizers, werd omgebragt.

Met den dood van den Markgraaf, werd de *Kerk van Utrecht* andermaal met *Friesland* begiftigd, en het gedrag des overledenen met hatelijke verwe afgemaald. Hoe ongelukkig het ook voor *Friesland* ware, dus geduuriglijk van Heer te veranderen, de Kerkvoogd was, ondertusschen, wel in zijn schik, dat hij nu een onvervreemdbaar regt op *Friesland* gekreegen had, waar aan nu alleen de daadelijke bezitneeming ontbrak. Om deeze te bevorderen, kregen eenige naast gelegene Markgraaven bevel van den Keizer, om gewapender hand bezit van die Landen te neemen. De bezettingen, zo van EGBERT als van den Graave van *Holland*, die 'er in lagen, kregen bevel het Land te ruimen. En dus werd de Bisschop in het bezit gesteld, die aldaar tot zijnen Stedehouder aanstelde eenen ADEL VAN FRONENBERG, die gehuwd was met ANNA VAN KAMMINGA.

Toen, op het einde van de elfde eeuwe, de kruisvaarten allersterkst met een ongelooflijk grooten toeloop, werden door gezet, waren de *Friesche* Edelen geene van de minsten. Men telt onder dezelven TJEPKE FORTEMAN, JARIG LUDINGA

MA, EPO HARTMAN, IGE GALAMA, en veele anderen, die zeker dagten, groote voordeelen daar mede te zullen behaalen. Het is bekend, hoe verkeerd dit alles uitviel. Markgraaf EGBERT, dien wij straks gezegd hebben, te zijn omgebragt, had als zijne erfgenaame na gelaten, zijne eenige zuster, GEERTRUID, in 't vervolg getrouwd met HENDRIK DEN VETTEN, zoon van OTTO, Hertog van *Saxen*. Deeze, door dit huwelijk, op alle zijne nagelaatene goederen regt meenende te hebben, was, ras na den dood van zijnen schoonvader, bedagt op middelen om die goederen te herwinnen. Met FREDRIK, Graave van *Oldenburg*, en deszelfs aanstaanden opvolger, trof hij alvoorens een verbond, om zig een open weg in het Land te baanen, als zijnde *Oldenburg* de Sleutel van *Oostfriesland*. Eer de *Friezen* tot tegenweer gereed waren, was de vijand reeds metterdaad over de moerasfen in 't Land geraakt, en al brandende en rovende tot bij *Norden* gekoomen. Dan, de *Friezen* zig bij een gezameld hebbende, versloegen de *Saxen* bijna geheel en al. HENDRIK DE VETTE sneuvelde zelfs. Hier door bleef de vrijheid der *Friezen*, voor dien tijd, bewaard, en genooten *Oostergoo* en *Westergoo*, een geruimen tijd, een aangenaame rust. Wat het geschil, tusschen den Edelman GALAMA en Graaf FLORIS DEN II, over het regt van de Jagt, aangaat, wij hebben reeds elders doen zien, dat wij daar aan geen het minste geloof slaan, of schoon het KLAAS KOLYN op deezen tijd verhaald, en door anderen is na geschreeven.

In het Jaar 1112, werd, door Keizer HENDRIK DEN V, de gifte, door zijnen vader van *Oostergoo* en *Westergoo*, aan den Bisschop van *Utrecht* gedaan, bevestigd. Dan na dat Graaf FLORIS DE II overleden was, en zijne Gemalin PETRONELLA, (die de zuster van den Keizer was) de voogdijschap, over haaren onmondigen zoon, Graaf DIRK DEN VI, aanvaard had, werd 'er eene vriendschap bewerkt tusschen *Holland* en haaren broeder LOTHARIUS, die, na HENDRIK DEN V, Keizer geworden was; 't welk ten gevolge had, dat de Graafschappen *Oostergoo* en *Westergoo*, in het Jaar 1126, weder aan het *Hollandsch* Graafschap gehegt wierden, schoon *Holland* even zo min voordeel als *Utrecht* bij die gifte had.

De *Friezen*, egter, vonden daar weinig smaak in. Om dit te toonen, maakten zij gebruik van de twisten, die ontstaan waren tusschen Graaf DIRK en zijnen broeder FLORIS DEN ZWARTEN, waar in zij door den Bisschop ondersteund wierden. FLORIS reeds lang gedoeld hebbende, zijne grootheid te vestigen op de vernederde magt zijns broeders, zag niet liever, dan dat de *Westfriezen* weigerden die te erkennen. Om hun daar toe te noodzaaken, bragt hij alle zijne magt bij een, met oogmerk om de *Westfriezen* tot reden te brengen, en daar na *Oostergoo* en *Westergoo* in bezit te neemen. Het ijs scheen hem, in den winter van het Jaar 1132, hier toe sterk genoeg te zijn; en daar over trok hij naar *Westfriesland*. Hij verdreef de *Westfriezen*, en kwam, met buit beladen, te *Alkmaar* te rug, wijl de invallende dooi hem verhinderde, de *Friezen* aan te vallen. Tot overmaat van smerte moest hij zien, dat, na zijnen terugtogt, de *Westfriezen* 's Graaven broeder, FLORIS, voor Veldheer aannamen. Twee Jaaren daar na bewerkte Keizer LOTHARIUS den vrede tusschen de twee broeders. *In dit* zelfde Jaar was het, dat het *St. Odulfsklooster*, bij *Staveren*, met goedkeuring van den Bisschop en verzegeling van den Paus, van andere Inwooners voorzien werd; waar door de magt der Geestelijken, in dit Gewest, zeer toenam, *en met* uitgebreidde voorregten voorzien werd. Dan, in een tijd, dat de Geestelijkheid haare belangen dus voortzette, verloor de Adel de zijne, door onderlinge twisten en verdeeldheden, te lang om ze hier allen te melden, en die op de bijzondere Art. van de hoofden daar van, reeds gemeld zijn, of nog gemeld zullende worden.

Dus gaan wij over tot het geen, na den dood van Keizer LOTHARIUS, gewigtigs voorviel. Deeze, in het Jaar 1138, overleeden zijnde, werd als Keizer opgevolgd door KOENRAAD DEN III, welke naauwlijks den throon beklommen had, of hij schonk op nieuw de *Friesche* Graafschappen aan den Bisschop van *Utrecht*. Voor dat dit gebeurde, vertrokken eenige *Friezen*, met hunne huisgezinnen, naar de *Elve*; zijnde daar toe uitgenodigd, door ADOLF, Graave van *Holstein*. Hier werden zij door de slaaven overvallen, van welke zij, met niet meer dan honderd, meer dan drie duizend afweezen. Keizer KOEN-

RAAD

RAAD bevestigde, in het Jaar 1145, de reeds gedaane gifte. Doch alle die Keizerlijke giftbrieven, met geene gewapende magt onderfteund wordende, waren zij onvermogend om de *Friezen* onder het juk, 't zij van den Graaf van *Holland*, of van den Bisfchop van *Utrecht* te brengen. Integendeel, hunne vrijheid bleef zo zigtbaar, dat zij, niettegenftaande alle de aanvallen, nu van den eenen en dan van den anderen, hunnen eigen Poteftaat verkooren, met naame SAKE REINALDA, een man door zijne dapperheid ten hoogfte beroemd. Ja zelfs lieten zij niet na, onder al dien druk, de kruisvaarten bij te woonen; zij waren dus ook deelgenooten aan de verovering van *Lisbon*, aan het beoorlogen der Heldenfche *Slaven*, en beteugeling van HENDRIK DE LEEUW, in het Jaar 1155.

Daarenboven ging men ijverig voort met het ftigten van Kerken en Kloofters; wordende dat van *Ludinga Kerk* geftigt in het Jaar 1157, waar in, door den Bisfchop van *Utrecht*, een Overfte gefteld werd. Kort daar na kwam dat van *Bethlehem* en *Klaarkamp* ten voorfchijn, en uit die wederom anderen. Dan al die voorfpoed der Geeftelijken werd niet weinig befnoeid, door den geweldigen *Juliaansvloed*, in den beginne van het Jaar 1164.

De twisten, tusfchen den Graaf van *Holland* en den Bisfchop van *Utrecht*, over het bezit van een Land, daar zij beiden geen het minfte natuurlijk regt van eigendom op hadden, ftonden op het punt van door geweldige middelen beflist te worden; en zulks zou zekerlijk gefchied zijn, zo niet Keizer FREDRIK, in het Jaar 1166, een middel gevonden had, om de twistenden te bevredigen; 't welk hem, voor dien tijd, zeer wel gelukte.

Andere rampen bragten, egter, *Friesland* groot nadeel toe; als de geweldige watervloed van het Jaar 1170, en niet min die van het Jaar 1173. Doch na dien tijd werd 'er eenige rust en voorfpoed genooten. Hier aan is toe te fchrijven de ftigting van het Kloofter *Bajum*, in het Jaar 1186, en de Abtdij van *Bloemkamp*, in het 1192.

Maar terwijl buitenlandfche rust en verdoolde Godsdienftigheid aanleiding gaf tot het ftigten van Abtdijen, Kerken en Kloofters, de oneenigheid onder de voornaamfte Geflachten in *Fries-*

Friesland, en de aanhoudende twisten, om den voorr het offeren, niet zelden van moord en doodslag gevolgd w dende, bragt te weege, dat 'er, insgelijks omtrent de tijd, veele Kerken en Kapellen gestigt en geheel nieuwe l pen wierden aangelegt. Tusschen de voornaamste P welke toen ter tijd tusschen het *Flie* en de *Lauwers* gev wierden, ontstond een zogenaamde Heilige oorlog. Ma men kan op de verhaalen daar van weinig staat maken, w ieder zijne heldhaftige bedrijven ten sterksten deed uitmeten, en de Kronijkschrijvers oneindig veel verschillen.

Na dat Graaf FLORIS DE III, in het *Jaar* 1190, op de Kruistogt te *Antiochie* overleden was, werd zijn oudste zoo DIRK, Graaf van *Holland*; en na dat, *in het Jaar* 1195, WI LEM, DIRKS broeder, zig, zo het scheen, met hem verzoend had, ontving deeze de Heerlijkheid *Friesland* van zijnen bro der te leen, en wel bijzonder al dat geene wat deez' in *Oo stergoo* en *Westergoo* bezat, of aan de Graaven van *Holland*, bij het laatste verdrag, door den Bisschop van *Utrecht*, wa afgestaan. Terstond na het sluiten van dit *verdrag*, stak WIL LEM over naar *Friesland*, beoosten de Zuiderzee, alwaar hij gewillig, door de Landzaaten, als Heer werd aangenoomen en gehuldigd. WILLEM werd door hun beschouwd als geen ander Land bezittende; en vijand van zijnen broeder *zijnde*, over tuigd van eenen Veldheer nodig te hebben, tegen HENDRIK DE KRAAN, Graaf van de *Kluinder*, die hem een lastige na buur was: en daarom beslooten zij te spoediger, hem te huldi gen. WILLEM, om gemelden HENDRIK DE KRAAN *te beteuge len*, deed een Slot bouwen in de nabijheid van *Oosterzee*, tegen over dat van DE KRAAN, waarop hij meest *zijn verblijf* hield. Van tijd tot tijd vielen tusschen hun beiden gevegten voor; hij dwong hem eindelijk tot de overgave *van het Slot*, en noodzaakte hem het Land te raimen.

Graaf WILLEM, zig nu eenigzints in het bezit van het *Frie sche* Graafschap van *Oostergoo* en *Westergoo* bevestigd ziende, kwam, tegen den zin zijner moeder, in *Holland*, om bij zij nen broeder een bezoek afteleggen; maar hij had spoedig be rouw daar van: want zo dra was hij niet op het Slot *ten Horst* gekoomen, of hij werd, door meergemelden HENDRIK DE

KRAAN,

BRAAN, in bijzijn zijns broeders, gevangen genoomen; doch vond ras middel te ontvlugten. Na dat hij zig met de dochter van Graaf OTTO van *Gelderland* in huwelijk begeeven had, noodzaakten hij DIRK een verdrag met hem en den Graaf van *Gelder* aan te gaan.

De Bisschop van *Utrecht* was intusschen vermetel genoeg, zig naar *Friesland* te begeeven, om aldaar een aanzienlijke bede te heffen. WILLEM, hier door verstoord, overviel den Bisschop gewapenderhand in 't *St. Odulfklooster*, te *Stavoren*, en voerde hem van daar op zijn Kasteel te *Oosterzee*. Eenige bijgeloovige Monniken en Leeken, bekommerd over de straffe Gods, wanneer men een Bisschop gevangen hield, haalden hem met geweld uit de gevangenis, en voerden hem te scheep naar *Utrecht*; en schoon WILLEM zig met zijn schoonvader te veld begaf, om hier van wraak te neemen, en zij, in den beginne, goede vooruitzigten hadden, moesten zij, egter, met den Bisschop een voor hun schandelijk verdrag ondergaan.

Graaf DIRK, in het Jaar 1203, overleeden zijnde, had, vóór zijnen dood, zig gaarne met zijnen broeder WILLEM willen verzoenen. Maar zijne Gemalin ALEID, het voorgenomene huwelijk van den Graave VAN LOON, met haare dochter ADA, willende doen voltrekken, had dit verhinderd. WILLEM begaf zig, egter, uit *Friesland*, over de Zuiderzee, en werd, door de *Zeeuwen*, voor Graaf van dat Gewest uitgeroepen. Kort daar na werd 'er, tusschen DIRK VAN DER AARE en Graaf WILLEM, een zoen getroffen, waar in, ten opzigte van *Friesland*, werd vast gesteld: „ dat de Bisschop niet zou beletten, dat eenige Kooplieden, uit de Graafschappen *Oostergoo* en *Westergoo*, in zijne Landen kwamen; dat het „ verdrag, onlangs tusschen den Bisschop GODFRID en 's Graaven vader onderling gemaakt, ongeschonden zou gehouden „ worden; dat ingevolgen het zelve de Bisschop en de Graaf, „ met gemeene toestemming, eenen Graaf of Regter naar „ *Friesland* zouden zenden, om de Regtdagen der Burgerzaaken te houden, en alles, wat de inkomsten de Graafschappen toebehoorende, of uit de opkomsten der Regtdagen der „ Bur-

„ Burgerzaaken, na aftrek der kosten, zou overschieten, on-
„ der den Bisschop en den Graaf te verdeelen; dat wanneer
„ het gebeurde dat de verkooren Graaf niet naar Friesland
„ ging, de Afgevaardigden van den Bisschop en van den
„ Graaf van *Holland*, te zamen en op gemeene kosten, de
„ inkomsten, het Graafschap behoorende, zouden gaan in-
„ melen; dat de Muntmeesters, de Tollenaars, Schouten,
„ Meijers en alle Amptenaars, hun verblijf in het Graafschap
„ hebbende, hunne Leenen of Ampten, vooreerst, uit de
„ handen van den Bisschop, en daar na, uit die van den
„ Graaf van *Holland* zouden ontvangen, en hun beide ge-
„ trouwheid zweeren." Zie *Charterboek*, I. Deel, bl. 81.

Wat intusschen met den Graaf VAN LOON voorviel, is reeds op het Art. ADA gemeld. Graaf WILLEM, na zijn vertrek, meester zijnde van al het Land, tusschen de *Houte* en de *Lauwers*, en daar na, door FREDRIK DEN III, met de Rijkslanen bevestigd, zou, zo men wil, *zijnen zoon* OTTO, den *Friezen* niet onaangenaam, als Stadhouder hebben aangesteld. Dan dit spreekt zig zelfs tegen, wijl die OTTO toen nog slegts een kind van zeven Jaaren oud was. Zekerder is het, dat *Friesland*, toen ter tijd, reeds merklijk in bloei en welvaart was toegenoomen; 't welk men meent niet onduidelijk te kunnen bewijzen, uit de kleeding, welke, in het begin der dertiende eeuw, zo bij den Adel als bij den Burgerstand en het gemeene volk, in gebruik was. *Staveren* inzonderheid, daar de Graven, als zij in *Friesland* waren, hun verblijf hielden, had zijnen Koophandel en Zeevaart wijd en zijd, doch voornaamelijk Oostwaards, zodanig uitgebreid, dat daar binnen veele rijke en welvaarende Kooplieden gevonden wierden; welke, volgens de oude Kronijken, de weelde en dartelheid zo verre dreeven, dat zij hunne stoepen en luiffels vergulden, zo dat men, dit ten breedste uitmeetende, zeide dat zij die met goud deeden beslaan.

Tot de vermindering van dien rijkdom, gaf grootendeels aanleiding, de verrijking der Kloosters en Abdijen; sleepende de Geestelijkheid alles naar zig, wordende een groote meenigte van

van de beste Landerijen daar aan opgedraagen, onder voorgeeven, dat de Ingezeetenen daar door van het onderhoud der Dijkaadjen ontslagen waren, en dus ook omheven van de kosten, die noodwendig moesten gemaakt worden, om het Land voor den overlast des waters te beveiligen; waar van zij, bij de gedugte watervloeden der Jaaren 1219, 1220 en 1221, ten sterksten overtuigd wierden. Alle die rampen hadden, egter, geen vermogen, om de Landzaaten te doen zien, hoe noodzaaklijk het ware, de handen aan het werk te slaan, om het Land te behouden, 't welk het bijgeloof deed inprenten, dus door een vertoornd Opperweezen gestraft te worden: en om welke straffen aftesmeeken, moest men, in plaats van dit, de Ongeloovigen gaan bestrijden. Dit ging zo verre, dat de Kruisvaarten met een ongelooflijke drift voortgezet, en, in het Jaar 1224, de *Friezen*, door de prediking van eenen Meester OLIVIER VAN KEULEN, daar toe nog meer werden aangezet. Wat zij in dien tijd verrigt hebben, kan men hoofdzaaklijk zien op het Art. DAMIATEN.

Niet genoeg was het, om de ramp des Vaderlands te vergrooten, dat de bloem des volks derwaarts trok, en haave en goed genoegzaam ten prooi liet, en eigen rijkdom veronachtzaamde, om ingebeelde schatten van elders te haalen; neen, eene opgeruide en toomlooze meenigte scheen binnenslands alles te moeten vernielen. Niet alleen in *Oostfriesland*, daar de eene Landman tegen den anderen te veld trok, maar ook in *Friesland* bewesten de *Lauwers*, was de dolheid der Landzaten zo hoog gereezen, dat men, met geheele Legers, op elkander los ging. In *Oostergoo*, onder anderen, geschiedde dit, door twee Edellieden, met naame WIGER en TJAARD; zijnde de eerste een *Omlander*, en de laatste een gebooren *Fries*. De eerste had het gemeene volk op zijn zijde; de tweede werd door eenige stoute lieden van aanzien ondersteund. Langen tijd werd 'er, met groote woede, van wederzijde, gevogten, tot dat eindelijk WIGER van TJAARD doorstoken werd; waar mede de twist vooreerst ten einde liep.

Graaf FLORIS DE IV, binnen *Utrecht*, een bemiddeling getroffen hebbende, tusschen den Bisschop WILLEBRAND en eeni-

eenige misnoegde *Stigtenaars*, begaf zig naar *Friesland*, beoosten het *Flie*, om de hulde te ontvangen. Deeze geschiktigheid, welke zeven Jaaren, zo om zijne minderjaarigheid, als om andere oorzaaken, was uitgesteld, werd, in het jaar 1220, door die van *Westergoo*, binnen *Franeker* verrigt, zonder dat men, wegens de overige deelen des Lands, eenige melding gemaakt vind. FLORIS, die, zo wel als zijn vader, een geruimen tijd bij de *Friezen* zeer wel gezien was, verloor daar na zijne agting zo verre, dat hij niet weder in hun Land durfde koomen; welk onheil hij aan niets dan aan zig zelven en zijne kwaade raadslieden te wijten had. De toeleg, door hem en zijne bedervers gemaakt, om de vrijheden en voorregten, door het omkoopen van den Adel, te bekorten, was voor de *Friezen*, die de vrijheid op des zelver waarde hadden leeren schatten, niet te dulden.

Het bezoek, dat *Friesland*, ten dien einde, van Graaf FLORIS, als Heer van dat Gewest, ontvangen had, werd, in dat zelfde Jaar, door eén ander van den *Utrechtschen* Bisschop gevolgd. Door WILLEBRAND, werd RUDOLF, Slotvoogd van *Koeverden*, af en eene ECLARD in zijne plaats gesteld. Dan het gelukte RUDOLF, door verrassing, van het Slot zig weder meester te maaken. De Bisschop bewoog de *Friezen* hem hier tegen behulpzaam te zijn. *Zij* vatten de wapenen op, met dat gevolg, dat RUDOLF gevangen en naar verdienste met den dood gestraft werd. De aanhangers van RUDOLF werden daar door te meer verbitterd; en zelfs vatten eenige *Stigtenaars* zo een grooten haat tegen den *Bisschop* op, dat hij zig ter naauwernood veilig agtte. Hij dan, zo als gezegd is, in *Friesland* gekoomen zijnde, met *oogmerk om de Drenthenaars* te verneederen, zogt de *Friezen* tot zijne hulpe hier toe te beweegen. De afkondiging van *ruime Aflaten*, voor allen, die hem behulpzaam waren, waren de middelen, hoe weinig voldoende, die het volk werkzaam maakten; zo dat 'er een aanzienlijk Léger op de been kwam, 't welk in kleinder benden gedeeld werd. Het *eene deel*, dat uit de Ingezeetenen van *Oostergoo* bestond, voerde hij over de *Lauwers* naar *Groningen*; het ander liet hij, onder den Deken van *Staveren* en *Westergoo*, in de *Zevenwouden*,

om-

omtrent *Bakkeveen;* terwijl 'er, behalven deeze, nog andere benden uit het *Stigt* in aantogt waren; doch deeze maakten zo weinig haast, dat de voorgenomene vereeniging te niete liep. Ook kreegen ze eerlang zodanig de nederlaag, dat de overgebleevenen naar huis keerden, en de Bisschop moeite had om zelfs te rug te keeren. Na dat de winter was doorgebragt, met het volk, in plaats van vrede, den oorlog voor te preeken, hernamen de *Friezen*, in het voorjaar, hunne vorige Krijgshaftige geaartheid, en trokken, ten getale van 1231 man, tegen *Drenthe* op. De *Drenthenaars*, door de menigte verschrikt, baden om den vrede, dien zij voor een hoog rantzoengeld bekwamen. Gelukkig tijdstip voor den Bisschop! want nog in dat zelfde Jaar, werd *Friesland*, door een geweldigen watervloed, zo fel geteisterd, dat 'er geen mooglijkheid zou geweest zijn, den Bisschop eenigen bijstand te verleenen.

In het Jaar 1232 ontstond de oorlog op nieuw; men wil dat thans wederom 4000 *Friezen*, ten dienste van den Bisschop, te velde getrokken waren. Of dit getal vergroot, of wezenlijk zo groot geweest zij, laaten wij aan zijne plaats; doch men houd voor zeker, dat de *Friezen*, door de *Drenthenaars*, bij *Bakkevier* geslaagen zouden zijn; als mede dat de *Friezen* en *Groningers* door hun op de vlugt gedreeven wierden.

Twee Jaaren laater nam de vervolging tegen de *Stadingers* een aanvang. Inmiddels was Bisschop WILBRAND, in het Jaar 1233, overleeden, wiens dood geen onaangenaame gevolgen voor *Friesland* had; te meer, daar men de tijding bekwam, dat FLORIS, te *Klermont*, in een steekspel, was omgebragt, nalaatende een zoon, nog maar zes Jaaren oud. De *Friezen*, de vreedzaame geaartheid van Bisschop OTTO, als voogd over den onmondigen Graaf, kennende, namen dit tijdstip te baat, om SIKKE SJAARDEMA tot hunnen Potestaat te benoemen, onder wiens bestier *Friesland* weder tamelijk in welstand toenam. *Harlingen* kreeg in dien tijd den naam van Stad. *Texel* en *Flieland* werden aan de Abtdij van *Ludingakerk* geschonken. Dan helaas! die voorspoed werd, in het Jaar 1237, door eene zwaaren watervloed, veel be-

 snoeit;

stoelt; zelfs nemen de Landen bewesten *Friesland*, die die overstroomingen, van tijd tot tijd, zodanig af, dat ze de gedaante van een openbaare Zee kreegen, wordende de Middelzee hoe langer hoe meer verslopt en tot Land gemaakt. Zelfs meent men, dat dezelve, omtrent deezen tijd, reeds ten grooten deele, was opgeslijkt, en in schoone bouw- en weilanden veranderd.

Na dat de *Friezen* Koning WILLEM DEN II, in de belegging van *Aken*, merkelijken bijstand beweezen hadden, werden, in het Jaar 1248, in erkentenisse daar van, door dien Vorst, hunne voorregten en vrijheden bevestigd. Dan op dit gunstbewijs volgde een zwaare ramp, veroorzaakt door de hand der Voorzienigheid. Aanhoudende watervloeden, en schraal gewas, gevolgd van besmettelijke ziekten onder menschen en beesten, in het Jaar 1249, drukten de schamele gemeente geweldig; dit veroorzaakte gemor en oneenigheid onder de Landzaaten. Ras werd men ook gewaar, dat Koning WILLEM niet zo mild geweest was buiten oogmerk: naamlijk, om de *Friezen* onder zijn gezag te doen bukken. Maar zijne poogingen slaagden niet. De brief, dien hij, om zig als Heer te doen erkennen, aan den Potestaat SIKKE SJAARDEMA geschreeven had, werd op een manlijke wijze beantwoord, en wel in deezen zin:

„ Groot magtige Koning, wil u niet vergeefs vermoeijen; „ meent gij dat ik om mij en mijn geslagt te verheffen, een „ verrader wil zijn, en de nakomelingen van die vrijheid „ berooven, welke onze voorvaders boven alle goederen ge- „ schat hebben? Verre zij van mij een geldgierig, oneerlijk „ hart? vaar wel, en wil mij met uwe brieven in diervoegen „ niet meerder begroeten: want ik begeer na deezen geenen „ van u meer te ontvangen. Uit onze Huizen SJAARDEMA, den „ 9 Augustus, duizend tweehonderd negenenveertig."

Zelfs wil men dat SJAARDEMA, over dit aanzoek, zo gestoord zou geweest zijn, dat hij, tot spijt van den Koning, gouden penningen deed slaan, op welker eener zijde men las SIXTUS SJAARDEMA, *Potestas Frisiae*; terwijl op de andere zijde een man verbeeld werd, die geld uit de hand laat vallen,

met

net dit Opschrift: *Libertas prævalet auro.* d. i. *vrijheid vertreft het goud.*

In het Jaar 1255 werd *Hindelopen* tot een Stad verheeven, en door den Potestaat en 's Lands Staaten met vrijheden en voorregten voorzien; als mede het Klooster te *Aanjum* gestigt, dat van *Lidlum* voltrokken, en, in het Jaar 1270, en *IJlst* met Stads voorregten begiftigd; houdende de *Friezen* zig intusschen nog ijverig bezig met het doen der Kruisvaarten, waar door het gantsche Land geweldige nadeelen leed; die men, egter, hersteld zou hebben, indien men daar toe eensgezind de handen te werk gesteld hadde. Dan, de oneenigheden, waar van hier vooren gewag gemaakt is, schooten langs hoe dieper wortel, en borsten weder tot dadelijkheid uit. Een voornaam *Friesch* Edelman van *Marum*, GERBERT VAN KAMING, of KAMMINGA, werd, in het Jaar 1296, door RITSKE WIBALDA, en AALTJE HARWEISMA, bedektelijk gevangen genomen en weg gevoerd, zo dat men, in den tijd van zes weeken, niets van hem hoorde, of te weten kwam waar hij ware; en mooglijk zoude dit nog niet aan den dag gekomen zijn, zo niet HAITSE VAN KAMMINGA, schoon onkundig dat zijn broeder, bij RITSKE WIBALDA, werd gevangen gehouden, den jongen JUKE WIBALDA, RITKES zoon, insgelijks in hegtenis genoomen had. Zijn vader, bekommerd over hem wordende, beloofde, GERBERT in vrijheid te zullen stellen, indien men zijnen zoon los liet. HAITSE dus ontwaar geworden zijnde, wie zijnen broeder gevangen hield, stond op het punt, om in de eerste drift, den jongen WIBALDA te laaten dooden; doch het vooruitzigt, dat zijn broeder het zelfde lot zou ondergaan, deed hem naar een verdrag luisteren; het welk in de daad geslooten werd; doch den wrok uit het hart niet wegnam.

RUDOLF VAN HABSBURG, na Koning WILLEM, Keizer geworden zijnde, oordeelden de *Friezen* het tijd te zijn, om van deezen, door een plegtig gezantschap, de bekragting en vernieuwing hunner vaderlijke voorregten en vrijheden te verzoeken; 't welk zij te meer noodig oordeelden, om zig voor de aanslagen van FLORIS DEN V te verzekeren; en ook, om dat deeze Prins aan het Hof niet zeer gezien was, gelijk bleek, dewijl hij, schoon ten onrechte, het Graafschap van *Holland*

te leen aan JAN VAN AVESNES opdroeg. Daarentegen stonden de *Friezen*, die hem getrouwelijk dienden, bij hem in bijkende gunste. De Keizer dan, behalven het bevestigen van hunne voorvaderlijke regten en vrijheden, vermeerderde daarenboven hun Landregt met 10 nieuwe Artikelen; alles, egter, onder die voorwaarden, dat ze hem *Jerusalem* zouden helpen herwinnen; als hij naar *Rome* of elders trok, en hunne hulpe nodig zou hebben, hem bijstaan; de vestingen aan den Rhijnkant helpen beschermen, en hun Vaderland tegen den *Hollander* verdeedigen.

Wij moeten wederom herhaalen, dat de gedugte watervloeden van de Jaaren 1277 en 1287, en de onderlinge binnenlandsche verdeeldheid veel toebragten tot vermeerdering van 's Lands onheilen. In 't bijzonder had dit plaats, toen 'er een gantsche tweespalt ontstond, en men zig onderscheidde in *Vetkoopers* en *Schieringers*. In het Jaar 1288, deed FLORIS DE V zijne eischen op *Friesland* gelden, en wel na dat hij de *Westfriezen*, om den dood zijns vaders, gestraft had. Hij landde met een aanzienlijke Vloot te *Stávoren*, daar men hem als Landheer aannam en huldigde. In erkentenis daarvan vermeerderde hij de vrijheden en voorregten dier Stad. Uit het geen volgt, moet men, evenwel, besluiten, dat de uitgestrektheid van zijn gebied zeer gering geweest is, wijl gemelde Keizer RUDOLF, in het Jaar 1290, gantsch *Friesland* tusschen het *Flie* en de *Eems*, aan REINOUD, Graave van *Gelder*, opdroeg, en dat de opdragt, negen Jaaren daar na, door Keizer ALBERT, is bevestigd geworden. Maar hoe ruim die leengifte ook ware, de Graaf scheen duidelijk te bezeffen, dat het den Keizer gemakkelijker viel, die gifte te doen, dan om het genot 'er van te neemen; hij stelde, zo veel men weet, daar toe geene middelen te werk; zekerlijk schroomde hij den tegenstand van den Graaf van *Holland* en van den Bisschop van *Utrecht*, en de zugt der *Friezen* voor hunne vrijheid.

Graaf FLORIS DE V, in het Jaar 1296, moorddaadig omgebragt, werd gevolgt door zijnen zoon JAN. Deeze beteugelde wel de *Westfriezen*, en ontving, in het daar aan volgende Jaar, de hulde; doch de Bisschop van *Utrecht* joeg de

Bis-

Friezen beoosten het *Flie* tegen hem in 't harnas, maakende den jongen Graaf bij hun van ketterij verdagt. WOLFERD VAN BORSSELEN wist eerlang een verdrag tusschen den Graaf en den Bisschop tot stand te brengen. *Stavoren* deelde, egter, ruim zo veel in de gunste van Graaf JAN, als in die van FLORIS zijnen vader. Keizer ALBERT, die KOENRAAD opgevolgd was, beschouwde, de *Friezen* met een geheel ander oog, om reden dat zij ADOLF VAN NASSAU, als wettig verkooren, aankleefden: hierom zogt ALBERT de gedaane gifte van zijnen vader, aan REINOUD VAN GELDER, meer en meer te bevestigen; doch hij onderman nu zo min als te vooren, om zig in het bezit te stellen, schoon de onderlinge verdeeldheid der *Friezen* hem de beste gelegenheid daar toe zou verschaft hebben. Want het is algemeen bekend, dat de partijschap der *Vetkoopers* en *Schieringers*, met het begin der veertiende eeuwe, met verdubbelde woede uitborst.

In *Friesland*, dagt men, in het Jaar 1306, op niets minder, dan op een inval der *Noormannen*. Deeze, waarschijnlijk, eenig berigt van de binnenlandsche oorlogen gekreegen hebbende, waagden, in dit Jaar, een aanval, en omtrent de *Lauwers*, in grooten getale aangekomen zijnde, verwoestten en plonderden zij alles. Maar zij deeden het niet ongestraft. Want REINIER KAMMINGA, toen ter tijd Potestaat, had hier van zo dra geen kennis gekreegen, of hij bragt een aanzienlijken hoop landzaaten in de wapenen, trok daar mede de alverwoestende rovers tegen, en leverde hem slag omtrent de *Lauwers*. Het gevegt was van beide kanten hevig; doch de overwinning verklaarde zig aan de zijde der *Friezen*; die hun, egter, ruim 400 man kostte. Van de *Noormannen* werden meer dan 900 verslaagen; verlaatende de overigen *Friesland*, zonder van den geroofden buit iets mede te neemen. De dappere KAMMINGA had, in dit gevegt, zo eene zwaare wonde bekoomen, dat hij vijf dagen daar na overleed; wordende van alle de landzaaten zeer betreurd.

De Staaten des Lands, daar na vergaderd zijnde, bewoogen, met groote moeite, HESSEL MARTENA, om de waardigheid van Potestaat te aanvaarden, alzo hij meer tot den vrede dan tot den oorlog geneigd was. Dan, de waardigheid aan-

aanvaard hebbende, moest hij ras zijne loflijke neiging verzaken, en zig bereid maaken om de *Hollanders* weerstand te bieden.

Zie hier wat 'er gebeurde. WILLEM DE III, Graaf van *Holland*, zoon en opvolger van Graaf JAN DEN II, in volle rust zijnde, oordeelde dit een gunstige gelegenheid, om, in navolging van eenigen zijner voorzaaten, ook iets op *Friesland* te kunnen onderneemen, indien niet om het Gewest aan zig zelven te onderwerpen, althans om te toonen, wat de *Friezen* te wagten hadden, zo hij magt genoeg had om zijn ingebeeld regt te doen gelden. Een Leger van 1500 man, met den Graaf aan het hoofd, stak naar *Friesland* over. In *Gaasterland* geland zijnde, schreef hij zwaare brandschattingen uit; en had het meest op *Stavoren*, dat zig der gehoorzaamheid aan de *Hollandsche* Graaven onttrokken had, gemunt. MARTENA had van deezen inval geen berigt ontvangen, of hij wapende de *Friezen*, en trok de *Hollanders*, die reeds bezig waren met branden en blaaken, met zo veel moed tegen, dat zij, zonder hem af te wagten, als bloodaards naar hunne Schepen vlugtten. Hier uit ontstond een ongemeene haat tusschen de *Friezen*, *Westfriezen* en *Hollanders*. Een menigte *Friezen* stak over naar *Enkhuizen*, veroorzaakte daar veel onheil, en keerde, met grooten buit, naar *Friesland* te rug.

Die van *Enkhuizen*, geen openbaare wraak durvende neemen, zonden heimelijk eenige brandstigters naar *Friesland*, die de Stinzen, of Steenhuizen, van de Edelen van REIJEM, OFFINGAHUIZEN en HIDDEMA, welke de aanvoerders der *Friezen* geweest waren, bij nacht in koolen leiden.

Drie van deeze uitgezondene brandstigters vielen in handen der *Friezen*, en beleeden, door de *Enkhuizers*, tot die euveldaad, te zijn omgekogt. BEIJEM, haastig en wraakgierig van aart zijnde, was, bij nadere ontdekking, niet alleen gereed om dubbele wederwraak te neemen, maar haalde ook andere Edelen daar toe over. Men stak dan gelijkerhand over de Zuiderzee, verrastte *Enkhuizen*, toen nog open en onvast, verbrandde 'er meer dan vijfentwintig huizen, en keerde, met veel buit belaaden, te rug.

In het Jaar 1310 namen de *Enkhuizers* den Kennacht te baate, en ſtaken over naar *Staveren*, alwaar zij *St. Odulfskerk* en Klooſter uitplonderden, voorts in vlamme zetten en den Prior dood ſtaken. De brand werd nog gedeeltelijk gebluscht. Veele *Enkhuizers* vielen in handen der *Friezen*, die 'er tien van aan den galg hun leven deeden eindigen.

GUIDO VAN AVENNES, Bisſchop van *Utrecht*, die, even als alle heerschzugtige Vorſten, zijne grenspaalen zogt uittezetten, en den *Friezen* gantsch ongenegen was, begon, om deezen tijd, hunne vrijheid laagen te leggen, onder voorwendzel van zijn regt, dat hem, uit voorgaande Keizerlijke giften, op *Friesland*, tusſchen het *Flie* en de *Lauwers*, toekwam. De *Stellingwerver Friezen*, die geduurig tegen hem opſtonden, lagen dus het eerst aan de beurt.

Om hen in bedwang te brengen, deed hij, op zeker ſtuk lands in *Stellingënwerf*, een ſterkte opwerpen, waar van hij, op eene behendige wijze, den eigendom had weeten te bekomen. Doch eer dezelve voltooid was, werd hij, door Paus KLEMENS DEN V, naar *Vienne* ontboden, ter bijwooning van de Kerkvergadering, die aldaar ſtond gehouden te worden. Dit zijn afzijn, en het gerugt van zijnen dood, gaven de *Stellingwerfers* aanleiding tot het pleegen van veele vijandelijkheden. De nieuwe ſterkte, ſchoon niet voltooid, verbrijzelden zij ten eenemaale; en dit nog niet genoeg zijnde om hunnen haat te voldoen, trokken zij naar *Vollenhove*, en belegerden het Bisſchoppelijk Slot aldaar; doch de dappere Slotvoogd, ſchoon reeds tot in de Voorburgt gedreeven, noodzaakte hun te rug te keeren. De Bisſchop hier van kennis gekreegen hebbende, ſpoedde zig in allerijl herwaards, en kreeg, met behulp van Graave WILLEM, zo veel volk bij een, dat hij het beleg van het Slot kon doen opbreeken. De Bisſchop, egter, de *Stellingwerver Friezen* niet genoeg hebbende kunnen ſtraffen, deed hun in den ban; welk vloekvonnis, in het Jaar 1310, nog nader bekragtigd, en eerst opgeheven werd drie Jaaren daar na, door een verdrag, waar bij de *Stellingwervers*, *Schooterlanders* en die van *Oostergoo* zig verbonden, de ſchade, door die van *Vollenhove* geleeden, te zullen vergoeden. Ook deden zij daar bij afſtand van eenige Landen te

IJsselham, Steenwijk en elders. Omtrent dien zelfden tijd verzoenden die van Staveren en Westergoo zig met Graaf WILLEM DEN III, bij Alkmaar. Inmiddels, was, op den 16 Augustus van het voorige Jaar, overleeden de Poestaat, HESSEL MARTENA. De inwendige verdeeldheden, door de binnenlandsche rust, meer en meer de overhand neemende, waren oorzaak, dat men 't niet eens kon worden over eenen opvolger. Nog meer werd dit vertraagd, door de gevolgen van een zwaaren watervloed, en verdere onheilen van pest en hongersnood, in het Jaar 1315.

Drie Jaaren daar na scheenen de Westfriezen zig de binnenlandsche onlusten in Friesland mede ten nutte te willen maaken. Dit ondervonden die van Westergoo, oude stam- en naamgenooten der Westfriezen. Zij kwamen met kleine vaartuigen over 't Flie, beroofden Makkum, Kornwert, en eenige na bij geleegene gehugten, en pleegden veele moedwilligheden. Dan zij genooten daar ook de welverdiende straffe voor. De Edelen VAN AYLVA en HATTINGO, dien roofzugtigen inval vernoomen hebbende, bragten, in alle mogelijke stilte, een goed deel volks op de been, en overvielen daarmede de zorglooze plonderaars, met zo veel woede, dat de meesten in de pan gehakt, en de overigen op de vlugt werden gejaagd.

De laatsten werd, egter, de tijd niet gegund, om hunne Schepen, die te Makkum lagen, te bereiken, wordende vooral het meeste deel insgelijks omgebragt. Zij, die op de Schepen waren, dit onheil verstaande, haalden de Zeilen op om Zee te kiezen; dan zij, van wegen de stilte, geen voortgang konnende maaken, werden van de Friezen agterhaald en in Zee geworpen. Met die zelfde Schepen voeren de Friezen naar Medemblik en Enkhuizen, en maakten het aldaar niet beter, dan de Westfriezen te Makkum gedaan hadden. Bij het te rug komen schonken zij de Schepen aan die van Staveren.

REINOUT, Graaf van Gelder, was, zo als wij gezien hebben, door Keizer RUDOLF, met Friesland begiftigd, doch had het niet raadzaam geoordeeld, die gift zig toe te eigenen. Doch, van Bisschop FREDRIK, het Slot Vollenhove in pand-

pandschap gekreegen hebbende, scheen hem de gelegenheid gunstiger, om zijn gewaand regt te doen gelden.

In het Jaar 1323 maakte hij groote Krijgstoerustingen, onder voorgeeven nogthans, dat het hem om *Friesland* niet te doen was. Maar zijn toeleg mislukte; want de *Friezen*, hoe verdeeld ook onder elkander, bemerkende dat het wel degelijk op hun gemunt was, staakten, voor dien tijd, hunne onderlinge twisten, vereenigden zig, trokken den Graave te gemoete, en overvielen het *Geldersche* Leger, dat zig te *Barlazijl*, bij *Vollenhove*, bevond. De strijd was heftig; van beide kanten sneuvelde veel manschap; en schoon de overwinning aan den kant der *Gelderschen* scheen, durfden zij hun, egter, niet vervolgen of verder ontrusten.

Behalven den Graaf van *Gelder*, scheenen ook de Graaf van *Holland*, de Bisschop van *Utrecht*, *Breemen* en *Munster*, de Graaf van *Oldenburg* en anderen, het 'er op toe te leggen, om de vrijheid der *Friezen* geweld aan te doen. Was dus hoog tijd voor hun, middelen te beraamen, waar door hij zig tegen dat alles konden beveiligen. Een Staatsvergadering bij den zogenaamden *Opstalboom*, werd, ten dien einde, door veelen nodig gekeurd, en eerlang dusdanig eene vergadering, waar van, in langen tijd, geen voorbeeld was gezien, door de *Friesche Zeelanden*, (doch met uitzondering van *Westfriesland*, 't welk onder den Graaf van *Holland* stond,) gehouden, na dat alvoorens, in ieder oord, bijzondere Landdagen waren voorafgegaan.

In de eerste vergadering, die, op op Pinxter, des Jaars 1323, op een vlak veld, ten Zuidwesten van *Aurik*, onder drie hooge eike boomen, volgens ouder gewoonte, door de Afgevaardigden van beoosten de *Lauwers*, gehouden werd, sloeg men wel veele goede dingen voor: ook werden 'er eenige zaaken vastgesteld, voornamelijk strekkende ter beslissing der Burger geschillen en oneenigheden. Doch de groote zaak der vrijheid bleef onafgedaan. De *Friezen*, tusschen het *Flie* en de *Lauwers*, waren, ter oorzaak van den *Gelderschen* oorlog, te schaars op deeze vergadering opgekoomen; en, nogthans, hadden zij, zegt men, de voorzitting, eerste stem, en het meeste gezag, alzo de zitting en orde van

stemming, naar de ligging der Landschappen, van het Westen naar het Oosten, werd in agt genomen. Alleen werd 'er beslooten, dat men, in 't einde van Oogstmaand deszelfden Jaars, eene nadere bijeenkomst zou houden, waar in die van bewesten de *Lauwers* beloofden, in goeden getale te zullen verschijnen. Intusschen verbond men zig om in vrede en eenigheid te leeven.

De tweede vergadering, op den bestemden tijd, haaren voortgang hebbende, was zeer talrijk en aanzienlijk. De *Friezen* van tusschen het *Flie* en de *Lauwers* niet alleen, maar ook van 't geheele vrije *Friesland*, zig toen ter tijd uitstrekkende van 't *Flie* tot aan de *Wezer*, verscheenen 'er in merkelijken getale, en bestonden uit Wethouderen, Edelen en Prelaten, Priesteren en verdere Gevolmagtigden des volks. In deeze bijeenkomst verhaalde men eerst, wat in de voorige vergadering verrigt en beraamd was; doch onder dit alles raakten de driften zodanig aan den gang, dat 'er bijkans een halve maand ten einde liep, voor dat 'er iets van belang kon worden afgedaan. Eindelijk nam de billijkheid in 't algemeen de plaats der onbezuisde driften in. De onderlinge verdeeldheden werden bij gelegt, de gedaane beledigingen vergeeven, en de zaaken, die men te verhandelen had, met bedaardheid overwoogen; tot dat men het zo verre bragt, dat 'er, met gemeene toestemminge, zekere Wetten en Ordonnantien wierden beraamd, die of geheel nieuw waren, of dienden om de oude Wetten des Lands te bevestigen. Alles was begreepen in 38 Artikelen, waar van wij alleen den inhoud van het eerste hier zullen nederstellen. De Grietmannen, Rechters, Kerkvoogden, en verdere Geestelijken van *Oostergoo*, van *Westergoo*, benevens die der overige *Friesche Zeelanden*, zaam gekoomen om de gemeene eendragt, de Landrechten en Wetten van den *Opstalboom* te vernieuwen, verbonden zig daar bij „ om hunne vrijheid eenparig en gewapenderhand te beschermen, indien eenig Waereldlijk of Geestelijk Vorst, van wat naam of waardigheid ook, hen of iemand der hunnen bestreed, of het juk van dienstbaarheid poogde op den hals te leggen."

Het

Het is niet onwaarschijnlijk, dat dit besluit, ('t welk de *Friezen*, terwijl wij dit schrijven, gezamenlijk wel wederom mogten vernieuwen, om zig tegen de Usurpatien des Stadhouders en zijne bedervers, als ook tegen een geweldige meenigte van Aristocraten, te verzetten,) Graave WILLEM, in het Jaar 1325, aanleiding gegeeven heeft, om zig, ernstiger dan voorheen, met de Regeering van *Friesland* te bemoeijen, en zijn regt op *Staveren* en *Westergoo* te handhaven. Met dat oogmerk stelde hij twee Inwooners van *Staveren* tot Schouten of Rechters over de Stad en het omgelegen Land; waar in, egter, de *Friezen* geen genoegen namen; zij verjaagden die Schouten, en braken hunne van steen gebouwde huizen ten grond toe af. Zij waren daar toe opgehitst door den Abt van *St. Odulfsklooster*, als hebbende toen veel gezag binnen *Staveren*. Graaf WILLEM, dit zeer euvel opneemende, rustte eene Vloot uit, die langs de Zuiderzee kruiste, veel nadeel toebragt aan de *Friesche* Schepen; ook deed hij, nu en dan, een landing op de *Friesche* Kust. In eene van die landingen werden de Dorpen *Oude* en *Nieuwe Norden*, met eenige naast gelegenen, plat gebrand en ledig geplonderd. De *Friezen* zaten mede niet stil, maar roofden en plonderden, op de kusten van *West-friesland*, zo veel hun mooglijk was. Elkander op Zee ontmoetende, vogten ze als Leeuwen, of smeeten elkander als honden buiten boort. Dan al dit moorden en bloedvergieten werd, in het Jaar 1328, door middel van een verdrag, geslaakt.

Bij het sluiten, van dit verdrag en het doen van hulde aan den Graaf, in de Landen van *Westergoo*, *Vroenakker*, *Wildinghe*, *Wiegenbrughe*, *Harich* en *Hemlum*, zouden, zo men wil, de *Friezen* hem een oud geschrift getoond hebben, behelzende de plegtigheden, met welke de Graaven van *Holland*, van ouds, in *Friesland*, beoosten het *Vlie* ontvangen werden en te regt zaten. De Graaf, nu zijn oogmerk bereikt hebbende, stelde zijne Schouten en Richters aan. Om zijne inkomsten te vermeerderen, verbood hij de Geestelijkheid, het verder aankoopen van vaste goederen. Schoon die van *Oostergoo* en *Stellingwerf* in dat verdrag niet begreepen waren, hadden zij evenwel weinig genot van hunne vrijheid. En als

WIL-

WILLEM in het algemeen bedagt was, om zijn regt op ue gronden te ſtellen, ſloeg hij den weg in van vriendſchap en gematigheid; die hem ook gelukte.

Dus de *Friezen* zig gedurende zijn leven ſtil hielden. Nogthans is het twijffelagtig, of die van *Oostergoo* zig wel ooit aan Graave WILLEM onderworpen hebben. In het jaar 1337 leed *Bolswerd* een zwaaren ramp, door een hevigen brand, en kort daar na gantsch *Friesland*, door eenen geweldigen watervloed.

Graaf WILLEM DE III, in het volgende Jaar overleeden, werd opgevolgd van zijnen zoon WILLEM DEN IV, die kort daar na de wapenen opvatte, om zijne regten op *Friesland* ſtaande te houden. Eer dit gebeurde, zag de *Gelderſche* Graaf REINOUD DE II zijn Graafſchap, door Keizer LODEWYK, tot een Hertogdom verheven, en zig zelven neven zijne nazaaten met *Oostfriesland*, tusſchen het *Flie* en de *Lauwers*, begiftigd; alles in betaaling van veertig duizend marken fijn zilver, welke de Keizer aan den Graave ſchuldig was, en waar voor hij het gemelde Landſchap verpand had. Om evenwel met den Graaf van *Holland* in geen moeilijkheid te geraaken, had de Keizer daar van uitgezondert het gedeelte, het welk hem toebehoorde, en waar door, waarſchijnlijk, verſtaan wierd *Stavoren* en *Westergoo*. Dan ook deeze REINOUD maakte geen de minſte beweeging om zig dit geſchenk toe te eigenen. Die van *Stavoren* zonden, in het Jaar 1338, vier Gemagtigden aan den Graaf, met last om hem voor wettigen Heer te erkennen, en te huldigen, 't welke in den *Haag* verrigt werd; in erkentenis hier van werden alle de Stads voorregten, door den *Graaf*, bevestigd. Maar de overige *Friezen* volgden dit voorbeeld niet. *Stavoren* werd, in het Jaar 1346, met nieuwe en *groote voorregten* door hem begiftigd. 't Welk zeker met oogmerk door hem geſchiedde, als wel bewust zijnde, van hoe *groot nut Stavoren* hem zijn konde, om *Friesland* geheel en al te overweldigen. In het Jaar 1344, weigerden die van *Westergoo*, WILLEM DEN IV voor Heer te erkennen; die, om hun hier over te ſtraffen, een beſtand maakte met het *Stigt*. Een ſterk Leger op de been hebbende, zo men zegt, van wel

85000

85000 man, stak hij daar mede over naar *Friesland*. De Vloot, door storm van een geraakt, landde niet gelijktijdig in *Friesland*. JAN VAN HENEGOUWEN, zoon van JAN VAN BEAUMONT, kwam allereerst, aan de Zuidzijde van *St. Odulfs-klooster*, en legerde zig aan den oever der Zee, op een schoon breed veld. Maar in plaats van den Graaf met zijne manschap in te wagten, en dan de *Friezen*, met vereende magt, aantetasten, viel hij op een deel van hun aan, die zeer wel op hunne hoede waren.

In den eersten aanval scheen de kans hem gunstig, alzo de *Friezen* met voordagt naar de Stad en ten deele naar 't Klooster te rug weeken; hij hun daar volgende en vervolgens op hen aanvallende, boden zij zulk een kloekmoedigen tegenweer, en werden, van het Landvolk, dat in allerijl op de been kwam, zo manlijk ondersteund, dat een groot deel der *Hollanders* sneuvelde, en de overigen genoodzaakt werden te vlugten.

JAN VAN HENEGOUWEN had naauwlijks deeze nederlaag geleeden, of de Graaf trad, met de zijnen, en daar onder de bloem van den *Hollandschen* Adel, op eenigen afstand, ten Noorden van het Klooster, aan Land. Onkundig van het lot der voorigen, te vuurig van aart om van de gesteldheid van zaaken zig te doen onderrigten, of zijn Leger in order te brengen, doet hij de zijnen op de *Friezen* aanvallen. Veelen van hun, die zig in de Rietbosschen verschoolen hadden, kwamen nu ten voorschijn, en bragten hunne spitsbroederen zodanige hulpe toe, dat de Graaf een tegenstand ondervond, die zijne verwagting zeer verre overtrof, en hem eerlang het leven kostte. De woede der *Friezen* was zo hevig, dat zij, om den dood van een *Friesch* Edelman te wreeken, zijn lijk onthoofden. De benden, die na hem aan Land kwamen en ten strijd liepen, verging het niet veel beter; wordende het gansche Leger, op den 26 September, in het Jaar 1345, in de nabijheid van het Dorp *Warns*, een weinig Oostwaards van *Stavoren*, geslagen. Tien dagen daar na werd het lijk van WILLEM DEN IV gevonden, en in het Klooster *Bloemkamp*, na bij *Bolswaard*, begraaven.

Na

Na dit ongelukkig omkomen, werden, door Keizer LODEWYK van *Beijeren*, zijne Landen aan MARGRIET, WILLEM oudste zuster, als Leenen van het Rijk aangemerkt wordende, geschonken, op den 15 Januarij van het Jaar 1346. Vrouw MARGRIET, om den dood haars broeders op de *Friezen* te wreeken, verklaarde alle de Landen en Renten, zo geestelijke als waereldlijke, in *Holland* en *Zeeland* geleegen en den *Friezen* behoorende, verbeurd. Het Klooster *Marienhof*, op het Eiland *Marken*, door *Friesche* Monniken bewoond, deed zij, door de Krijgsknegten, in brand steeken en de Monniken in Zee smijten. In het volgende Jaar verkogt zij de eene helft van het Eiland aan eenige bewooners daar van, en de andere helft aan eenige *Amsteldamsche* burgers. Na eenige Jaaren verblijf, werd zij, door haaren Gemaal, gemelden Keizer LODEWYK, naar *Beijeren* op ontboden, en WILLEM DE V, haar zoon, als opvolger van zijne moeder verklaard. Een der eerste verrigtingen van hem, waar bij de *Friezen* belang hadden, bestond daar in, dat hij besloot, hen over den dood van zijnen oom te straffen; geevende, aan bijzondere persoonen, ten dien einde, last, hun alomme te beschadigen, waar het mogelijk was. De *Friezen*, om dit gevaar en nadeel te ontwijken, slooten een bestand met hem voor den tijd van twintig Jaaren. In het Jaar 1351, begaven die van *Stavoren* zig weder onder zijne gehoorzaamheid, die wederom de bevestiging van hunne voorregten ten gevolge had. Dan dit was niet alleen te weinig naar den zin des *Utrechtschen* Bisschops; maar ook niet naar dien der overige *Friezen*. Doch die van *Stavoren*, vereenigd met die van *Stellingwerf* en *Schoeterwerf*, verbonden zig met die van *Tijselham* tegen den Bisschop; doch de laatsten werden, door Bisschop JAN VAN ARKEL, in het Jaar 1355, genoodzaakt, het gemaakte verbond te verlaaten, en zig op nieuw aan hem te onderwerpen. De anderen, daarentegen, versterkten zig, door een verbond met de *Groningers*.

Friesland kreeg dus nadere betrekking tot Hertog ALBREGT, aan wien Keizer LODEWYK VAN BEIJEREN, reeds voorheen, alle de Landen van Hertog WILLEM, en daar onder de Heerlijkheid *Friesland*, had toegezegd, indien hij zonder kinderen over-

overleed, gelijk, in vervolg van tijd, gebeurde. Het is, op het Artikel van Hertog ALBREGT VAN BEIJEREN, gebleeken, hoe veel werks hij, in *Holland*, met de *Hoekschen* en *Kabbeljaauwschen* had: dus behoeft men zig niet te verwonderen, dat die van *Oostergoo* en *Westergoo*, in het Jaar 1361, met die van *Hummerzee*, *Hunsingo*, *Fivelingo*, *'t Oldampt*, *Reiderland*, *Emesgoo*, *Broekmerland* en de Burgemeesters der Stad *Groningen*, een verdrag slooten, dienende tot bewaaring van de gemeene ruste, tot onderhouding van zekere wetten en regels ten nutte der Landen, en tot vermeerdering en bekrachtiging der wetten, voormaals bij den Opstalboom vastgesteld: om zig, zo tegen den Hertog, als tegen den Bisschop van *Utrecht* te verzekeren, tot behoud van 's Lands vrijheid.

Weinig, egter, baatte dit alles; JAN VAN ARKEL dwong, door middel van de wapenen, de *Steenwijkers* en *Stellingwervers* tot onderwerping; zij vielen hem wel weder af, doch moesten ook wederom voor zijne magt bukken.

Terwijl dit voorviel, werd Hertog ALBREGT, in het Jaar 1362, door die van *Stavoren*, als Ruward erkend; dan zijn oogmerk, te weeten, dat de overige *Friezen* dit voorbeeld zouden volgen, mislukte hem. De Geestelijkheid was het, die de rust, welke toen plaats had, stoorde.

Stavoren werd, boven andere Steden, door WALDEMAR DEN II, Koning van *Denemarken*, met verscheidene voorregten beschonken, die door den Koning van *Zweeden* mede bevestigd werden. Hertog ALBERT, gestadig werkzaam, om zig van het Graaflijk bewind te verzekeren, en de *Friezen* beoosten 't *Flie* te verzekeren, bedwong niet alleen de *Westfriezen*, maar trok daar na naar het Eiland *Ter Schelling*, alwaar hij, niet zonder schade en verlies van volk, deerlijk huis hield, en de bewoonders tot de uiterste elende bragt. De *Friezen* zagen hier aan, wat hun te wagten stond, indien hij hun meester wierd. Dan 'er gebeurde iets, dat hem voor eerst de magt benam. Namelijk de oorlog met EDUARD, Hertog van *Gelder*, en zijne poogingen om zig als Graaf te doen huldigen, verschaften veele moeite, en hij slaagde gantsch niet gelukkig. Op zijn verzoek nogthans, aan Keizer KAREL DEN IV, werd hij tot Heer van *Friesland* aangesteld, met bevel aan de Land-

zaa-

zaaten, om hem in die waardigheid te erkennen. Schoon dit gefchiedde in het Jaar 1371, behield hij, egter, tot in het Jaar 1389, den naam van *Ruward*. *Staveren* ontving, in het Jaar 1376, bij opene brieven, zijne befcherming, in geval de Stad, door de *Friezen*, vernield mogt worden; een duidelijk bewijs dat hij wel overtuigd was, dat de *Friezen* niet veel agt floegen op de brieven van den Keizer.

Onder de *Friefche* Steden van *Westergoo*, die, ter befcherming van 's Lands vrijheid, ééne lijn trokken, was *Franeker* eene der voornaamften; zijnde *Staveren*, ter oorzaake van Zeevaart en Koophandel, doorgaans meer *Hollandsgezind* geweest. Om *Franeker* flerker aan zig te verbinden, begreepen die van *Westergoo*, in het Jaar 1374, deeze Stad met aanzienlijke voorregten te befchenken: zo als gefchiedde. De voorfpoed, welken *Friesland* dus eenigermaate genoot, werd eerst geftoord, door achtereenvolgende watervloeden, en nog meer door inwendige verdeeldheden van *Schieringers* en *Fetkoopers*. Zelfs viel 'er, in het Jaar 1380, na bij *Arum*, een bloedig gevegt voor, waar bij meer dan 150 Kloosterlingen het leven verlooren. ALBREGT, hoe voordeelig dit ook voor hem ware, fcheen het, egter, nog met onverfchillige oogen aan te zien. De welmeenendfte *Friezen* flooten, in het Jaar 1382, met de *Groningers* een befchermend verbond tegen hem, 't welk zeer ten voordeele ftrekte van de *Stellingwervers*, doch waar in die van *Staveren* geen deel namen; integendeel, flooten zij een verdrag met WILLEM VAN GULIK, Hertog van *Gelder*.

Van tijd tot tijd openbaarden zig de oogmerken van Hertog ALBERT meer en meer. In het Jaar 1387 floot hij, tot tweemaal toe, een verdrag met hun, waar bij aan hun een vrede voor twee Jaaren werd toegezegd; welk verdrag bijzonder zijne betrekking had op die van *Ter Schelling*. In de Jaaren 1388 en 1389 lagen de *Friezen* wederom geweldig met elkander overhoop; het geen de Hertog met genoegen aanzag. In het volgende Jaar ging de woede zo verre, dat een hoop dolle Landzaaten naar *Leeuwaarden* togen, de wallen beklommen, en aan de Noordzijde de Stad in brand ftaken, met dat gevolg, dat de vlam, door een hevigen *ftormwind* aangeblaa-

blaazen, groote schade veroorzaakte. Weinig tijds daar na werd dit leed eenigermaate vergoed, en de Stad bevestigd in het recht van het oeffenen van lijfstraffen.

FREDRIK VAN BLANKENHEIM, in het Jaar 1393, tot Bisschop van *Utrecht* verheven zijnde, werd, geduurende de twee eerste Jaaren van zijn bestier, gestadig bezig gehouden met twisten, waar van de een den anderen volgde. Om zig daar van te ontdoen, sloot hij een verbond met die van *Stellingwerf*, waar uit hij zig veel voordeel beloofde; en schoon de *Friezen* 'er ook hunne rekening in meenden te vinden, beveiligde het hun, egter, niet voor een vijandelijk bezoek aan den Zeekant. De Zuiderzee was ruim genoeg voor Hertog ALBRECT, die hun dit ook deed ontwaar worden, in de maand Maij, van het Jaar 1396. Het bevel over de Vloot werd opgedraagen aan WILLEM, Graave van *Oostervant*, welke dien last gereedlijk aannam, om zig met zijnen vader, wegens den begaanen moord, aan ALEID VAN POELGEEST, te verzoenen. Alvoorens had ALBRECT, door middel van verdrag, getragt, de *Friezen* tot onderwerping te brengen. Dit hem niet gelukkende, werd het Leger des Hertogs te *Enkhuizen* bij een gebragt. Behalven de Landzaaten, die van al het nodige voorzien waren, bevonden zig daar bij, *Fransche*, *Engelsche* en *Duitsche* hulptroepen, met aanzienlijke opperhoofden voorzien; onder de *Nederlanders*, en bijzonder onder die van *Holland* en *Zeeland*, waren de voornaamste *Hoeksche* Edelen daar bij tegenwoordig. Ook bevonden 'er zig veele voornaame *Amsteldammers* en *Hoornaars*. De bijstand, die uit *Henegouwen* gekoomen was, bestond in geld, ter somma van 30,000 guldens. Het Leger was zo talrijk in manschap en Schepen, dat men, in deeze Gewesten, deszelfs weerga nooit gezien had. Op den 22 van de maand Augustus stak het, van *Enkhuizen*, naar de *Kuinder* over, alwaar de landing bepaald was.

De *Friezen*, alle deeze magt tegen zig vereend ziende, zaten mede niet stil; dan van buitenlandsche hulp zagen zij zig geheel en al verstooten, zelfs van die van den Bisschop van *Utrecht*; deeze was, door den Hertog zo zwaar bedreigd, dat hij niets ondernemen durfde. JUW JUWINGA, Heer

en Olderman te *Bolsward*, een voornaam Voorstander der *Schieringers*, en bitter vijand der *Hollandsche* heerschappij, werd tot Potestaat van *Friesland* verkooren; zijnde hij vermaard, door zijne Krijgskunde, kloek beleid en dapperheid in den oorlog tegen de *Turken*, als ook door zijne vreedzaame geaartheid. Door die goede hoedanigheden had hij de algemeene agting der *Schieringers* en *Vetkoopers* verworven; welke hem beiden tot hunnen Veldheer verkooren. Zeer groot was de drift der *Friezen*, om den vijand, met vereende kracht, het hoofd te bieden; dan JUWINGA oordeelde de magt des vijands te groot, om een veldslag te wagen: te meer, om dat de *Friezen* slegt gewapend en te ongeoeffend waren, om een goeden uitslag daar van te verwagten. Zijn raad was dan, zig, daar het nodig was, te versterken en te verschanzen, en die sterkten met voldoende manschap te bezetten, om alzo den vijand, in het gebrooken land, den voortgang des te bezwaarlijker te maaken, en hem af te matten; zo dat dezelve door gebrek aan voorraad, genoodzaakt zouden worden af te wijken; 't welk ook, indien men zijnen raad gevolgd hadde, zou gebeurd zijn. Dan de drift, de woede, de jenkerigheid naar den strijd waren te groot, om die in te volgen; willende zij allen liever als vrije *Friezen* sterven, dan onder de magt des vijands bukken. JUWINGA, de smet van lafhartig te zijn, willende ontwijken, moest zig naar den zin der menigte schikken. Het bij een gerukte Leger, dat 30,000 man sterk was, verdeelde hij in drie gelijke deelen, en legerde zig agter een Dijk, niet verre van de plaats, daar men de landing des vijands te gemoet zag. Aan moed ontbrak het de *Friezen* niet, maar wel aan wapenen. IJzere harnasfen waren 'er weinig of in 't geheel niet te vinden, doch slegte klederen in overvloed. Lange spiesfen, zwaarden, vorken, gaffels, vlegels en ander boeren gereedschap, waren de wapenen, daar men een wel toegerust Leger mede moest afwagten en te keer gaan.

Op den 24 Augustus naderde het Leger des Hertogs te hunt, omtrent de *Kuinder*, in het gezigt der *Friezen*, die 6000 man voor uit gezonden hadden, om de landing te verhinderen, of ten minsten den Dijk te verdedigen, die de Legers van een scheidde. Maar zo wel het een als het ander

mis-

mislukte. De Dijk werd, na een hevig gevegt, vermeesterd. Beter slaagden de *Friezen* in het verdedigen van Schansen en Sloten; door middel van rivieren en wateren hielden zij het Leger eenige dagen op, voor dat het tot een hoofdtreffen kwam. Eindelijk vond het *Hollandsche* voet- en paardevolk eenen omweg, en daar door gelegenheid, om de *Friezen*, van agteren en ter zijde, aantevallen. Deeze, dit verneemende, verlieten hunne verschanzingen, verdeelden zig in drie hoopen, en gingen den vijand te gemoete, met opgestooken kruisen èn vaandelen. Nogmaals zogt JUWINGA hen dit te ontraaden, willende hij, dat ze den vijand in hunne verschanzingen zouden afwagten. Doch zyn wijze raad geen ingang vindende, stelde hij zig aan 't hooft der benden, met een vast voorneemen, om aan zijn Vaderland zijn leven op te offeren, of te overwinnen.

Niet lang hier na kwamen de Legers aan elkanderen. De *Friezen* deeden, in der daad, wonderen van dapperheid, en hielden het *Hollandsch* Leger eenige uuren op, zonder dat de zege zig voor deeze of geene zijde verklaarde, niettegenstaande de *Hollanders* beter gewapend waren, en zes man tegen één hadden. Maar zij, te stout op hunne overmagt, braken eindelijk de gelederen der *Friezen*, die, afgemat door de meenigte der vijanden, genoodzaakt werden het slagveld te verlaaten. Zes honderd *Friezen* bleeven in deezen strijd, en daar onder veele Edelen, waar van JUWINGA de voornaamste was. Op de nederlaag volgde de vlugt, waar door het getal der gesneuvelden nog merklijk vergroot werd; behalven die in de poelen en moerassen versmoorden, werden nog meer dan 1300 gedood.

Op dit gevegt van den 29 Augustus, 't welk voorviel in een vlak open veld, bij *Schooterzijl*, volgde, den 2 September, een tweede, waar in wederom een groote meenigte *Friezen* het leven verloor.

De vijand, nu ruimte hebbende, nam verscheiden Steden in, en leide bezetting in *Stavoren*, alwaar de Hertog zig onthield in *St. Odulfsklooster*. Vijf weeken duurde het woeden der vijanden; alle de schermutzelingen vielen uit ten nadeele der *Friezen*. De Hertog, door dit alles, de *Friezen*

Nn 2 nog

nog niet genoeg vernederd agtende, meende hun ook te den Oostkant te moeten bestooken. Hij zond, ten dien einde, den Ridder PIETER BERTS, met een goed deel *Amsterdammers*, *Westfriezen*, *Kennemers* en *Waterlanders*, te scheep, naar de *Lauwers* en het *Dokkummerdiep*, om deze stroomen te sluiten. Doch hij vond de *Friezen* aldaar zo sterk en wel toegerust, dat hij zijne manschap niet dorst aan land zetten; hij vergenoegde zig met den mond des strooms te sluiten.

Het guure herfstweder, intusschen, hand over hand toeneemende, zag de Hertog geen kans om het langer in *Friesland* te houden; hierom deed hij zijne benden te scheep gaan, en keerde terug naar *Enkhuizen*, laatende de hulpbenden, na betaaling der bedongen soldij, nog vóór den winter naar huis trekken. Vóór zijn vertrek had hij, te *Staveren*, een sterk Kasteel doen bouwen, en het zelve voorzien van eene goede bezetting en voorraad van mond- en krijgsbehoeften.

De *Friezen*, hoe veel nadeel zij ook, in den jongsten aanval, mogten geleeden hebben, beschouwden zig, egter, nog als een vrij volk. Het verkiezen van een Potestaat, in de plaats van JUWINGA, strekt daar van ten bewijze; SIXTUS DEKAMA was de man, aan wien die post werd opgedragen; doch deeze, dien weigerende, stelde HANYA voor, die zulks insgelijks afsloeg. Toen liet men het oog vallen op BOTNIA, die 'er insgelijks voor bedankte. Dus werd men eindelijk te raad, twee Potestaaten te kiezen, gelijk geschiedde: te weten, SJOERT WIARDA, van *Goutum*, bij *Leeuwaarden*, die een *Vetkooper* was, voor *Oostergoo*, en HARING HARINXMA, van *Heeg*, zijnde een *Schieringer*, voor *Westergoo*. Nog nader toonden zij hunne vrijheidsliefde, met het verdrijven van de *Hollandsche* bezetting, welke de Hertog, om zig van de Regeering des Lands te verzekeren, had agter gelaaten. Die van *Staveren* deeden het insgelijks: met alle 't welk den Hertog geen geringe spijt werd aangedaan. Om dan zijn begonnen werk niet ten halve te laaten steeken, gaf hij bevel aan den Baljuw van *Amstelland*, JAN VAN HEENVLIET, GERRIT VAN HEEMSKERK en den Drost van *Muiden*, om met een hoop *Kennemers* en *Westfriezen*, tot ontzet hunner Landgenoo-

mooten, naar *Friesland* overtesteeken: zij deeden het in het begin van de maand Februarij, van het Jaar 1397. De Hertog, zijne magt tegen hun mistrouwende, bood hun de onderhandeling aan. Doch zij hier aan geen gehoor geevende, gaf hij lastbrieven tegen hun uit, om hun, overal daar zulks mooglijk was, te beschadigen. Het nadeel, dat zij daar door leden, kwam, egter, in geen aanmerking, bij het leed, welk zij zig zelve bewerkten, door de onderlinge verdeeldheid der *Schieringers* en *Vetkoopers*. Terwijl zij elkander om hals bragten, besloot de Hertog tot een tweeden togt tegen hun. De benden, hier toe bij een gezameld, kwamen te *Hoorn* en *Enkhuizen* bij elkander; over alle deeze voerde de Graaf van *Oostervant* wederom het opperbevel. De landing geschiedde nu op de hoogte van de *Lemmer* en *Takezijl*; van daar trok Graaf WILLEM, door *Gaasterland*, naar *Hindeloopen*, daar de *Friezen* zig, in grooten getale, bij een bevonden. Wel dra ontstond 'er een gevegt, waar in ze wederom te kort schooten; met verlies van wel drie honderd man werden ze op de vlugt gedreeven. Daar op staken de *Hollanders* eenige na bij geleegene Dorpen in brand, en trokken voort naar *Staveren*, welke Stad, door gebrek aan mondkost, zig moest overgeeven. Dus vonden de *Friezen* raadzaam, zig te onderwerpen. Ook slooten de Hoofden der *Vetkoopers*, kort daar na, een verdrag, waar bij zij den Hertog als Heer erkenden. Dit geschiedde op den 1 Augustus van het Jaar 1398; elf dagen daar na werd de Graaf plegtig ingehuldigd, binnen *Stavoren*, en op den 14 van die maand, een vaste voet op zijne Regeering beraamd.

Zo even hebben wij gezegd, dat het verdrag gemaakt was, door de Hoofden der *Vetkoopers*; want het was verre van daar, dat de *Schieringers* 'er genoegen in namen. Hier uit begreep Graaf WILLEM dat de zaak slegts ten halve was afgedaan; van hier dat hij de Vloot naar de *Lauwers* zond, om de *Friezen* van beide kanten in de engte te brengen. Hij zelf toog, met een goed deel volk, door *Oostergoo* en *Westergoo*; en na eenige benden verstrooid te hebben, kwam hij te *Dokkum*, en noodzaakten de *Schieringers*, zig insgelijks te onderwerpen. Dit verrigt hebbende, stelde hij allerwegen

Baljuwen en Rechters aan, verliet *Friesland* en ſtak over na *Holland*, alwaar hij zijnen vader te *Hoorn* vond.

Na het dempen van eenige nieuwe opſtanden, en het ſluiten van een vaster verdrag, volgden de *Stellingwervers* het voorbeeld der overige *Friezen*, in het Jaar 1399. Dan, het duurde niet lang, of alles ſchikten zig tot nieuwe oproerigheid; zelfs ſlooten de *Friezen*, ten dien einde, een verbond met de *Groningers*. De bovengemelde perſoonen, DEKEMA, KAMSTRA en BOTNIA, waren de vrijheidminnende Helden, die zig aan het hoofd ſtelden van burgers en boeren. De eerſte aanval geſchiedde op *Dokkum*, daar *Hollandſche* bezetting binnen lag, die zig, zonder veel tegenſtand te bieden, overgaf. Daar na gingen zij los op het ſterke Slot *Kammingaburg*, en bij *Leeuwaarden*, waar in een ſterke bezetting lag; men beſtormde het met zo veel geweld, dat het wel dra overweldigd, en een goed deel der *Hollandſche* bezetting in ſtukken gehouwen werd. De Hertoglijke Ampteenaars, die goedwillig hunne posten niet wilden verlaaten, werden weggejaagd.

De grootſte zaak was nu, het bemagtigen van *Stavoren* en *Ter Luine*; de laatſte plaats werd door hem ingenoomen. *Stavoren* dus de eenige vaste plaats zijnde, daar de Hertog volk in had, ſloegen de *Friezen* zig neder bij *Molkwerum*, en wierpen 'er vestingwerken op, die zij met volk deeden bezetten. Het gerugt van dit alles was niet in *Holland* verſpreid, of de Hertog zond een aanzienlijk Leger naar *Friesland*, onder geleide zijner twee zoonen en andere Edelen. Het Leger te *Amſteldam* ſcheep gegaan zijnde, landde te *Stavoren*, en zeilde, zes weeken daar na, voorbij *Workum* en *Harlingen*, tot op de hoogte van *Sexbierum*. Aldaar ſtapten de benden aan land, en zetteden den togt voort naar *Holwerd*. Voorzeker zouden zij, op dien weg, zijn overvallen geworden, zo niet GERRIT KAMMINGA, die het met den Hertog hield, Graave WILLEM, door het aanſteeken van vuuren, van de nadering der troepen kennis had gegeeven. De Graaf toog hier op naar *Dokkum*, nam de Stad in, en voorzag dezelve van een talrijke bezetting en voorraad. Vervolgens bemagtigde hij *Ter Luine*, en bleef 'er ruim vijf weeken; in welken tusſchentijd veele Dorpen gehoorzaamheid beloofden, en andere,

die

die dit weigerden, plat gebrand wierden. Hier mede oordeelende voldaan te hebben, begaf hij zig te rug naar *Holland*. 't Leed, egter, niet lang, of hij ondervond, dat op eene gedwongen onderwerping weinig staat te maaken was, vooral bij een volk, dat geen waardiger schat dan zijne vrijheid kent. De *Vetkoopers*, als nu minst talrijk zijnde, hielden zig stil; doch de *Schieringers* vielen, op den 10 Julij, openlijk af, en werden ras gevolgd van allen, die uit enkele vreeze zig onderworpen hadden.

De Hertog was onmagtig, om in dit Jaar een Leger tegen hun aan te voeten. *Stavoren* deed hij, egter, in allen mooglijken staat van tegenweer stellen; beveelende zelfs den inwoonderen dier Stad, alle de *Friezen*, die afgevallen waren, zo veel te beschadigen als mooglijk was. Heer GERRIT VAN KAMMINGA werd door hem beschonken met de Stad *Leeuwaarden* en eenige Dorpen. Dan hij noch zijne erven hebben ooit het bezit daar van genooten. WALRAVEN VAN BREDERODE werd aangesteld tot Burggraaf van *Stavoren*, en vijf dagen daar na gelast, om alle de *Friezen*, die eenige *Hollandsche* Koopliedén beschadigd hadden, te regt te stellen. Het leed niet lang, of de *Friezen* besloten tot de belegering dier Stad. BREDERODE, als een ervaaren Krijgsman, bood hem zo lang wederstand, tot dat de Hertog tijd had, om hem hulpe toe te zenden; waar mede ook de Stad ontzet werd. De Hertog verbeelde zig thans, hen, door magt tot onderwerping te brengen; doch het gelukte hem niet, zo veel volk, als daar toe nodig was, bij een te kunnen krijgen. Dus moest hij, in het Jaar 1401, op nieuw, een verdrag met hun aangan; waar na alle de gevlugte *Friezen* te rug kwamen; ook leiden de *Friezen* zig toen, geduurende eenigen tijd, toe op het herstel van hunne zaaken, en stelden verscheidene dingen vast. Het fel geschokte *Friesland* genoot die rust niet lang, dewijl onderlinge verdeeldheid het Gewest op meer bloed te staan kwam, dan de oorlog.

Op den 12 December van het Jaar 1404 overleed Hertog ALBREGT VAN BEIJEREN. Hij werd opgevolgd van zijnen zoon Graaf WILLEM VAN OOSTERVANT, die, terstond bij de aanvaarding van zijn bestier, voorneemens was, zo dra hem

mooglijk was, de *Friezen* op nieuw te beoorlogen. Nog het eerste Jaar (1405) zijner Regeeringe, gaf hij verscheiden lastbrieven uit, om de *Friezen*, die hij zijne vijanden noemde, te beschadigen, en, in de maand Januarii des volgenden Jaars, om alle de Schepen, die het *Marsdiep* inliepen, aan te haalen, om daar mede de *Friezen* afbreuk te doen. En zeker, indien hij niet elders de handen vol werk had gehad, zou hij hun nog meer benadeeld hebben. Dan hier toe buiten staat zijnde, sloot hij een verdrag met hun; welk verdrag of bestand, in de Jaaren 1407 en 1408, telkens verlengd wierd. *Friesland* leed, in het volgende Jaar, een zwaar verlies, door den dood van HANYA, DEKAMA en BOTNIA, dewijl, na het afsterven deezer Helden, de onlusten op nieuw begonden te woeden.

Het bestand met den Graaf werd, egter, in het Jaar 1411, vernieuwd; doch het liep met het Jaar 1414 ten einde, zonder wederom vernieuwd te zijn. Binnen *Staveren*, de eenigste Stad in *Friesland*, die *Hollandsche* bezetting in had, werd maar slappe wagt gehouden. Van deeze onagtzaamheid bedienden zij zig, en verrasten de Stad, op den 12 *Maart* van dat Jaar, en jaagden 'er de *Hollanders* uit. WILLEM, Graaf van *Holland*, was diep getroffen over het verlies van deeze Stad; te meer, om dat de staat zijner zaaken hem niet toeliet, den *Friezen* den oorlog aan te doen. Dus was de vernieuwing van 't bestand het eenigste middel, om den schijn van regt op *Friesland* te behouden; het werd dan vernieuwd, voor den tijd van drie Jaaren. Geheel *Friesland* was dus van alle uitheemsche overheersching verlost, en Graaf WILLEM, hoe leed het hem ook was, genoodzaakt van de nood een deugd te maaken, en op gunstiger tijden te hoopen, schoon die hem niet te beurt gevallen zijn.

Na dat alle deeze verwarringen in *Friesland* ter ooren gekoomen waren van Keizer SIGISMUND, besloot hij, zig die omstandigheden ten nutte te maaken, en het Keizerlijk gezag, bij die Natie, wat hooger in top te doen stijgen, dan zijne voorzaaten, zedert veele Jaaren, genooten hadden. Hij zond, ten dien einde, twee Gezanten derwaarts, om de gemoederen der Landzaaten te ondertasten, en, ware het mooglijk, onder

een

een naauwer band van gehoorzaamheid te brengen. De Gezanten waren niet in *Friesland* gekoomen, of zij deeden terstond eene Staatsvergadering binnen *Leeuwaarden* beleggen, in welke zij hunnen last voordroegen. De *Friezen* gaven wel geen onheusch bescheid, maar zij maakten zo veele bepaalingen en deeden zo veele eischen, dat de Afgevaardigden, als niet ten volle gemagtigd, vertrokken. Zij werden gevolgd van een aanzienlijk Gezantschap van *Friezen*, om de bevestiging van hunne vrijheden en voorregten te verzoeken, zo wel tegen den aanval van buitenlandsche Mogendheden, als tegen de heerschzugtige onderneemingen van inlandsche Edelen. De Graaf van *Holland* zag dit met het uiterste ongenoegen, wijl hij alle deeze handelingen beschouwde als ondermijning van zijn gezag. Nog onvergenoegder toonde hij zig, na dat de Keizer geweigerd had, zijne dogter JACOBA, na zijnen dood, met de Graafschappen van *Holland* en *Zeeland* te verlijden. WILLEM, uit *Frankrijk* te rug gekoomen, was voorneemens, zig met ernst tegen den Keizer te verzetten. Op den 30 April van het Jaar 1417, schreef hij uit *Quesnoi*, aan die van *Oostergoo* en *Westergoo*, zig met den *Roomsch* Koning niet in te laaten, noch eenige schatting te betaalen, veel min hem als Heer te erkennen, meldende tevens de redenen, die hem hier toe bewoogen. Op gelijke wijze schreef hij aan den Keizer, met bijvoeging om zijn onderhandeling met de *Friezen* te staaken. Om de *Friezen* daar van nog meer te rugge te houden en te sterker aan zig te verbinden, vernieuwde hij het bestand voor den tijd van een Jaar.

Deeze was de laatste onderhandeling van Graave WILLEM: want, na dat dit bestand getekend was, den 1 Maij van het Jaar 1417, overleed hij te *Bouchain*, den 16 van die zelfde maand, nalaatende, als erfgenaame en opvolgster, Vrouw JACOBA VAN BEIJEREN. Onder het gewoel der zaaken buitenlands, hadde *Friesland* eene gunstige geleegenheid gehad om zig te herstellen van de geledene rampen, ware niet de woede der *Groninger Vetkoopers* ten hoogsten top gesteegen. Om daar tegen te voorzien, werd de Stad *Dokkum*, nevens andere plaatzen, aan dien kant geleegen, versterkt en met manschap voorzien. Zij schreeven ook wel aan den Keizer,

maar ontvingen niet dan schoone beloften. 't Geen het Land in nog grooter verwarring bragt, was, dat JAN VAN BEIJEREN, zig gedraagende als Graaf van *Holland*, zig mengde in de zaaken van dit Gewest. Hij deed den *Friezen* zeer nadrukkelijke voorstellen, om hem voor Heer te erkennen; met belofte van hen kragtdadig bij hunne voorregten te zullen beschermen. Veelen leenden daar aan het oor. Men belegde eenige Staatsvergaderingen te *Slooten* en te *Staveren*, alwaar de *Vetkoopers* zodanig aandrongen, op het aanneemen van JAN VAN BEIJEREN, dat 'er een ontwerp toe gesmeed werd, om zig tegen de *Schieringers* te dekken. Doch alzo JAN VAN BEIJEREN in *Holland* nog geen stem had, liep dit ontwerp op niets uit.

Na dat vrouw JACOBA hertrouwd was met Hertog JAN VAN BRABAND, vernieuwden de *Friezen* het bestand met haar, en in de maand Maij van het Jaar 1419; zo als, in dat zelfde Jaar, wederom geschiedde met Hertoge JAN VAN BEIJEREN in *Braband*; terwijl inmiddels de partijen elkander zo veel afbreuk deeden als mooglijk was. Midlerwijl keerden 's Keizers Afgezanten in *Friesland* te rug, om met hun te handelen en de verbintenis te sluiten. Op de vergadering te *Leeuwaarden* stelden zij den openen brief des Keizers aan 's Lands Overheden ter hand, waar in, onder zekere voorwaarden, de regten en vrijheden der *Friezen* bevestigd wierden. De Afgevaardigden verzuimden ook niet, de ingezetenen tot vrede en verzoening aan te maanen.

De verbondene *Vetkoopers*, één ligchaam uitmaakende met de *Ommelanders*, *Groningers* en de *Oostfriesche* Edelen, scheenen allermoeilijkst tot stilstand te kunnen bewoogen worden; waarom de Gezanten hun, met zagte woorden, zogten tot zig te trekken; zij booden zig zelve aan om de verzoening ten Hove te bewerken, en raadden, deeze gelegenheid niet voor bij te laaten gaan, maar het gevaar naauwkeurig te overweegen; zelfs beraamden zij eenige voorbereidende Artikelen tot vrede. Met de onderhandelingen daar over liep het geheele Jaar ten einde. Toen men nu verwagtte gereed te zijn, vielen de zaaken gantsch anders uit. De bemiddelaars, verzeld van hunne Gevolmagtigden, en voorzien met de vereischte

last.

laatbrieven, verscheenen, op den gestelden tijd, te *Kampen*, als zijnde de plaats der bijeenkomste. Alle de bezwaaren van wederzijde, eisschen en antwoorden werden in gebragt, overwogen, en langduurige gesprekken gehouden. Maar ieder stijf op zijn stuk staande, en de een den anderen niets willende toegeeven, wijl de *Schieringers* steunden op de gunst der Afgezanten van den Keizer, en de *Vetkoopers* op hunne overmagt, kon men niet verder vorderen, dan de hoofdzaaklijke verschillen tot twee hoofdpunten te bepaalen, die, egter, al mede niet wierden afgedaan.

Geduurende deeze onlusten, hadden die van *Fivelingo* en *Hunsingo* eenen argwaan opgevat tegen de Regeering van *Groningen*, als of deeze eenen toeleg op hunne vrijheid had. De *Groningers*, om de gevolgen daar van voor te koomen, gaven, in de maand November van het Jaar 1419, bij opene brieven, de plegtigste verzekering van het tegendeel; teffens beoogden zij daar mede, om die van *Fivelingo* en *Hunsingo* te sterker aan zig te verbinden. Van nieuws kwam het tot een openbaar gevegt, waar bij de *Schieringers* de nederlaag kreegen, in de maand Maij des Jaars 1420; waar op zij de toevlugt tot JAN VAN BEIJEREN namen. Om nut daar van te trekken, verbond deeze zig met Hertog JAN VAN BRABAND; ook zond de *Beijervorst* den *Schieringers* daar na eenige hulpe toe, onder bevel van HENDRIK VAN RENESSE, die FOKKO UKE noodzaakte, het beleg voor *Slooten* op te breeken. In een daar op volgenden veldslag werd FOKKO geslaagen, en gedwongen de vlugt naar *Hindeloopen* te neemen. Hier op keerden de *Hollanders* wederom naar huis. Nog in dat zelfde Jaar werd 'er een bestand, voor twintig Jaaren, getroffen, tusschen de *Bondgenooten* en de *Schieringers*, vervolgens bevestigd door een naderen vrede. Doch alle beraamde pointen, hoe heilzaam voor de Landzaaten, werden op nieuws gedwarsboomd in de uitvoering. Men ondervond ras het verschil tusschen wetten te beraamen, en die te doen werken. Veelen van de *Schieringers* weigerden de geëischte pandslieden te leveren. De *Vetkoopers*, om hun tot nakoming van het verdrag te noodzaaken, veroverden *Stavoren*.

Kort

Kort daar na trof die Stad de ramp, van ten groote deele d den brand verteerd te worden.

Hertog JAN VAN BEIJEREN zijne nichte, Vrouw JACOBA, *Holland* onder bedwang gebragt hebbende, zette zijne o handelingen met de *Friezen* ijverig voort Schoon deeze tot hier toe, meest met de *Schieringers* schijnen te heb plaats gehad, werden zij thans ook met de *Vetkoopers* gevangen. Dit althans is zeker, dat hij, in de maand November, zig te *Dordrecht* bevindende, die van *Oostergo*, *Westergoo*, *Slooten* en *Staveren*, eenige punten voorsloeg, waar over hij, als voorwaarden, met hun in onderhandeling wilde treeden. Dan het blijkt ook, dat hij te onverduldig was, om te wagten, dat deeze onderhandeling haar beslag gekreegen had: want daags na dat hij die punten had voor geschreeven, gaf hij reeds volmagt aan HENDRIK VAN RENESSE, DIRK VAN HOLLAND en GYSBERT VAN RIETVELD, om de huldiging, in zijnen naam, te ontvangen; waar aan, egter, slegts door eenige weinige *Friezen*, voldaan werd. Weinig tijds daar na werd gemelde RENESSE door hem aangesteld tot Opperbevelhebber en Rentmeester in *Friesland*.

Geduurende den winter werden de onderhandelingen zo verre tot stand gebragt, dat een goed deel der *Friezen*, uit *Oostergoo* en *Westergoo*, den Hertog van *Beijeren*, zonder eenige agt op Vrouw JACOBA of haaren Gemaal te slaan, voor hunnen Heer aannamen.

Zij gingen zelfs zo verre, dat zij hem den tijtel van Heer van *Friesland* gaven, op den 3 van April, in het Jaar 1421. Daags daar aan geschiedde de plegtige huldiging, door de Afgevaardigden van *Harlingen*; de Abten, Prelaten, Grietmans, Mederegters, Hovelingen en Gemeenslieden, van *Wonzeradeel*, *Hindeloopen*, *Molkwerum*, enz. volgens een bezegeld schrift en verbindend contract, daar van gemaakt. De overige *Friezen*, die nog niet bukken wilden, hielden het met de Bondgenooten van *Groningen* en *Oostfriesland*, ten nadeele van de algemeene rust; zijnde deeze meestendeel *Vetkoopers*. ALBERT stelde eenen JAN NAGEL aan tot Schout te *Staveren*, en JAN JONGERSZOON tot Rentmeester van de Landschap-

schappen. Na eenige moeilijkheden werd 'er een verdrag gesloten, tusschen den Hertog en de Bondgenooten.

De gevolgen deezer verzoeninge waren, dat de Hertog niets van wegen *Oostergoo* en *Westergoo* te vreezen had, en de Zeeschuimerij gestaakt werd. Die van *Groningen* zonden hem 50 vette osfen ten geschenke; de Hertog betoonde hun daarentegen zijne milde gunste. Thans scheenen de zaaken zig uitwendig tot rust te schikken. Maar inwendig smeulde een vuur van tweedragt en ongenoegen tegen de Regeering des Hertogs. De *Hollandsche* bezettingen, binnen *Dokkum* en te *Ezumazijl*, waren hun ondraaglijk, wijl zij die beschouwden als een blijk van overheersching. Nog meer stak hun in de oogen het Blokhuis of Kasteel, welk de Hertog in de *Lemmer* deed aanleggen, en waar op hij aan FLORIS VAN ALKEMADE, als Kapitein Generaal van *Friesland*, het bevel opdroeg, en met zestig gewapende knegten zijne wooning deed houden. Dit griefde de Bondgenooten zo wel als de *Schieringers*; en dus kon de rust van geen langen duur zijn, zo als eerlang bleek. Want die van *Doniawerstal* en *Schoterland* waagden het, over zwak ijs, het Slot op de *Lemmer* te bespringen, en de heerschappij des Hertogs aan te tasten. FLORIS VAN ALKEMADE, die zig dapper verdedigde, werd dood geslaagen. Verscheidene bewijzen zouden 'er konnen worden bij gebragt, dat zij, die een misbruik maakten van het gezag, hun door den Hertog in handen gesteld, grootendeels oorzaak van deeze onheilen waren, en de *Friezen* dwongen om zig tegen hun te verzetten. Met de Bondgenooten ging het niet beter. Deeze vonden mede overvloedige stoffe om te klagen, dat het verdrag in geenen deele werd na gekoomen. In deezen waggelenden staat van onrust, werd *Friesland* van een allesgedugtsten watervloed bezogt.

Deeze rampspoed bragt veel toe tot eeene vereeniging, die eerst geschiedde tusschen de *Schieringers* en de *Bondgenooten*, naderhand algemeen aangenoomen, en door de meeste Edelen bekragtigd werd, in het Jaar 1422. Doch dit was gantsch niet naar den zin des Hertogs, die meende dat dit verbond tegen zijne regten streed: hierom gebood hij, het zelve niet te bezegelen. Ook stelde hij, in plaats van FLO-

RIS

BIS VAN ALKEMADE, den Heer van *Renesse* aan tot Stadhouder van *Friesland*. De Bondgenooten gingen, egter, voort met de bezegeling van het onderling gemaakt verdrag, en dwongen de onwilligen tot deelneeming aan het zelve. De bezettelingen van *Dokkum* en *Ezumazijl*, geboden zij te vertrekken; doch deeze weigerden dit, onder voorgeeven dat de soldij eerst moest betaald worden. Dus beslooten de Bondgenooten geweld te gebruiken, om hun te verdrijven. Die van *Slooten* omhelsden het verdrag. Voor dat de Bondgenooten de *Lauwers* naderden, vielen die van *Oostergoo* en *Westergoo*, zig tot den optogt gereed maakende, nog verscheidene anderen toe. *Dokkum* en *Ezumazijl* werden door de voorafgezondenen opgeëischt. Op een weigerend antwoord volgden verscheiden aanvallen, die dapper werden afgeweerd, waarom het beleg in een blokkade veranderde. Na dat het Leger met *Oostfriezen* versterkt was, ging *Ezumazijl* over: waarop de bezetting van *Dokkum* de vlugt koos. Hertog JAN VAN BEIJEREN, allen gezag niet willende verliezen, vond zig gedwongen, genoegen te neemen met het verbond der *Friezen*; zelfs vernieuwde en vermeerderde hij hunne vrijheid.

Gantsch *Friesland* nu in vrede en vrijheid zijnde, begreepen die van *Oosterjade*, welke, zedert eenige Jaaren, onder de heerschappij der *Bremers* geweest waren, zig van die onderwerping te moeten ontslaan, zo als zij deeden in het Jaar 1423.

In *Fivelingo* ontstonden, egter, zo als ook in gantsch *Friesland*, tusschen het *Flie* en de *Lauwers*, eenige onlusten. De hoofden dier partijschappen waren de Adelijke Geslagten BONNEMA en GERKAMA; deeze voerden een kleinen oorlog tegen elkander, met rooven en moorden. BONNEMA verloor 'er het leeven, en GERKAMA zijne goederen bij. Dus werden de aanhangers van beiden, voor een geruimen tijd, genoodzaakt, zig stil te houden.

Hertog JAN, die gedwongen genoegen in het verbond der *Friezen* genomen had, deed verscheiden poogingen, om zig op nieuw met hun te verzoenen. Hij bragt het eindelijk zo verre, dat 'er een vergadering te *Elburg* beraamd werd. De Hertog zond, van zijnent wegen, derwaarts, DIRK VAN HOL-

LAND

LAND en den Schout van *Amsteldam*, nogthans zonder de magt, om buiten zijne voorafgegaane goedkeuring, iets te sluiten. Op den 27 Maart van het Jaar 1424 werd aldaar, met die van *Oostergoo* en *Westergoo*, ook een verdrag gesloten, en door den Hertog bekragtigd. Onder de middelen, die beraamd werden, om de zaaken binnenslands te beoordeelen, en den ingezeetenen van nut te zijn, moeten geteld worden, de voorregten, die aan de Stad *IJlst* geschonken wierden. Na den dood van Hertog JAN van *Beijeren*, in het Jaar 1425, vernieuwde JAN, Hertog van *Braband*, den vrede met die van *Oostergoo* en *Westergoo*. Het gezag, dat OKKO TEN BROEK in zijn Vaderland oefende, zo verre gaande, dat hij zig boven alle anderen verheeven agtte, baarde dit geen kleine ongerustheid bij de overige Edelen, die hierom een zamenspanning zogten te bewerken. Doch hij, van alle kanten zijne verspieders hebbende, ontdekte dit voorneemen. Om dien slag te weeren, sloot hij, in dit zelfde Jaar, een afzonderlijk verdrag met de voornaamste hoofden der *Vetkoopers* te *Groningen* en in de *Ommelanden*. Met zijne bloedverwanten ging hij een schijnverdrag aan. Doch dit, als op geenen goeden grond gelegd zijnde, was ook van geen langen duur. De eerste onrust ontstond, tusschen OKKO TEN BROEK en FOKKO VAN LIER, in het volgende Jaar. De uitspraak, die daar over gedaan werd, was verre van tot genoegen te strekken van beide partijen; waar uit dan ook de allerverderflijkste rampen voor land en volk ontstonden. Gelukkig nog voor de goede ingezeetenen, dat het bestand, tusschen de *Hollanders* en *Friezen*, met Hertog FILIPS VAN BOURGONDIEN verlangt werd. Binnenslands vereende zig FOKKO met elk, die zijne zijde wilde kiezen, tegen OKKO TEN BROEK, die inagelijks daar toe al zijn vermogen te werk stelde. Dit veroorzaakte groote verbaastheid onder het volk, wijl ieder partij ontzaggelijke Legers bij een bragt. FOKKO behaalde, in den eersten aanval van het het Jaar 1426, een volkomene overwinning, en vond zig met niets belemmerd, dan met een zeer groot aantal gevangenen. Na zig daar van ontlast te hebben, verbond hij zig, om al verder voort te gaan, met den Bisschop van *Munster*. In het volgende Jaar verklaarden zig de *Hanze Steden* voor OKKO.

De

De Graaf van *Oldenburg* zond hem, in de Lente van het Jaar 1427, een aanzienlijken bijstand; OKKO, al te diep in het Land zijner vijanden doordringende, werd van FOKKO, met alle zijne magt, omsingeld. De *Groningers* zig ten zijnen nadeele verklaarende, vond hij dubbel werk om zig te te weeren.

Na dat FOKKO, als overwinnaar, was naar huis gekeerd, vong men de onderhandeling tot vrede aan; dan deeze vrugteloos afgeloopen zijnde, werd OKKO, andermaal, aangevallen, overwonnen en gevangen genoomen; meer dan 4000 der zijnen waren 'er gesneuveld; waar op de Landen der overwonnenen, door FOKKO, onder de zijnen verdeeld wierden. Dus bleef hij meester in *Friesland*; maar in *Groningen* was het hem tot nog toe niet mooglijk, de rust te bewerken.

Nogthans, na dat hij de *Ommelanders* verslaagen had, gelukte het hem, de *Groningers* te noodzaaken tot het inneemen van hunne ballingen; waar door de rust aldaar mede gevestigd werd. In dit zelfde Jaar 1428 leed *Friesland* weder veel nadeel, door zwaare watervloeden; waar op eene ongemeene duurte van levensmiddelen volgde.

Men zou reden hebben om te denken, dat alle die op een gestapelde onheilen de Landzaaten gedweeër zouden gemaakt hebben; maar de ondervinding heeft meer dan eens doen zien, hoe grooter armoede, hoe meerder oproerigheid. *Gaasterland* leverde ten minsten, op deezen tijd, hier van een nieuw bewijs op. Het volk, hoe zwaarder de lasten waren, werd te meer verbitterd op elkander. De *Schieringers* waren doorgaans de onverzettelijksten, in het aankweeken van den haat. WYBE MINNEMA en REINTE ROBBERTS, de voornaamsten in dien oord, begaven zig, met hunnen aanhang, naar het Dorp *Wijkel*, alwaar ze den Pastoor PIETER WYKEL veele wonden toebragten; meer dan half dood sleepten ze hem naar *Sondel*, een Slot, waar op zig zijn zoon AGGE bevond; aan deezen vertoonden zij zijnen vader, en eischten van hem, dat hij het Slot terstond zou overgeeven, met bedreiging, in gevalle van weigeringe, zijnen vader op staanden voet te zullen vermoorden.

Dus

Dan de oude man riep zijnen zoone toe, dit niet te moeten doen, wijl hij tog aan de wonde, die hij reeds ontvangen had, sterven moest. Naauwlijks had hij die woorden gesprooken, of zij gaven hem de rest. AGGE, om dien moord te wreeken, trok, na zijn Slot wel bezet te hebben, buitenslands, en keerde, het volgende Jaar, met veele vreemde knegten te rug. Met zo veel geweld viel hij daar mede op WYBE MINNEMA aan, dat hij hem het leven benam en zijn volk op de vlugt dreef.

Daar na belegerden BONNEMA en JONGEMA, met eenige andere *Schieringers*, het Slot *Sondel*. Maar AGGE ontving hun zo wel, dat veelen door hem gedood, anderen op de vlugt werden gejaagd JONGEMA zelf liet 'er het leven.

De partijschappen alomme dus nieuw voedzel krijgende, vielen de Edelen gestaag elkander met de wapenen aan. De Staaten des Lands, om een algemeenen binnenlandschen krijg te verhoeden, beriepen, in het Jaar 1429, eene algemeene vergadering, om de geschillen te beslissen; doch de haat was te diep ingeworteld, om een duurzaamen vrede te konnen bewerken; men bewerkte niet meer dan een bestand voor twee Jaaren, in welken men hoopte een vasten vrede te zullen beraamen.

Over de *Eems* broeiden ondertusschen nieuwe onlusten. Het gezag van OKKO TEN BROEK was wel beperkt, maar FOKKO hield hem nog al gevangen; waar door de Edelen het vermoeden opvatten; dat FOKKO niet anders bedoelde dan de opperheerschappij, en naar nog grooter gezag stond, dan OKKO voorheen gehad had. Het getal der misnoegden tegen hun werd van dag tot dag grooter, en borst, in het Jaar 1430, tot een openbaaren oorlog tegen hem uit. Zekere IMEL TE OOSTERHUIZEN was de voornaamste medestander van FOKKO, en teffens een man van groot gezag. Om hen dan te vernederen, werd zijn Slot belegerd, en hij, binnen weinige dagen, tot de overgave gedwongen. De zaamverbondenen tegen FOKKO maakten zig daar op meester van *Aurik* en deszelfs Slot, van het Huis *Oldersum*, en van nog andere sterkten. De voornaamste *Friezen*, tusschen het *Flie* en de *Wezer*, traden mede in het verbond, waar bij IMEL VAN OOSTERHUIZEN en an-

anderen, als ook FOKKO, voor vijanden verklaard werden.

Die van *Bremen* en *Oldenburg* traden mede toe; Graaf GERHARD, zoon van KENO, werd als hoofd van 't Leger aangenoomen, tegen het aanstaande Jaar, en aan hem het bewind over alle de goederen van den gevangene OKKO opgedragen, en FOKKO, die naar geene raden hooren wilde, door hen voor vijand des Vaderlands verklaard. In het Jaar 14[illegible] werd hij, aldus aangemerkt zijnde, op zijn Kasteel te *Lier* belegerd.

Hij verdedigde zig zo lange, tot dat hij gebrek had aan levensmiddelen, toen redde hij zig met de vlugt naar *Munsterland.* In het volgende Jaar, sloot men, door bemiddeling van de vooraanste Edelen, den vrede, waar bij aan FOKKO gegund werd, weder in *Friesland* te mogen komen. Hij sneuvelde, in het Jaar 1432, in eenen veldslag tegen de *Noorders.* OKKO VAN BROEK, die zedert het Jaar 1427 gevangen gezeeten had, werd thans ontslagen. Het overige van zijn leven, (volgens de door hem gedaane verzekering,) hield hij zig in rust.

De rust, met den dood van FOKKO UKENA, en den voorheen gemaakten vrede, eenigzints hersteld zijnde, sloeg men naar sandags het oog op den staat der Regeering van *Friesland.* Van vroegere tijden af aan, had eene bijzondere schikking plaats gehad, nopens het bedienen van het Ampt der Grietmannen en Regters, welke Ampten Jaarlijks, niet bij verkiezinge en opdragt der meest begoede Landzaten, maar bij wisselende toerbeurten, door zekere daar toe geregtigde persoonen, waargenoomen werden. Dit regt berustte, het zij oorspronglijk, of bij verdrag der ingezeetenen, op zekere Adelijke en eigengeërfde vastigheden, Landerijen, Hoofdige Staaten en andere onroerende goederen. Zij, die daar van den eigendom hadden, waren bevoegd om op hunne beurt, de gezegde Ampten en Waardigheden te bekleeden, gelijk mede om in alle voorvallen, den dienst en welstand van het Land betreffende, te spreeken, de gemeene Landsvergadering bij te woonen, de nodige Staatsbesluiten op te maken, Ampten en Bedieningen, van de hooge Regeering afhangende,

de, te begeeven, en voorts in alles de hoogheid des Lands te vertoonen. Waar uit dan blijkt, dat de bevoegtheid, om aan 's Lands Regeering deel te hebben, al vroegtijdig gegrond geweest is, op den eigendom der vaste goederen; ja zelfs ongelijk veel vroeger, dan in dien tijd, waar van wij hier gewag maaken. Teffens kan men hier uit opmaaken, hoe hier uit, bij de vermeenigvuldiging dier goederen en persoonen, allengskens, het nog in wezen zijnde *Stemregt* gebooren is geworden, volgens 't welk den eigengeërfden toe behoord, de benoeming en aanstelling van 's Lands Overheden, of van persoonen, die, uit den naam van allen, de hooge Regeering des Lands, de Regterlijke Ampten, met den aankleve van dien, zullen waarneemen.

Met betrekking tot de Jaarlijksche verwisseling van tourbeurten in de Grietenijen, tot de bekleeding van 't Ampt van Grietman, en de Regterampten, heeft ons de vijftiende eeuw een schoon stuk verschaft, 't welk tot onze tijden is over gebleeven, en zedert eenige Jaaren, uit een oud handschrift, te voorschijn is gebragt, in het Groot *Charterboek van Friesland*, I. Deel, bl. 498 505; in welk stuk de gemelde, beurtwisseling en opvolging, in de Grietenij *Frankeradeel*, van het Jaar 1406 tot 1438, benevens de verdeeling dier Grietenij in verscheiden smaldeelen, vierendeelen en onderdeelen vermeld word. De uitgebreidheid van dat geschrift, de verschillende spellingen, zo van eigen naamen van persoonen, als van Buurten en Heeren Huizen, thans onbekend, maaken het zelve zeer moeilijk om te verstaan. En, egter, is het van het grootste aanbelang, voor beminnaars der Vaderlandsche oudheden, wien wij de leezing daar van aanbeveelen. Wij voor ons (als zijnde het buiten ons bestek, het zelve hier in te voegen,) zullen ons vergenoegen met te zeggen, dat de Leezer daar uit zien kan, dat eertijds ieder Grietmanschap, mitsgaders de Ampten van Mederegters, (daar in uitgedrukt onder den naam van eeden) bij tourbeurten vastgesteld en bekleed wierden, door die geenen, die daar toe geregtigd waren, uit kragt van eigendom van al zulke Staaten, 't zij Adelijke of eigengeërfde, waar op die Ampten, na een omloop van eenige Jaaren, vallen moesten.

Oo 2 Een

Een eigenaar dan van zulk een State kon Grietman of Regter worden, op zijn eigen Beurt, voor *één*, twee of meer Jaaren, wanneer hij, één twee, of meer zulke gerigte de Staaten, die elkander in order volgden, bezat. Ook kon hij een anderen in zijne plaats stellen; en bijaldien dit omtrent het Grietmanschap geschiedde, dan wierd ook het Wes of Grietenijregt gehouden, op die plaats, alwaar het Grietmanampt viel of overgedragen werd, zo lang de geregtigheid diens eigenaars duurde; doch daar na verviel het Ampt op de naastgeregtigde State, even als nog hedendaags in de *Groninger Ommelanden* in gebruik is.

Dus is bij voorbeeld, te *Salwert*, een Buurt thans onder den Klokslag van *Franeker*, te *Kingma*, enz. in oude tijden, het Grietenijregt, bij beurten, gehouden. Deeze wijze van ommegang der Regterampten had niet alleen in de gemelde Grietenij, maar ook in andere plaats, waar van eidelijke bewijzen voor handen zijn. Het was dus toen reeds iet groots, Grietman te zijn. Hoe veel te meer nu, daar dit Ampt *ad vitam* bekleed word, en bij sommige famielien, uit hoofde hunner goederen, bijna erflijk is.

Terwijl men in *Friesland* bezig was, met de zaken van 's Lands bestier op eenen vasten voet te brengen, hadden 'er hevige twisten plaats, tusschen de *Groningers* en de *Ommelanders*. Na veele moeilijkheden onderwierpen zig de laatsten aan den *Groninger* Regtbank. Van meer en nadeeliger gevolgen waren de twisten, tusschen de *Hamburgers* en die van *Groningen*, die men, in het Jaar 1435, vrugteloos poogde uit den weg te ruimen. Dit onheil werd in *Groningen* en *Friesland*, nog vergroot, door zwaare overstroomingen, duuren tijd en sterfte onder menschen en beesten. Maar nietteegenstaande alle die rampen nam de Stad *Leeuwaarden*, door den vlijt en arbeidzaamheid der inwoonders, geweldig toe in den Koophandel, de bron van 's volks rijkdom. Om de Stad te meer inwoonders te doen bergen, werden de bij de Buurten *Oldehoof* en de *Hoek* daar mede vereenigd. Op dat de rust, die thans plaats had, meer en meer bestendig zijn zou, vonden eenige deelen van *Friesland* raadzaam, zig door een nader verbond aan elkander te verbinden, tot on-

den

derling nut, tot weering van oneenigheden, en tot aankweeking van vrede en vriendschap. De Bondgenooten, die daar aan de hand leenden, waren zo wel *Schieringers* als *Vetkoopers*, in *Leeuwaarderadeel*, *Ferwerderadeel*, de *Dongeradeelen*, *Dantumadeel*, *Tietjerksteradeel*, *Idaarderadeel* en *Rauderhem* uit *Oostergoo*; benevens het gemeene Regt en Raad der Landen en Steden uit *Westergoo*, zijnde gezamenlijk, op een gemeene dagvaart, te *Sneek* vergaderd geweest.

Alle de ingezeetenen, onder den naam van *Friezen* bekend, waren tot dit verdrag uitgenodigd. Doch aan hun, die op *Duitsche* bodem lagen, kon men niet vergen, daar aan deel te neemen. De *Hamburgers* en *Emders*, met de Heeren EDZARD en ULRICH VAN GRIETZYL aangespannen, konde niet rusten, voor en aleer zij alle Huizen en Sloten hunner vijanden vernield hadden: zo als ook de Sloten te *Nes* en *Welgum* ten gronde toe geslegt wierden. De *Hamburgers* en *Groningers* slooten, egter, te zamen een verdrag, in het Jaar 1437; doch het duurden maar weinige weeken, of het wierd weder verbrooken. In het volgende Jaar werd de band van eendragt mede in *Oostergoo* weder ontsnoerd. MENNE JAYEMA, SASKER DONIA en LIEUWE USSINGA waren voornaame Edellieden en Hoofden der *Vetkoopers*, woonende te *Dokkum*; en daarentegen SYTZE SIKKEMA en JEPPE JEPPEMA, de Voorstanders der *Schieringers*. Zij hadden, wederzijds, hunne Stinzen of Sloten met gewapende manschap voorzien. De wederzijdsche verongelijkingen werden, in korten tijd, zo hevig, dat ze met geweld op elkander aanvielen; zo dat het niet mooglijk was, de Gemeente daar buiten te houden. De Staaten des Lands, voor meerder rampen dugtende, deeden hun best om de geschillen te bemiddelen, en bragten het ook zo verre, dat de zaaken aan goede mannen gesteld werden, die dan ook, na veele onderhandelingen, het stuk tot een gelukkig einde bragten, in het Jaar 1438, in welk Jaar mede eenige schikkinge beraamd werden, wegens de onderhouding van *Keimpemazijl* en *Roptazijl* en *Zijlroede*.

Niettegenstaande het verdrag, in het voorgaande Jaar, door

 die

die van *Oostergoo*, enz. gemaakt, bleven de partijschappen nog smeulen, en zouden op nieuw uitgeborsten zijn, zo niet de Regenten van *Oostergoo* en *Westergoo* de hand geleend hadden tot het uitschrijven van een algemeenen Landdag, waar op mede de volmagten der Steden *Leeuwaarden*, *Bolswerd*, *Staveren*, *Dokkum* en *Harlingen* verscheenen, om gezamelijk eene algemeenen vrede te bewerken, strekkende tot vernieuwing van voorgaande zoenbrieven en afweering van verdere partijschappen en ongebondenheden, die zig zigtbaar in het Land deeden zien.

Op dat dit werk te minder tegenstand zou ontmoeten, en te beter worden na gekoomen, vond men geraden, deezen vrede slegts voor twee naastkomende Jaaren vast te stellen, na verloop van welke men dien zou tragten te vernieuwen.

De twist, die dus tusschen de Burger gesmoord werd, ontstak, aan andere oorden, onder de zogenaamde Geestelijken, waar van de ontugt der Kloosterlingen als de voornaamste oorzaak moet worden aangemerkt. De Monniken, om hunnen rol te speelen, mengden zig in de Landswisten; ja zij waren zomtijds de voornaamste belhamels in de binnenlandsche oorlogen, en hier door zodanig verwildert, dat alle goede orde scheen verbannen te zijn.

De onrust, en de aanstooking, tot het opvatten der wapenen, kwam doorgaans uit de Kloosters, die opgepropt waren, met onnutte, dertele, brooddronkene en ongebonden gasten. Dan geen der Kloosters was zo bedorven als dat van *Ludingakerk*, en wel in zo verre, dat eenige na bij gelegene Pastoors, de ongeregeldheden niet langer kunnende aanschouwen, de naast gelegenen Edelen te hulp riepen om dat stinknest te zuiveren. SIKKO SJAARDEMA, DOUWE ALLVA, EPO TE KIE, DOUWE HOMMINGA, DOUWE ODDINGA te *Kimswerd*, en andere namen dit werk, met behulp van eenige Kerklijken, bij de hand, en ruimden de misbruiken, zo nadeelig voor 't algemeen belang, zo veel hun mooglijk was, uit den weg.

Niet beter, egter, was 't gesteld in het Klooster te *Lidlum*, UBSEL, de XXIste Abt, in het Jaar 1422, aan het bestier

'er gekoomen, vond het Klooster ten grooten deele verwoest. Want, behalven dat de pest veele Monniken had weg gerukt; waren 'er ook veelen in het veld gesneuveld. Het Klooster was door den oorlog beschadigd, en veele gebouwen verwoest, door den brand, welke de *Schieringers*, onder aanvoering van JAARDEMA, daar in gestigt hadden.

De muuren lagen onder de voet, en de kamers vol stank en smilligheid. HESSEL, die niet een van de kwaadste schijnt geweest te zijn, herstelde veele dingen; doch de baldadigheid der Kloosterlingen was bezwaarlijk te beteugelen. Na zijn overlijden werd zekere FOLKERT tot Opperhoofd verkooren, die naauwlijks in den post was getreeden, of hij vond zig genoopt, het geld, dat zijn voorzaat, met zuinigheid had over gegaard, aan boete te betaalen, voor den moord, dien de Kloosterlingen, aan eenen LAAT, begaan hadden. Kort daar op moest een andere moord geboet worden, naamelijk van eenen TJALLING, Koster van de Kerk te *Oosterbierum*, die door eenen Leekebroeder SEBOUT gedood was. FOLPERT, moede van dat bloedgeld te betaalen, en voorneemens zijnde, de Kloostertugt te herstellen, deed een grooten Kerker bouwen, om de kwaaden daar door af te schrikken. Ook deed hij de muuren weder ophaalen, en herstelde het Klooster zo veel hem mooglijk was. Doch het bedoelde niet kunnende doen, leide hij zijn Ampt neder in het jaar 1439. *Hem volg*de REINIER, een man veel te slap om het Klooster te bestieren; dus werd hij afgezet, en een ander, met naame TJEBBE, aangesteld. Na deeze kwam FOLPERT wederom aan het bestier, doch hij ontmoette nog meer tegenstand bij de onbezuisde Monniken dan voorheen. De Monniken hadden zelfs de stoutheid, de gevangenis open te breeken, en de door hem getugtigde daar uit te ontslaan. Hier mede nog niet vergenoegd, staken zij den brand in den Kerke. Hij, egter, niet afiaatende van aan te dringen op de onderhouding van tugt en Kloosterorder, maakten het de Monniken nog slegter dan te vooren, en besslooten, den Abt te leveren in de handen van de NOORDAMAAS, zijnde dood vijanden. Deeze bepaalden, ten dien einde, dag en uur, waar op zij de wooning van den Abt zouden overrompelen. Op den bestemden tijd overvielen zij

 hem,

hem, bonden hem handen en voeten, en joegen hem daar zo schandelijk weg; 't welk de Monniken met goede oogen en vermaak aanzagen.

Uit deeze weinige bijzonderheden is het schandelijk gedrag der Monniken ligt op te maaken. Geen wonder ook dat de trouwlooze Edelen hier mede hun voordeel deeden, ontroovende de Kloosters en Abtdijen van 't geen hun goed dagt. De NOORDAMAAS gaven, ten aanzien van het Klooster *Lidlum*, daar van doorslaande bewijzen. De *Utrechtsche* Bisschop RUDOLF VAN DIEPHOLT zogt, in het Jaar 1440, tegen deezen overlast der waereldlijken, de Geestelijke te beschermen, met het maken van eenige instellingen. Doch hij, in *Utrecht* zijnde, was te verre van de hand, en had te min magt om de Geestelijke, ik zwijge van de Edelen, in toom te houden. Door middel van een zoenbrief werd, egter, het schreeuwende kwaad, voor eenigen tijd, beteugeld.

Naauwlijks was dit geschied, of die van *Westergoo* en de Grietenij *Donjawerstal* kreegen wederom moeilijkheden met de Stad *Kampen*, uit hoofde dat die van *Kampen* een Schip met Rogge van de ingezeetenen uit de Grietenij genoomen hadden. Dit verschil werd door den Bisschop, na veele onderhandelingen, beslist.

Die van *Workum* en *Hindeloopen*, daarentegen, hadden eenige Schepen van de *Groningers* genoomen, die zulks niet onbetaald lieten. Een verdrag, in het Jaar 1441 hier over gemaakt, voorkwam de gevolgen hier van.

De algemeene Landvrede, vóór twee Jaaren, in *Friesland*, bewesten de *Lauwers*, geslooten, was, zints dien tijd, taamelijk wel onderhouden. Maar dit bestand was naauwlijks geëindigt, in de maand October van het Jaar 1441, of men zag de oude verbitteringen, tusschen de *Schieringers* en *Vetkoopers*, op nieuw uitbarsten. Verscheidene zamenrottingen, die hier en daar bespeurd werden, waren de zigtbaare voortekenen van nieuwe rampen en verwarringen. Zij namen eenen aanvang in *Westergoo*, alwaar ROMMERT GABBINGA, (bij anderen GABBEMA genoemd), het Hoofd der *Schieringers*, nevens zijnen zoon SYTZE, met eenige anderen van dien aanhang, op den dag van *St. Nicolaas*, des Jaars 1442, het Huis van den voorge-

ge-

gemelden AOGE VAN WYKEL of SONDEL belegerden en veroverden. AGGE werd daar bij zo zwaar gewond, dat zijne vijanden, bij hunnen aftogt, hem voor dood lieten leggen. De moordenaars vertrokken zijnde, bragt een vrouwsperfoon den zieltogenden Edelman in haar huis, zoog zijne wonden uit, en bragt hem zo verre, dat hij biegtte, het Sacrament ontving, en 'er dus hoop op zijne herstelling was. Maar zijne vijanden, hier van de weet krijgende, waren moordzugtig genoeg, om in *Gaasterland* een booswigt om te koopen, die hem in zijn bed het leven benam. Dit schelmstuk werd bij alle de Landzaaten verfoeid, en de *Schieringers*, als de beleiders daar van zijnde, verlooren alle hunne agting en eene menigte van hunnen aanhang.

ALBERT DOEDES van *Staveren*, een man van groot gezag onder de *Vetkoopers*, maakte een grooten aanhang, en huurde buitenslands een deel Krijgsvolk, waar mede hij in *Gaasterland* aanlandde. GALE GALEMA, Heer van *Koudum*, voegde zig, met eenige manschap, bij hem. Te zamen opgetrokken zijnde, belegerden zij, met alle magt, zekere sterkte te *Hemelum*, de *Spijker* genaamd, en staken het Dorp in brand. De *Schieringers*, dit verneemende, kwamen mede terstond op de been, onder aanvoering van GABBINGA en zijnen zoon. Zij deeden het beleg van de *Spijker* opbreeken, en kreegen 100 man van de belegeraars gevangen. Zekere PLOIS, Overste der huurlingen, sneuvelde met meer dan 60 man.

ALBERT DOEDES, in de Kerk gevlugt zijnde, werd 'er uitgehaald en dood geslaagen. Daar na begaven zig de overwinnende *Schieringers* naar *Noordwolde*, 't welk zij, benevens de Huizinge van GALAMA, ten gronde toe afbrandden. Eindelijk werd ook het huis van JUW JUWINGA, op de *Hemdijk*, stormenderhand veroverd en neer geworpen. En hier mede scheen de woede voor ditmaal voldaan te zijn.

De vreedzaamsten onder de *Friezen*, dit onheil met smerte beschouwende, en nog meer onheil dugtende, stelden al hun vermogen te werk, om eene nieuwe bevrediging te bewerken; het geen ook in zo verre gelukte, dat eenige deelen van *Westergoo*, benevens *Sneek*, *Hindeloopen*, *Bolswerd* en *Workum*, tot een algemeen verdrag werkzaam waren; waar bij zig, toen

het tot stand gebragt was, *Harlingen* en Gemeente van *Gaasterland* volgden. Het verdrag was gesloten in het jaar 1443.

Terwijl men nog bezig was om dit nieuw onheil in *Westergoo* te dempen, kwam *Oostergoo* in gevaar van door den uitven brand van oneenigheid verteerd te worden. Aldaar gingen die van RIPPERDA en HEEMSTRA elkander gewapend te keer. De Huizen van HEEMSTRA en DYKSTRA, het eerste te *Dokkum*, en het laatste in *Leeuwaarderadeel* gelegen, werden plat gebrand; waar uit de vlam van algemeen oproer zig aan verscheiden oorden verspreidde. Om die verwoestingen verder voor te koomen, verdroegen die van *Oosterblokland*, *Kollummerland*, *Zwaak*, *Oostwoude* en *Gaast* zig met *Groningen*. Dit voortijds meermaalen geschied, scheen nu te noodzaaklijker, wijl die van *Westergoo*, zo als wij zo even gezien hebben, zig afzonderlijk verbonden hadden. Zij stonden die van *Groningen* eene breede magt af, tot bedwang van booze en nalaatige Regters, in het nasporen en straffen van kwaaddoenders en weering van onheilen. Dit verdrag werd gemaakt voor den tijd van 20 Jaren. In de overige deelen van *Oostergoo* bragten eenige bedaarde en Vaderlandlievende mannen het zo verre, dat 'er, ten zelfden tijde, in het begin van de maand October, een zeker *compromis* beraamd werd, waar bij partijen zig wederzijds verbonden „ dat alle die eenig verschil hadden, „ dat binnen de naaste veertien Jaaren ontstaan was, binnens„ lands voor den eersten November naastkoomende op de bes„ te wijze zouden bemiddelen; maar indien zulks niet kon „ geschieden, zou de kennismeeming en het beslegten van al „ zulke geschillen aan den Raad van *Groningen* staan."

Tot naarkooming van dit verdrag moesten de strijdende partijen hunne pandsluiden in handen der *Groningers* stellen; dat ook daadelijk geschiedde. Na dat het Compromis was uitgesprooken, werd het van de Edelen uit *Oostergoo* bekragtigd en ondertekend, zo wel van de *Schieringers* als van de *Vetkoopers*. Van de eerste wonnen de Edelen: SYTZE, op *Rensmageest*; de broeders JUW en RINK BOKKAMA, TYE EISINGA; ABLE RIPPERDA, TAKE BOUWINGA, met zijnen zoons; SJERK MELLEMA; FOKKE, RIPPERDA, UBBO UBBEMA, SIBRO HEEM-

STRA,

STRA, GERBEN HERWY en WYBREN BOELSMA; en van de laatften: WOBBE JARICHS, TAKE HEEMSTRA, BOTTO JAERLA, SJOERD GAYKEMA, HESSEL HUMALDA, BOTTO OLDE HEEMSTRA, PIBBE AERNSMA, GABE HOLDINGA, ERNST DONIA, OENE KEIMPIS DEKSTRA, TJAARD MOKKEMA, MINNE JAYEMA, met zijn zijn twee zoonen; en RIENK DONIA vóor zig en zijnen vader.

De toeloop van die geenen, die vervolgens deeze verbintenis bekragtigden, was zo groot, dat het fcheen als of gantsch *Oostergoo* daar in treeden zou. Ook zonden veelen hunne Gijzelaars naar *Groningen*. Men befliste ook eenige gefchillen; doch verre de meefte bleeven onafgedaan, door dien partijen weigerden, zig aan *Groningen* te onderwerpen; om reden dat zij zelve van ongelijk ten volten overtuigd waren; en daarom weigerden zij zig aan het oordeel van onpartijdige Regters te onderwerpen. Anderen namen het euvel op, dat men de *Groningers* zo veel magt had toe geftaan, en zij bragten vervolgens ook anderen in hun denkbeeld.

De Raad van *Groningen*, egter, aangefpoord door fommige voornaame Edelen, als SIKKO KAMMINGA, FEDDO UNIA, RIENK KAMSTRA en anderen, om het ftuk voort te zetten, vermaanden de onwilligen ernftig tot verzoening. Toen dit niet baatte, werden de hardnekkigften fcherplijk ingedaagd. Sommigen antwoordden met veel trotschheid, dat zij den Raad van *Groningen* voor geen wettige Regters kenden, en zogten, door allerhande uitwegen, de zaak fleepende te houden. De Raad, hier door getergd, ftond eindelijk gereed, om de wederftreevigen met geweld te dwingen; doch de verftandigfte onder de *Friesche* Edelen, voor zwaarder onheilen vreezende, en bekommerd voor de Gijzelaars, bragten ten laatfte, met veel moeite, te weege, dat 'er een vierjaarig verbond met *Groningen* gefloten werd, ten einde de geenen, die de kragt van het Compromis zogten te ontduiken, daar door mogten bedwongen worden. Gaarne hadde men ook gezien, dat die van *Westergoo* en *Zevenwouden* daar aan deel genoomen hadden. Dan de verdeeldheid der gemoederen en de afkeer van *Groningen* liet niet toe, hen daar toe beweegen. Het verdrag, waar van wij melding maaken, werd te *Leeuwaarden*

den gesloten, en den 25 April van het Jaar 1444 ge-
kend.

Uit de magt, die, aan den Raad van *Groningen*, daar
was afgestaan, kan men genoeg opmaaken, hoe groot de ve-
deeldheid en hoe slap het regt in *Friesland* moet geweest
zijn. Ook leerde de ondervinding ras, dat dit middel een
onvoldoende was, om de weerbarstige gemoederen, in
twisten gebooren en opgewiegd, en aan onrust gewoon, tot
bedaaren te brengen, veel min om met hunne vijanden te
vereenigen.

En, in der daad, als men de zaaken met aandagt nagaat,
ziet men, dat de *Groningers* meer zagen op de uitbreiding
van hun gezag, dan op het wezenlijk oogmerk des verbonds,
om de rust des Lands te herstellen. Men bragt ook in, dat
de Stad *Leeuwaarden* zig te veel gezag had aangematigd:
mooglijk om dat aldaar de Zetel der agttien verkooren Reg-
ters bepaald was. In 't vervolg zullen wij zien, welke on-
lusten daar uit voortkwamen.

Dit verbond, waar van men alles verwagtte, wat dienen
kon om de rust te bevorderen en te bewaaren, strekte, in
tegendeel, den twistzoekeren ten voorwendzel van nieuw
misnoegen, wel voornamelijk ten aanzien van den Raad van
Groningen en de Stad *Leeuwaarden*.

De opgezeetenen van *Leeuwaarderadeel* de Stad uit dien
hoofde lastig vallende, beriep de Regeering zig, uit kragt
van 't verbond, op den gemeenen Regtdag, die te *Gronin-
gen* stond gehouden te worden, en schreef haare klagten der-
waards over. De Raad dagvaardde daar op de Grietenij, om
op de aanstaande vergadering te verschijnen, en zig te zuive-
ren van al het geene ten haaren laste werd ingebragt; met
bijgaande bevel, om zig inmiddels van allen geweld en vij-
andlijkheden te onthouden. De Grietenij zig hier door hoogst
beledigd agtende, flaan verscheide Edelen aan 't morren, en
kiezen, met goedvinding der gewoone Regters, twee Ge-
volmagtigden, te weeten SICCO MARTENA en FEDDE UNIA,
om, uit naam der overigen, naar *Groningen* te gaan, en al-
daar de reden en oorzaaken van het misnoegen der *Grietenij*
voor te draagen. Zij deeden het in deezer voegen, met te
zeg-

zeggen „ dat niet de opgezeetenen van dat deel, maar die
„ van *Leeuwaarden* het daar op toeleiden, om hen te ver-
„ stooten uit hun deugdlijk regt, en hen zodanig poogden
„ te verongelijken, dat men zulks niet dan van een open-
„ baaren vijand te verwagten had. Dat de Stad geweldiger-
„ hand aan zig trok, zaaken, welke der Grietenij alleen toe-
„ behoorden.

„ Voorts, wijl de zaak in regten nog niet was bepleit,
„ veel min eenig vonnis geveld, nog ook beroepen tot de
„ agttien Regters, 't geen volgens het verbond had moeten
„ geschieden, verwonderden zij zig grootelijks over de aan-
„ maatiging van den Raad; die, zo zij zeiden, dingen aan zig
„ trok, welk voor de gemeene werf nog niet konde gebragt
„ worden. Zij vermaande derhalve de Regeering, haare han-
„ delingen voortaan met meerdere omzigtigheid te beleggen en
„ af te zien van alles wat ten nadeelen van het goed regt der
„ Grietenij zou konnen strekken, ten einde 'er geene aan-
„ leiding gegeeven werd, dat de onlangs bezwooren een-
„ dragt nadeel zou toebrengen en het verbond vernieti-
„ gen."

De Raad, deeze niet ongegronde redenen gehoord hebben-de, wees beide partijen naar haare eigen Regtplaats te rug, daar zij, onzeker met welke uitkomst, elkander eerlang verdroegen.

Op dien zelven tijd werd FOKKO RIPPERDA, op den gemeenen Landdag, verweezen in een zwaare geldboete, om het schenden van den vrede en het verbranden van het Huis van TADO HERMSTRA, door hem gedaan in het Jaar 1444. Gelijk mede SASKER DONIA, om dat hij, op een Heiligendag, GEERKE JUWINGA had dood geslaagen. Doch vermids beide de misdadigen zig tegen het vonnis verzetteden, verklaarde men hen voor overheerig, en besloot om hun met gewapende magt te dwingen; het geen ook dadelijk geschiedde.

Gedunrende deeze onlusten in *Oostergoo*, was het éénjaarig bestand in *Westergoo* geëindigt. De oneenigheden namen aldaar terstond weder eenen aanvang, en wel eerst uit de Kloosters. Het Convent van *Oldeklooster*, op zijne eigen kosten, en tot gerief van de Kloosterlanden, de *Makkumer-*

zijl

zijl gelegt, en een kostbaare vaart hebbende doen graven, meenden die van *Ludingakerk* hier door in hunne regten te nadeeld te zijn. Toen zij zig daar tegen stelden, ontstond 'er een hevige twist tusschen die beide Kloosters; de Monniken maakten zig gereed, elkander gewapenderhand aan te vallen. Doch de Abt van 't *Oldeklooster*, een bedaard en verstandig man, wist dit voor te koomen, en de bemiddeling te bewerken. Van zwaarder gevolgen scheen de *twist* te zullen zijn, die tusschen de *Schieringers* en *Vetkoopers* ontstond; na het einde van het zelve bestand. De eerstgemelden, onder aanvoering van SIKKO en DOUWE SJAARDEMA, DOEKE en ABBE DOTTINGA, ROMMERT GARBIJNGA, KEIMO UNIA, LIUWE ORDEMA, WORP JUCKEMA, RIENK CAMSTRA, SIKKO MARTENA, BUURT ROORDA en GEROLT HERREMA, trokken, met een groote menigte hunner vrienden, op het huis van SJOERD GROVESTEINS aan, zijnde een der sterkste Stinzen in de geheele *Westerlauwers*. Dan hoe sterk het ook zijn mogt, het werd door hun stormenderhand ingenoomen. GROVESTEINS en zijn zoon moesten zig gevangen geeven, en naar het *Sjaardemaashuis*, binnen *Franeker*, laaten voeren. De *Vetkoopers*, niet zonder reden hier over ten hoogsten gebelgd, versterkten de Tooren te *Workum*, waar uit zij veeltijds hunne vijanden geen geringen afbreuk deeden.

De *Schieringers*, in deezen oord verre de magtigsten zijnde, rukten, binnen korten tijd bij een, en bragten, onder aanvoering van gemelde hoofden, een aanzienlijke Krijgsmagt te veld, waar mede zij de verschansing van *Workum* belegerden. Intusschen hadden, die van *Stavoren*, *Vetkoopers* gezind zijnde, een deel vreemd Krijgsvolk in soldij genoomen, staande onder bevel van eenen KETELHOED, die, met allen spoed, naar *Workum* trok om de sterkte te ontzetten. Maar de belegeraars, van de aannadering der vijanden bij tijds verwittigd, waren op hunne hoede, en trokken die van *Staveren* te gemoet. Hevig werd 'er gevogten.

KETELHOED met meer anderen sneuvelde in het gevegt, 't welk de *Vetkoopers* zo zeer deed verslaauwen, dat de *Schieringers* eene volkoomen overwinning behaalden. Zij hervatteden daar op het beleg, en overweldigden den Toorn. In het ge-

gemelde gevegt werd de dappere RUURD ROORDA een hunner voornaamste Oversten, zwaar gewond, en overleed kort daar na, in het Jaar 1445. De *Schieringers*, schoon overwinnaars, bragten zig in groote minagting, door hunne slegte handelwijzen, en bijzonder door de Zeeroverijen, gepleegd door BOKKO HARINXMA.

Die van *Westergoo* werden, buiten deeze oneenigheden, nog zwaar gefolteerd, door de oneenigheden, welke zij hadden met die van de *Zevenwouden*, die zo verre gingen, dat 'er openbaare vijandelijkheden, roverijen, moorden, brandstigting en andere euveldaaden gepleegt wierden.

Deeze rampen namen een einde, door middel van een verdrag, op den 6 December van het Jaar 1446, te *Slooten* getekend, waar bij duidelijk te verstaan gegeeven word, dat die van *Westergoo* en de *Zevenwouden* zig liever van *Oostergoo* gescheiden wilde houden, dan zig aan den Raad van *Groningen* onderwerpen, schoon het, in die tijden, gantsch niet vreemd was, zig aan een vreemden Regtbank te onderwerpen. Want hoe veelen waren 'er, die hunne partijen voor den Regtstoel des Bisschops van *Utrecht* riepen? Om dan ook dit kwaad te weeren, besllooten de Staaten des Lands van *Friesland*, op een gemeene Landdag, in het Jaar 1447, „ dat na den inhoud van het *Friesche* Regt, niemand zou „ vermogen in het Land te brengen, nog vervolgen eenige „ bezwaarbrieven, van den Bisschop van *Utrecht*, nog van „ geene Heeren buitenslands, waar door iemand bezwaard „ werd. Wie hier tegen deed, was hij een Priester, die zou „ zijn leen en goed verbeuren, en nooit in *Friesland* eenig „ leen weder bezitten; en zo een leek zig hier aan schuldig „ maakten, die verbeurden lijf en goed. Zij die reeds zodanige brieven gehaald hadden, werd bij gelijke verbeurte, „ aanbevoolen, dat, die brieven aan niemand zoude mogen „ schadelijk zijn. Voorts werd besllooten, dat alle geschillen „ en zaaken waar over de Bisschop van *Utrecht* in *Friesland* mogt te zeggen hebben, uit hoofden van zijn Heerlijkheid op Geestelijke of Waereldlijke lieden, of Geestelijke huizen, dat de Bisschop, daar over hier te Lande

„ een

„ een Regter moest zitten, maar niemand buiten het Land
„ dagvaarden."

Dus was en bleef *Friesland* in twee partijen verdeeld. Edel tegen Edel; Burger tegen Burger; Boer tegen Boer; en de eene inwoonder vijand van den anderen, zonder te weten waarom; enkel een opvolging van blinde en verdwaasde drif- ten. In de bijeenkomsten hoorde men niet dan van vegten en slaan. Zij zelfs, die elkander op de wegen ontmoetten; moesten verklaaren, voor wat partij zij waren. En schoon 'er veele bedaarden en verstandigen waren, die gaarne onzijdig wilden blijven, en het onheil van land en volk met heete traanen beweenden, werden zij, nogthans, genoodzaakt, partij te kiezen; of stonden anderzints voor alle mishandelingen bloot. Deeze beklaagenswaardige tweespalt schijnt alleen geboren te zijn, uit de al te groote vrijheid, die de *Friezen* genooten of begeerden te genieten. Dit, gevoegd bij eene weelde, veroorzaakt door de vrugten des Lands, waar mede dit Gewest, onder alle die rampen meer en meer gezegend werd; en ook uit een hoogmoed, dien zij bezaten, om dat ze, tot nog toe, alle buitenlandsche vijanden met eigen magt hadden afgekeerd: die hoogmoed, de bron des kwaads, deed hun geen Overheden meer agten, maar elk wilde de zaaken bestieren, uit hoofden van een ingebeelde onbondige vrijheid; waar door ze wijders oversloegen tot partijschappen en factien, waar bij ieder en bijzonder de vermogenden den meester zogten te speelen, en zijn voordeel te bejaagen.

Dit alles wel ingezien zijnde, schijnen alle deeze twisten niet anders geweest te zijn, dan een heete en langduurige koorts, die gedient heeft om het gantsche Ligchaam van Staat te zuiveren, en, geneezen zijnde, het Lichaam te gezonder te maaken, en in een bloeijender staat te stellen, gelijk men in het vervolg zien zal. Aanmerklijk is het van deeze verwoede factien, dat zo dra zij door een vijand van buiten werden aangevallen, zij zig meest al vereenigden om dien te wederstaan, en hunne eigene twisten zo lang ter zijde stelden, om dezelve daar na met zo veel te meer drift te doen werkzaam zijn.

Deo

Deeze landplaag, die *Friesland* inwendig verscheurde, duurde van het Jaar 1230 tot 1498, wanneer Keizer MAXIMILIAAN DE I, het gevaar daar van ernstig overweegende, en ziende dat zijne brieven, noch de taal zijner Afgevaardigden niets vermogende, het Gewest, 't welk als een Lid van 't *Roomsche* Rijk kon worden aangemerkt, niet anders in order en tot stilstand zoude kunnen gebragt worden, dan door het stellen onder één Opperhoofd; droeg hij het bewind daar van op aan Hertog ALBERT VAN SAXEN, aan wien de Keizer, wegens verschoote penningen in *Holland*, enz. eenigzints verpligt was, benoemende hem, in het gemelde Jaar 1498, tot Erf-Potestaat van *Friesland*, waar onder *Groningen*, de *Ommelanden* en *Ditmarsen* begreepen waren: om, in zijnen naam en dien van het *Roomsche* Rijk te regeeren, en als een eigendom te bezitten, mids den *Friezen* hunne oude voorregten en vrijheden te laaten behouden. Om zig in dit bewind te stellen, zond Hertog ALBERT, als zijnen onder Stedehouder, SCHOMBERG met een Leger in *Friesland*, die *Leeuwaarden* en geheel *Oostergoo* innam, en de Woudlieden bij *Laaxum* versloeg. In het volgende Jaar kwam de Hertog in persoon in dit Gewest, verzeld van zijnen zoon HENDRIK. Door de Staaten van *Oostergoo* en *Westergoo* werd hij ontvangen en als Erf-Potestaat gehuldigt, hoe wel met misnoegen van zeer veelen. Vervolgens weder naar *Saxen* keerende, liet hij zijnen zoon HENDRIK in *Friesland*, om in zijnen naam regeeren. HENDRIK, de *Friezen*, even als de *Duitschers*, met strengheid willende bestieren, en nieuwe en ongewoone schattingen opleggen, werd, in het Jaar 1500, binnen *Franeker* zeer streng belegerd. Hij bad zijnen vader om hulpe, die spoedig met een Leger afkwam; en door de *Friezen*, bij *Boomsterzijl* en *Franeker* te verslaan, verlostte hij HENDRIK van het beleg. Zijne overwinning vervolgende, sloeg hij het beleg voor *Groningen*, dat door hem, door middel van tusschenspraak van den Bisschop van *Utrecht*, bij verdrag werd ingenoomen. Zijn Onderstadhouder EYSENACH werd daar op door hem naar de *Zevenwouden* gezonden, die eindelijk, met veel moeite, ook tot onderwerping gebragt wierden. Hertog ALBERT trok van daar naar *Emden*, alwaar hij overleed, gelijk

 som-

sommigen willen, schoon 't door anderen word tegengesprooken, aan een wonde, die hij voor *Groningen* bekoomen had. HENDRIK, wil men, had, terwijl hij binnen *Franeker* belegerd was, zo danig een afkeer voor de *Friezen* opgevat, dat hij het regt, door zijnen vader hem afgestaan, in het Jaar 1504 overdroeg aan zijnen broeder GEORG, Hertog van *Saxen*. Deeze, in *Friesland* gekoomen, werd in de waardigheid zijns vaders erkend en aangenomen.

Hij deed het Blokhuis te *Leeuwaarden* voltooijen, en het *Bilt* omdijken; stelde de *Floreen* in, en bragt het Hof van Justitie, door ALBERT te *Franeker* opgeregt, over naar *Leeuwaarden*. Nog meer andere nuttige zaaken bragt hij in order.

Groningen in het Jaar 1505 weder afgevallen zijnde, werd door hem belegerd. Tot zijnen spijt, riepen de *Groningers* Graaf EDZARD van *Oostfriesland* voor hunnen Heer en beschermer uit, die daar een Slot voor zig deed bouwen; 't welk naderhand weder vernietigd is. In het Jaar 1514 droeg EDZARD de zijn verkreegen regt op *Groningen* over aan KAREL, Hertog van *Gelder*, die aldaar als Heer werd aangenomen, en GEORG noodzaakte, de hervatte belegering van *Groningen* op te slaan. Met behulp der *Schieringers* maakte hij vervolgens zig meester van een groot deel van *Westergoo*.

Geen andere oorzaak behoeft 'er gezogt te worden voor den tegenstand der *Friezen*, dan de knevelarij en afpersing van schatten, door Hertog GEORG, ter voortzetting van den oorlog, en zelfs tegen de *Groningers*. Ook begeerde hij dat de Edele en andere voornaame ingezeetenen van hem hunne goederen ter leen zouden neemen; waar door hij zig ongemeen gehaat maakte. GEORG, dus wel ziende, dat hij de *Friezen* niet naar zijnen zin kon beheerschen, veel min over hen onbepaald meester worden, droeg zijn regt op *Friesland*, in het Jaar 1515 over, aan KAREL DEN V, voor de somme van 100,000 *Rhijnsche* guldens, nevens betaaling der gedaane kosten, die veel meer beliepen.

Met deeze overdragt was *Friesland* gekoomen onder de beheersching van een Vorst, die daar na de magtigste van Europa wierd, en onder wiens bestier de Provincie in bloei en wel-

stand

stand merkelijk toenam: te meer, toen deeze Vorst, in het Jaar 1519, den Keizerlijken Zetel beklommen hebbende, met een magtig Leger alle de nog onrustte gemoederen tot bedaaren bragt. In deezen tijd was het, dat de *Fries*, bekend bij den naam van GROOTE PIER, zig zeer berugt maakte, inzonderheid ter *Zee*. Hij de *Schieringers* en *Gelderschen* toegedaan zijnde, bragt den *Hollanderen* zeer veel nadeel toe, zo als wij zullen zien, in een bijzonder Artikel van hem gewag maakende. KAREL DEN V, in het Jaar 1532, de *Gelderschen* geheel en al uit *Friesland* verdreeven hebbende, en dit Gewest, van het *Flie* tot aan de *Lauwers* in bezit genoomen, ging het den ingezeetenen taamelijk wel, dewijl genoegzaam geen onrust onder hen bespeurd werd.

Groningen, weder afgevallen zijnde, werd, door 's Keizers Stadhouder, MARTEN SCHENK, belegerd, in het Jaar 1536; en na die Stad bemagtigd te hebben, kon men toen zeggen, dat 'er een algemeene vrede plaats had. In het algemeen word bevestigd, dat KAREL DE V een Vorst was, door zijnen aart juist geschikt om de *Friezen* te regeeren, alzo zijn gedrag meer zagt dan gestreng was. Behalven zijne Placaaten tegen de Hervormden, ter uitroeijing van de ketters, zo als zij, die naar meer godsvrugt en kennisse haakten, genoemd wierden, kan hem niets nadeeligs worden toegekend. Deeze Placaaten, die hunnen oorsprong namen in het Jaar 1521, en vernieuwd werden in den Jaare 1526, 1531, 1535, 1546 en 1560 waren, in den aanvang, met geene doodstraffen bezwaard; dan daar toe had aanleiding gegeeven het oproerig gedrag der woedende *Wederdoopers*, die zelfs de hoogste magten niet ontzagten, en te vuur en te zwaard moesten vervolgd worden, wilde men een gantsche omkeering verhoeden. In het Jaar 1535 overweldigde deeze onbandige hoop het *Olde-Klooster of Bloemkamp*, bij *Sneek*, en verdreeven en doodden de Monniken, die weerstand boden. Door SCHENK werden zij van daar gejaagd en gestraft. Van wegen dit strafwaardig gedrag dier oproermaakers, die den geheiligden Godsdienst tot hunnen dekmantel namen, werden, zo als gezegd is, de Placaaten tegen de Onroomschen, van tijd tot tijd, verzwaard, wijl de Roomsche Geestelijkheid alle de

 an-

andersdenkenden den Keizer uit één zelfde oogpunt deed beschouwen. Het is eenen ieder bekend, dat de geduchte Bloedplacaaten eerst regt begonden te werken onder FILIPS II, en den Hertog ALBA, met dat gevolg, dat daar door eene gäntsche omkeering in de zeventien Provintien veroorzaakt werd. Door de uitvoering dier Placaaten, leed *Friesland* onder de *Spaanschgezinde* Stadhouders, niet minder dan de overige Provintien.

GEORGE SCHENK VAN TAUTENBURG, die het bewind aldaar in handen had, werd, bij zijn overlijden, in het Jaar 1540, gevolgd door MAXIMILIAAN VAN EGMOND, Graave van *Buren*, schoonvader van Prinse WILLEM DEN I. Na diens dood, in het Jaar 1548, bekleedde die waardigheid JAN DE LIGNE, Graaf van *Arenberg* die sneuvelde in den slag bij *Heiligerlee*, in het Jaar 1568, en gevolgd werd door KAREL DE BRIMEU, Graave van *Megen*, en vervolgens van GILLIS VAN BARLAIMONT, Heer van *Hierges*, in het Jaar 1572, en twee Jaaren daar na van den *Spaanschen* Overste KASPAR DE ROBLES, Heer van *Billij*.

Keizer KAREL DEN V had zig, geduurende zijne Regeering, niet konnen vergenoegen met den tijtel van Erf-Potestaat, die niet meer zeggen wilde dan Erfstadhouder; hij en zijn zoon FILIPS begeerden als Erfheeren van *Friesland* aangemerkt te worden. Zij grondden hun regt tot deeze Provintie, op hunnen eigendom van de Graaflijkheid van *Holland*, welker bezitters, in vroegere tijden, zo als wij gezien hebben, deeze Landschappen, nu en dan, overheerd hadden. Hun voornaame oogmerk was eigenlijk, onder dit voorwendzel, eene volstrekte willekeurige heerschappij, aldaar zo wel als in *Spanje* en andere hunne Erflanden, te oeffenen; maar onder de vrije *Friezen* niet willende bukken, was dit oorzaak dat de oneenigheden geen einde namen, maar van dag tot dag vermeerderd werden.

De Hervorming in den Godsdienst had 'er mede wel eenigzints plaats, dog niet zo verre, dat geheel *Friesland*, met de zes overige Provintien, in het Jaar 1579, deel nam aan het *Utrechts verbond van vereeniging*.

Dit

Wel is waar dat in *Friesland*, in het Jaar 1572, reeds eenige verandering was voorgevallen; doch deeze was niet algemeen. Eenige Edelen hadden aan SONOI geschreeven, om vier of vijf vaandelen voetvolk. Dan hij, het zij uit nalaatigheid, of uit gebrek van volk, zond 'er slegts één. De Graaf VAN DEN BERG voegde 'er 400 nieuw geworvene knegten bij, die een sterke Schans in de *Kuinder* bemagtigden. Het Hof van *Friesland* zond daar op naar *Groningen*, om den Stadhouder den Heer VAN BILLY; doch de onveiligheid der wegen belette hem over te koomen. *Sneek*, *Bolswaard* en *Franeker* openden de Poorten voor de Geuzen, die, eerlang, ook *Dokkum* en *Stavoren* bemagtigden, doch welke Steden, kort daar na, weder moesten ontruimd worden. Daar na kwam aldaar Graaf JOOST VAN SCHOUWENBURG, om het Ampt van Stadhouder van *Friesland* en *Groningen*, van 's Prinsen wegen, waar te neemen. Hij stelde een nieuw Geregtshof te *Franeker* in, wijl *Leeuwaarden* nog een geruimen tijd de *Spaansche* zijde hield. Maar alle die Steden vielen, binnen kort, den *Spanjaarden* weder toe, door dien het den Heer VAN BILLY gelukte, 6000 *Nassauschen* bij *Stavoren* te slaan.

SCHOUWENBURG had reeds vooraf, uit vreeze voor de overmagt van BILLY, de Schans bij *Makkum* en geheel *Friesland* verlaaten.

De Algemeene Staaten lieten inmiddels niets onbeproefd, om *Friesland* en *Groningerland* in hunne belangen te doen treeden; zendende, ten dien einde, in het Jaar 1576, van *Brussel*, FRANCOIS MARTINI STELLA derwaards, met last om te beproeven, of het Krijgsvolk tot het aanneemen der *Gendsche* vrede te beweegen ware.

GASPAR DE ROBLES, Heer van *Billij*, bedugt dat dit een einde aan zijn gezag zou konnen maaken, deed STELLA, te *Groningen*, in verzekering neemen en strengelijk pijnigen, zonder iets anders uit hem te kunnen krijgen, dan de bekentenis dat hij gekoomen was, om de Wethouderschap ter Algemeene Dagvaart te nodigen. Terwijl hij in hegtenis zat, wist hij, door beloften van betaaling hunner agterstallige Soldij, de soldaaten op de zijde der Staaten te brengen. Bijna

uit 450 man neemen daar op het besluit, BILLY in hegtenis te neemen; 't geen zij, met hulpe van anderen, ook ten uitvoer bragten. STELLA werd daar op ontslagen, en nam eerst de soldaaten, en daar na der Wethouderschap den eed af, in naam der Algemeene Staaten. 't Krijgsvolk had zig inmiddels nieuwe Bevelhebbers gekoozen, en voer dagelijks voort, om Spaansche Kooplieden te ligten en vast te zetten. De bezetting van *Delfzijl*, van *Apingadam*, van *Leeuwaarden* en *Staveren*, het voorbeeld van *Groningen* volgende, verzekerden zig mede van haare Hoplieden, die, wel bewaard, naar *Groningen* gezonden wierden. STELLA bragt zelfs het bericht hier van naar *Brussel*, alwaar de Staaten terstond besloten, JORIS VAN LALAING tot Overste van *Friesland* en *Groningen* aan te stellen. Hij werd, in het laatst van December, van het Jaar 1576, te *Groningen* in gehaald.

In de maand Maart van het Jaar 1579, namen de *Friesche* Steden *Leeuwaarden*, *Sneek* en *Franeker*, als ook eenige Grietmans en Edelen, deel aan het *Utrechtsche verbond*, de *Unie*; andere Steden bewilligden daar in voor als nog niet. De Geestelijkheid verzette 'er zig met magt tegen. Ook maakte de Graaf VAN RENNENBERG 'er veele zwaarigheden tegen; doch liet zig daar na overhaalen; op den 11 van Junij tekende hij het verbond, als Stadhouder van *Friesland*, *Overijssel*, *Groningen*, *Ommelanden*, *Drenth* en *Lingen*, schoon hij 'er verre af was, voorneemens te zijn, het zelve na te koomen. *Friesland*, benevens *Groningen*, verwierpen in dit zelve Jaar alle de punten van de *Keulsche* vredehandeling.

RENNENBERG, die, reeds in het Jaar 1577, als Stadhouder van deeze Provintie, op naam der Algemeene Staaten, benoemd was, begunstigde, schoon hij de Unie getekend had, eerst heimelijk, en daar na openbaar de *Spaansche* heerschappij. Dit verwekte groote oneenigheid, zo wel tusschen de Steden, als de Gevolmagtigden van het platte Land; het welk van dat gevolg was, dat, in het Jaar 1580, Prins WILLEM DE I, in plaats van RENNENBERG, als Stadhouder van dat Gewest benoemd werd. Men gaf hem de magt, een Luitenant Stadhouder in zijne plaats te mogen aanstellen,

dooi

door hem werd daar toe benoemd BERNARD VAN MERODE, Heer van Rummen.

WILLEM DE I kwam, in het Jaar 1581, in persoon in *Friesland*, met oogmerk om alle de verregaande geschillen, zo over zaaken van den Godsdienst, als die der Policie en Justitie, bij te leggen. Het Reglement, door hem, ten dien einde, beraamd, vind men bij SCHOTANUS, bl. 879 tot 881.

De Luitenant Stadhouder VAN MERODE, op het einde van het Jaar 1583, ter oorzaake van zijnen ouderdom, ontslag van zijne bediening verzogt hebbende, benoemden de Staaten van *Friesland*, in zijn plaats, zo tot het beleid des oorlogs als der Regeering, Graaf WILLEM LODEWYK VAN NASSAU, door zijn huwelijk met ANNA, dogter van Prinse WILLEM DEN I, deszelfs schoonzoon. Naderhand werd hij ook Stadhouder van *Groningen* en *Drenthe*, ter zelver tijd als MAURITS Stadhouder der vijf overige Provintien, in de plaats zijns vaders, wierd. WILLEM LODEWYK bekleedde die waardigheid tot in het Jaar 1621.

In het Jaar 1587, had *Friesland* rijkelijk zijn aandeel in de twisten, welke toen plaats hadden, over de opdragt der heerschappij aan de Koninginne van *Engeland*; bijzonder waren het, in die Provintie, de Predikanten, die met een onmatigen ijver dat stuk zogten door te drijven; houdende sommigen van hun eene ongeoorloofde correspondentie met LYCESTER, of met lieden van zijnen aanhang.

Tegen de vermaaning van Graave LODEWYK, zonden zij, op kosten der Kerke, een Leeraar naar *Engeland*. In *Oostergoo* vond men insgelijks zeer veelen, die gestoord waren op de Staaten; deeze hielden bijeenkomsten te *Leeuwaarden*, alwaar men, zonder door een voorgaande vergadering van den Adel en Eigengeërfden hier toe gematigd te zijn, twee Gezanten, WYBRAND AYLVA en DOMINIKUS RICHEUS VAN POSTILLA, verkoor, om, op naam der gezamentlijke volmagten van *Oostergoo*, en derzelver Bondgenooten van *Westergoo*, de *Zevenwolde* en de Steden, aan Koningin ELIZABETH de hooge Overigheid van *Friesland* aan te bieden; men herzie, wat reeds op het Art. van HESSEL AILVA hier over gezegd is. Hier zullen wij alleen aanmerken, dat de Afgevaardigden, in

in *Engeland* gekoomen zijnde, terstond gehoor bij de Koningin verkreegen, die hen met algemeene woorden bedankte voor hunne genegenheid, en met een brief aan de Staaten van *Friesland* te rug zond.

De gemelde Afgevaardigden, in *Friesland* te rug gekoomen, begeerden dien brief op een vollen Landdag over te leveren, en daar op verslag te doen van hunne verrigtingen doch zij wierden van de hand geweezen, als niet behoorlijk gevolmagtigd. Zij bragten deswegen hunne klagten aan den *Engelschen* Ambassadeur BUKHORST, die beloofde in *Friesland* te zullen koomen, doch verzogt naderhand hier toe WILLEM BARDES, Raadsheer in den Raad van Staaten. Deeze te *Leeuwaarden* koomende, en met den Stadhouder en andere eerlijke mannen spreekende, werd ras ontwaar, waar uit deeze bezending haaren oorsprong had genoomen. Hij hoorde ook de misnoegden van *Oostergoo*, die breed opgaven van hunne genegenheid voor de *Engelsche* Regeering. Doch hij alleen ongemagtigd zijnde, kon niets doen, dan tot vrede en eendragt aan te maanen, waarom hij te rug keerde.

Van dien tijd tot het Jaar 1600, genoot *Friesland* eene buitengewoone rust, onder het bestier van Graave WILLEM. Eenige kleine geschillen werden door hem in de geboorte gesmoord, of, door middelen van gezag, schielijk gedempt, zo als hij in dat Jaar te *Groningen* deed, door het inbrengen van Krijgsvolk.

Eerlang, egter, scheen in *Friesland* alles wederom in beweeging te zullen koomen, over het invorderen van den impost op het Hoornvee en de Weilanden, 't welk de Steden wilden doordrijven, tegen den zin van die van *Oostergoo* en *Westergoo*. De tweedragt, die reeds eenigen tijd had plaats gehad, werd gevoed door zulken, die de hoogste Ampten van Regeering voor zig zelve zoekende, anderen wilde mede dwarsboomen; en dit geschil deeden zij hier toe werken. Zo hoog liep dit eindelijk, dat een deel der Staaten te *Leeuwaarden* en een ander deel te *Franeker* vergaderende, de Regeering en geldmiddelen van 't Gewest deerlijk werden van een gescheurd. Graaf WILLEM, om een einde hier van te maaken, bediende zig eerst van het gezag van het Hof

van

van *Friesland* tegen de Leden, die zig afgezondert hadden. Toen deeze dat gezag weigerden te erkennen, nam hij de toevlugt tot de wapenen. Kort daar na kwamen de Staaten der andere Gewesten, als middelaars, tusschen beiden; waar door dan ook de voorige rust hersteld werd. In de berugte Kerklijke geschillen, in de *Nederlanden*, zints den Jaare 1609 ontstaan, en duurende tot in de Jaaren 1618 en 1619, hielden de Predikanten aldaar de zijde der *Contra-Remonstranten*: zo dat 'er ook onder de Leden weinig of geen verschil plaats had. Naar maate elders de twisten hooger liepen, scheen men aldaar meer te zorgen, om ze buiten *Friesland* te houden. In het Jaar 1616 werd den Klassen bevel gegeeven, geene Predikanten tot den Kerkendienst te bevorderen, dan de zulken, welken de *Belijdenis* en *Katechismus* onderteekend hadden. In het volgende Jaar zonden de Staaten deezer Provintie eenige Afgevaardigden naar den *Haag*, om nevens die van *Groningen* den Staaten van *Holland* te verzoeken, te willen bewilligen in het houden van eene Nationaale Sijnode. Nogthans werd in de Provintie *Friesland* de beraamde Kerkenorder niet aangenoomen.

Op den 10 van de maand Junij overleed Graaf WILLEM LODEWYK, aan een beroerte; een man, die den Landen veele goede diensten beweezen heeft. Zijn broeder, Graaf ERNST KASIMIR VAN NASSAU, werd, meest door de bewerking der Steden, als zijn opvolger benoemd; doch het Stadhouderschap van *Groningen* en *Drenthe* aan Prinse MAURITS opgedraagen, op een berigtschrift, dat door hem beëedigd werd.

Onder de binnelandsche onlusten, die ginds en elders plaats hadden, bleef dit Gewest in ruste, tot in het Jaar 1623. Toen ontstonden aldaar zwaare geschillen onder de Leden der Hooge Regeeringe. De drie deelen, *Oostergoo*, *Westergoo* en de *Zevenwouden*, die de *Floreenen*, in *Holland Verpondingen* genaamd, betaalden, oordeelden dat zij te veel droegen in de gemeene lasten. De Steden, het vierde deel, of Lid van Staat, bragten daar tegen in, dat zij het grootste deel der belastingen op de verteering betaalden. De drie eerstgemelde Leden bragten hunne klagten over de Steden

ter Algemeene Staatsvergadering, zonder zig aan deezer uitspraak te willen onderwerpen. De Algemeene Staten schreeven, egter, aan de Steden, om hunne Gemagtigden mede in den *Haag* te zenden. Eer zij daar toe besloten, trogten zij eenige verandering te maaken, in de wijze van het aanstellen der Regenten. Tot hier toe stond dit, in alle de Steden, behalven te *Leeuwaarden* en *Franeker*, aan den Stadhouder en aan het Hof, het welk uit twaalf Raden bestond, drie van elk Lid, en dus uit de Steden niet meer dan drie: gevolglijk hadden de negen anderen altoos de meerderheid over de Steden; waarom deeze, in de beslissing der geschillen ten haaren nadeele uitgesprooken, niet wilden berusten. Ook wisten de negen Raaden van de drie Leden, doorgaans, zulke Wethouders in de Steden te kiezen, die te veel van hun afhanglijk waren, en zelfs voor het belang der Steden niet vrij durfden stemmen. Om deeze zwarigheden te weeren, hadden de Steden, in het voorledene Jaar, besloten, de benoeming der Jaarlijksche Magistraaten niet meer te zenden aan den Stadhouder en het Hof; maar aan den Stadhouder, aan die drie Afgevaardigden uit de Steden, en de drie Raaden, die, van wegen de Steden, in den Hove zaten; zig grondende op het berigtschrift voor het Hof, waar bij bepaald was, dat de tegenwoordige voet van het bestellen der Wet gevolgd zou worden, tot dat daar in, bij de Steden, andere schikkingen zouden worden gemaakt. Maar het Hof en de negen Raaden kantten zig tegen dit besluit der Steden, verdedigende het tegenwoordig gebruik, in een Vertoog, welk op de Landschapsvergadering werd ingeleverd. De Staaten, of de meerderheid der Staatsleden, stelden het Hof in het gelijk, en verbooden, met den aanvang van het Jaar 1623, het invoeren deezer nieuwigheid, door de Steden beraamd; waar aan de Steden moesten voldoen. Hier mede werd ook het geschil over de belastingen, voor een poos, gesmoord. In het Jaar 1625 zogten de Staaten deezer Provincie de invordering der gemeene middelen te beraamen, op gelijken voet, als in *Holland* gebruikelijk was. Zij deeden, ten dien einde, bezendingen, en bewoogen *Westergoo* en een gedeelte van *Oostergoo* om daar toe te bewilligen.

Doch

Doch de Steden waren met geen mooglijkheid daar toe te beweegen. Graaf ERNST KASIMIR werd, als Stadhouder, gemagtigd, om de gemeene middelen, bij panding en door middel van Krijgsvolk, te doen betaalen. 't Graauw, ter dier gelegenheid, in de maand April van het Jaar 1626, te *Leeuwaarden* op de been geraakt, terwijl de Landdag gehouden werd, viel DOUWE VAN AYLVA, Grietman van *Westdongeradeel*, zo sterk op het lijf, dat hij zig in een huis moest bergen, dat toen geplonderd zou geworden zijn, zo niet twee vaandels Burgers waren toegeschooten. De Landdag scheidde hier door in groote verwarring. Graaf ERNST ontving aanschrijving, om de hoofden der oproerigen aan te tasten en te straffen; om hier toe in staat te zijn, zogt hij vooraf vijf vaandelen knegten, boven de gewoone bezetting, in stilte binnen *Leeuwaarden* te brengen.

Doch, daags vóór de uitvoering van deezen toeleg kreeg men 'er de lugt van. Terstond kwam de Burgerij in de wapenen; poorten en straaten werden bezet; men was genoodzaakt, de aannaderende Soldaaten bevel te zenden om te rug te keeren. De Burgerij dwong zelf den Stadhouder, de bezetting, die in de Stad lag, te ontwapenen. 't Graauw, hier op stout wordende, dreigde de naast bij geleegen Adelijke Huizen te plonderen; 't welk, egter, door de Burgerij belet werd. Van *Leeuwaarden* sloeg de beroerte over naar de andere Steden en Dorpen. Men dwong de Ontvangers rekening af, en plonderde hier en daar eenige Huizen. Drie van deeze muitemakers werden daar na onthalsd. De Stadhouder van dit Gewest verklaarde, dat hij militie binnen *Leeuwaarden* had willen brengen om de hoofden der oproerigen te vatten, maar niet om de invordering der gemeene middelen met geweld in te voeren. Men sloeg zo veel geloof aan deeze zijne verklaaring, dat aan de ontwapende bezetting de wapenen wierden weder gegeeven, waar mede ze toen te veld trokken en de rust voor een poos hersteld werd. Om, egter, den misnoegden eenig genoegen te geeven, moest 'er, op het stuk der Regeering, eenige schikking gemaakt worden; dit geschiedde in Januarij van het Jaar 1627; doch zij hield niet lang stand. ERNST en DOUWE VAN AYLVA onthielden zig, om den haat te stillen, een

poos

poos tijd van de Regeering. De zwaare lasten van den oorlog veroorzaakten, van tijd tot tijd, nieuw misnoegen in *Friesland*, en bijzonder op de Regeering. De Algemeene Staaten drongen, van tijd tot tijd, mede aan op het voldoen der agterstallen. In het Jaar 1633 werd sterk gestaan op de verantwoording der middelen op de *Wijnen*, *Bieren*, *Lakenen*, *Zeep* en *Zout*, onlangs ingevoerd.

De Staaten der Provintie beraamden, ten zelfden tijde, eene nieuwe order op de gemeene middelen, en op de Regeeringe. Dan dit nam het gemor onder het gemeen en onder lieden van aanzien niet weg. Men had, in het Jaar 1634, bij overstemming, eenige nieuwe lasten ingevoerd en tot hooge prijzen verpagt. Daar over raakte het gemeen, op nieuw, in beweeging, en viel aan op de Huizen der Pagteren en van eenige Leden van Regeeringe. Te *Harlingen* leed het Huis van den Burgemeester BONNEMA grooten last; te *Kollum* en elders ging de woede mede haaren gang. De Algemeene Staaten namen uit deezen oproer gelegenheid, om twaalf vaandelen te voet en één te paard, nevens vier Gemagtigden, naar *Friesland* te zenden, met een berigtschrift, welks inhoud, voor de *Friesche* Afgevaardigden ter Algemeene Staatsvergaderinge, geheim gehouden was. De Gemagtigden waren voorneemens, met dit volk, van de *Kuinder* regelregt naar *Leeuwaarden* te trekken; doch de Stadhouder ERNST KASIMIR verstond dat dit, buiten bewilliging der Staaten van *Friesland*, niet kon geschieden; door redenen bragt hij zo veel te weeg, dat het volk te *Makkum* aan land trad, van waar het, op last van Graave HERDRIK, in *Harlingen*, *Bolswaard*, *Sneek* en *Leeuwaarden* verdeeld werd.

Het misnoegen over de Regeering in *Friesland* nam zo sterk toe, en de klagten, over het slegt bestier van 's Lands geldmiddelen, en bijzonder over den Algemeenen Ontvanger BOOTSMA, waar van, ter zijner plaatze, verslag gedaan is, liepen zo hoog, dat daar uit gelegenheid, in het Jaar 1635, genoomen werd, om anderen in de Regeering in te dringen. ABRAHAM BOURDA en zijn oom waren de voornaamsten, die het gezag des Stadhouders zogten te beperken. Onder de verzoekschriften was 'er een, waar in verzogt werd, dat de Staa-

den

den haare eigen Wethouders mogten kiezen; 't welk terstond werd toegestaan. Zo dra men den Steden de begeerde Oktroijen verleend had, werden de Magistraaten in de maand Julij veranderd. Men zette de gezwooren Gemeente af, uitgenoomen te *Dokkum*, alwaar een Vroedschap werd ingevoerd, 't geen, tot hier toe, in *Friesland* nog geen plaats gehad had.

De Stadhouder van *Holland*, Prins FREDRIK HENDRIK, zeer onvergenoegd zijnde over deeze verandering, bragt te weege, dat de Algemeene Staaten, in de maand October van het Jaar 1635, Gemagtigden naar *Friesland* zonden; beneven den Stadhouder van *Friesland* hoorden zij de klagten der afgezetten Regenten, zonder alvoorens zig te hebben aangediend bij de nieuwe Staaten. Deeze namen dit bedrijf zeer euvel, en beschouwden het als strijdig met de hoogste magt des Landschaps, en met het verbond der vereeniginge onder de Gewesten. Voorts schreeven ze brieven aan de Algemeene Staaten, met verzoek om hunne Gemagtigden uit *Friesland* te willen te rug ontbieden. Op den 1 Januarij des Jaars 1636 keerden zij te rug naar den *Haag*.

Het Proces tegen den Ontvanger BOOISMA, inmiddels, voortgezet, en hij schuldig bevonden zijnde, werden zijne goederen aangeslagen, en hij van zijn Ampt ontzet. Gedurende het Jaar 1636 arbeidde men aan een nieuw berigtschrift voor het Hof; en met den aanvang van het volgende Jaar werd de Raad van Staate, door de Algemeene Staaten, gemagtigd om de Regeering en den staat der geldmiddelen, in *Friesland*, op een beteren voet te brengen. De *Friesche* Steden opgepropt zijnde met Krijgsvolk, viel het den Raad van Staaten, die in Januarij te *Leeuwaarden* kwam, niet moeijlijk, de afgezette Wethouders alomme te herstellen. Op de meeste plaatzen stelden zij eene geduurige Vroedschap aan, uit welke Jaarlijks, bij lootinge, vijf Electeurs zouden gekoozen worden, die een dubbel getal zouden benoemen, waar uit de Stadhouder de Jaarlijksche Wethouderschap kiezen zou. Alleen te *Dokkum* werd de Vroedschap slegts bij voorraad aangesteld, alzo men hier tot geene geduurige Vroedschap verslaan wilde.

In de maand April werd de Landdag gehouden, waar op nu andere Gedeputeerden van *Oostergoo* en *Westergoo* verſcheenen. BOOTSMA werd op vrije voeten geſteld, doch, ter oorzaake van zijn ſlegt toezigt op zijnen Klerk, gelast, zig van zijn Ampt te onthouden.

De nieuwe Inſtructie voor het Hof werd vernietigd, en, met bewerking van den Raad van Staaten, eenige andere orders op het ſtuk des geldmiddelen beraamd; doch het ſtuk der Regeeringe bleef verder onafgedaan. De Raad van Staaten keerde naar den *Haag*, en de Landdag ſcheidde, na dat de zaaken eenigzints in orde, ten minſten in rust, gebragt waren.

Geduurende deeze oneenigheden, was Graaf ERNST KASIMIR, den 15 Junij van het Jaar 1632, in het beleg van *Roermond*, door een musketkogel geſneuveld; hij liet na twee zoonen, die beiden, de een na den anderen, hem in het Stadhouderſchap dier Provintie zijn opgevolgd.

HENDRIK KASIMIR, de oudſte deezer broederen, volgde terſtond zijnen vader op; hij overleed, na agt Jaaren dien post bekleed te hebben, aan één wonde, bekoomen in het beleg van *Hulst*, den 13 Junij van het Jaar 1640, ongehuwd. En ſtraks volgde hem zijn broeder WILLEM FREDRIK, hoe wel niet zonder grooten tegenſtand van den Prins VAN ORANJE, gelijk wij breedvoerig verhaald hebben op het Art. FREDRIK HENDRIK. *Groningen* en *Drenthe* koozen den zo even gemelden Prins VAN ORANJE, en na hem zijnen zoon WILLEM DEN II; na wiens dood, in het Jaar 1650, de voorige vereeniging wederom geſchiedde in Graaf WILLEM FREDRIK van *Nasſau Dietz*.

Na dat, op de vermaarde groote vergadering, in het Jaar 1651, de Raad-penſionaris KATS zijne aanſpraak geëindigd had, waar uit de oogmerken van *Holland* klaar te beſpeuren waren, ſloeg *Friesland*, 't welk andere bedoelingen had, voor dat men de vergadering eenigen tyd behoorde op te ſchorten, om inmiddels de gedachten der andere gewesten intewinnen; doch de meeſte ſtemden hier tegen. Die van *Friesland*, duidelijk ziende, dat men het ſtuk van het Stadhouderſchap buiten de vergadering wilde houden, waar voor

zij

zij ten sterksten ijverden, beweerden in een uitvoerig vertoog. „ Dat de oprechters der Utrechtsche Vereeniging de
„ Stadhouders wijslijk hadden gehouden voor de beste bestissers der onderlinge eendragt. Dat de vereeniging bij
„ middel van verdrag aangegaan was, op de onderstelling dat
„ 'er Stadhouders waren, en zijn zouden; van welke onder-
„ stelling, men niet kon afwijken, zonder gemeene bewilli-
„ ging van alle de bondgenooten. Dat de Stadhouders ook
„ dienstig waren, tot voorkooming der al te groote traagheid
„ in de besluiten, het gewoon gebrek der veelhoofdige regee-
„ ringen. Dat het veranderen van den ouden vorm der Re-
„ geering, gevaarlijk was. Dat een verbintenis om altoos
„ Stadhouders aanteftellen, niet meer strekte tot krenking van
„ de opperste magt der bijzondere Staaten, dan de verbinte-
„ nis om geen bestand of vrede te fluiten, geenen oorlog
„ aan te vangen, geene verbonden met nabuuren te maaken,
„ geene imposten op te stellen, nog de munt te veranderen,
„ dan met gemeene bewilliging van alle de bondgenooten.
„ Dat men ten onregte voorgaf, dat de staaten niet bevoegd
„ waren geweest, om Stadhouders te stellen, voor het af-
„ zweeren des Konings van *Spanje*, alzo hier uit volgde,
„ dat al wat voor dien tijd, tegen den koning of deszelfs
„ dienaars ondernoomen was, onwettig was geweest, de Unie
„ zelve niet uitgesloten, behalven dat Graaf JAN VAN NASSAU,
„ toen reeds op aanhouden der staaten van *Gelderland*, door
„ de algemeene Staaten, tot Stadhouder van dat gewest be-
„ roepen was De *Friezen* beslooten met een verklaring,
„ dat al wat de afgevaardigden van *Friesland* hadden voort-
„ gebracht, strekten om den staat dienst te doen, alzo zij
„ met schroom en bevinge, aanzagen tegen eenige verande-
„ ring der regeeringe, die doorgaans grooter veranderingen
„ na zig sleepten, en zelden wel gedijden, dat nu eerder
„ te wagten was, om dat de staat zig bij de voorige re-
„ geeringsvorm wel bevonden had." Van de zyde van *Holland* werd daarop niets geantwoord. In de maand Julij werden ter vergadering ingebragt, eenige bedenkingen op het stuk van de beslissing der geschillen. Eenige gecommitteerden hadden een ontwerp gereed, volgens 't welk de geschillen aan de

de

de bemiddeling, of uitspraak van een gelyk getal zegslieden uit elk gewest, die magt hadden om des noods, eenen opperſten zegsman te kiezen, verbleven zouden worden. *Holland* en vier anderen gewesten keurden dit goed; doch *Friesland* en *Groningen* verwierpen het, om dat de Stadhouders, die 'er nu waren, of namaals komen mogten, niet tot zegsmannen benoemd waren. Deze twee gewesten kreegen, in deezen opzigte, grootendeels hunnen zin; doch van de confs-ten werden de Stadhouders buiten geſlooten. Nogthans liep het aan tot in het jaar 1663, eer in het gemaakt ontwerp voor den tyd van zes jaaren, bewilligd werd. Ten aanzien van den godsdienst, verklaarde *Friesland* zig, zo als *Zeeland* en *Gelderland* reeds gedaan hadden. Het werk der groote vergadering bijna ten einde zijnde, ſloeg *Friesland* voor, dat men, eer men ſcheide, eene algemeene vergiſſenis behoorde vast te ſtellen van alles, wat in de voorledene jaaren, bij eenige Gewesten of Perſoonen, tegen anderen mogt ondernoomen of beſlooten zijn, waartoe ook eindelijk beſlooten werd.

Friesland, 't welk dus, zo veel moogelijk was, voor het gezag en de waardigheid van het Stadhoudersſchap geijverd had op de groote vergadering, verzette zig niet min hevig, in het Jaar 1654, tegen de *Acte van Seclusie.* De Heer VAN HAUTBOIS, die, wegens deze Provintie, in de vergadering der Algemeene Staaten, zitting had, had reeds vooraf, tegen den handel van *Holland*, geprotesteerd; verklaarende dezelve ſtrijdig met de Unie, nadeelig voor den jongen Prins VAN ORANJE, en ſchadelijk voor den Staat. Deze Heer was thans de eenigſte, wegens *Friesland*, die zig in den *Haag* bevond, en deed, naar men wil, meer dan hij gelast was te doen. Na dat men deze Acte voor een uitvinding van den Raadpenſionaris JOHAN DE WITT had verklaard, deeden de afgevaardigden van *Friesland* op den 18 Maij, ter generaliteit, een nog veel ſcherper verklaaring, behelzende, „ dat *Holland* „ gehandeld had tegen de algemeene Unie met alle de ge„ westen; tegen de bizondere Unie met *Zeeland*, tegen der„ zelfs eigene verklaaring op de groote vergadering, en in de „ bijzondere bezendingen aan *Zeeland* gedaan, als waarin

„ aan

„ men de benoeming tot het Kapitein Generaalschap slegts „ verschooven en te gelijk geoordeeld had, dat 'er niet dan „ door alle de Gewesten behoorde over beslooten te wor„ den; en eindelijk ook tegen het eenpaarig gevoelen van „ alle de Gewesten, *Holland* ingeslooten, die geoordeeld „ hadden, dat het 12 point van het *Engelsch* ontwerp, waar „ bij de uitsluiting bepaald was, volstrekt verworpen moest „ worden. Dat alle de Leden van *Holland* zelfs geen kennis „ van dit werk gehad hadden, maar dat BEVERNINGH en „ NIEUWPOORT het hadden uitgevoerd, door bewerking van „ eenige driftige Regenten, onder voorwendzel van een ge„ maakten en bedriegelijken nood. Dat hier mede een blijk „ gegeeven was van de hoogste ondankbaarheid jegens het „ loffelijk Huis van *Oranje*, welk zo veel bloed gestort, en „ zo veel goeds voor het Vaderland verrigt had ten dienste „ van het Vaderland. Dat het onredelijk en onbarmhartig „ was, eene onnozele spruit, die niemand beledigd had, met „ zijne ongeboorn' nakomelingen te veroordeelen en te be„ derven, enz."

Men zeide al verder, „ dat de Prins van *Oranje* ook be„ greepen was in de Unie, die door zijn overgrootvader be„ zwooren was, en waar mede deeze uitsluiting streedt, „ enz."

De Afgevaardigden van *Holland* stelden alle middelen te werk, om *Friesland* die verklaaring te doen intrekken; doch te vergeefsch. *Holland* leverde daar tegen eene zeer ernstige verklaaring in, waar tegen *Friesland* wederom niet schuldig bleef. Een ernstiger keer namen de zaaken, naar maate de Afgevaardigden meer op elkander verbitterd wierden. Die van *Holland* hadden 't inzonderheid gelaaden op WIJCKEL en HAUTBOIS, en die van *Friesland* op DE WITT, BEVERNINGH en NIEUWPOORT; de twee laatste Heeren begeerden zij te rug geroepen en gestraft te hebben, 't geen hen, egter, niet gelukte.

Nog in dit zelve Jaar gaven de Staaten van *Holland* hunne alom bekende Deductie in het ligt, waar in het verleenen der *Acte van Seclusie* mannelijk verdedigd word: welke Deductie of verdeediging der Staaten, zints dien tijd, als een

der doorkneedfte Staatstukken gehouden is. De Staaten van *Friesland*, die onlangs bevoolen hadden, in de Kerken voor den Prins VAN ORANJE te bidden, deeden, in de Lente des volgenden Jaars, eene wederlegging tegen de Deductie opstellen, die, egter, niet ter Algemeene Staatsvergadering werd ingeleverd. Men vind deese schriften bij AITZEMA, in het Derde Deel. Dan, hoe zeer men in dat Gewest voor het Stadhouderlijk gezag arbeidzaam was, men kon 'er, zo min als elders, de rust bewaaren. Want schoon de Steden, zints de verandering in het Jaar 1637, geheel en al van den Stadhouder afhanglijk waren, vond men 'er, egter, veele Leden, die even als *Holland* de zaaken begonden te beschouwen; waar uit, op de Landdagen, geduurige twisten ontstonden. Dit had inzonderheid plaats in het Jaar 1655, ter gelegenheid van den dood van den Heere VAN BREDERODE, Veldmarschalk van den Staat. Prins WILLEM VAN NASSAU en JOHAN MAURITS VAN NASSAU, dongen beiden naar die Waardigheid, waar van de begeeving werd sleepende gehouden tot in het Jaar 1657; in welk Jaar *Friesland* ijverige poogingen aanwendde, ter bevorderinge van Prins WILLEM VAN NASSAU; die evenwel, de afkeerigheid van *Holland* bemerkende, 'er zelfs niet meer op aan droeg. Onlusten van een anderen aart beroerden *Friesland*, in het Jaar 1663. Men had, zints eenigen tijd herwaards, zwaar geklaagd over de aanhoudende kuiperijen en het geeven van geschenken, om in de Regeering te koomen. Het gemor daar over liep zo hoog, dat men voor openbaare opschuddingen bedugt was. 't Hof moest 'er dus kennis van neemen, en zorge dragen, dat de wetten, daar tegen gemaakt, in agt genoomen wierden. Ook moest ieder Amptenaar, in vervolg van tijd, eenen eed van zuivering doen. Voorts beloofde men eene premie van honderd gouden rijders, voor ieder, die een overtreeder wist aan te wijzen.

Den 13 October van het Jaar 1664 overleed de Stadhouder van *Groningen* en *Friesland*, Prins WILLEM FREDRIK, die zig zelf, op eene ongelukkige wijze, met een pistool gekwetst had. Zijn oudste zoon, HENRIK KASIMIR, gebooren in het Jaar 1657, volgde hem op, onder de voogdijschap zijner moeder. De Staaten verleenden den jongen Prinse terstond een Lastbrief,

in

inhoudende dat hij in het bewind zou treeden, zo dra hij den ouderdom van twintig Jaaren zou bereikt hebben. Ook werd bepaald dat de Prinsesse weduwe, gedunrende haars zoons minderjaarigheid, het regt zoude hebben tot de bestelling der Wethouderschap in de Steden. Doch ten opzigte van Ampten, staande ter begeeving der Algemeene Staaten, of van die van *Holland*, ontvingen die van *Friesland* ten antwoord, dat men zig hield aan het vooren genoomen billijk besluit, om geene Krijgsampten te begeeven, dan aan de zulken, die dezelve in persoon konden bedienen.

De Prins van *Oranje*, WILLEM DE III van dien naam, in het Jaar 1668, den ouderdom van agttien Jaaren bereikt hebbende, werd 'er sterk gedrongen op 's Prinsen bevordering. *Holland*, *Gelderland*, *Utrecht* en *Overijssel* waren reeds over een gekoomen, om het *Kapitein* en *Admiraalschap Generaal* afgescheiden te houden van het Stadhouderschap, en beslooten, de drie overige Gewesten, *Zeeland*, *Friesland* en *Groningen*, door middel van bezendinge, daar in mede te doen stemmen; doch geen van allen kon daar toe worden overgehaald; 't geen oorzaak was, dat de Prins, voor als nog, uit den Raad van Staate gehouden werd.

In *Friesland*, alwaar men, zo wel als in *Overijssel* en *Stad en Lande*, geduurig overhoop geleegen had, was verschil over het regt om op de Landschapsvergadering te verschijnen, waar over de Gedeputeerde Staaten zig het oordeel aanmatigden. Doch veelen waren van oordeel, dat zij zeer partijdig te werk gingen. De Afgevaardigden, ten voorgemelden einde derwaarts gezonden, ontvingen spoedig kennis van den tweedragt, en booden hunne bemiddeling aan. De zwaksten, die men *Hollandschgezinden* noemde, zouden daar in gaarne bewilligd hebben; doch de andere verklaarden, het zeer kwalijk te neemen, dat de Afgevaardigden zig in hunne huislijke geschillen mengen wilden; en dus dreef de partij der *Prinsgezinden* boven.

Veel moeite deeden, in het Jaar 1673 en 1674, die van *Friesland*, om den rang boven *Utrecht* te bekoomen; dan, na hevige geschillen, werd besloten, het ongelukkig *Utrecht* den rang te laaten behouden, dien het van ouds gehad had.

Qq 2 Prins

Prins HENDRIK KASIMIR, Erfstadhouder van *Friesland*,
werd, in de maand Februarij des Jaars 1675, tot die waardig-
heid mede aangesteld in *Groningen*, de *Ommelanden* en 't
Landschap *Drenthe*. De onlusten, die, al sedert het Jaar 1673,
in deeze Provintie plaats gehad hadden, zogt men, in 't Jaar
1677, uit den weg te ruimen, door het maaken van een nieuw
Reglement op de Regeeringe. Dit Reglement kwam tot stand;
doch het was 'er verre af van naar ieders genoegen te zijn.
Ook duurde het nog een geruimen tijd, eer in dit Gewest al-
les in rust kwam.

De vrede, in het Jaar 1678, te *Nijmeegen* geslooten zijn-
de, besloten de Algemeene Staaten, eenig Krijgsvolk uit hun-
nen dienst te ontslaan. Buiten bewilling der Afgevaardigden
van *Friesland* en *Groningen* hadden zij den Stadhouder daar
toe gemagtigd; doch deeze beide Gewesten verstonden, dat
de afdanking van het Krijgsvolk, ter hunner betaalinge staande,
door hunnen Stadhouder en Kapitein Generaal, Prins HEN-
DRIK KASIMIR, behoorde te geschieden. WILLEM DE III,
zonder zig daar aan te stooren, had, in het Jaar te vooren,
reeds twee afdankingen gedaan, waar onder ook Krijgsvolk
van die beide Gewesten was. *Friesland*, zijne Hoogheid daar
door gekwetst rekenende, dankte geheel andere vaandels af,
en hield de vaandels, door ORANJE afgedankt, in dienst, ont-
biedende dezelve binnen de Provintie. *Door* hunne Afgevaar-
digden in den *Haag* deeden ze dit hun gedrag regtvaardigen,
met aantooning, dat de Staaten van elk *Gewest* de opperste
magt over het Krijgsvolk hadden. Hoe mannelijk dit vertoog,
door de Algemeene Staaten, ook wederlegd werd, *Friesland*
en *Groningen* bleeven bij hun gevoelen. De Algemeene Staa-
ten deeden hier op eene bezending naar die beide *Provintien*,
dan ook vrugteloos. De Stadhouder van *Holland* en de Alge-
meene Staaten, de onverzettelijkheid van *Friesland* ziende,
lieten, om verdere verwijdering voor te koomen, de zaak
rusten.

Aan het berugte geschil, des Jaars 1684, over de werving
van 16000 man, had *Friesland* mede rijklijk zijn aandeel, en
stemde 'er tegen; oordeelende, met *Amsteldam* en *Middel-
burg*, dat de werving aanleiding tot oorlog geeven zou. Ner-

besloot, ter Algemeene Staatsvergadering, wederom tot eene bezending derwaards; doch de *Friezen* raadden den Algemeene Staaten, die moeite te spaaren, zeggende dat op dit punt, zulke vaste besluiten genoomen waren, dat daar omtrent geen verandering te wagten was. De bezending ging, egter, door, doch vrugteloos, alzo *Friesland* bij het genoomen besluit bleef. Toen vervolgens de Algemeene Staaten voort gingen met onderstand naar de *Spaansche Nederlanden* te zenden, verklaarde *Friesland*, onschuldig te willen zijn aan de gevolgen, door het zenden van meerder Krijgsmagt, en eischte te rug ontbod van den reeds gedaanen onderstand. Voorts dreigende het Krijgsvolk onbetaald te zullen laaten, indien dit niet geschiedde, verklaarde daarenboven, al het verrigtte te zullen houden als een verkragting van de Unie, en krenking van het regt van *Friesland* en *Groningen*. Met de onderhandeling tot een bestand eindigde zeer gelukkig deeze twist.

Prins HENDRIK KASIMIR, op wien het Stadhouderschap van deeze Provintie, op den 18 Februarij van het Jaar 1675, in de mannelijke linie erflijk verklaard was, en het Stadhouderschap van *Groningen* en de *Ommelanden* volgde, overleed den 15 Maart van het Jaar 1696, nalaatende, behalven zeven dogters, eenen zoon, JOHAN WILLEM FRISO, die toen den ouderdom van agt Jaaren bereikte; hij bleef, tot den ouderdom van twintig Jaaren, onder de voogdij zijner moeder, en van Koning WILLEM DEN III, die hem, als zijnen neef, tot erfgenaam van het Prinsdom *Oranje* verklaarde.

JOHAN WILLEM FRISO, in het Jaar 1707, den ouderdom van 20 Jaaren bereikt hebbende, nam dadelijk bezit van het Erfstadhouderschap van *Friesland*, waar mede dat van *Groningen* en *Ommelanden*, in het volgende Jaar, vereenigd werd.

Reeds drie Jaaren te vooren, in het Jaar 1704, hadden de Staaten van *Friesland* aangedrongen, dat hun Stadhouder, Prins JOHAN WILLEM FRISO, tot Generaal van het voetvolk zou worden aangesteld, en wel in rang boven de andere Generaals, die te gelijk zouden benoemd worden. Doch de Staaten van de andere Gewesten oordeelden, dat de Prins nog te jong was, voor een bediening van dat gewigt; zij

weigerden, egter, niet, hem te bevorderen, zo dra hij de vereischte Jaaren en bekwaamheden zou gekreegen hebben. De Staaten van *Holland* verklaarden den Heer VAN OUWERKERK tot Veldmarfchalk. *Friesland* en *Groningen* beweerden dat die post hunnen Stadhouder toekwam. Door middel van een bezending derwaards, bragt men het zo verre, dat *Friesland* te vrede gesteld werd, door het aanstellen van den jongen Prins, van dien tijd af aan, tot Generaal van het voetvolk, mids dat hij dit Ampt bekleedde, noch de wedde daar van trok, voor dat hij den ouderdom van twintig Jaaren zou bereikt hebben; wordende wijders hem wel zitting, doch geen stem in den gewoonen Krijgsraad toegestaan. In het volgende Jaar drong *Friesland* wederom aan, om zijnen Stadhouder, wiens grootheid het, door alle middelen, zogt te bevorderen, het regt te doen genieten, van stem en zitting in den Raad van Staate, welks Leden gewoon zijn, hoofd vóor hoofd, en niet bij Gewesten te stemmen.

Holland en *Utrecht* begreepen, dat dit voorregt den Stadhouder van *Friesland* en *Groningen*, als hij die waardigheid zou aanveard hebben, te veel aanziens boven de andere Gewesten zou geeven, en zogten dus hier voor te zorgen. Die van *Friesland* oordeelden zig hier in hoogst benadeeld. Dit geschil duurde tot in het Jaar 1707. De tijd daar zijnde, twijfelde men niet, of *Friesland* zou den Prinse van *Oranje* zitting doen neemen.

Holland, *Zeeland*, *Utrecht*, *Overijssel*, *Gelderland*, ja zelfs *Groningen* stemden 'er tegen, en gaven bevel, den Prins daar in niet toelaaten, zonder nader bevel; doch men stond hem toe, met den 24 Augustus van dat Jaar, het Generaalschap over het voetvolk te aanvaarden, en de wedde daar van te genieten.

In het Jaar 1711, verdronk deeze Prins, nalaatende eene dogter en zwangere Gemalin, welke, op den 1 September, beviel van een zoon, WILLEM KAREL HENDRIK FRISO genaamd, die bij zijne geboorte reeds Erfstadhouder van deeze Provintie was.

In het Jaar 1722 werd hem niet alleen die waardigheid in *Groningen* en de *Ommelanden*, maar ook in *Gelderland* op-

opgedraagen. Op den 1 September den ouderdom van twintig Jaaren bereikt hebbende, aanvaardde hij, drie dagen daar na, het Erfstadhouder, Kapitein en Generaalschap van *Friesland*. De Heeren Staaten van dit Gewest, na reeds twee Jaaren te vooren, vergeefsch gedrongen te hebben, op de bevordering van WILLEM DEN IV, tot Generaal over het voetvolk, beweerden, in den Jaare 1744, wederom, dat aan hem het opperbevel over de 28000 man nieuw aangeworvene knegten behoorde te worden opgedraagen; zelfs maakten zij zwaarigheid, om in de buitengewoone lasten te bewilligen, indien de andere Gewesten hier in niet bewilligden. Naderhand verklaarden zij alle de gedraagene consenten te zullen intrekken, indien deeze bevordering agter bleef. Hoe wel zij zig standvastig hielden, werd, egter, aan hun dringen geen gehoor gegeeven.

Na dat WILLEM DE IV, in het Jaar 1747, tot Stadhouder der vier overige Gewesten was aangesteld, werd, op den 4 Junij van het Jaar 1748, het Stadhouderschap, zo wel in de vrouwelijke als mannelijke linie, aldaar erflijk verklaard. Zedert bragt de Vorst zijne Hofhouding, uit *Leeuwaarden*, naar *'s Gravenhage* over. Na dat, in de maand van Maij des Jaars 1748, tot den laatsten April van het Jaar 1749, een generaale verpagting was gedaan, werd in Julij, op naam der Staaten deezer Provintie, een Notificatie afgekondigd, behelzende eenige pointen reformatoir, bestaande in 73 Artikelen, welke aan zijne Hoogheid, met nog 5 andere Artikelen, op naam van Gecommitteerden, aan zijne Hoogheid gezonden werden, behelzende meest de verpagting der gemeene middelen. In verscheide Steden ontstonden, ten aanzien van de verpagting, groote en heftige oneenigheden, dewijl ieder op het zeerst op de Pagters gebeeten was. Om deeze onlusten te dempen, trokken, in de maand van Augustus, binnen de Provintie de Regimenten Cavallerij ECK, VAN NERGENA en VAN RECHTEREN, en de Regimenten Infanterij van D'ENVIE, CROJE, LEEWE, MALPARADE en HOLSTEIN GOTTORP, waar op de burgers terstond met vreeze bevangen wierden, en bijzonder in die plaatzen, daar dezelve geinkwartierd wierden; wordende teffens de ingezeetenen, door eene Publicatie, op naam van den Stadhouder, tot rust vermaand. De Gecommitteerden

uit de Burgerij zaten midlerwijl niet stil, maar leverden, in de maand September, buiten de voorgemelde Pointen Reformatoir, nog 47 andere Pointen in, die, bij Requeste, de Staaten in handen gesteld, en ook wierden goedgekeurd. Als het afschaffen der Pachten groote verwarring en confusie veroorzaakte, zogten de Staaten, door allerlei middelen en wegen, daarin te voorzien. Het Stadhouderschap, zo als gezegd is, in de vrouwlijke zo wel als manlijke linie erflijk verklaard zijnde, was den Heere Erfstadhouder, op den 19 Augustus, daar van een diploma, door een plegtige bezending, ter hand gesteld. Toen met het begin der maand November, WILLEM DE IV, te *Leeuwaarden* verscheen, om de rust in de Provintie te herstellen, en alle ingesloopene misbruiken te weeren, vertoonde hij aan de Staaten dier Provintie een Reglement, bestaande uit 61 Artikelen, 't welk voortaan dienen zoude tot een fundamenteele en onverbreeklijke Wet, waarnaar alle zaaken, daarin vervat, voortaan zouden worden beleid en behandeld. Het was van deezen inhoud:

„Wij WILLEM KAREL HENDRIK FRISO, *by der Gratie Gods, Prince van Oranje en Nassau*;

Allen den genen die deze zullen zien of hooren lezen, Salut, Doen te weten; Nademael de Edele Mogende Heeren Staten van Vriesland, Ons ingevolge derzelver Resolutie van den 11. Juny dezes Jaers 1748, hier vooren gesteld, special verzogt, gequalificeerd en gemagtigd hebben, omme na overroepinge van eenige Heeren Gedeputeerden uit de Staten en Gecommitteerden uit de Ingezetenen, zoo als Wy zullen goedvinden, de Constitutie en Staet van het Land op vaste gronden te stellen, de ingeslopene abuizen zoo omtrent de Regering, Finantie als anderszints te redresseeren, en de Provintie in rust en bloei te brengen, en ten dien einde zoodanige Plakaten en Ordonnantien te doen emaneren als Wy tot welwezen van den Lande zullen verstaen te behoren, ten dien einde by gemelde Resolutie Onze Instructie zoodanig Amplierende, dat zoo wel Wy, als Onze Descendenten, genoegzame authoriteit zullen bezitten, om de Regering in hare wettige Constitutie te bewaren, ingevolge het geene als nu door Onze bestieringe zal werden gereguleerd. Zoo is 't, dat Ons niet

meer

meer ter harten gaende, als om aen het geen voorschreven is te voldoen, en door alle billyke, heilzame en noodige Middelen, de zoo hoog gerezene troubles en onlusten te appaiseren en bevredigen. Wy, na ingenomen te hebben het advies van eenige Heeren Onze Gecommitteerden, expresselyk en ten dien einde vooraf na hoogstgemelde Provintie van Vriesland gezonden, en na dat dezelve alvorens met Heeren Gedeputeerden uit de Heeren Staten, en eenige Gecommitteerden uit de Ingezetenen, daer over in het breede hadden geconfereerd en gebesoigneerd, goedgevonden hebben te statueren, zoo als Wy voor nu en altoos statueren by deze.

I. „ De Staet van de Provintie van Vriesland van alle oude tyden bestaen hebbende en gepresenteerd geweest zynde door Edele, Eigen-erfden, en Steden; zoodanig, dat uit de respective Grietenyen, een Edelman en een Eigen-erfden ten Landsdage wierden gedeputeerd, zoo zal het zelve voortaen en om ieder by zynen Rechten en Præëminentien te maintineren, onverbrekelyk werden onderhouden, en dienvolgende uit ieder Grietenye een Edelman en een uit de Eigen-Erfden, ten Landsdage werden gecommitteerd, om over alle zaken aldaer voorkomende te besoigneren, en wegens de Grietenyen, door welke gevolmagtigd zyn, te stemmen, zonder daer van, om wat redenen, en onder wat benaminge of pretext, zulks ook zoude mogen zyn, te devieeren; werdende dienvolgende de abuizen ingeslopen tegens 's Lands fundamentele Wetten en wel speciael het zestigste Artikel van de Resolutie van den 31 December 1698, door welke ingeslopen abuizen een Grietman en een Oud Grietman, of schoon, geen Edelen waren, tot de compartitie ten Landsdage voor Edelen wierden gehouden, by dezen geaboleerd en vernietigd.

II. „ Voor Edelen zullen werden gehouden welkers Familien daar voor in de publieke Registers zyn geagnosceerd, en zoodanige die namaels binnen deze Provintie mogten komen woonen, en volkomen bewys van haren Adelyken staet zullen kunnen geven, welke, na dat dezelve volgens 's Lands Wetten zullen zyn genaturaliseerd, insgelyks als Edelen zullen konnen worden gecommitteerd.

III. „ Sederd lange Jaren herwaerts, veele klachten en Dole-

tatien ontfaen zynde over het onbehoorlyk acquireren en behouden van zoogenaemde Stem-gerechtigheden, door het leggen van Stemmen op Hornlegers, met afscheuring der Landen daer toe gehoorende, waer door tot nadeel van veele Stemgerechtigde Ingezetenen van de aloude en ware Constitutie der Regering werd afgeweken; Zoo is 't, dat Wy daer inne willende voorzien, noodig geoordeeld hebben by dezen te statueren, en vast te stellen, dat geen andere Stemmen zullen werden geadmitteerd, als van Hornlegers voorzien met eene Huizinge en de kwantiteit van vyf Pondematen Kleiland of tien Pondematen Woudland, zullende voor Kleiland gerekend werden de zulke, deweike voor dezen de volle Hoorngelden hebben betaeld, en de overige voor Woudland, met deze verdere bepaling, dat zulks maer alleen zal stand grypen voor den tyd van tien jaren, doch dat na dien tyd dezelve Hornlegers zullen moeten voorzien zyn met tien Pondematen Kleiland, en twintig Pondematen Woudland, gerekend in maniere als hier voren gezegd is, zonder het welk dezelve Hornlegers na den voorsz. tyd het recht van Stemming niet zullen mogen exerceeren. Doch zullen hier van zyn geëximeerd zoodanige Stemdragende Zathen, die in 't Quohier van den jare 1640. zyn geadmitteerd, welke schoon met de kwantiteit van Landen, hier voren bepaeld, niet voorzien zynde, echter als nog zullen werden gehouden voor admissibel, zoo wanneer dezelfde kwantiteit van Landeryen, doen ter tyd daer onder gehoord hebbende, daer onder als nog is gehoorende. Gelyk mede de Huizen, met Stemmen begerechtigd, hun recht van Stemming zullen behouden, indien kan werden aengetoond in het jaer 1640 daer onder geen Land is beklemd geweest. Zullende voortaen, op dat het geene by dezen is gestatueerd, stiptelyk werde achtervolgd, op het Stem-Quohier moeten werden aengetekend de grootte der Plaetzen en Landen daer onder behoorende.

IV. „ De vergroting der Hornlegers zal kunnen en mogen worden gedaen, met by dezelve te voegen zoo vele Landeryen als daer toe nodig zullen wezen, gelegen in het zelfde, of naest aengelegen Dorp, waer onder der zelver Stemgerechtigheid is gehoorende.

V.

V. „ Omme voor te komen de menigvuldige kuiperyen en ge-geerde Donatien *inter Vivos*, zoo zullen voortaen de Do-tien van Stemgerechtigde Vastigheden geen effect of kracht bben, als na verloop van een jaer, dat dezelve zullen zyn ngegeven aen de Secretary, om aldaer te werden geregi-reerd in de Proklamatie boeken, zullende daerenboven van oodanige Donatien alle de Lasten moeten worden betaeld, als an een effective koop, en het Recht van Naerneming sub-ect zyn, namelyk, voor zoodanige somme als dezelve wor-en aengegeven, om na proportie van dien 's Lands gerech-igheden te voldoen, zoo als insgelyks zal plaets hebben om-rent de Verwandelkoopen, die mede het betalen van 's Lands Rechten en het Recht van Naerneminge subject zullen we-zen, voor zoodanige somma als die aen de Secretaryen wor-den aengegeeven.

VI. „ Vele abuizen wordende gepractiseerd, met *quasi* en on-der beding van zekere jaerlyksche Renten de Stemgerechtig-heit aen zich te behouden, en nochtans het Hornleger en daer aen gehoorende Landen te verkopen, of als voor altoos te verhuren, gemeenlyk genaemd hare Stemmen, waer door ie-mand, zonder de Lasten te dragen, die van zoodanigen goed aen den Lande moeten worden gegeven, zich nochtans mee-ster maekt van de Stem en prærogativen daer aen gehoorende, direct strydig tegen 's Lands aloude Wetten en billyke reden, waerom de Stemgerechtigheit aen dat zelve goed is gegeven, zoo werden by deze dusdanige practyken wel expresselyk verboden, en gestatueerd, dat niemand eenig Stemgerechtigd goed zal vermogen te verkoopen, op Cyns uit te geven, of voor altoos te verhuren en nochtans de Stemgerechtigheid aen zich te houden, en dat geen Verhuringen zullen mogen geschieden als ten langsten voor 15 jaren, werdende zoodani-ge reeds gepractiseerde fictitien van eigendom bij deze gecas-seerd, en geordonneerd, dat de Stemgerechtigheit van dien zal blyven slapen tot dat de gesupponeerde Eigenaar van de Stemgerechtigheit een Hornleger, en zoo veel Landen, als hier boven is gestatueerd, in volkomen en effectiven eigen-dom zal bezitten, en daer van behoorlyk bewys hebben ge-

daen,

daen, als wanneer zyn Stemgerechtigheit een jaer na het gedaen bewys wederom in activiteit zal komen.

VII. „ Nademael het somtyds komt te gebeuren, dat de Stemmen in een Dorp, en die der Dorpen in een Grietenye komen te steken, en dus de conclusie, vermits de egaliteit van Stemmen niet kan werden opgemaakt, zoo werd by deze gestatueerd, dat in zoodanige gevallen de decisie daer van zal geschieden door 't Lot.

VIII. „ Vreemdelingen, binnen deze Provintie Stemdragende goederen bezittende, en ook Inboorlingen by haare absentie of uitlandigheit hare Stemdragende Goederen door Procuratores latende administreren, en gemelde Procuratores die Goederen komende te verkopen, zonder speciale Last en procuratie van den Eigenaer, of schoon zy daer voor de rato en sub spe rati komen te caveren, zoo zal nochtans de Stemgerechtigheit, tot die verkochte goederen gehoorende, aen den Kooper niet overgaen, als na dat de effective Eigenaer gemelde Verkoping behoorlyk en specialyk zal hebben geapprobeerd door eigenhandige Verteekening, of ander wettig geblyk, en dat daer van ook behoorlyk transport zal zyn gedaen.

IX. „ En dat ingevalle een Curator met beooginge van byzonder voordeel van zyne Pupillen, geraden mogte vinden van hunne Vastigheden te verkopen, de aenhandelaer het Recht der Stemmen zal genieten gedurende de minderjarigheit, of tot zoo lange ieder hunner zal cesseren onder curatele te staen. Alles ten pericule van den Curator, en onverkort de minderjarige hun Recht tegens denzelven Curator ad interesse, en tegens den aenhandelaer ten principalen rei vindicatione, of zoodanig hun na beschreven Rechten, geoorloofd zal zyn.

X. „ By aldien iemand door verzuim, verzinninge, misbruik of door eenig ander toeval, anders op het Stemregister te boek stond, als die in de possie was van de Grond, of het goed waer uitgestemd word, en daer over dispuit ontstaen mogt, zoo zal de Possesseur van die Grond alleen van het Stemrecht jouisseren, of schoon ook een ander daer van t'eeniger tyd gebruik hadde gemaekt, dewyl de bezittinge van de Stem geen

an-

andere oorsprongk kan hebben als van de bezittinge van den grond, waervan dezelve een sequele is, en daer van door gene toevalligheden van verzuim, doolinge of list, kan of behoord gesepareerd te worden.

XI. „ Het Stemreglement, zoo in Regerings als Kerkelyke zaken, zal in zyn volle vigeur blyven, voor zoo verre het zelve by deze niet word veranderd of gealtereerd.

XII. „ In het verkiezen of stemmen tot de Nominatie van een Grietman, zal men stiptelyk volgen de Reglementen daer op gemaekt, en voor het toekomende niet op de Nominatie mogen brengen, als zoodanige die den ouderdom van twintig jaren geadimpleerd hebben, en ook geene als gequalificeerde Persoonen; En indien over derzelver qualificatie eenig dispuit of hæsitatie mogte komen te ontstaen, zoo zullen de Heeren Stadhouderen, in der tyd, benoemen eenige Heeren of Leden uit de Landen, om over de validiteit dier qualificatie de plano te jugeren, aen welkers uitspraek elk en een iegelyk gehouden zal zyn zich te submitteren, zullende de Electie uit zoodanige wettige overgebragte Nominatie competeren aen de Heeren Stadhouderen in der tyd, ingevolge de Resolutie en speciale overgifte van de Heeren Staten van Vriesland in dato 19 Augusti 1748.

XIII. „ Tot het benoemen en verkiezen van Volmachten ten Landsdage, Byzitters, Secretarissen en alle andere Officianten der Grietenyen, geene uitgezonderd, en waer over de stemgerechtigde volgens 's Lands Wetten moeten of kunnen voteren, zal de uitschryving of citatie behoorlyk en volgens de gestameerde Ordre moeten geschieden, en geen stemcedulle langer als voor een jaer valabel zyn, en in welke den Datum van het passeeren derzelve zal moeten wezen uitgedrukt.

XIV. „ Tot het reguleren der Deelkosten, Dyks en Dorpslasten, zoo als mede over het beroepen van Predikanten, aenstelling van Kerkvoogden, en zullen de stemgerechtigde insgelyks behoorlyk worden geconvoceerd ofte geciteerd, en aldaer gene procuratien werden geadmitteerd, als die gedresseerd zyn zoo als in het vorige Artikel staet vermeld, en voorts in, en omtrent dit alles wel stiptelyk agtervolgt te worden de Wetten en Ordonnantien, en particulier het Reglement reformatoir

van

van den Jare 1673. daer op geëmaneerd, zonder daer van onder wat pretexten of redenen het ook zyn mogt, in eenige maniere te devieren.

XV. „ En dewyl mogelyk abuizen zyn ingeslopen over het begroten en emplooi der deelkosten, en om weg te nemen alle bedenking der Ingezetenen, en dispuiten die daer over zouden konnen ontstaen, zoo word by deze vastgesteld en geordonneerd, dat het Tractement van den Grietman, en om daer uit te vervangen alle Onkosten of Daggelden van de Gedeputeerden ten Landsdage, Salaris van Byzitters en Secretarissen, en alle andere zaken die uit de Deelkosten moeten worden gesupporteerd, zal worden gefixeert, op een bepaalde Somme Jaerlyks; in welk Jaerlyks Tractement in computatie zullen komen de grote Consentgelden, en alle andere Revenues uit de Grietenyen voortkomende, zullende die te bepale Somme gerekend worden na mate van den grootheid der Grietenyen, en de Lasten uit de Deelskosten te supporteren, en eens en voor altoos te werden vastgesteld by de Stemgerechtigde Ingezetenen van ieder Grietenye, daer toe behoorlyk, en zoo als hier voren is gezegd, geconvoceerd; En in cas van dispuit over de begrooting van dit vast te stellen Tractement tusschen den Grietman en de Stemgerechtigde, zal zulks staen ter arbitrage en uitspraek van den Heere Stadhouder.

XVI. „ De Stem Quohieren van alle de respective Grietenyen in de drie onderscheidene Goo-en gelegen, zullen ten spoedigsten na het emaneren dezes werden gerevideerd, en conform aen dit Reglement worden geredresseert en opgemakt.

XVII. „ Aen ieder Dykgraef zal mede een vast en fatsoenlyk Tractement door de Stemdragende Ingezetenen, daer toe behoorlyk, en zoo als hier boven ten opzichte van den Grietman gezegd is, geconvoceerd, worden toegelegd, geproportioneerd na de grootheit, wyd uitgestrektheit, en meerder of minder beslag, en Onderhoud der Dyken, zonder dat de Dykgraef ietwes meer zal vermogen te profiteeren, veel minder dat hy, of wie het ook wezen mogt, schoon zulks tot nu toe by sommige gepractiseerd word, een zeker Tantieme van de Gelden die aen de Dyken, en inkoop van derzelver materialen verwekt worden, zal vermogen te trekken onder

zal

wat benaminge het ook zoude mogen wezen, het welk hier mede voor nu en altoos wel expresselyk word verboden.

XVIII. „ In het onderhouden der Dyken en Zeilen, inkoop der Materialen, en alle noodzakelyke aen dezelve te doene reparatien, zal men betragten de meeste Ordre en Menage, zonder nogtans de Dyken of Zeilen in eenig verval te laten komen, en ten dien einde bezorgen, dat altoos een zekere somme geproportioneerd na de wyduitgestrektheit en kostbaerheit des Dyks, in voorraed is, om ingeval van schielyk opkomende toevallen te kunnen emplooieeren.

XIX. „ De Rekeningen der Dyks onkosten, en daer toe gehorende Admistratien zullen alle Jaren precies, op een zekeren te praefigeren dag, moeten worden gedaen, ten overstaen van alle de Stemgerechtigde, daer toe behoorlyk geciteerd, aen ieder van wien het vry zal staen, om op hunne kosten, een Copie der Rekeninge, of Extract uit dezelve te vragen, 't welk aen haer ook binnen een behoorlyken tyd zal moeten worden gegeven.

XX. „ Gene Magistraets persoonen, Secretarissen, ofte eenige Suppoosten der Steden, zullen te gelyk vermogen te wezen Grietman, Byzitter, Secretaris of Fiskael der Grietenyen, veel min van wegens de Grietenyen ten Landsdage werden gecommitteerd, zoo als ook geen Grietman, Byzitter, Secretaris nog Fiskael, veel min de van wegens de Grietenyen Gevolmachtigde ten Landsdage, tot de Magistratuur of bedieninge der Amten en Beneficien in de Steden zullen worden geadmitteerd, en die gene die bereids hier jegens mogten hebben gecontravenieerd, zullen verplicht zyn zich aenstonds na het emaneeren dezes, of van der Grietenye Amten, hier boven vermeld, of van de Magistratuur en Beneficien des Steden, te ontdoen.

XXI. „ In de Provintie van Vriesland niet meer als een ordinairen Landsdag gehouden wordende, die, na dat zes weken de vergadering geduurd heeft, volgens 's Lands aloude Wetten moet scheiden, zoo is het ten uitterste noodig dat, gemelden Landsdag wel ende naerstig worde waergenomen, dat gene dagen van dien passeeren, zonder de besoignes te

entameeren, en dat voor al de respective Leden van dien, met alle goede harmonie en overeenstemming, de zaken die daer in deliberatie zynde, zoo spoedig doenlyk ter conclusie brengen; tot bereiking van welk salutair oogmerk voor nu en altoos word vastgesteld, dat op den eersten Maendag in February, zynde den eersten dag der byeenkomste, alle de Procuratien van de Volmachten ten Landsdage immediatelyk zullen worden overgeleverd en geëxamineerd, en dat ten langsten Donderdags daer aen volgende, de Propositie gedaen, en de besoignes zullen worden geëntameerd.

XXII. „ Dat alle de zaken die in propositie moeten worden gebragt, door de Heeren Gedeputeerde Staten zelfs, of door Derzelver Secretaris, ter hunne Ordonnantie en resumptie, in geschrift zullen worden vervat, en aen de respective Kamers gezonden, die ieder in den haren daer over hebbende gedelibereerd, alle in de Kamers van Oostergoo by den anderen zullen komen, en aldaer door den Voorzittenden Minderjarigen Heer van ieder Kamer, of den daer toe te verkiezenen spreker, haer Adviesen en Considératien op de onderscheidene, en dien dag in propositie gebragt zynde poincten, uitbrengen zullen, ten einde meer, als tot nog toe geschied is, gelegenheit zoude wezen, omme door solide redenen en Argumenten zyne Adviesen te bekleden, den een den anderen te decideeren, en door overreeding de discreperende Sentimenten te consolideren, zullende de extensie van het geresolveerde en geconcludeerde, den volgenden dag mede in de volle Vergadering moeten werden geresumeerd.

„ En zullen op de extraordinaire Landsdagen gene andere zaken in deliberatie worden gebragt, als die door het Collegie van Gedeputeerden zyn opgegeven, of staende de Vergadering opgegeven worden, zonder dat daer onder van buiten inkomende Brieven verstaen worden begrepen te zyn.

XXIII. „ In de respective Kameren zal ieder Grieteny, of Stad, eerst aldaer in den haren delibereren en concluderen, het zy by eenparigheit of pluraliteit van Stemmen, by allen of uit den Adelyken Stand, of uit den Eigenge-Erfden, of

uit

wel uit beiden, meer als een Volmacht ten Landsdage mogte wezen gedeputeerd, welk Advies zoo als het by een ieder Grieteny, of Stad, gevallen zal zyn, in de Kamer zal worden uitgebragt, zonder dat het Advies van een Lid ofte Volmacht van de eene Grieteny, of Stad, by een andere Grieteny, of Stad, in consideratie zal komen ofte geteld worden.

XXIV. „ Tot Volmachten ten Landsdage zullen niet mogen worden gestemd ofte gecommitteerd, als zoodanige welke den ouderdom van twintig Jaren zullen hebben geadimpleerd, zoo als ook gene Commissien, Amten, of Beneficien zullen mogen werden geconfereerd als op Personen, die insgelyks den gemelden Ouderdom van twintig Jaren zullen hebben bereikt, zullende zoo wel de Gecommitteerden ten Landsdage, als alle andere Amtenaren moeten wezen Liefhebbers van het Vaderland, en Voorstanders van de ware Gereformeerde Christelyke Religie, zoo als die thans in de publieke Kerken dezer Provintie word geleerd.

XXV. „ Alle degenen die ten Landsdage verschynen, zullen voor al beloven en zweren, *des Lands Privilegien, Handvesten en gerechtigheden, en de Oude loffelyke Costumen, en speciael dezen Reglemente, te zullen voorstaen en defenderen, alle des Gemeenen Lands zaken met raed en daed te helpen bevorderen, daer inne adviseren en besluiten, zulks zyluiden na hunlieder verstand en regte Conscientie ten gemeenen beste en welvaren bevinden zullen te doen, zonder affectie, gunste; ofte ongunste; Allen Ordonnantien en Resolutien van de Staten, de Commissien en Lasten, hun Staets-gewyze bevolen, na hun vermogen en wetenschap getrouwelyk te volkomen, en doen volkomen, en voorts secreet te houden alle zaken in de Vergaderinge van de Staten gehandeld of besloten, die bevolen zullen worden secreet te houden, zonder die te openbaren.*

XXVI. „ Gene belastingen zullen mogen met meerderheit van stemmen geconcludeerd en uitgeschreven worden, maer zal daer toe gerequireerd worden de toestemming van alle vier de Quartieren, zonder dat daer omtrent de overstemming zal plaets hebben, des dat daer over dispuiten en queenigheden

ontstaende, zulks zal gelaten worden aen de uitspraek van de Heeren Stadhouderen in der tyd, waer na een ieder zich zal moeten reguleren.

XXVII. „ De Commissien, Amten en Beneficien, waer over ten Landsdage word gedisponeerd, zullen als van ouds onder de respective Kameren of Quartieren blyven verdeeld, en ook in ieder Kamer onder de Grietenyen, tot voorkoming van menigvuldige kuiperyen, en om zoo veel doenelyk een gelykheit onder dezelve te houden, gepartageerd mogen worden, met die bepaling zoo als nu in het Quartier van Westergo word gepractiseerd; Wordende de onbehoorlyke en tegens deler Gecommitteerden ten Landsdage, en zelfs aller Stemdragende Ingezetenen hun Recht, strydende Practyk, zoo als sederd eenige Jaeren in de Quartieren van Oostergo ende Wouden is ingevoerd, en waer by alle Amten en Commissien, die by verdeling ter suppletie van de respective Grietenyen dezer twee Kameren kwamen te vallen, geaffecteerd zyn, op en ten voordele van den Grietman alleen; by deze wel expresselyk verboden, en absolutelyk verstaen dat, de Grietman tot dezelve geen meerder Recht of pré zal hebben als de andere Volmachten ten Landsdage, zonder dat hier tegens, 't zy publiek of onder de hand, ofte onder wat pretext het wezen mogt, zal worden gecontravenieerd, zullende dienvolgens de daer over gemaekte Contracten, afspraken, of Conventien, voor nu en altoos voor gecasseerd en vernietigd worden gehouden.

XXVIII. „ Niemand zal voortaen tot eenige Amten en Beneficien worden geadmitteerd ofte in functie gesteld, ten zy hy alvorens, boven en behalven den Eed tot zyn verkregen Amt of Beneficie staende, eerst zal hebben afgelegd den Eed van Purge, en op het aller solemneelste zal hebben gezworen, dat hy tot het bekomen van dien, niet heeft gebruikt eenige onbehoorlyke middelen, het zy van geven ofte beloven van geld, ofte de waerde van dien, nog door zich zelfs, nog door iemand anders, dat hy daer voor niets geven *noge beloven* zal, en zoo het te eeniger tyd tot zyne kennisse mogt komen, dat iemand anders zulks mogte hebben gedaen, dat

hy

by het zelve aenstonds zal releveren en bekend maken aen de Heeren Staten, ofte aen die gene van wien by zyne Commissie is houdende.

XXIX. „ Geen Leden ten Landsdage Gecommitteerd zynde, of in het Collegie van Gedeputeerden Zitting hebbende, zullen in de Vergaderinge, of in het Collegie van Gedeputeerden mogen adviseren of stemmen over eenige Zaken, die hen personeel betreffen, of waer in dezelve zyn geconcerneerd, maer zich geduurende de Deliberatien over zodanige Zaken uit de Vergadering, of uit het Collegie moeten absenteren.

XXX. „ Door het Hof van Justitie, zal de volle zoo Criminele als Civile Justitie, als van Ouds gehad hebben, worden geëxerceerd, zoo nochtans dat de Resolutie van den Jare 1663 in volle kragt hersteld en geobserveerd worde; en op dat alle oneenigheden tusschen de Hoge Collegien van de Provintie en Magistraten van de Steden en Landen, weggenomen en afgesneden worden, zoo zullen die van den Hove zich onthouden en niet vermogen aen te nemen, veel min eenige provisie van Justitie verlenen op de Provocatien die aen het Hof zouden mogen worden gebragt; van Politieke Ordonnantien en bevelen van Magistraten, rakende de Particuliere huishouding van hare Steden of Districten, als by voorbeeld het reguleeren van de Uuren van het afvaren, sampt Vragten, Laed, Los, en Leg-plaetzen van Wagenen en Schepen, Jaer en Weekmarkten, en plaetzen van dien, het maken en onderhouden van Straten, en generalyk van alles, het geen zy tot onderhouding van goede Politie, Gerief en gemak hunner Ingezetenen, en derzelver Negotie en Nering bevinden zullen dienstig te zyn, en by aldien over dit alles, ofte eenige andere zaken, gene uitgezonderd, eenig dispuit of Questie tusschen gemelde Hof van Justitie en de Magistraten der Steden en Districtien mogten komen te ontstaen, zal zulks verbleven worden aen de Heeren Stadhouderen in der tyd.

XXXI. „ De Neder-Gerechten zullen insgelyks gemaintineerd worden by de oeffening en exercitie van de Justitie, haer van ouds competerende, zonder dat het Hof bevoegd

zal wezen dezelve daer in te turberen, ofte die aen zich te trekken, eer en alvorens de zaken, volgens 's Lands Wetten, en speciael volgens de hier boven gemelde Resolutie van den Jare 1663. ter harer Cognitie moeten komen.

XXXII. „ Tot Raedsheeren in het Hof van Justitie zal niemand mogen worden benoemd of aengesteld, ten zy hy den ouderdom van 25. Jaren volkomenlyk zal hebben geïmpleerd, en dat hy zal zyn Doctor of Licentiatus Juris.

XXXIII. „ Zoo als in gemelde Hof ook gene zullen mogen worden benoemd, veel min aldaer cessie nemen, die den anderen in consanguiniteit of affiniteit nader als in den vyfden Graed bestaen.

XXXIV. „ In de Neder Gerechten zullen geen Vader en Zoon of Schoon-Zoon, nog twee Broeders ofte Zwagers te gelyk worden geadmitteerd.

XXX. „ Zoo in het Hof als by de Neder Rechten, zal men alle Prodeduren, zoo spoedig eenigzins doenlyk is termineren, en dezelve voldongen en in staet van wysen gebragt zynde, ten langsten drie Maenden daer na prononcieren.

XXXVI. „ Voorts zal het Hof van Justitie, en alle Neder Rechters, zig stiptelyk reguleren na hunne Instructien, en de Plakaten en Ordonnantien daer op gemaekt, tot 'er tyd en dat by de Heeren Staten met overleg en Advis van Ons, en de Heeren Stadhouderen in der tyd, by nadere Instructien, Ordonnantien ofte Plakaten, daer inne zal zyn voorzien, als welke de Raedsheeren van den Hove, en alle Neder Rechters, gehouden zullen zyn te agtervolgen, en dien conform de Justitie te administreren.

XXXVII. „ De consignatie penningen, die op appointement zoo van het Hof, als van de Neder Rechten, ter Comptoire van consignatie zullen wezen gebragt, zullen terstonds en zonder eenig dilaei, na het termineren van het Proces of incident, waer over zyn geconsigneerd, aen de Gerechtigden, na behoorlyk en conform de Wet gedaen verzoek van ligtinge, worden overhandigd ofte gerestitueerd, zonder dat daer van eenige korting van Salaris, ofte andere aftrek zal worden gedaen, als het geen volgens de

de Wetten en daer op geëmaneerde Ordonnantien behoord.

XXXVIII. „ De Provintiale Finantien sederd eenige Jaren in een zeer grote agterheit geraekt zynde, en buiten staet, om, niet alleen de Lasten van de Unie, maer ook de particuliere huishouding van de Provintie behoorlyk gaende te houden, waer door het zeer te dugten staet dat grote confusie, wanordre, en zelfs de ruine van veele duizenden goede Ingezetenen dezes Lands, die in het Comptoir Generael geinteresseerd zyn, zouden kunnen resulteren, en byzonder daer nu door het afschaffen der Pachten, nog zoo merkelyken verlies aen dezelve is toegebragt, zoo is het ten uiterslen noodig, dat daer in een spoedige en voldoende voorzieninge worde gedaen, en ten eersten een Middel uitgedacht, dat aen het verlies der Pachten, zoo Provintiale als stedelyke, kan suppleeren; Weshalven by dezen wel expressëlyk word vastgesteld, en de Heeren Staten op het allerserieuste verzogt, zoodanige Middelen uit te denken, en zoo spoedig doenlyk te introduceeren, die aen het bovengenoemde verlies der Pachten, zoo Provintiale als Stedelyke, kunnen, en komen te suppleren, het zy met het introduceren van een Hoofdgeld, Quotisatien der Familien, na mate van een ieders Gegoedheit, Staet, en na dat in de Pachten gewoon waren te contribueren, of zoodanig ander Middel, als het best en dragelykst kan worden uitgedacht, om aen dat groot en zoo noodzakelyk oogmerk te voldoen, wordende wel expressëlyk allen en een iegelyk van wat Staet of Conditie hy mogte wezen, gelast, zich te submitteren en onderwerpen aen de ordres hier omtrent met ons overleg te stellen en te introduceren, dewyl zonder dat, alles verloren zoude moeten gaen.

XXXIX. „ De twee nog resterende Termynen van den 50 Penning, zullen insgelyk ten spoedigsten werden ingevorderd, en elk een iegelyk verplicht zyn, om na zyn vermogen, en ingevolge de Resolutie, en Plakaet van de Heeren Staten daer over geëmaneerd, het zyne genereuslyk en zonder eenige agterhoudenheit te contribueren; En ten einde zuiks met het meeste vertrouwen en tot encouragement der Ingezetenen geschiede, zoo zullen in ieder Grieteny en Stad, daer dien 50

Penning geheven en betaeld word, twee Leden ofte Gecommitteerden, uit de Ingezetenen te benoemen, benevens de Heeren van den Magistraet, in, en tot de betaling of ontvangst van dien 50 Penning assisteeren.

XL. „ Al, en een legelyk zal voorts verplicht zyn, alle andere Lasten, die nog in train, en niet afgeschaft zyn, regulierlyk op te brengen, en aen 's Lands Comptoiren, volgens de gestatueerde Termynen, te voldoen, en te betalen.

XLI. „ Om verder, zoo veel doenlyk, de Provinciale Finantien te onderschragen, en de zoo zeer benoodigde Contante Penningen te vinden, zoo word vastgesteld, dat alle Pastorye goederen, die suppletie van nooden hebben, en alle de Domeinen van de Provintie op het Bild, by perceelen publiekelyk, op den tyd nader door ons te reguleren, zullen worden verkocht, en de Stemgerechtigheden van dien wederom levendig gemaekt, en in activiteit gebracht, waer door de Provintie niet alleen by deze Verkopinge, maer ook by versterf en continuele Veralienatie, een merkelyke Somme zal profiteren, en de Landen daer en boven veel beter gecultiveerd worden.

XLII. „ Veele Suspicien, het zy gegrond ofte ongegrond, zynde ontstaen, dat sommige Ontvangers zich zouden hebben verstout, om 's Lands Penningen, langer als behoord, onder zich te behouden, en daer van particulier gebruik te maken, zoo word op het aller nadrukkelykste by dezen gestatueerd, dat alle Ontvangers, Collecteurs, en alle andere die eenige invordering van 's Lands Penningen is aenbevolen, gene uitgezonderd, verplicht zullen zyn, om de invordering van de Penningen tot hare respective Administratien en Ontvangsten staende, regulierlyk volgens de gestatueerde termynen, te bezorgen, en de Gelden daer van provenierende, ten langsten zes weken na dat dezelve zullen zyn ontvangen, aen de Generale Ontvangers dezer Provintie over te brengen, op pene dat die geene die daer tegens, onder wat pretext zulks ook zoude mogen wezen, komen te contravenieren, de facto, en ipso ipsa van hunnen ontvangst, Collecte ofte Administratie, zullen worden verstaen vervallen te zyn, en het Ampt inpetrabel te wezen.

XLIII.

XLIII. „ En op dat dit bovenstaende Artikel, zoo veel te beter zyn effect sorteere en nagegaen kan worden of daer tegens word gecontravenieerd, zoo zullen alle Ontvangers, geene uitgezonderd, verplicht zyn, alle drie maenden aen de Heeren Gedeputeerde Staten over te brengen een staet, ieder van zyn Comptoir, waer inne vermeld zal staen den Ontvangst en Uitgave, die zy als nu federd hunne laest gedane Rekening hebben gehad en in 't vervolg sederd den laest overgebragten staet van haer Comptoir, en welken staet by ieder van hun zal moeten wezen onderteekend, en geverifieerd, op den Eed by den aenvang van hunne functie gedaen.

XLIV. „ Gene Ontvangers, ofte eenige andere dien de Administratie van 't Lands penningen is aenbevolen, zullen in hunne functien worden geadmitteerd, ten zy dezelve alvorens suffisante cautie en borg voor hunnen Ontvangst en Administratie hebben gesteld, conform de Ordres en begrooting daer omtrent gestatueerd, of in het vervolg te statueren, en gene borgen zullen worden aengenomen, ofte geadmitteerd, als na dat zy alvorens by het Gerecht van de Plaets, waer onder sy ressorteren, zullen hebben geobtineerd een Acte van suffisance, en in staet te zyn om de penningen, waervooren zy borgen zyn, in cas van zoodanigen toeval, te kunnen voldoen en betalen.

XLV. „ Alle die genen dewelke eenige Administratie ofte Ontvang van 's Lands penningen hebben, zullen voor een ander als borge niet worden geadmitteerd, zoo als ook niemand zich voor twee of meer Ontvangers als borge zal vermogen te constitueren.

XLVI. „ Omme zoo veel doenlyk, alle onnoodige Ontvangstloonen, ten profyte van den Lande te menageren, en de penningen zoo veel spoediger ten Comptoire Generael van de Provintie te doen overbrengen, zoo word by dezen gestatueerd dat, de generale Ontvangers plaetzen der Grietenyen in 't vervolg niet wederom zullen worden vergeven, maer dat de jegenswoordige Ontvangers, na de expiratie van de twee Jaren, voor dewelke zy allen volgens 's Lands Wetten, zyn ofte hebben kunnen worden aengesteld, ofte zoo veel

eerder als die by aflyvigheit, desistement, ofte eenige andere toevallen vaceren, zullen worden gehouden van hare Amten vervallen te zyn, zonder dat gemelde Amten in 't vervolg ooit meer begeven zullen mogen worden.

XLVII. „ In alle Grietenyen, daer de generale Ontvangers plaets, om redenen hier boven gezegd, niet meer exteerd, zullen de Dorps Ontvangers verplicht zyn, de ingevorderde penningen zelfs direkt ten Comptoire van de generale Ontvangers dezer Provincie, op de hier voren gestatueerde termynen en bepalingen, over te brengen.

XLVIII. „ Gene Ontvangers, derzelver Substituten, Collecteurs ofte eenige andere, hoe ook genaemd, die eenige Administratie van 's Lands penningen zyn hebbende, zullen vermogen een of meerder Schryvers plaetzen te bedienen, ofte door zich zelve, ofte door andere, te laten administreren, en zullen van nu af aen zoodanige Ontvangers, derzelver Substituten, Collecteurs, en alle andere, eenige administratie van 's Lands penningen hebbende, verplicht zyn hare Schryverschappen, of die zy door andere laten waernemen, te quiteren, of wel den Ontvangst, Collecte, of administratie die zy zyn hebbende, 't welk ter hunner keure word gelaten.

XLIX. „ Zoo als hier boven is gestatueerd omtrent het vaceren en vernietigen der Generale Ontvangers van de Grietenyen, zoo word by dezen ook wel expresselyk vastgesteld en geordonneerd, dat de Schryvers plaetzen insgelyks zullen moeten uytsterven, en dat gene derzelver, by wat toeval die ook mogten komen te vaceren, in het vervolg zullen werden gesuppleerd ofte vergeven.

L. „ En op dat niettemin de betaling der Militie regulierlyk, en maendelyks promptelyk zoude geschieden, zoo zullen de Soldyen der Kompagnien, die door de afgestorvene, gequiteerde of gedimitteerde Schryvers plegen betaeld en voldaen te worden, in 't vervolg betaeld en voldaen worden by den Ontvanger, ofte Ontvangers Generael dezer Provintie, zoo als nu met de Militie op den extraordinaris staet van Oorlog, en op de quote dezer Provintie gerepartitieerd, word gepractiseerd, zullende de profyten die de Schryvers

als

als nu trekken, komen ten voordeele van de Provintie, of gedeeltelyk worden geëmplooieerd, om altoos zoo veele contante penningen in 's Lands Comptoiren by soort van anticipatie, te verzorgen, als noodig zullen wezen om de soldyen van maend tot maend te voldoen, volgens een uytrekening en schikking daer over ten spoedigsten, met ons overleg te maken.

LI. „ Ten einde alle verdere menage, zoo veel mogelyk, voor 's Lands Finantien te betragten, zoo zal ten eersten na het emaneren dezes een bezoigne worden aengelegd, omme te examineren of nog verder eenige, het zy grooter of minder Amten en Beneficien konnen en behoren te worden afgeschaft, ofte wel derzelver Tractementen en Emolumenten gemodereerd en verminderd te worden, waer omrrent men verplicht zal zyn met alle onzydigheit en post-positie van eigen Intrest te werk te gaen, en daer op zoo spoedige Resolutien te nemen en werkstellig te maken als de redelykheid en natuur der Amten zal permitteren.

LII. „ De Gilden binnen de Steden, niet alleen door verloop van tyd zeer zynde vervallen, maer ook door Resolutien geaboleerd, en dus veele der Ingezerenen Recht en Privilegien vernietigd zynde, zoo word by dezen gestatueerd en geordonneerd, dat alle de Gilden binnen de Steden weder in train zullen worden gebragt, en by haer Gildebrieven gemaintineerd, waer toe noodig zal wezen dat de Oude Gildebrieven werden gerevideerd, en na de jegenwoordige tyds omstandigheden verbeterd en veranderd, en dat voor de Gilden waer van de Gilde-brieven niet voor handen zyn, of in het ongereede mogen wezen geraekt, nieuwe Gilde-brieven worden opgemaekt en uytgegeven.

LIII. „ Tot het revideren en schikken der Oude Gildebrieven, en het opmaken der nieuwe, worden de Magistraten der respective Steden, ieder in den haren, by dezen gequalificeerd, met dien verstande nochtans, dat zy alvorens dezelve in train te brengen, die ter approbatie en ratificatie van de Heeren Gedeputeerden des Landschaps zullen overbrengen, en dat dezelve geapprobeerd en geratificeerd zynde, haer volle effect zullen erlangen; Dat ook het Hof van Justitie,

tie, en alle Neder-Rechters, gehouden zullen zyn dien conform recht te doen, en de Gilden allentbelven te maintineren en handhaven, des niet tegenstaende zal het een ieder gepermitteerd zyn, om op de Ordinaris Week en Jaer-Markten, zyne Goederen, Eetwaren enz. ter markt te brengen, zonder op die dagen aen het Gilde of Gilden subject te zyn, of dat verstaen zal worden, daer door aen het Recht der Gilden te worden gecontravenieerd.

LIV. „ Alle Wagen, die geen behoorlyk Octrooi hebben, en sederd den tyd van veertig jaren zonder *zoodanig* behoorlyk Octrooi zyn opgerecht, zullen van nu aen worden gesloten en vernietigd, en zal elk en een iegelyk verplicht wezen, om zyne Goederen en Koopmanschappen nergens als in de geoctrooieerde Wagen te laten wegen, op de Pœnen *en Booten* by 's Lands Ordonnantie gestatueerd of nog te statueren.

LV. „ De Heeren Gedeputeerde Staten zullen in navolging van hun Eed, niet vermogen eenig beletzel toe te brengen of te permitteren dat 's Lands Penningen niet behoorlyk en volgens de Ordonnantie worden ingevorderd, en ook geene Surcheances van executie vermogen te verlenen, maer zullen de Wetten daer omtrent stiptelyk en zonder eenige interruptie worden nagekomen en ter uitvoer gebragt.

LVI. „ Alle vorige Ordonnantien, Plakaten en Reglementen zullen blyven in haer volle kracht en vigeur, voor zoo verre dezelve door deze niet worden gecontrarieerd of veranderd, zullende elk en een iegelyk van wat staet of conditie dezelven wezen mogt, dien conform, en wel particulier na dezen Reglemente gehouden zyn zich te gedragen, en het zelve in alle zyne Poincten en Artikelen stiptelyk te achtervolgen en na te komen.

LVII. „ In de Commissien of Procuratien van de Volmachten ten Landsdage, zal worden geinsereerd dat zy Volmachten de Wetten, Plakaten, Ordonnantien en Reglementen dezes Landschaps, en wel speciael dit Reglement, in alle zyne Poincten en Artikelen zullen nakomen en onderhouden, en door alle en een iegelyk doen nakomen en onderhouden, en dat zy zelfs gene propositien zullen doen of eenige Advisen

uit-

uitbrengen, nogte gedogen, dat die door andere worden gedaen of uitgebragt, hier tegens in eeniger maniere contrarierende.

LVIII. „ Alle Volmachten ten Landsdage, Raedsheeren in den Hove Provintiael van Vriesland, en derzelver Ministers, alle hooge en lage Magistraets-persoonen, Procureur Generael, Lands Fiskael, alle Landschaps en particuliere Ontvangers, en generalyk alle die eenige Commissien, Amten of Beneficien bekleden, gene uitgezonderd, zullen verplicht zyn de stricte observantie van 's Lands Wetten, Reglementen en Ordonnantien, en byzonder van dezen Reglemente, op nieuws te bezweren.

LIX. „ En by aldien iemand, wie het ook wezen mogt, onverhoopenlyk bevonden mogt worden daer tegens direct of indirect te contravenieren, zal zoodanig een gehouden worden, de facto van zyne Commissie, Magistrature, Amt, of Beneficie vervallen te zyn, onverminderd de Actie van den Procureur Generael, die hy tegens zoodanige vermeinen zal te konnen en moeten sustineren.

LX. „ Verders reserveren Wy aen Ons de explicatie en interpretatie dezes Reglements, zoo als Wy by opkomende dispuiten daer over en na gelegenheit van tyd en zaken bevinden zullen te behoren.

LXI. „ Om de memorie en geheugenisse van de zoo zeer hoog gerezene Troubles en onlusten, en de oorzaken die aenleidinge tot dezelve mogten gegeven hebben, uit de gedachten van een iegelyk, zoo veel mogelyk te wissen, en in een altoosduurende vergetenheit te stellen; Zoo hebben Wy goedgevonden de Ed. Mog. Heeren Staten van Vriesland by deze te verzoeken, om by een generale Amnestie alle het geene dat van den beginne der voorsz. ontstane Troubles en Onlusten ter zake en gelegenheit van dien, en daertoe eenige betrekkelykheit heeft, tot nu toe is voorgevallen, van wat natuur, en by wien het ook zoude mogen wezen begaen, kwyt te schelden en te aboleren, mitsgaders te vergeten en te vergeven met interdictie aen den Hove Provintiael, en alle andere Gerechten, Justicieren, en Officieren der voorsz. Provintie, van daer op nu of namaels, tegens iemand eenig onder-

derzoek, calange of vervolg te doen; Met bevel aan allen en een iegelyk, om zich voortaen als goede, geschikte en getrouwe Burgers en Ingezetenen betaemd, te gedragen, en aan hunne Overigheit allen schuldigen eerbied en gehoorzaemheit te bewyzen, op poene dat die gene, die bevonden zullen worden contrarie te hebben gedaen, daer over als verstoorders van de gemeene Rust, na de beschreven Rechten en Plakaten van den Lande, zullen worden gestraft.

„ En op dat niemand hier van eenige ignorantie praetendere, zal deze worden gepubliceerd en geaffigeerd daer men gewoon is zoodanige Publicatie en affectie te doen, want wy zulks tot Gemeene Lands welwezen en tot de herstelling van Rust en Vrede verstaen te behoren.

Gegeven in Leeuwarden den 21 December 1748.

(was geteekend)

W. K. H. F. PRINCE D'ORANGE en NASSAU.

Onder stond

(L. S.) Ter Ordonnantie van Zyne Hoogheit

En gecontrasigneerd,

J. de BACK.

Den 23 daar aan volgende, werd, in gevolge het 61 Art. van bovenstaande Reglement, bij de Heeren Staaten geaffteerd eene generaale Amnestie, ten opzigte van alle gepleegde feitelijkheden, geduurende de ontstaane onlusten; vier persoonen, die in hegtenis zaten, werden ontslagen. Daags daar aan was men bezig met het uitdenken van nieuwe middelen, in plaats van de afgeschafte pagten. Den 25 werd, in de vergadering der Staaten, op het Landschapshuis, eene Deductie geleezen van de Heeren van de Magistraat, Vroedschappen en Bevelhebbers der Stad *Leeuwaarden*, waar bij zij verzogten,

van

van hunnen eed op het Reglement van Raadsbestelling, te vooren gedaan, te worden ontslagen; 't welk hun, staande de vergadering, werd toegestaan.

De Commissie, aangesteld tot het Finantiewezen, in bijzijn van den Stadhouder, wederom vergaderd zijnde, werd aan dezelven, door den Adel, eene dankzegging aan den Prins gedaan, voor de herstelling van dezelve en van hunne oude regten. En vermids, in de uitspraak van den Prins ten hunnen voordeele, gezegt was, *dat een der twee Gedeputeerden, die van wegens ieder van de dertig Grietenijen, naar de Generaale Staatsvergadering gezonden werd, een Edelman moet wezen*, hebben ook verscheiden Generaals, Luitenant Generaals en Generaal Majoors, *Friesche* Edelen zijnde, bij Request verzogt, herstelling in hunne oude voorregten, en dat aan hun, naar het voorbeeld van verscheide Landen, en eenige Provintien in de Republiek, vergund mogt worden, schoon Militairen zijnde, verkiesbaar te wezen tot volmagten ten Landsdage uit den Adelstand; doch hier op werd geen besluit genomen. Eenige Leden van Regeering, uit oude Familien gesprooten, en wier voorzaten, schoon met geen brieven van Adeldom voorzien, nogthans een geruimen tijd, als Edelen, de Staatsvergaderingen hadden bij gewoond, leverden, tegen het gemelde Request, een vertoog aan den Stadhouder over, dat door de Grietmannen, op één na, ondertekend was.

Op den zelven dag werd, door de Magistraat, enz. aan zijne Hoogheid het regt der verkiezing van nieuwe Magistraaten opgedraagen, en verzogt, zodanig een Reglement te formeeren, als zijn Hoogheid verstaan zou te behooren. Nog dien eigen avond verkoos de Prins, uit een overgeleverde Nominatie, een Burgemeester en twee Schepenen. Na het werk der Finantien bijna op een goeden voet gebragt te hebben, vertrok de Prins, den 29 December, wederom naar '*s Hage*.

Op den gewoonen Landdag, den 17 Januarij van het Jaar 1749, waren ingekomen twee missives van den Stadhouder, behelzende eene uitspraak op het Request der militaire Edellieden, waar bij, door den Erfstadhouder, was vastgesteld, *dat*

dat aan militaire Edellieden, die tot den rang van Kapitein daarenboven bevorderd waren, gepermitteerd zal wezen, om uit den Adelijken stand ten Landsdage te mogen werden gestemd, onder bepaaling egter dat dezelve geen Ambulatoire Ampten zullen mogen pretendeeren, en dat in zaaken hun als militairen betreffende zij niet zullen mogen adviseeren. De tweede brief hield in, eene dispositie op de Remonstrantie der Eigengeërfde Grietluiden, die zig aan den Stadhouder hadden geaddresseerd, en hun bezwaar te kennen gegeeven, dat zij, volgens den inhoud van het eerste Artikel van het Reglement zijner Hoogheid, voortaan zouden zijn versteken van het voorregt om wegens den Adelijken stand ter Landsdage te worden gecommitteerd: waarom zij verzogten, dat het hem Heere Erfstadhouder behagen mogt, het zelve point nog eens nader in overweeging te neemen. Maar de Prins verklaarde, in deezen te *persisteeren bij zijne gegeevene Decisie.*

Veel ondertusschen haperde 'er aan, dat met het ingevoerde Reglement de rust in deeze Provintie hersteld was. Hier en daar werd het Plakaat van den vijftigsten penning, ginds dat van Amnestie afgescheurd, en andere moedwil bedreeven.

In de maand December des Jaars 1748, werd in deeze Provintie vastgesteld, dat alle militaire delicten gesteld zouden worden ter Decisie van den militairen Regter. Met den aanvang van het volgende Jaar bespeurde men, in sommige Grietenijen, verscheiden beweegingen, alzo de Boeren, als zwaar gedrukt door de sterfte van het Rundvee, de vijf speciën weigerden te betaalen.

Weinige dagen daar na, werd bij de Staaten vastgesteld, de invordering van 's Lands middelen, en een Reglement nopens de goedschattinge; blijvende, egter, de onrust, in verscheidene Steden, nog aanhouden. Men zag in deeze Provintie zelfs een geschrift ten voorschijn komen, waar in als de oorzaak der troubles werden opgegeeven: I. Om dat zijn Hoogheid geen genoegzaam gezag had: II. Uit de pagten in het gemeen, en uit de pagt van 't passagiegeld in het bijzonder: III. De zwaare belasting op de levensmiddelen, en de knevelarijen der pagters: IV. Dat niettegenstaande alle die lasten, 's Lands Kas uitgeput

ras. Om dit alles op een geregelder voet te brengen, werd en Plan beraamd, om het waagregt, bij wijze van collecte, n te vorderen, en ook eene nadere Resolutie genoomen, om- rent het invorderen der vijf speciën. Om eene generaale Quotisatie in te voeren, was 'er eene generaale opschrijving van de ingezeetenen in deeze Provintie gedaan. Volgens de lijst daar van, in de maand April ingeleverd, werd het getal der ingezeetenen aldus bevonden:

In OOSTERGOO.

Leeuwaarderadeel.	3089.
Ferwerderadeel.	3226.
Westdongeradeel.	3373.
Oostdongeradeel.	3614.
Collummerland.	3368.
Acht-Kerspelen.	4051.
Dantumadeel.	2802.
Tietjerksteradeel.	5443.
Smallingerland.	4427.
Idaarderadeel.	2602.
Rauwerderhem.	1280.
	37225.

In WESTERGOO.

Menaldumadeel.	3694.
Franekeradeel.	2210.
Barradeel.	3065.
Baarderadeel.	2716.
Hennaarderadeel.	1909.
Wonseradeel.	6817.
Hemelumeroldev.	2305.
Wimbritseradeel.	3997.
't Bild.	3288.
	30001.

In

In de ZEVENWOLDEN.

Uitingeradeel.	2208.
Aengweerden.	552.
Doniawerstal.	1541.
Haskerland.	2491.
Schoterland.	3677.
Lemsterland.	1657.
Gaasterland.	1960.
Opsterland.	5803.
Stellingwerf O. E.	2040.
Stellingwerf W. E.	8390.
	30319.

In de STEDEN.

Leeuwarden.	14270.
Bolswerd.	12878.
Franeker.	3671.
Dokkum.	2676.
Harlingen.	7404.
Staveren.	1390.
Slooten.	436.
Werkum.	3063.
IJlst.	989.
Hindeloopen.	1915.
	48692.

Dus de vier Kwartieren uitmaakten { 37225. 30001. 30319.

De Steden. 48692.

Te famen 146237.

De Quotisatie, waar mede moest worden ingevorderd. de ...mme van 900,000 guldens, was, over de 30 Grietenijen, daar onder behoorende Steden, aldus verdeeld:

Leeuwaarderadeel.	24982.
Ferwerderadeel.	24184.
Westdongeradeel.	20261.
Oostdongeradeel.	24756.
Colummerland.	18477.
Acht-Karspelen.	24350.
Dantumadeel.	19096.
Tietjerksteradeel.	34260.
Smallingerland.	24758.
Ydaarderadeel.	17571.
Rauderhem.	8285.
Menaldumadeel.	25444.
Franekeradeel.	14615.
Barradeel.	20695.
Baarderadeel.	17474.
Hennaarderadeel.	14169.
Wonseradeel.	44500.
Wimbritseradeel.	25209.
Hemelumeroldevaart.	15427.
't Bild.	16088.
Utingeradeel.	12747.
Aengwirden.	3878.
Doniawerstal.	9989.
Haskerland.	15641.
Schoterland.	26877.
Lemsterland.	10403.
Gaasterland.	10277.
Opsterland.	32034.
Stellingwerf O. E.	11987.
Stellingwerf W. E.	23832.
Leeuwarden.	106011.
Bolswerd.	18453.

Franeker.	27261.
Sneek.	26172.
Dokkum.	19013.
Harlingen.	17340.
Stavoren.	9146.
Slooten.	3575.
Workum.	21242.
Ylst.	5776.
Hindelopen.	13745.

Alle de omſtandigheden, boven gemeld, waren oorzaak, dat de vrede, te *Aaken* geſlooten, op bevel der Staaten, aan geene andere openbaare vreugdefeesten gevierd werd, dan alleen met het losbranden van het kanon op de wallen van *Leeuwaarden*, en een vuurwerk van den Heer JAN KLEMSIBE.

Hoogstnodig was dit, alzo de rust op verre na nog niet herſteld was. In den nagt tusſchen den 1 en 2 Julij, begon men, in het Dorp *Ternaard*, in de Grietenij van *Westdongeradeel*, op het al onverwagtst, de klokken te luiden, zonder dat men wist waarom. Elk ſprong ten bedde uit, om de reden daar van te weeten. Inmiddels werden de boeren daaromſtreeks, door eene onbekende ſtem, opgewekt, en met zwaare dreigementen aangeſpoord, om gewapend in het Dorp te komen. De aanvoerders, voor zo veel men heeft kunnen naſpooren, waren zekere SIEBE PIETERS, voormaals Geneverſtooker te *Franeker*, en deszelfs behuwd broeder KLAAS KORNELIS, te *Ternaard* woonende, met eenen JACOB SYBES, uit de *Vischbuurt*. Hun oogmerk ſcheen, even als kort te vooren, door een algemeenen optogt, van Dorp tot Dorp, alle de in- en opgezeetenen op de been te brengen; waar toe men zegt, dat op verſcheide plaatzen reeds een geheime verbintenis gemaakt was, onzeker om wat reden. Sommigen zeiden, om met nadruk aan te dringen, dat eenige klagten, nopens de executie van het Reglement van zijn Hoogheid, laatstleden December vastgeſteld, mogten werden geredresſeerd; anderen, dat het was om de magt van den Stadhouder te verkleinen; of wel om zig te wreeken, wegens een bijzonder misnoegen, tegen zeker voornaam perſoon.

Doch

Doch alles was loutere gissing. Zeker is het, ondertusschen, dat een groot aantal, in het gemelde Dorp, bij een kwam. De gemelde JACOB SYBES wekte den Fiskaal der Grietenij, door een geweldig geklop op de huisdeur; maar deeze, bevreesd zijnde, zogt, met zijn huisgezin, een goed heen koomen: waar na in 't huis veele baldadigheden gepleegd wierden. Toen nu meest alle de ingezeetenen op de been waren, werd 'er geëischt, gezamenlijk, zonder iemand vrij te laaten, naar *Holwerd*, de verblijfplaats des Grietmans, te trekken, om orders te haalen. De Executeur der Grietenij werd, met het pistool op de borst, en de Predikant, na dat hij tot driemaal toe zulks geweigerd had, met geweld daar toe gedwongen. Men trok dan gezamenlijk naar *Holwerd*, terwijl alle de inwoonders, die men onderweg ontmoette, gedwongen werden mede te gaan. Dus kwam men in dat Dorp, 's morgens om vijf uuren, daar alles in rust was. Doch op het trekken der klok raakte alles op de been en in verwarring. Veelen, egter, bemerkende dat het op een algemeenen optogt gemunt was, toonden zig onwillig. Inzonderheid stieten deeze oproermaakers het hoofd bij zekeren eerlijken Koopman, SJOERT JOOSTEN genaamd, die, of schoon gemelde SIKKE PIETERS hem, met het pistool op de borst, dreigde, zig manlijk daar tegen stelde.

Die van *Holwerd* volgden zijn loslijk voorbeeld: in dier voegen, dat niet boven de 40 mannen, onder welke, zegt men, veele gedwongen waren, ter zijde van de Buitenplaats van den Grietman heenen gingen, zonder eenig geweld te pleegen. De voornoemde SICKE PIETERS en zijn broeder, die, meent men, ten dien einde te vooren ook in *Oostdongeradeel* geweest waren, ziende dat hun toeleg begon te haperen, koozen het haazepad; laatende de door hun misleide Landlieden, die onkundig waren, waar toe deeze optogt geschikt was, met schande belaaden te rug trekken. Ter goeder uure had gemelde JACOB SYBES insgelijks de vlugt genoomen: want de Procureur Generaal was reeds te *Holwerd* gekoomen, om de schuldigen te doen vatten. Uit *Leeuwaarden* vertrok, dien zelven avond, een detachement uiters, verzeld van eenig voetvolk, naar de twee gemelde Dorpen, alwaar zij bij de boeren geinkwartierd

wierden. Zijne Hoogheid, zig op het geval geïnformeert hebbende, deed, bij nadere kennis van zaaken, de soldaaten van daar vertrekken; waar mede ook de rust hersteld werd. Gemelde SJOERT JOOSTEN ontving een brief van dankzegging van den Erfstadhouder, waar bij gevoegd waren twee gouden Gedenkpenningen. En, in waarheid, het manmoedig gedrag diens vroomen burgers, was de oorzaak, dat de muitzugtigen in hun oogmerk verijdeld werden.

In *Baarderadeel* was, in den aanvang deezes Jaars, een hevig verschil ontstaan, tusschen den Grietman H. W. V. AYLVA, en de ingezeetenen dier Grietenij. Eerstgemelde had gemaakt, of doen maaken, een provisioneel opstel, van het geene, Jaarlijks, uit de deelskosten dier Grietenij zoude moeten worden gedraagen, om te dienen tot een rigtsnoer tot het vinden van het Jaarlijks tractement voor den Grietman. Doch hier tegen kantten zig de anderen met zo veel hevigheid aan, dat de Erfstadhouder, in de maand Maij, een voornaam persoon moest afvaardigen, om het geschil te vereffenen, om dus door alle andere twisten, van gelijke natuur, die, in andere Grietenijen, zouden kunnen ontstaan, of zig reeds vertoonden, te weeren. Het beloop der somme van dit provisioneel opstel was Jaarlijks *f* 2074 : 15. en daarenboven nog *f* 1582 : 16 : 2. De ingezeetenen bragten hier tegen een protest in, waar in zij hunne bezwaaren open leiden. De Grietman daar van Copie verzogt en bekoomen hebbende, gaf tot antwoord, de zaak te zullen stellen ter decisie van den Erfstadhouder, welke, gelijk wij boven zeiden, den Heer RAMAKER volmagtigde, deeze zaak en geschil te onderzoeken. Gemelde Heer Grietman overleed den 9 Maij van het Jaar 1751, eer deeze zaak nog was afgedaan. Inmiddels waren de Staaten gedurig werkzaam geweest, om vaste Ordonnantien te maaken, ter invordering van de gemeene middelen, Impost van de Waag, invordering der wagtgelden, bepaling van de tractementen der Collecteurs, enz.

De verdere zaaken, in die Provintie voorgevallen, na het overlijden van Prins WILLEM DEN IV, de Gouvernante ANNA, en de aanvaarding van het Stadhouderschap door WILLEM DEN V, als niets buitengewoons behelzende, dan het geene, op

die

e Articulen der bijzondere Steden zal moeten gemeld worden, gaan wij hier dezelve stilzwijgende voorbij, gelijk ook de zaaken, welke thans in de gemelde Provincie voorvallen, en waar van het einde nog onzeker is: in hoope, als wij tot het Artikel der Nederlanden zullen gekomen zijn, daar van zo een volledig verslag te zullen kunnen geeven, dat wij 'er tot lof van Neerlands vrijheid, melding van zullen konnen maaken.

'Er is nu alleen nog overig, eene beschrijvinge te doen van de POLITYKE REGEERING en de bestiering van deze Provintie, zo in het WAERELDLYKE als KERKLYKE. Het is bekend, dat *Friesland* een der VII. Vereenigde Provintien, en dus een der Hoofdleden der Republiek is: Doch dezelve afzonderlijk aanmerkende, is zy een *Gemeenebest* op zig zelve, even gelijk ieder der zes overige Provintien Souvrain op haar zelve is. Zij heeft haare eigen wetten, regten en gebruiken, waarvan de Hoogheid en Souvrainiteit, in zaaken van Regeering, bestaat, vertoond en uitgevoerd word, in en door de Leden, die op de Landdagen, staatsgewijs, verschijnen. Deeze Leden worden ten dien einde, Jaarlijks, in de Grietenijen en Steden, voor één Jaar, bij de meeste stemmen, door de stemgeregtigde Ingezetenen, verkooren en met een volmagt voorzien. Uit ieder Grietenij word één uit den *Adel*, en één of meer uit de Eigengeërfden ten Landdage gezonden; dog te zaamen maaken slegts éene stem uit. De verkiezing geschied, in de Grietenijen, na de jaarlijksche uitschrijving, in Januarij, door de stemming der Dorpen; wier Eigenërfde ingezeetenen, na huiskondiging en klokklepping, in de Regtkamer der Grietenij, of ook in de kerk van die plaats te zamen vergaderen, om 't zij in persoon, of bij geschrifte, twee volmagten hunner Grietenij te kiezen. Zomtijds gaat dit met hevige debatten verzeld. Wanneer die twisten zo hoog loopen, dat daar door de stemmen in twee of vier scheuringen van gelijk getal verdeeld worden, kunnen die onderscheiden verkoorenen wel ten Landdage gaan; doch hebben aldaar niet meer dan éene Stem. Want, sedert langen tijd, is aan het Collegie der Gedeputeerden de magt gegeeven, om de Procuratien der volmagten te ontvangen, en daar uit te oordeelen, wie wettig op den Landdag ver-

verschynt, en aldaar kan worden toegelaaten. Voorts kan niemant worden afgevaardigd, dan die Lidtmaat der Hervormde Kerk is: geen Krijgsman, ten zij als Edelman; geen Hoogleeraar noch Predikant. Ook gaan de Heeren Gedeputeerden niet op den Landdag, alzo zij zelven in hun Collegie, bij absentie der Algemeene Staaten, de Regenten zyn. Nogthans verschijnen zij, Staatsgewijs, op het Landhuis, bij de opening der Landdagen, om aan de Algemeene Staaten verslag van zaaken te doen.

Bij de verkiezing der volmagten in de Grietenijen, gaat men niet ligt den Heer GRIETMAN, als Opperbestierder en Regter in zijn Distrikt, voorbij. Evenwel gebeurt het somwijlen, dat de meeste stemmen, door kuiperij of anderzints, op een anderen in de Grietenij gevallen zijn. Er zijn ook Grietenijen, waarin de Grietman, als de meeste stemdragende plaatzen en goederen bezittende, *ex ipso jure*, altoos ten Landdage gaat. In de steden is hier in minder zwaarigheid; want hier gaat altoos één uit de Magistraat, en één uit de Vroedschap, somtijds ook twee; die, echter, slegts als één gerekend worden.

Deeze verkoorene gevolmagtigden, uitmakende de Staaten der Provintie, op het Landhuis, op de Landdagen, in vier kamers, volgens de vier hoofddeelen der Provintie, vergaderd zijnde, onderzoeken alle voornaame zaaken, zo wel buiten als binnenlands betreffende, besluiten tot oorlog en vrede, beraamen de schatting der Landsmiddelen; begeeven hooge ampten, maaken, veranderen, verbeteren of vernieuwen de wetten, uitgenomen de fundamenteele wetten dezer Provintie, 't welk ongeoorlooft is. Dit alles geschied bij overstemming der kamers, gelijk de kamers, vervolgens, bij de meerderheid der Grietenijen en Steeden besluit nemen. Bij de opening van den Landdag moeten de leden een eed doen, niets van het geen op den Landdag zal verhandeld worden, en onder de secreete zaaken behoort, aan iemand buiten de leden, of die het nodig te weeten heeft, te zullen openbaaren. De afgevaardigde volmagten, op het Landhuis vergaderd, worden de Edele Mogende Heeren Staaten genaamd, die, gelijk gezegt is, in één lichaam den Souvrain representeeren, en, in naam van alle de Ingezetenen, als de representanten des volks, de Provincie

be-

beſtieren, en gehouden zijn, het algemeene best, zo veel mooglijk, te bevorderen. Jaarlijks word te *Leeuwaarden* de groote Landdag gehouden, die, zedert eenige tijd herwaards, in Februarij aanvangt, en doorgaans vier, vijf of zes weeken duurt. Gewoonlijk word hij geopend met een deftige redevoering, door den Secretaris der Staaten van dit gewest, en waarin, aan de vergaderde Staatsleden, de zaaken of zwaarigheden, naar tijdsomſtandigheid, worden opengelegd. De redevoering word beſlooten met een gebed, dat door een der Stads Predikanten, naar rang of tourbeurt gedaan word, die daar voor eene vereering van 50, en de Secretaris van 500 gl. ontvangt. Dit alles geſchied met opene deuren. Behalven de groote, werden 'er ook buitengewoone Landdagen gehouden, wanneer de toeſtand van 's Lands zaaken geoordeeld word, dezelve te vereiſchen. De gevolmagtigden worden, door hunne committenten, geduurende den Landdag, met daaglijkſe vacatien ten hunne laste, voorzien.

Voorts hebben de Edele Mogende Heeren, tot hunnen dienst, Secretarisſen, Clercqen, Deurwaarders, Kamerbodens, Staten Bodens enz: als mede een Hiſtorieſchrijver, Lands Fiscaal-Generaal, Tonne en Baake Meeſter, Muntmeeſter, Esſayeur, Waradijn, Stempelſnijder en Keurmeeſter van 't Metal, en meer andere bedienden, die allen uit 's lands kas betaald worden. Het Formulier van Procuratie, en de inhoud der beſchrijvingsbrieven, zijn van deezen inhoud.

„ Wy ondergeſchreven Volmachten van de reſpective Dorpen der Grietenye N. door voorgaande aanſchryvinge, volgens der Ed. Mog. Heeren Gedeputeerden Miſſive in dato den 8ſte January jongſtleden, in de Rechtkamer vergadert zynde, om Volmachten op den aanſtaanden Landsdag te committeren.

„ Verklaren ende bekennen gecommitteert te hebben den Ed. Emtveſte N. N. voor Edelman, en N. N. voor Eygenerfde, te zamen ofte een yder byzonder:

„ Omme binnen Leeuwarden hen te vervoegen op 't Landſchaps-huis den 2de February naastkomende, by de andere 's Landts Volmachten.

„ Ende aldaar van wegen Onze Grietenye voorſz. te aanhoren de Propoſitie.

„ Ende te ontfangen, 't geene haar by geschrifte ter hand zal worden gestelt.

„ Voorts generalyk in alle andere voorvallende zaken, het Gemeene-best rakende, te ramen en resolveren, zo en als by meeste stemmen bevonden zal worden te behoren.

„ Zullende onze Volmachten mede gehouden wezen, den ordinaris Landtsdag binnen zes weken te helpen fluiten, en geen andere of wydere vacatien hebben te eisschen als voor den voorsz. tydt:

„ Ende dat ook al 't geene, dat na den voorsz. tydt by dezelve zoude mogen worden gebesoigneert ende gedaan, voor nul en onwaarden zal worden gehouden.

„ Ten ware datze tot eenige swarigheden ende poincten, extraordinaris door de Heeren Gedeputeerden voor een korten tydt worden verschreven.

„ Belooven ook van waarden te houden, wat ende 't geene in gemelde zaken by Haar gedaan en gehandelt zal worden:

„ Ende dat zonder eenige rugge-spraak ofte restrictie.

„ Doch dat onze Volmachten niet zullen vermogen de fundamenteele Wetten des Lands te renverseren en verbreken;

„ Noch de Resolutie nopens de collatie van de Officien, by de Ed. Mog. Heeren Staten van 's Landt gearresteert den 10 May 1662; Noch mede die van den 10 November 1662, beroerende de ordre over de Judicature, zo wel van 't Collegie der Heeren Gedeputeerde Staten, als mede van den *Hove* Provinciaal, fampt Nederrechters.

„ Onze Volmachten zullen ook het Reglement op het poinct van Stemminge, den 16 July 1698 gearresteert, en boven al het Reglement op 't stuk der Regeeringe door wylen Syn Doorlugtigste Hoogheit den 21 December 1748. geëmaneert, in alle zyne deelen en leden maintineren en doen maintineren, als een fundamentele, eeuwig-durende en onverbrekelyke Wet van Regeringe.

„ Onze Volmachten zullen ook niet van 's Landts penningen disponeren, als op formele geregistreerde Ordonnantien.

„ Nemende aan haar luiden handen kost ende schadeloos te ontheffen, onder hypoteecq Onzer ende der Ingezetenen goederen. *Accordeert met de geordonneerde Exemplaren:*

In kennisse van my, enz.

„ Door

„ Door de snel voor by strevende tyd, en juisten, benevens gezetten ordre van den alleen Wyzen en Almagtigen Schepper en Formeerder van 't Heel-Al, de gulden Zon in deszelfs ommeloop op 't laagste zyade gedaalt, en eenigzins zig wederom verheffende; zoo zien Wy daar door geëindigt een jaar, aanmerkelyk in deszelfs gebeurtenissen, en een nieuw weder deszelfs aanvang nemen na de tegenwoordige Tydrekening.

„ Het is dit Tydstip het welk Ons herinnerd, omme volgens de constitutioneele Form der Regeering deezer Provincie, Ons wederom te acquiteeren van last en pligt.

„ En het is uit dien hoofde, dat Wy goedgevonden hebben de Ordinaris Landsdag voor deezen lopenden jaare 1784 uit te schryven tegens Maandag, die weezen zal den tweeden van de Maand February eerstkomende.

„ Verzoekende en ordonneerende U Ed. door deezen Ampts-halven, hier van de vereischte kennisse vroegtydig te laaten toekomen aan de Volmagten van Uwen Bedryve, ten einde zig op voorsz. tyd in de Stad en ter Vergaderinge mogen sisteeren, om na aanhoringe der Propositie op de voor te draagen Poincten, Petitien en Stukken, benevens de andere 's Lands Volmagten, zoodanig mede te helpen delibereeren, adviseeren en concludeeren, als ten meesten nutte en bevordering van den welstand, groey en bloey van 't lieve Vaderland, redding uit nooden en zwarigheden, verbetering van het vervallene, en herstelling van Rust en Vrede, en onderlinge harmonie en eensgezindheid in het tegenswoordige tydsgewrigt, noodig en diensitig zal bevonden worden.

„ Overzulks verzoeken Wy mede U Ed. wyders, om in Uwen Bedryve ordre te stellen, dat twee gequalificeerde Volmagten, een uit den Adelyken, en een uit den Eigen geerfde staat, voor dit lopende jaar worden geëligeert, op navolgende voet en manier.

„ Te weten, dat de stemminge zal moeten geschieden te gelyk in alle de Dorpen van de Grietenyen over het gehele Land, op een dag en uur, namentlyk Woensdag den 28 January aanstaande.

„ Daags voor de stemminge in de respective Dorpen, zal in de-

dezelve de huiskondinge geschieden voor *Zonnen ondergang*, en op de dag der stemminge de klok driemaal gekiept worden, daar klokken zyn, voor den middag, t'elkens honderd slagen, te negen, te tien, en elf uuren.

„ De laatste klokklippinge geëindigt zynde, zal een quartier uurs daar na de stemminge beginnen, en de Kerk gesloten worden, zonder dat dezelve geopent zal mogen worden, voor dat de stemminge geschied en volkomentlyk voltrokken is, en de geene, die na den voorsz. tyd zouden mogen verschynen, zullen voor byvallende stemmen gerekent worden.

„ En zal twee dagen na de stemminge in de respective Dorpen, de generale stemminge in de Weerkamer geschieden, te weeten op Vrydag den 30 January daar aan volgende.

„ Geen Predikanten, Schoolmeesters, Kerke en Arme-Voogden, Gasthuizen, mitsgaders Wees-huizen, Grietenyen en Steden, van wegens haare Kerk, Pastorye, Arme-Gasthuis, Weeshuis, Grietenyen en Stads-landen, als mede alle andere Corpora, by publycque Voogden bedient wordende, zullen regt van stemminge hebben tot verkiezinge van *Volmagten.*

„ Wyders zullen tot stemmen, of 't verlenen der zelve, niet geregtigt weezen alle Personen, die by *Sententie* des Rechters infaam zyn verklaart geworden.

„ Ook alle de geene, die van den Paapschen *Godsdienst* zyn, of van zodanige andere Religie, waar van de vrye oeffeninge in deeze Provintie niet word toegelaten.

„ Van gelyken zullen tot stemmen niet geregtigt weezen de Voogden van Pupillen van de Roomsche *Godsdienst*, wegens de goederen haarer Pupillen, schoon die Voogden van den Gereformeerden, of gepermitteerden Godsdienst *mogen weezen*, nog Paapsche Voogden mogen stemmen wegens de goederen haarer Pupillen, van den Gereformeerden *of toegelaten* Godsdienst.

„ Zal niet geleden worden, dat zo wel in de *generale* als particuliere stemminge, zullen mogen stemmen, *directe*, of indirecte, mediate of inmediate, eenige Papisten, *Landschaps*-meyers, of andere Personen in of omtrent de Dorpen, daar de particuliere stemminge zal geschieden, niet *genoegzaam* begoedigt, of tot stemminge geregtigt; zo dat de geene die

zig

zig zullen zoeken tegens deeze ordre tot stemminge in te dringen, of zig laaten vinden daar dezelve geschied, voor de eerstemaal zullen verbreukt worden ter somma van 50 Goud-guld., en voor de twede reis dubbeld, t'applIceren de eene helft ten profyte van den Officier, en de ander helft ten profyte van de Kerke-armen aldaar ter Plaats.

„ De stemminge op de Volmagten ten Landsdage zal geschieden by de Ingezetenen, gequalificeert als boven, hooft voor hooft, door haar zelfs, of door haar Meyers, geen Papisten zynde, of door schriftelyken last, welken last van den Eiger naar effect sorteren zal, schoon de Meyers anders mogten gestemt hebben.

„ Zal ook de stemminge geschieden op twee gequalificeerde Personen als boven, die de stemminge of stem-ceduls uit de respective Dorpen overbrengen.

„ De stemminge zal hooft voor hooft gedaan worden, in præsentie van den Dorpregter en twee Personen, gequalificeert als boven, en van een yder met hand of merk ondertekent worden, gelyk mede van de geene, die schriftelyke last van de Eigenaars vertonen, alles op tyd en plaatzen als boven.

„ Geene cedullen van stemmen zullen mogen in de Kerk, of andere publycque plaatzen ingebragt, en tot stemminge geadmitteert worden, als door Personen in de respective Dorpen, genoegzaam begoedigt, en tot stemmen geregtigt, of door Dorpregters, Advocaten, Notarien, of Postulanten, by pœne als voren, en zullen geen andere stemmen admissibel zyn.

„ De Dorpregter zal gehouden weezen, indien eenige der bovengemelde onwettige Personen zig daar by voegen, of poogde meede stemminge te doen, dezelve pertinentelyk op te tekenen, en aan den Grietman over te leveren, by pœne voor de eerstemaal van 30 Goud-guldens, en voor de twedemaal verbeurt te hebben zyn Ampt; ook zal de Dorpregter gehouden weezen copia authentycq van de stem cedullen te houden, om een yder die 't verzoekt, tot hunne kosten copia daar uit te geeven.

„ Zal ook van gelyken niet toegelaten worden, dat de Pretendenten tot het Volmagtschap ten Landsdage, 't zy Grietman, Secretaris, Edelman, of Eygen-erfde, in de Kerk, of by

by particuliere ftemminge verfchynen , fchoon zy daar beqvedigt zyn, maar zullen in zulken cas, de ftemminge van hur landen doen door andere gequalificeerden als boven, by pene van 100 Goud-guldens voor de eerfte reize, en voor de tweedemaal dubbeld, te appliceren als voren.

„ De openinge van de generale ftemminge zal in 't Reghuis gedaan worden by de Grietman , de *Byzitters*, en den Secretaris, en zal niemant in de Weerkamer geadmitteert worden, als alleen die Perfonen, welke met fchriftelyke commiffie van de refpective Dorpen, tot overbrenginge van de particuliere ftemminge gefchied, in de Kerk gefchreven en getekent zullen worden van de Stemgevers, in præfentie van de Dorpregters, en de voorgeroerde twee Perfonen.

„ Ymant Paapfche ftemmen hebbende gebruikt, *zal daardoor* niet vervallen van de pluraliteit van ftemminge , maar zo hy bevonden word buiten die de pluraliteit te hebben, *zal hy* ook tot het Volmagtfchap geadmitteert worden; dog voor yder Paapfche ftem , waar voor op deszelfs ordre geftemt *is, zal* hy verbeuren 100 Caroliguldens, ten profyte van de Diaconye armen ter plaatze , daar de ftemminge gefchied; welke penningen met parate executie zullen worden geinnet.

„ Ymant ten opzigt van zyn Perzoon niet habyl, of capabel, of gequalificeert wezende, om tot den Landsdag geadmitteert te worden, en egter de meeste ftemmen hadde, niet prætenderen, maar een nieuwe wettige uitfchryvinge tot ftemminge gedaan, en op nieuws geftemt worden.

„ De Grietman zal gehouden weezen zyn Ampt in deezen getrouwlyk te betragten, zo wel zyn Perzoon in 't particulier rakende, als dat de voorfz. poincten wel *onderhouden* mogen worden, en niet nalaten aan deeze Vergaderinge pertinente rekenfchap te doen van de mifufen, zo tegens *derzelver* uitfchryvinge zouden mogen gedaan zyn, by poene van 100 Goudguldens, te appliceren de eene helft ten profyte *van den Aanbrenger*, en de andere helft ten profyte van den Armen der Grietenye.

„ En zullen alle die geene, die haar regt van ftemminge aanmatigen , wegens haar plaatzen, fchotfchietende *huizen*, ftellen, of ploeggangen, mede gehouden wezen te hoeden de

laften

lasten van de doortogten of inlegeringe van Soldaten, alles in conformité van de poincten, belangende de verkiezinge tot Volmagten op den Landsdag, by de Staaten van 't Land den 4 Marty 1640 geapprobeert, voor zo verre 't zelve in vorige en volgende articulen by Resolutie van den 19 July 1698 niet is gecorrigeert en geamplieert.

„ De Volmagten met autentycque, copiële, of uit boeken geëxtraheerde procuratien komende, zullen niet worden geadmitteert; maar de geene zullen toegelaten worden de welke compareren met originele naar behoren ondertekende procuratien, zo als Wy U een Formulier hier nevens overzenden.

„ Precifelyk zal worden geobferveert de Refolutie van den jaare 1616.

„ Dat niemant van Paapfche Ouders geboren, in 't toekomende op den Landsdag zal worden verkoren, ten waare alvorens Ledemaat van de Gereformeerde Religie is geworden, uitgezondert de zodanige, die voor dezen daar toe geadmitteert zyn geweest.

„ Wezende de voorfz. Volmagten, die op den Landsdag verfchynen zullen, goede Patriotten, liefhebbers van de Waare Gereformeerde Religie, zo als dezelve in 't begin van de Reformatie aangenomen en geleert is, als meede van de Vryheid des Vaderlands, genegen tot Eendragt, en die als nog zodanige te weezen metter daad bevonden worden.

„ Gantfchelyk vry en overdagt van alle fufpicien, en eenige gunst tot den Vyand van deezen Staat te draagen, of ooit gedraagen te hebben; ende ook niet lasterlyk nog ergerlyk, dan eerlyk en vroom van leeven.

„ Zonder ook anderen toe te laaten, als die bevonden worden by de meeste ftemmen der Ingezetenen, in conformité van deeze uitfchryving, verkoren te weezen.

„ Invoegen dat het den Grietslieden en Secretarisfen mede niet geoorloft zal weezen, eenige procuratien te fchryven, en te bevestigen, dan op zodanige Perfonen als vooren verhaald, by pœne van voor goedgunners en toegedanen van den Vyand geagt; en naar eisch van zaaken over zulks geftraft te worden.

„ Om op den 1 February als vooren, precys en zonder eenig vertrek, 's avonds binnen Leeuwarden, en 's anderen daags

daags ten tien uuren voor noen op 't Landschaps-huis te comparеeren.

„ En aldaar te ontvangen, 't geene de Heeren Staten als dan, en daar na, by geschrift ter hand gesteld zal worden: En daar op, mitsgaders alle voorvallende zaaken, strekkende tot bevorderinge van de gemeene zaaken, te beraadslagen, maken en sluiten, 't geen by gemeene, of meeste stemmen bevonden zal worden oorbaarlykst te weezen, zonder te vertrekken, voor en aleer 't poinct van de Consenten ten vollen zal zyn afgedaan.

„ Dat zal moeten geschieden binnen den tyd van zes weeken, in welken tyd alle 's Lands zaaken zullen moeten afgehandelt, en de Landsdag daar meede geslooten worden.

„ Ende wat na de voorsz. zes weeken zoude moogen worden gebesoigneert, zal alles van nul en onwaarde worden gehouden.

„ Ook meede te ontfangen bewys en aanwyzing, waar en tot wat einde de ingewilligde penningen tot nog toe opgenomen, aangelegt en bekeert zyn.

„ En dit alles met volkomen last, zonder eenige wyderingspraak of restrictie.

„ Houdende den afwezende, en niet genoegzaam gemagtigden, voor consenterende en byvallende stemmen.

„ Waar toe Ons verlatende, beveelen Wy UEd. in de bescherminge van God Almagtig. Leeuwarden den 8 January 1784.

UEd. Goede VRIENDEN,

De Gedeputeerde Staaten van Vriesland,

Ter Ordonnantie van Hun Ed. Mog.

II. Is 'er eene vergadering van Gecommitteerde *Heeren*, die door de Heeren Staaten, in het begin van den gewoonen Landdag, tot het Mindergetal, zo als het genoemd *werd*, gekoozen en Gecommitteerd worden: uit ieder Kamer twee; welke agt Edele Mogende Heeren alle de verhandelende zaaken

en in het bijzonder overleggen, en vervolgens in hunne bijzondere Kamers brengen; waar op vervolgens, door de Heeren Staaten, in ieder Kamer geadviseert, en eindelijk, bij stemming der Kamers, besllooten word. Gewoonlijk word dit Ampt bekleed geduurende den tijd van drie Jaaren, door alle die geenen, die door de Staaten voor af daar toe benoemd zijn.

III. Is 'er een Collegie van Gedeputeerde Staaten, uit IX Leden bestaande: twee uit ieder Kamer der Provintiaale Kwartieren, en drie uit de Steden; zij worden gewoonlijk voor een Jaar, doch ook wel langer verkooren. De verkiezing uit de Steden staat aan den Stadhouder. Deeze Edele Mogende Heeren bestieren de zaaken des Lands, na den Landdag, en in afweezen der Algemeene Staaten, met een volkomene magt. Zij beslissen alle voorvallende zaaken, 's Lands bestier betreffende; schrijven Placaaten uit; geven Ordonnantie van betaaling. Wanneer 'er zaaken van groot gewigt voorkoomen, die geen uitstel lijden, en boven of buiten hunne instructie zijn, hebben zij de magt om de Heeren Staaten tot een Extraordinairen Landdag te beschrijven, gelijk ook door hun de Ordinaris Landdag word uitgeschreven.

Dit illuster Collegie is, door de Heeren Staaten, op raad van Prinse WILLEM DEN I, ingesteld, met oogmerk om in alle Landszaaken, bij afweezigheid der Algemeene Staaten, een spoedigen toegang bij deeze Gedeputeerde Staaten te vinden, ter voorkoming van nadeelige gevolgen, die de Provintie zouden kunnen treffen.

Ook worden hier door de Heeren Staaten behoed voor langwijlige of geduurige vergaderingen; blijvende, intusschen, de volkoomen oppermagt bij de Algemeene Staaten. De ondervinding heeft al van het aanbegin geleerd, en doet nog heden zien, hoe nuttig dit Collegie voor de Provintie zij. Het heeft zijn begin genoomen, reeds ten tijde der *Spaansche* Stadhouders, LALAIN of RENNENBERG, in het Jaar 1577; maar heeft zijne volkomene magt en waarde eerst gekreegen na de afzweering van den Koning van *Spanje*, in het Jaar 1581, en de instelling van den nieuwen eed. Want vroeger vond

vond men 'er zomtijds nog Lieden, die meer *Spaansch* als *Staatschgezind* waren, en daarom ook van hunne posten verlaaten wierden.

'Er was in de daad, een Collegie van Gedeputeerden zedert het Jaar 1532; doch deszelfs Leden waren alleen aangesteld, om toezigt te houden, dat 'er geen inbreuk op de Privilegien, wetten en vrijheden geschiedde, en verpligt, in zulke gevallen, de Staaten des Lands daar van te verwittigen. Doch naderhand is dit veranderd, en den Gedeputeerden volmagt in de Regeering gegeeven, omtrent zekere zaken van groot belang, waar van zig de Algemeene Staaten, als Souverainen, de magt voor zig behielden.

Dit Collegie vergadert, gemeenlijk, om de 2 weken, in een afzonderlijk gebouw.

Na de verandering en vastftelling van den Hervormden Godsdienst, in het Jaar 1576, wanneer de Prelaaten van de Regeering ontzet wierden, die voorheen het eerste en aanzienlijkste Lid uitmaakten, is 'er een groot verschil, tusschen de Steden het platte Land, ontstaan; willende de laatstgenoemden toen als Hoofdleden van de Regeering worden aangezien: te weeten de drie Kwartieren, *Oostergoo*, *Westergoo* en de *Zevenwouden*, en dat de Steden alleen zouden behooren onder de *Gooen*, in welke zij geleegen waren.

De Steden, daarentegen, waren van gedagten, dat haar aandeel in de Regeering haar niet kon ontnomen worden, om dat in haaren vestingwerken grooter steun en bescherming der vrijheid en des Vaderlands geleegen was, dan in de platte Landen. Misschien herdagten ze ook aan de magt, welke ze voorheen, door de Privilegien in de Geregtsoefeningen, gehad hadden, die haar onder de *Saxische* Regeering ontnomen waren: terwijl zij, door toedoen en bemiddeling van den Stadhouder Prins WILLEM VAN ORANJE, in het Jaar 1577, op nieuw tot een vierde Lid van Staat aangenomen en erkend waren. Doch daar mede nog niet voldaan zijnde, begeerden zij de helft in de Regeering. *Leeuwaarden* inzonderheid drong hier op zeer sterk aan; 't welk het verschil nog hooger deed loopen. De Prins, om grooter onheilen voor te koomen, trad tusschen beiden, en bragt het, door zijne bemiddeling,

zo verre, dat de zaak, van wederzijden, vooreerst voor het Hof Provintiaal bepleit, en daar na de stukken aan hem zouden ter hand gesteld worden, om alzo, met kennis van vier verstandige Regtsgeleerden, een eindelijke uitspraak in deeze zaak te doen. Het pleidooi ging zijnen gang. Doch de Prins, na het ontvangen der stukken, bevindende dat dezelve niet volledig genoeg waren, om daar uit een definitive sententie te formeeren, werd goedgevonden eene provisioneele uitspraak te doen, naar welke partijen zig zouden hebben te gedraagen, tot dat het proces zou voldongen zijn. Naderhand wierden drie Gedeputeerden aan de Steden verleend, en aan ieder Goo twee; zijnde alzo de Regeering voor een derde aan de Steden gekoomen.

Na dat nu de Steden dit voordeel ontvangen hadden, oordeelden zij mede geregtigd te zijn, om haare volmagten ten Landsdage of ter Staatsvergaderinge te zenden. Dit verwekte geen minder twist, die, egter, uit den weg geruimd werd door het voorzigtig en wijs beleid van Graave WILLEM LODEWYK. Het *College der Gedeputeerden* heeft zijnen eigen *Secretaris*, die *ad vitam* word aangesteld; verder een Commis Generaal, een Clercq van de Finantie-Kamer, Clercquen van de Secretarij, Deurwaarders en Boden.

IV. Het Hof van Justitie, als het hoogste Regt oefenende, zo wel in Civile als Crimineele zaaken, over de geheele Provincie, bestaat uit twaalf Edel Mogende Heeren Raden, die, benevens een Procureur Generaal en Griffier, handelen uit naam van de Heeren Staaten, met een volle magt, zonder dat 'er eenig Apél op een hooger Gerichtshof is. — In Civile of Burgerlijke uitwijzingen en sententien, echter, kan, over zaaken van belang, 't kleine of grooter Revis, voor een zekere somme gelds, verzogt worden, ter naziening van de stukken, waardoor het dan ook zomtijds gebeurt, dat de eerst gevallе sententie verandert, en de zaak ten voordeele van de Gesententieerden uitvalt. — Van de Neder-Gerigten, uit de Grietenijen en Steden, kan, in Burgerlijke geschillen, en wegens het *mijne* en *dijne*, voor dit Hof geäppelleerd worden. — En op dat iemand, die over eenig crimineel fait beschuldigd en geäpprehendeerd is, zig zal kunnen verantwoorden, zijn 'er agt van de

de oudste voor het Hof practiseerende Advocaaten, door de Staaten des Lands, op eene Jaarwedde van ieder 200 guldens aangesteld, om hunne zaak voor de Ed. Mogende Heeren Raaden te bepleiten; kunnende, echter, de beschuldigde geen Advocaat verkiezen, maar moetende hij gepatrocineert worden door den geenen van de agt oudsten, welke aan de beurt is. Doch een man van middelen kan kiezen wien hij wil, zonder aan een van die agt gehouden te zijn. —

De Neder-Regters, Grietluiden en Magistraaten leveren de misdadigers over aan het Hof, met informatie; en indien ze ontvlugt zijn, geven zij de naamen op met de Informatie van 't fait, die bij het Hof geregistreerd en bewaard word; ten welken einde een Rol van de crimineele misdaaden, gelijk ook van de Processen, gehouden word.

Dit Hooge Gerichtshof, of Hof van Justitie, is allereerst, in het Jaar 1499, door Hertog ALBERT VAN SAXEN, te *Franeker* opgeregt, daarna, in 1550, naar *Leeuwarden* verplaatst. Vervolgens, en inzonderheid onder *Bourgondien* en *Spanjen*, heeft het teffens de magt verkreegen, om, nevens den Stadhouder, de Regeering en Bestiering der Provintie waarteneemen, en dus de strenge Plakaaten des Konings, in deszelfs naam, mede te helpen afkondigen en ter uitvoer brengen, die zo veel verstooring en verandering *in Friesland* veroorzaakt hebben, gelijk voorheen in de Geschiedenisse kortelijk vermeld is. Toen daarna de Republiek, in 1580 en 1581, werd vastgesteld, hebben de Heeren Staaten van *Friesland* dit Hof van Justitie in waarde gelaaten, en de Opperste Regtspleeging, met eenige verandering, laaten behouden. De Heeren Raaden worden uit de vier Kamers, uit ieder vier verkooren. Dit Hof bestond, voorheen, ten deele uit Inlandsche, en voor het meeste gedeelte uit buitenlandsche Leden, die een bijzonderen President hadden. Maar dewijl zij, bij de verandering van de Regeering des Lands nog den Koning van *Spanje* bleeven aankleeven, werden ze allen, in het Jaar 1578, ontslagen, en, in het volgende Jaar, nieuwe Raadsheeren aangesteld; drie van welken, in het Jaar 1580, om hunne aankleeving aan *Spanje*, wederom zijn afgezet, en drie anderen derkende in hunne plaats verkooren. Niet lang daar na gebeurde

…et, dat 'er eenige verschillen ontstonden, tusschen het Hooge Hof van Justitie en de Gedeputeerde Staaten, over de magt en derzelver uitgebreidheid. Het Hof beweerde, dat het voorheen, onder de heerschappij van *Spanje*, met den Stadhouder over de Regeeringszaaken gezeeten hebbende, zulks over het algemeene best, en het zelve nu nog daar toe geregtigd was, alzo de Gedeputeerde Staten toen nog niet in die uitgebreide magt gesteld waren, als daar na in het Jaar 1584, maar alleen, gelijk voorheen gezegt is, agt gaven of 'er inbreuk en op de Voorregten en Privilegien des Lands geschiedden. WILLEM DE I. ruimde ook dit geschil uit den weg.

De President, in de tijden van LEICESTER, zig in de factien mengende, verloor zijnen post. Ook is 'er naderhand geen President meer aangesteld; wordende die post door den oudsten Raadsheer bekleed.

Het ontbreekt, in deeze Provincie, niet aan een aantal Advokaaten, die de zaaken voor de Clienten bepleiten: want niemant mag aldaar, zo min als elders, zijn eigen zaak verdeedigen. Ook heeft *Friesland* den roem, van altoos zeer kundige Regtsgeleerden te hebben voortgebragt. Genoeg is het onder andere, deeze drie te noemen, VIGLIUS, HOPPERUS en HUBER, 't Regt word aldaar gehandhaafd volgens de eigene wetten der *Friezen*, en hunne Costumen, waarop zij ten allen tijde, zeer naijverig geweest zijn en nog zijn, Gezamendlijk zijn ze in een Codex, onder den naam van 's Lands Ordonnantien bij een gebragt, zijnde meestal naar de Keizerlijke wetten geschikt of daar uit opgemaakt. Over deeze wetten heeft de Heer en Mr. D. HAMERSTER, oudste Raadsheer en President van den Hove van *Friesland*, in het Jaar 1715, eene voortreffelijke verklaaring in 't licht gegeeven.

Bij deeze Heeren Raaden word geen Pardon verleend; de Heeren Staaten deezer Provincie, als den Souverain van den Lande vertegenwoordigende, hebben hier toe alleen de magt, in hunnen naam en in dien van den Stadhouder; dat, echter, zeldzaam gebeurt.

Dit Hof heeft ook zijne Suppoosten, als een Procureur General, Substitut Griffier of Secretaris, Rolbewaarder, Deurwaarders, Clercquen, Boden en verdere Dienaars.

V Voorts is in *Friesland* een Collegie van de Rekenkamer, uit vier Edele Mogende Heeren Gecommitteerden bestaande, *die jaarlijks*, op den gewoonen Landdag, gekooren worden uit ieder Kamer één; hebbende een Secretaris, een Pensionaris, die *ad vitam* zijn ampt bekleed, benevens Clerequen en een Bode. *Deeze* Heeren zitten over 's Lands Geldmiddelen, examineeren en vertekenen alle Ordonnantien, die bij het Collegie *der Heeren* Gedeputeerden gepasseert zijn. Zij ontvangen ook de Rekeningen van 's Lands Ontvangers en Rentmeesters, *als mede* van die 's Lands penningen henteeren; stellende wijders order op de c urs van het Geld en 's Lands Muntweezen, en wat meer daar aan verknogt is, de inkomsten en uitgaaven betreffende.

Ten VI komt in aanmerking het Collegie van de Admiraliteit, dat eerst te *Dokkum*, en naderhand te *Harlingen* vergaderde. Het werd ingesteld om zorge te draagen voor *'s Lands* Zeezaaken, en wat daar toe behoort. Het heeft een Fiscaal, Secretaris, Commis en verdere mindere bedienden. Zie ADMIRALITEIT.

VII. Het Krijgsgeregt is, met de verdelging van het bekende monster, de Militaire Jurisdictie, vernietigd.

VIII. Het Jagtgerigt, ingesteld om goede order te houden, op de Jagt en het Jagtweezen, 't geen zo wel hier als elders meer kwaad dan goed doet. Van wegens het bijzonder Jagtgerigt, dat te *Leeuwarden* plaats heeft, is de Stadhouder het Opperhoofd en Opperhoutvester, welke, in zijn plaats, een Lieutenant Houtvester aanstelt. Daarenboven behooren daar toe vier Meesterknaapen, uit ieder Kamer een, verder een Fiskaal, een Secretaris en mindere bedienden. Schoon *Friesland*, zints het begin zijner Vrijheid, namelijk van KAREL DEN GROOTEN af, meest altijd een hoofd, bekend onder den naam van POTESTAAT, gehad heeft, tot op de tijden der Hertogen VAN *Saxen* en daar na, onder de *Bourgondische* en *Saxische* Heerschappij, die, in naam hunner Meesters, het opperbewind, over de zaaken de Regeering en Justitie betreffende, gevoerd hebben, was en bleef, echter, altoos de oppermagt bij de Staaten. De overtreeding van dat gezag gaf aanleiding tot die groote en verbaazende verandering, die

plaats

plaats had bij de oprechting van de Republiek, en de afwerping van het harde juk der *Spaansche* dwinglandij. Dan de gesteldheid van den Staat was zo zwak, en werd, op allerhande wijze, zodanig gefolterd, dat niemand der toen leevende, hoe vol moed en vrijheidsliefde, in bedenking durfde neemen, den Staat, als een wezenlijk vrijen Staat, zonder Opperhoofd, te vestigen. De diensten, welke de Prinsen en Graaven, uit de Huizen van *Oranje* en *Nassau*, in die benarde tijden aan den Lande beweezen, deeden hen, als de geschikste persoonen daar toe voorkoomen, en als zodanig altoos beschouwd worden, zonder dat men ooit in overweeging heeft genomen, of de maat van vergelding niet vol kon raaken, of in beraad leggen, of ook dat Gewest niet zonder Stadhouder, als een in de daad Vrij en Onafhanglijk Gewest, zou kunnen bestierd worden.

Na de overheersching der *Friezen* ende vernietiging hunner *Potestaten*, komen ons als Stadhouders van deeze Provintie allereerst voort:

1. WILLEM, Zoon van Hertog ALBREGT VAN SAXEN, in 't Jaar 1499.

2. HUGO LEISENACH, Heer *van Pennink*, Aº. 1500, in naam van gemelden Hertog.

Van 't Jaar 1504 tot 1506, werden, door GEORG VAN SAXEN, drie *Friezen* en drie *Duitschers* aangesteld, om dit land te regeeren. Doch dit aan 't oogmerk niet voldoende werd ten

4. Graaf HENDRIK VAN STOLBERG, in 't Jaar 1506, door hem tot Stadhouder aangesteld en gevolgd door

5. Graaf EVERYN VAN BENTHEM, in 't Jaar 1509.

6. FLORIS YSSELSTEIN, Graaf *van Buuren*, als de eerste door den Hertog *van Bourgondien* aangesteld, in 't Jaar 1515;

1515; zijnde inmiddels, HENDRIK VAN ARKEL, door de *Gelderschen* aangesteld.

7. WILLEM, Baron *van Roggendorf*, van wegen *Bourgondien*, in 't Jaar 1517, en door de *Gelderschen* MAARTEN VAN ROSSEN, in 't Jaar 1518.

8. GEORG SCHENK van *Tautenburg*, door KAREL DEN V, aangesteld in 't Jaar 1521, en CHRISTOPH, Graaf *van Meurs*, door de *Gelderschen*.

9. MAXIMILIAAN VAN EGMOND, Graaf *van Buuren*, in 't Jaar 1540.

10. JOHAN LIGNE, Graaf *van Aremberg*, in 't Jaar 1548.

11. CAREL BINNE, Graaf *van Megen*, door den Hertog van ALBA aangesteld, in 't Jaar 1568.

12. AEGIDIUS VAN BARLAIMONT, Baron *van Hierges*, van wegen *Spanje*, in 't Jaar 1575; doch WILLEM DE I. zond, om dien tijd, als zijnen Luitenant, derwaarts SCHOUWENBURG: en CASPAS DE ROBLES verscheen aldaar als Luitenant van BARLAIMONT.

13. De laatstgemelde werd, van wegen *Spanjen*, aangesteld in 't Jaar 1573, en gevolgd door

14. GEORG VAN LALAING, Graaf *van Rennenberg*, in 't Jaar 1577.

Na hem kwam FRANCOIS VERDUGO, Heer *van Scheugen*, in 't Jaar 1581, om welken tijd Prins WILLEM derwaards zond, als zijnen Luitenant, BERNARD VAN MERODE.

15. Na den dood van Prins WILLEM DEN I, stelden de Staaten dezer Provintie, als hunnen Stadhouder, aan Graaf WILLEM LODEWYK *van Nassau*, in 't Jaar 1584, die gevolgd word door zijne broeder; zijnde inmiddels door

Span-

Spanje aangesteld de Graaf VAN DEN BERGH en PHILIP DE CROY.

16. Graaf ERNST CASIMIR, in 't Jaar 1620, die sneuvelde in 't Jaar 1632.

17. Graaf HENDRIK CASIMIR, in 't Jaar 1632.

18. Graaf WILLEM FREDRIK, in 't 1640.

19. Prins HENDRIK CASIMIR, in 't Jaar 1664; wordende deeze, in 1675, tot Erfstadhouder verklaard, en gevolgd door zijnen zoon

20. Prins JOHAN WILLEM FRISO, in 't Jaar 1707.

21. WILLEM CAREL HENDRIK FRISO, Prins *van Oranje* enz. geboren na den dood van zijns Vaders, onder Voogdijschap zijner Moeder, tot in 't Jaar 1731.

22. WILLEM DE V. aanvaardde 't Stadhouderschap in 't Jaar 1766.

Van alle welke mannen door ons, op hunne bijzondere Artijkelen, naar maate hunner verdiensten, reeds gewag gemaakt is of nog gewaagd zal worden; waar uit men zal konnen opmaaken, welke voor of nadeelen men, onder deeze of geenen, als Stadhouders, getrokken heeft.

Eene zeer groote verandering heeft het KERKBESTIER van dit gewest, van tijd tot tijd ondergaan. Voor den tijd der Reformatie, hadden de Kerken en Kloosters hunne Abten, Prelaten en Priors, die een groot gezag hadden, en zelfs een lid der Regeering uitmaaken, in welke zij zelfs, als zijnde de aanzienlijksten en vermoogensten, voorzaten. In die tijden had ieder Dorp één of meer Priesters, een Curé Prebendarius en Vicarius; terwijl na de Reformatie, een of meer Dorpen slegts één Predikant hebben, zo als wij nader zullen zien. Ook heeft thans de Geestelijkheid in 't geheel geen aandeel

van de Regeering, en is verpligt, zig alleen bezig te houden met het Leeraarampt en de bestiering van kerklijke zaaken.

Wanneer 'er, in voorige tijden, merklijke twist ontstond, werd de naaste Bisschop, met eenigen van de geleerdsten uit de Geestelykheid, door den geenen, die het vonnis geweezen had, of door deszelfs opvolger, daarbij ontboden.

Niet alleen hadden de Abten doorgaans de eerste plaats op de Land dagen, maar ook wierden de Priesters, zo uit de Steden als van het platte Land, dikwils ontboden om over de zwaarwigtigste zaaken der Provintie te helpen raadplegen; zij bragten hun oordeel, nevens de andere Staatsleden in, en gaven hunne stemmen tot het verkiezen der Magistraaten. Somtijds hadden zij den voorgang, in andere zaaken, en bragten het eerst hunne stemmen uit, om dat zij den naam hadden, dat zij anderen in wijsheid en vromigheid te boven gingen. Ook was de manier, om dezelve tot Overste te kiezen, niet weinig onderscheiden van de verkiezingen zo als die elders geschiedden. Want als 'er geen regt van voorstelling, gelijk dat genoemd word, en het welk, volgens zeker verdrag, aan bijzondere Famieljen behoorde, in den weg was (en dit regt, als der vrijheid nadeelig, was weinig in gebruik onder dit vrijheid minnend volk) werden dezelven door de Pastooren, die allen, de geringste niet uitgeslooten, even veel te zeggen hadden, bij meerderheid van stemmen gekooren, en vervolgens de goedkeuring des Bisschops ontvangen hebbende, door de Pastoors in het bezit gesteld. Hier door werd gezorgt, dat geene domme of onbekwaame persoonen, die niets dan de gunst des Bisschops of van eenige Grooten te baat hadden, maar doorgaans de deugdzaamsten en geleerdsten tot de kerklijke bedieningen verheeven werden. Dit had ook plaats bij de verkiezing van Abten en andere voornaame kerkelijken, zo lang de vrijheid ongeschonden bleef, en door *Saxen* en *Bourgondien* niet verkragt wierd. Doch na dat de Vorsten zig het regt hadden aangematigd, om zes Abtdijen, die na den eersten Januarij zouden openvallen, te begeeven aan wie hun goeddagt, is de domheid en ondeugd ten throon verheven, en de Hervorming noodzaaklijk geworden. De magt van deeze kan hier uit worden afgeleid, als men nagaat, dat *In*

Friesland gevonden werden 9 Abdijen en 90 kloosters. Dus behoeft men zig niet te verwonderen, dat die geestelijkheid, welke, over het algemeen genomen, naar maate ze magtiger werd, te gelijk slegter geworden was, zig het gezag en de voordeelen niet gemakkelijk liet ontneemen. Het is bekend, hoe het oogmerk van FILIPS den II, ten aanzien van de invoering der nieuwe Bisdommen, alomme in de Nederlanden eene bevigen tegenstand ontmoette, en wel voornaamelijk in dit Gewest. De Hertoginne van PARMA had, op den 1 Augustus in 't Jaar 1564, aan de Staaten van *Friesland* en aan den Raad van *Leeuwaarden*, uit *Brussel*, hier over den volgenden Brief geschreeven.

„ Dat het FILIPS, Koning van *Spanje*, behaagt had, een Bisschopsstoel binnen *Leeuwaarden* te plaatzen; op dat het *Friesche* volk zo wel een Bisschop zoude hebben, als zijne andere onderdaanen. Dat hij, om deeze reden, FRANCISCUS SONNIUS, Leeraar in de Godgeleerdheid te *Leuven*, naar Paus PAULUS DEN IV en PIUS DE IV gezonden had, op dat niets onbedagtzaam mogt ondernomen worden; het welk de zo hoog gesteegen ongebondenheid der tijden en de afwijking van de Kerk mogt begunstigen.

„ Dat de Koning, die, om de menigvuldige bezigheden zijner uitgebreide Staaten, in *Spanje* moest blijven, door het Gezantschap van SONNIUS, en door dit decreet, niet anders beoogd heeft, met het invoeren van nieuwe Bisschoppen in gantsch *Nederland* en in *Friesland*, dan den alouden Godsdienst, welke zo veele Jaaren had stand gehouden, benevens de geregtigheden en wetten des Vaderlands, te handhaven, en daar mede te beletten, dat 'er, door de omkeering van zaaken, wijl 'er tog niets bestendig was, geen grooter wanorder veroorzaakt werd. En vermids de Kerklijke zaaken aldaar, zo lang de geheugenis der menschen strekte, tot den vierschaar des Bisschops van *Utrecht* behoord hadden, en de Prelaten van *Friesland* door hem gewijd moesten worden, de Koning, door de weldaad van deezen Stoel op te rigten, wel degelijk gezorgt heeft voor de geldkas der Geestelijkheid; dewelke nu niet behoeft, met zo groote kosten, naar *Utrecht* te reizen, wijl de *Friezen* nu iemand in hun eigen Land heb-

hebben, die de zending en wijdzels aan de Geestelijkheid kan geeven.

„ Dat de Aartsbisschop van *Utrecht*, ten deezen einde, al het regt, dat hem dus lang toegekoomen had, heeft afgestaan aan den Bisschop van *Leeuwaarden*, op dat dezelve den last, die hem nu aanbevoolen was, met gelijke magt zoude bedienen (als de Aartsbisschop van *Utrecht*) van ouds altijd gedaan had. Dus verzogt zij aan de Staaten, en den Raad van *Leeuwaarden*, dat zij zo een heilig en oorbaar werk wilden voortzetten, om aldus den wil van Koning PHILIPS genoegen te geeven.

„ De Landvoogdesse voegde 'er bij, dat de Koning geen inzigt had om 's Lands geregtigheid, eigendommen, voorregten, vrijheden, gewoonten of oude gebruiken, in eenige wijze, te benadeelen, maar veel eer dezelve te handhaven en voortaan te vermeerderen; dat de Bisschoppelijke Stoel zoude strekken tot groote eendragt der Landen en Steden, en dat het stond te geschieden, dat de gemoederen der Landzaaten, die te vooren verdeeld waren, door de gemeenschap van Kerklijke zaaken, aan malkander nu verknogt zijnde, als in één Lighaam, met uitsluiting van alle tweedragt, zouden vereenigd worden."

De Gemagtigden der Staaten en die der Stad *Leeuwaarden*, hebben, omtrent dien zelven tijd, op den bovenstaanden brief het volgende antwoord, aan den Stadhouder, President van den Raad en Raaden des Konings, eerst mondeling en daar na schriftelijk, overgegeeven.

„ Dat de opregting van een Bisschoppelijken Stoel, wat profijt en voordeel daar uit mogte volgen, eene nieuwigheid was, bekwaam om nieuwe beroerte en opschuddinge te verwekken; en om de geregtigheden en vrijdommen des Lands te krenken en te verbreeken, tegen de beloften, door Keizer KAREL, in het Jaar 1524 gedaan, en ook door den Koning meermaals hernieuwd, dat zij zig derhalven, in die zaak niet konden mengen, of eenigen raad daar in geeven, dan door een bijzonder bevél der Staaten van *Friesland*, dien dit aanging.

Hierop werd door den Stedehouder en Raad des Konings geantwoord: „ Dat de Koning geenzints voorneemens was, de Vrijdommen van 't Land of der Staten te bekorten, maar integendeel te zorgen, dat, die door den Bisschop zouden gehandhaafd worden. Dat daarom aan den Hertog *Aremberg* gelast was, om het zelve heiliglijk aan de Grooten van het Land te belooven; dat ook de Bisschop, of deszelfs gemagtigden, gelast was, om op hunne Ziel te zweeren, dat zij de gemelde Vrijdommen, enz. geenzints zouden verbreeken, ja niet verminderen, maar eer vermeerderen; dat het voor 't Land, voor de Stad, voor het Volk dienstig was, een Bisschop in *Friesland* te hebben, om ontelbaare kosten te bespaaren, dewelken anders gedraagen moesten worden door de geenen, deweike naar *Utrecht* moesten gaan, om aldaar de eerste Kruinscheering of de Kerklijke wijdzels te ontvangen, of tot Abten gewijd te worden, of die derwaart gedaagd mogen worden. Het was, zeiden zij, noodzaaklijk, dat *Friesland* een Bisschop had, dewijl de Aartsbisschop van *Utrecht* zijn regt, dat hij op de *Friezen* had, reeds had overgegeeven aan den Bisschop zijnen Suffragaan. Is de Bisschop, vroegen zij, niet geregtigt, om zijnen zetel zo wel te *Leeuwarden*, of elders te plaatzen, als hij die te *Utrecht* of te *Duurstede* plaats, dat hem niemant kan betwisten, dat het zelve billijk was, het zelfde aan zijn Suffragaan te weigeren. En nademaal de nieuwe Bisschoppen, door de Staaten van *Holland*, van *Zeeland*, van *Vlaanderen* en van *Naamen* gunstiglijk ingehaalt en van dezelven gepreezen waren, dat zij niet twijffelden of de Gemagtigden van *Friesland* en van *Leeuwarden* zouden het voorneemen des Konings niet tegenstreeven; dewijl door het zelve geen verkorting, geen benadeeling, geen nieuwigheid ingevoert, maar voor de Hervorming en het goed gedrag der Geestelijken en voor den welstand des Lands en der Stad, word gezorgt; maar dat ze in tegendeel hun uitterste best zouden doen, dat de nieuwe Bisschop mogt ingeleid worden, of dat ze ten minsten deszelfs intreede zouden goedkeuren." De Landvoogdesse schreef, op dien tijd, een brief van genoegzaam den zelfden inhoud, aan de Pastooren van *Oldenhof*, en aan de Geestelijken van *Leeuwarden*. De Gedeputeerde Staaten hielden

den zig bij hun voorig antwoord; maar de vergadering de Geestelijkheid gaf ten antwoord.

„ Dat de voorstelling haar zeer moeilijk voorkwam, en dewijl zij hunne Kerklijke ampten, en inkomsten bezaten door de verkiezing en gunste van de Staaten en Stads Overigheid; dat het hun niet vrijstond een besluit te neemen, strijdende tegen de meening der geenen, met dewelke zij vereenigd en verbonden waren."

Hier kwamen bij nog twee Abten van groot aanzien, die zig, met alle geweld, tegen de aanstelling van een nieuwen Bisschop aankanteden: REINIER VAN ASPEREN, Abt van *Mariengaard*, en YSBRAND VAN HARDERWYK, Abt van *Lidlum*, welker inkomsten, door de binnenlandsche Oorlogen, zeer verminderd waren, en die nu den Bisschoppelijken Stoel toegeweezen wierden. Heviger dan alle anderen hadden deeze in de vergaderinge der Gemagtigden geklaagt. Het werd gelooft, dat deeze Prelaaten, aan een gemakkelijk leven gewend zijnde, niet alleen van hun regt, maar ook van hun overdaadig leeven bezwaarlijk konden afstappen: en dat zij, voor de tugt bevreesd zijnde, zeer waren ingenomen tegen het opzigt van een Bisschop, die zo na bij de hand was.

Inmiddels was tot Bisschop van *Leeuwarden* verkooren, en te *Rome* bevestigd, REMIGIUS DIRUTIUS; doch hij heeft die waardigheid aldaar niet bekleed, wijl de *Friezen* volstrekt bleeven weigeren. Maar na dat *Groningen* daar toe gebragt was, en de Hertog VAN ALBA de zaak met ernst ter harte nam, dreigende den *Friezen*, indien zij zijne vermaaningen verder in den wind floegen, met de legermagt alles het onderst boven te zullen keeren, moesten eindelijk de grootste tegenstanders, door vreeze gedwongen, hunne stem geeven.

DIRUTIUS, inmiddels, tot Bisschop van *Brugge* zijnde aangesteld, werd aldaar tot die waardigheid gekoozen CUNERUS PETRI, van geboorte een *Zeeuw*. Eer hij, in de maand December 1569, naar *Leeuwarden* vertrok, werd aan hem het volgende voorschrift ter hand gesteld, op den 14 November, door den Hertog VAN ALBA, ondertekend.

„ Aan

„ Aan den Bisschop zal door Koning FILIPS en den Hertog VAN ALBA een Geloofsbrief gegeeven worden, houdende aan den Aartsbisschop van *Utrecht* en den Bisschop van *Munster* (zijnde dit geschrift getrokken uit de Bulle van PIUS DEN IV) om hun berigt te geeven van deeze aanstelling, door den Paus gedaan, en van het regtsgebied des nieuwen Bisschops,"

„ De Bisschop zal zijnen lastbrief vertoonen aan den Stadhouder en den Raad des Konings, dewelke hem in de tegenwoordigheid der Geestelijkheid van St. *Vitus* en der Stads Overigheid in het bezit van zijnen Stoel zullen stellen; aan welke ten dien einde een brief zal gezonden worden."

„ De Bisschop zal den dag van zijne inhaalinge bepaalen; dan zal hij met de Geestelijkheid, door den Stadhouder, den Raad des Konings, de Magistraat en den nabuurigen Adel, geleid worden naar de Kathedraale Kerk van St. *Vitus*, en zal daar den Eed, volgens opgesteld formulier, afleggen."

„ De Geestelijkheid van St. *Vitus* zal den Bisschop insgelijks gehoorzaamheid belooven; indien zij daar zwaarigheid in maaken, om dat zij zig verbonden achten aan den Bisschop van *Utrecht*, zal hij zijne magt doen blijken, door schriftelijke goedkeuringe des Aarts-Bisschops van *Utrecht* en door Pausselijke Bulle."

„ Na dat hij in het bezit van zijnen stoel zal getreeden zijn, zal hij predikatien doen voor het volk, om dezelve in de Catholijke Godsdienst te onderwijzen, den staat der Kerke gaan opneemen, behoorlijk onderzoek doen na de zeden van Stads Geestelijkheid en de geleerdheid der Priesteren, met magt om de geenen, die omtrent hun gedrag en geloof verdagt zijn, te straffen en afte zetten.

„ Ook zal hij agt geeven op de Bedelordens, dat zij behoorlijke onderregtinge doen; ook zal hij de dooling en ergernisse der Monniken verbeteren."

„ In de openstaande plaatzen zal hij godvrugtige en geleerde Persoonen tot Pastooren en Kerkmeesters bezorgen; hij zal agt geven op de Schoolen van de geheele Provincie, en zien wat daarin geleerd word."

„ Met

„ Met overleg der Pastooren en der Magistraat zal hij een Kweekschool opregten, volgens voorschrift van de vergadering te *Trente*."

„ Hij zal de Boekwinkels onderzoeken, en toezien, dat daarin niets gevonden word, strijdende tegen de Plakaaten des Konings."

„ Hij zal de decreten der Kerkvergadering van *Trente* afkondigen; indien niet geheel, ten minsten die, welken de Leeringen raaken, en op de denkbeelden des Volks passen."

„ En vermits de reden, waarom zulks te vooren, *door den* Aartsbisschop van *Utrecht* niet uitgevoerd is, ophoud, zal de Raad nu beter onderregt zijnde, de Decreten afkondigen."

„ De Bisschop zal zorge draagen, dat de Geestelijkheid de Plakaaten des Konings, omtrend den Godsdienst gehoorzaame; de wederspannige zal hij in de Kerker doen werpen."

„ Ook zal hij de Magistraat en anderen, die de Plakaaten niet gehoorzaamen, aan den Raad des Konings; en als die te traag te werk gaat of door de vingeren ziet, aan den Landvoogd deezer Provintie aanklaagen.

„ Na en in de Abdijen en Kloosters, zo van Mans als Vrouwen, zal hij behoorlijk onderzoek doen: te weeten volgens zijn ordinaris regt, na die onder zijn gebied behooren, volgens de magt, door de Paus aan hem verleend.

„ De Kerken, door ouderdom vervallen, zal hij doen herstellen.

„ De Stadhouder en de Raad zullen hem in allen deezen behulpzaam zijn; ook zal hem des noods van 's Konings wegen, daar toe Volk bijgesteld worden.

„ LAURENTIUS, Deken van *St. Goele*, zal hem vergezellen, en tot alles in order gebragt is, als raadsman dienen."

„ Verder zal de Bisschop behoorlijk onderzoek doen, naar alle die geenen, die van ketterijen, omtrent het geloof verdagt zijn; en hun zaak naar den eisch des regts beoordelen.

„ Hij zal de gezonden van de besmetten onderscheiden; den raad des Konings behulpzaam zijn in het verkiezen van Magistraatspersoonen, en aan dezelven aanwijzen, wie daar 'er behooren verkooren te worden.

„ En

„ En dewijl zijne Heiligheid zes Geestelijke plaatzen met haare inkomsten aan den Bisschop heeft toegeweezen, als onder anderen de Kathedraale Kerk van *St. Vitus*; de Abtdij van *Mariengaarde*; de Abtdij der regulieren Kanoniken te *Bergum*; en de Proostdij te *Bolswaard*, zo zal hij die plaatzen aan zijn Stoel hegten; en zal des nodig zijnde, den Fiskaal te hulpe neemen, en zig met de Bulle van den Paus n het bevel des Konings verweeren.

„ Eindelijk zal hij alles en elk in het bijzonder doen, zo als hij zal dienstig oordeelen voor de behoudenisse van den Katholijken Godsdienst, en algemeene rust en vrede."

CUNERUS, in het begin van het Jaar 1570, te *Leeuwaarden* gekoomen zijnde, voorzien met dit bevelschrift, deed aldaar een plegtige intreede, wordende door een groot aantal van menschen geleid naar de Kerk van *St. Vitus*, alwaar hij, een zijden mijter op het hoofd en een zilveren staf in de hand hebbende, het tegenwoordig zijnde volk den zegen gaf. In de maand Februarij kwamen eenige Kerklijke Ordonnantiën van hem te voorschijn.

Zijn bestier ging verzeld van veele moeilijkheden, niet alleen om dat de Hervormden hem alle laagen leiden, maar ook de Aartsdiaconen van *St. Jan* te *Utrecht* hem overal den voet dwars zetten. Anderen beschuldigden hem van geldzugt en gierigheid, en van een onzedig gedrag; waar van, egter, meest al de bewijzen ontbraken.

Na dat hij zijn ampt agt Jaaren bekleed had, en de woede daaglijks meer en meer toenam, tot zo verre zelfs dat *Leeuwaarden* bemagtigd was, heeft LALAING hem, *als de bevelen des Konings tegenstreevende, en het volk ontstigtende*, gevangen doen zetten op het Slot van *Harlingen*.

Van daar werd hij gezonden naar de Abtdij te *Bergum*; en hem aldaar toe geweezen een Jaarlijks pensioen van 800 guldens.

Twee Jaaren daar na begaf hij zig naar *Munster*, en verder naar *Keulen*, alwaar hij in ballingschap, den 15 Februarij van het Jaar 1580, zijn leven eindigde.

Geen Bisschop na hem weder aangesteld zijnde, hebben de Vikarissen van het *Haarlemsche* Bisdom, onder het gezag

van

van den Pausselijken Vikaris, het bestier waargenoomen, en dat hem, met de invoering van de Reformatie, alle gezag ontnomen is geworden.

Betreffende den tegenwoordigen Kerkstaat van *Friesland*; het is buiten tegenspraak, dat de meeste inwoonders den Hervormden Godsdienst zijn toegedaan, welke, gelijktijdig met de andere Provintien, de heerschende geworden is. Nogthans zijn de Roomschgezinden al daar, op sommige plaatzen, zeer meenigvuldig; maar nog talryker de Doopsgezinden, dewijl MENNO SIMONSZ, naar wien zij doorgaans *Mennoniten* genaamd worden, zo als bekend is, een *Fries* was, en in dit gewest allereerst heeft aangevangen zijne leere te verkondigen: gelijk ook onder hun eene bijzondere gezintheid, in deze Provintie allereerst bekend geworden, ter onderscheidinge van de *Waterlanders* en *Vlamingen*, de *Friezen* genaamt word. Men ontmoet niet alleen de Doopsgezinden in de Steden, maar ook in grooten getale op de Dorpen en ten platten Lande. Van de 194 Doopsgezinde gemeenten, die in de Nederlanden worden gevonden, zijn 'er in *Friesland* 59, of, zo als andere willen, 61. In den aanvang leefden deze met de Gereformeerden (gelijk ook de Leeraaren met elkander) in goede vriendschap. Dan na dat de *Sociniaanen*, in de XVII. Eeuw, uit *Poolen* verdreeven, in deeze Landen een schuilplaats zogten, wil men dat een merkelijke verwijdering daardoor veroorzaakt is, wijl zij zig bij hen en bij de Remonstranten voegden.

Bij de Gereformeerden raakten veelen van derzelver Leeraars in verdenking, als of ze de Leerstellingen der *Sociniaanen*, meer of min, waren toegedaan. Van tijd tot tijd klom dit vermoeden zo hoog, dat die van de Hervormde Kerk zig verpligt agtten, daar tegen te waaken. In de Provinciaale Sijnode van het Jaar 1722 stelden ze een ontwerp op van vier Artikelen. Als: *Eene Belijdenisse aangaande de Goddelijke Drieëenheid.*

2. *Aangaande de eeuwige en waarachtige Godheid van Christus.*

3. *Dat ook de H. Geest, met den Vader en den Zoon, waarachtig God zij.*

4. En,

4. *En, eindelijk, de volkomen genoegdoening van Gods Zoon aan de goddelijke geregtigheid.*

Gaarne hadden de Sijnodaale Leden gezien, dat alle Doopsgezinde Leeraaren, in deze Provintie, genoodzaakt werden, deze vier Artijkelen te ondertekenen. Men zie wat wij reeds onder het Art. DOOPSGEZINDEN hier van gezegt hebben.

Alle de Gereformeerde Gemeenten, in deeze Provintie, zijn gebracht tot zes bijzondere Klassen, onderscheidenlijk benoemt naar de naamen der Steden. 1. De Klassis van *Leeuwaarden*; 2. Van *Dokkum*; 3. Van *Franeker*; 4. Van *Sneek*; 5. Van *Bolswaart* en *Workum*; 6. Van de *Zevenwolden*, bevattende een getal van 208 Predikanten.

De Jaarwedde der Predikanten te *Leeuwaarden*, buiten eenige voordeelen, is 1100. Ten aanzien van die der Dorpen, onder de Klassis van *Leeuwaarden* en andere, is zedert eenige Jaaren, eene groote en voordeelige verandering ingevoerd. Te vooren hadden zij allen onder hunne bestiering eenige Pastory-Goederen, bestaande in Landerijen, welke zij verhuuren, en van welker inkomsten zij moesten leeven. Hier door was de Jaarwedde zeer ongelijk, en die van zommigen zo gering, dat een Predikant 'er onmooglijk van bestaan kon, en daarom jaarlijks door de Staaten moest ondersteund worden. Om deze wanschikkelijkheid voor te komen, werd, door WILLEM DEN IV, op den 24 December 1748, een Reglement gemaakt, waarin bepaald wierd; „ dat alle de Pastoriegoederen, „ behoorende tot zodanige Dorpen, die suppletie gelden genoten, „ zouden worden verkocht bij perceelen, binnen den tijd van „ drie jaaren." Op dit Reglement is nader gegrond, de Resolutie der Heeren Staaten van deeze Provintie, in dato 12 Maart 1762, uit kracht van welke alle die Pastorijgoederen daadelijk verkogt zijn, ten voordeele van de Provintie. In gevolge de Resolutie der gemelde Heeren Staaten, van den 8. Maart 1764, en nader authorisatie aan het Collegie van Heeren Gedeputeerde Staaten van 25 Febr. 1765, is zedert aan die Predikanten, wier Pastorijgoederen dus verkocht zijn, een vaste jaarwedde van vijfhonderd Carolie guldens toegelegd, die hun in twee termijnen betaald word; op den 1 Maij en 1 November, uit het Provintiaal komptoir.

De overige Predikanten der *Leeuwaarder* Klasfis, wier Pastorijgoederen niet verkocht zijn, hebben dezelve behouden, als ten minste 500 opbrengende. Zelfs zijn 'er onder, die meer of min van 600 — 1000 gl. bedragen.

Behalven de Nederduitsche Gereformeerde Gemeente, is binnen *Leeuwaarden* een Waalsche Gemeente, die door één Predikant bediend word.

De Lutherschen hebben aldaar een zeer fraaije Kerk: als mede de Doopsgezinden. Voorts zijn 'er verscheide Kerkhuizen der Roomschgezinden, en eene Joodsche Sinagoge.

De Klasfis van *Leeuwaarden* vergadert altijd binnen de Hoofdstad, in de Konsistoriekamer van de groote kerk, in den zomertijd, zeven of agtmaal in het Jaar.

De Predikanten binnen *Dokkum* genieten Jaarlijks voor Tractement 700 guldens en vrij woning. In deze Klasfis is, in het Jaar 1754, een Weduwen beurs opgerigt, uit den inleg der somme van de daar aan deel hebbenden. Hier is ook eene vergadering van Remonstranten, de eenigste in de Provintie, en eene Doopsgezinde Gemeente. Zij heeft mede, even als die van *Leeuwaarden*, haar Maandelijksche vergaderingen.

De Klasfis van *Franeker*, wier Hoofdplaats vermaard is, door haare Academie, gestieht in 't Jaar 1585, (zie ACADEMIEN), bestaat uit 29 leeden. De Predikanten van *Franeker* genieten Jaars 900 guldens. Aldaar is mede een Waalsche Gemeente, die door één Predikant bedient word, als mede eene Doopsgezinde.

Harlingen, onder deze Klasfis behoorende, heeft vier Predikanten, wier Jaarwedde is 1000 guldens. Men vind aldaar Lutherschen, veele Doopsgezinden en Roomsch - Katholijken; als mede eenige Jooden. De Jaarlijksche vergaderingen der Klasfis beginnen op Dingsdag in de week na Paaschen en in ieder der volgende maanden tot October.

De Klasfis van *Sneek* bestaat uit 29 leden. In deeze stad zijn mede Doopsgezinden.

De Predikanten van *Bolswaard* en *Workum* genieten voor traktement 700.

Het getal der Leden van de *Klasfis van Zevenwolden*, bestaat uit 35 Predikanten; zij houden hunne vergaderingen op de tijden boven gemeld.

Elk

Uit ieder deezer Klassen worden vier Leden, naamelijk twee Predikanten en twee Ouderlingen, naar de Sijnode gezonden, uit welke een Preses en eene Scriba benoemd word. Van de Deputaten dezer Sijnode (die twaalf in getal zijn,) hebben slegts drie zittingen in die vergadering welke Deputaten van de verrigting der zaaken, op de voorledene jaarlijksche Sijnode, aan de aanwezenden verslag moeten doen. Daar bij komen zes Korrespondenten der andere Provintiaale Sijnoden; maakende dus te zaamen een getal van 33 persoonen.

De Edele Mogende Heeren Commissarissen Politiek, die in die vergaderingen 's Lands hoogheid vertegenwoordigen, en de voorvallende zaaken, naar hun wijs oordeel, helpen bestieren, zijn twee in getal, uit het Collegie van de Edel Mogende Heeren Gedeputeerde Staaten derwaarts afgevaardigd.

De Orde, die men in acht neemt, ten aanzien der plaatzen, in welke de Friesche Sijnode, van Jaar tot Jaar, gehouden word, is deeze: 1. te *Leeuwaarden*. 2. op 't *Heerveen*, wegens de Klassis van *Zevenwolden*; 3. te *Sneek*; 4. te *Bolswaard*; 5. te *Franeker*. 6. te *Harlingen* en 7. te *Dokkum*.

Als eene bijzonderheid mag men hier bij aanmerken, dat tot Deputaten Sijnodi, niet alleen Predikanten, maar ook een even gelijk getal van Ouderlingen benoemd worden, en wel zodanigen, die, zo wel als de zittende Predikanten, geene leden van de Sijnode zijn. Zij worden, voor het scheiden van de vergadering, door de tegenwoordig zijnde leden gekooren; hunne commissie duurt één Jaar; uitgezonderd de twee Deputaten, die 's jaars te vooren, uit de Sijnodaale Klassis, benoemd waren, die tot het volgende Jaar gecontinueerd worden. Deeze XII. Deputaten Sijnodi zijn verpligt ter uitvoering te brengen, al wat in de Sijnodie besloten is; zij vergaderen te *Leeuwaarden*, gewoonlijk viermaals 's Jaars, tweemaal met, en tweemaal zonder de negen daartoe behoorende Ouderlingen. De eerste vergadering die in het midden der maand Julij, en de laatste, die 4 of 5 weeken voor het houden van de Sijnodi invallen, bestaan uit alle de leden van dit kollegie van Predikanten en Ouderlingen. In deeze twee volledige vergaderingen worden alleen de gewoone hun toevertrouwde zaaken verhandeld: doch, in sommige gevallen, ook

buitengewoone zaaken. Bij voorbeeld de verschillen, die, na dat zij, door de Kerkenraaden en Klassen, overwoogen zijn, niet ten genoegen van wederzijdsche partijen zijn beslist, worden voor deezen hooger Kerklijken Regtbank, bij wijze van appél, gebragt, die dezelven dan geheel afdoet, of op zig neemt dezelve te brengen op de aanstaande Sijnode, die dezelve, als de hoogste Kerklijke Reg.bank, volkoomen afdoet.

Dit moet, egter, alleen verstaan worden van Kerklijke verschillen en censuuren: want bijaldien het verschil betreft een gedaan beroep, of dimissie van een Predikant, hoedanige geschillen men, in deeze Provintie, meerendeels politiek behandelt, konnen dezelve, door een laatst appél, gebragt worden voor H. Edel Mogende de Staaten deezer Provintie.

Behalven die twee volledige bijeenkomsten, vergaderen de VI Deputaten, alleen uit de Predikanten bestaande, nogmaals op den 1 November, alleenlijk tot het doen der rekeningen en verdeeling der weduwe penningen. Eindelijk is 'er nog een vierde vergadering der Deputaten, die eeniglijk drie derzelven betreft, en genoemd wordmet den naam van *Deputati ad causas*; zijnde de *Bursarius*, de *Exbursarius* en een derde *Deputatus ad causas*, welke aan de volle vergadering van den uitslag hunner commissie verslag doet.

De gewoone tijd van de vergadering der *Friesche* Sijnode, is in de week na Pinxter, het zij dezelve vroeger of later invalle; ten ware in die week eene algemeene Provintiaale Bededag was vastgesteld, wanneer de bijeenkomst agt dagen later gehouden werd.

Tot een besluit van dit Artikel, zullen wij 'er nu nog 't een en ander wegens *Frieslands* Koophandel bijvoegen. Dezelve heeft hoofdzaaklijk zijne betrekking op de nodige waren, die in deeze Provintie gebruikt en verteerd, en meest uit *Holland*, *Breemen*, *Hamburg*, *Noorweegen*, de *Oostzee*, *Frankrijk* en *Engeland* gehaald worden, als: *Graanen*; veelerlei *Wollen*, *Linnen*, *Catoenen* en *Zijden Stoffen*; *Vlas* en *Hennip*; voorts *Hout*, *Steen* en *IJzer*, *Koper*, *Tin*, *Lood*, *Goud* en *Zilver*.

Ten

Ten dien einde vind men in dit Gewest een groot aantal van Schippers en Schepen. Dan de groote Koophandel en Zeevaart, naar verre Gewesten, als *Portugal*, *Spanje*, *Africa*, *America*, *Smirna*, *Turkije*, *Arabie*, *Egijpten*, enz. word 'er niet gedreeven; ten deele, om dat sommige van die vaarten in *Holland* geoctroieerd zijn, en ook om dat deeze Provintie daar toe min geschikt is. Doch de *Friesche* Schippers vaaren daarom niet minder dan anderen voor rekening van *Hollandsche* Kooplieden; waar van het zo groot getal van *Friesche* Smakken, en vooral van Koffen, ten voldoenden bewijze dient.

Ook ontbreekt het in deeze Provintie niet aan Fabrieken van zijden en wollen Stoffen. Zeer vermaard, hoe wel thans merkelijk vervallen, plagten voormaals de *Harlinger* Bontreederijen te zijn. Dit heeft ook plaats omtrent de Kalkbranderijen, door welke het welvaarend Vlek *Makkum* eertijds zeer vermaard was. Ook worden, in andere Steden, deeze en geene wollen Stoffen gemaakt. Een groot aantal Wolkammers vind men 'er, die de Wol kammen en bereiden, vervolgens doen spinnen, en het sajet aan arme menschen geeven, om 'er kousen, handschoenen en mutzen van te breiden, of buiten de Provintie verzenden.

De Producten, die van daar buitenlands gezonden worden, bestaan meest in eigen voortbrengzels, als: *Tarwe*, *Rogge*, *Garst*, *Haver*, *Veldboonen*, enz. voorts *Osſen*, *Koeijen*, *Kalven*, *Schaapen*, *Varkens*, *Paarden*, *Hoenders*, *Duiven*, *Wilde Enden*, *Booter*, *Kaas*, *Honing*, *Was*, *Hooi*, *Turf* en klein *Brandhout*. Doch de uitvoer van Hooi is, zedert eenigen tijd, door 's Lands Staaten verbooden. Het Wapen van deeze Provintie bestaat uit twee Goude Leeuwen *boven malkander op een blaauw veld*, *waar tusschen zeven turven zijn*; *zijnde voorts gedekt met een gouden Gravelijke Kroon*. Dit Wapen word zomtijds verbeeld, als gehouden wordende door twee regtopstaande Leeuwen, (*Penants*) ten bewijze van de oppermagt deezer Provintie.

Het oudste Wapen van *Friesland*, 't welk de eerste Vorsten voerden, bestond, zo men wil, uit *drie schuinsche zilveren*, *van de regter naar de linkerhand nedergaande balken*,

ken, op een blaauw veld, op de bovenste en benedenste balk twee, en op de middelste balk drie roode bladen van Waterroozen; welk Wapen naderhand, toen *Westfriesland*, onder den *Frieschen* Vorst BEROALD, na het verslaan van RUPARD, in de V Eeuw, weder aan *Friesland* kwam, in zo verre veranderd is, dat 'er *een balk* en *vier bladen* bijkwaamen; de balken van de regter naar de linkerhand schuins afloopende, en op de eerste balk één, op de tweede drie, op de derde vier, en op de vierde drie van gemelde bladen waren.

Dit Wapen was in gebruik tot aan den tijd van KAREL DEN GROOTEN, wanneer zij van dien Vorst het nog in weezen zijnde Wapen verkreegen. De Leezer houde ons ten goede, dat wij, bij dit Art. van alle de menigvuldige Schrijvers, hier toe gebruikt, geene aanwijzing doen, om reden dat de meesten, bij de beschrijving der bijzondere Steden, moeten worden aangeweezen, en daar bij ook van de Schutterijen en gewapende Corps enz. gewag zal moeten gemaakt worden.

FRIESMA, eene Edele Staate, in de Grietenij *IJdaarderadeel*, Noordwaards van de Kerk van *IJdaard*.

FRISO, bij veelen der oude Schrijvers, voor den Stamvader der *Friezen* gehouden, van wien zo wel het Land als het volk dien naam zou ontleend hebben. Maar dewijl daar aan alle bewijs ontbreekt, houd men, in meer verligte tijden, al wat daar van verhaald word, voor fabelen, ten minsten dat alle de vertellingen zeer opgesmukt zijn. Zie hier in 't kort, wat de Ouden daar van geschreeven hebben. TRITHEMIUS, een man, die nog al eenig geloof verdient, zegt dat de *Frank* CLODIO zijnen zoon FRISO benoemde, om de Provintie, naast aan de *Duitschers* grenzende, als ook aan de Noordzee woonende, te bestieren; dat het Land, naar hem, *Frisoo'sland* genaamd wierd. Maar dat hier in een misslag is, blijkt uit TACITUS en PLINIUS; en ook hier uit, dat de naam van FRISII ouder is dan de Regeering der *Franken* in *Gallie*. MEZERAY en anderen schijnen zelfs deezen FRISO niet gekend, veel min als een zoon CLODIO te hebben aangemerkt.

Van

Van eenen anderen en veel ouder FRISO heeft men ons verteld: dat hij uit het Geslagte van SEM gesprooten, en de zoon van ADEL, Prins van *Benedicta Fresia* was. ADEL had dat Prinsdom of Koningrijk van zijne voorvaderen geërft, maar werd (volgens het verhaal) door eenen tijran, AGRAMMES, onregtvaardig daar van beroofd, en met zijne drie zoonen, FRISO, SAXO en BRUNO verdreeven. ADEL reisde naar *Athene*, alwaar FRISO de lessen van vermaarde wijsgeeren hebbende bijgewoond, zig begaf in dienst van Koning FILIPPUS, en na diens dood in dienst van zijnen zoon ALEXANDER DEN GROOTE. Hij had den roem van zonderlinge dapperheid, en zou ter vrouwe gehad hebben HILLE, de dogter van AGATHOCLES, die de zoon was van LYSIMACHUS. Bij deeze zijne vrouw won hij zeven zoonen en ééne dogter. Na den dood van ALEXANDER, toen SANDROCOTUS den *Macedoniers* afviel, de *Indiaanen* ophitste, en de *Macedonische* bezetting verdreef; moest ook FRISO met zijn twee broeders, nevens veelen zijner vrienden, van daar wijken, en keerde daarna na *Fresia*. Maar de tijran verbood hun te landen. Toen verliet hij, met de zijnen, de *Indiën*, en kwam, na veele ontmoetingen, bij PTOLOMEUS in *Egijpten*; van daar bij LYSIMACHUS in *Tracien*, daar hij in kennis geraakte met eenige *Duitschers*. Van hun kennis van de gelegenheid van hun Land bekoomen hebbende, rustte hij, met bewilliging van zijnen schoonvader, een vloot toe, en zeilde daar mede de *Middelandsche* Zee uit, door de *Straat van Hercules*, in den *Occeaan*, voorbij *Spanje*, *Frankrijk* en *Engeland*, het *Flie* in. Daar zette hij voet aan land, en bouwde, ter eere van zijnen Afgod STAVO, eene Kerk, en leidde de grondvesten van *Stavoren*, om te dienen tot een sterkte tegen de *Sueven*, toen bewooners van *Friesland*. Ook deed hij verscheidene togten tegen hun en de *Sclaven*; zo dat hij hun het Land deed ruimen; noemende voorts het op hun veroverde Land, *Frisoo'sland*, *Friesland*, en de nieuwe bewooners, *Friezen*. Als nu deeze *Friezen*, na verloop van dertig jaaren, zodanig vermenigvuldigt waren, dat *Friesland* hun niet langer voeden kon, werden SAXO en BRUNO, op zekere voorwaarden, door FRISO, met een groote heirmagt, uitgezonden; zij voeren de

Elve op, en vermeesterden de Landen aan de *Wezer*, en de volken, daaromstreeks woonende. Friso bemagtigde, intusschen, den geheelen Zeekant, tot aan *Denemarken*, verdeelde het Land in zeven *Zeelanden*, onder zijne zeven zoonen, die ze met Dammen en Sluizen wel voorzagen, 'er huizen bouwden, en met hunne nabuuren een verbond slooten, wien bij hun de bewaaring der Zeekusten tegen de rovers aanbetrouwd werd. Verder maakten zij Wetten en Ordonnantien, en rigtten Schoolen en Wapenhuizen op. Men verhaalt al verder dat friso zelve zijne verbonden, met die Vorsten gemaakt, zou beschreeven, en aan zijne zoonen aangeweezen hebben, wat zij te doen en te laaten hadden, om in vrede te leeven. Zijn oudste zoon adel was door hem gesteld tot erfgenaam van *Staveren*; aan ieder der andere zes besprak hij een der zes *Zeelanden*. Men stelt dat hij 60 Jaaren *Friesland* zou beheerscht hebben, voor christus geboorte 245 of 247 Jaaren. Men zie wat wij, over de afkomst der *Friezen*, op 't Art. fresia, gezegd hebben.

Zie de Schrijvers, die van den *Aloude Staat van Friesland* gewag gemaakt hebben.

Friso, (*de jonge*) zoon van gruno, dien men wil dat de Stad *Groningen* zou gebouwd hebben, had ter vrouwe de dogter van ubbo, den derden Prins van *Friesland*; zij was genaamd frouw. Van hem word gezegd, dat hij eene nieuwe Kolonie, of Volkplanting der *Friezen* heeft opgeregt. Met een deel van hen trok hij ten Westen, over 't *Flie*, en kwam aan een woest Eiland, daar hij zig nederzette, en noemde het *Nieuw Friesland*, en de volken, die hij aldaar plaatste, fraksabones. Omtrent een mijl van *Alkmaar* zou hij een Stad gebouwd, en dezelve, naar zijne vrouw, *Frouwgast* of *Frouwgeest* genoemd hebben. Dus beschouwt men deezen friso, als Koning van *Westfriesland*. Doch dit alles is even zeker, als de Historie van den ouden friso.

Zie winsemius en petit, *Republiek der Nederlanden*.

Fri-

FRISO, (JOHAN WILLEM) Prins van *Oranje* en *Nassau*, was de eenige Zoon van Prins HENDRIK KASIMIR, Erfstadhouder van *Friesland*, Stadhouder van *Groningen*, *de Omlanden* in *Drenthe*, en van vrouwe AMELIA, Prinsesse van *Anhalt*; zijnde de eerste Zoon, uit dit Huwelijk geboren, WILLEM GEORGE FRISO, nog geen Jaar oud zijnde, overleden. JOHAN WILLEM werd geboren den 4 Augustus van het Jaar 1687. Over de geboorte van den Prins werd te *Dessau*, alwaar hij ter waereld kwam, als ook te *Leeuwaarden*, groote vreugde bedreeven. Naauwlijks had hij den ouderdom van zeven jaaren bereikt, of hij kreeg als Leermeester den Heer LEMONON, Predikant en Hoogleeraar te *Franeker*: een man, die alle bekwaamheid, ter onderwijzing van een jong Prins, bezat. Maar toen de hoop, die men van zijne bekwaamheid hadt opgevat, met de jaaren begon te vermeerderen, verloor de edele jongeling zijnen Vader, voor dat hij nog negen jaaren bereikt had.

De Prinses zijne Moeder nam toen de zorge voor haaren Zoon op zig. Voogdesse en Stadhouderesse zijnde van *Friesland*, verwierf zij voor hem, in het 1696, van de Staaten van *Groningen* en *de Omlanden*, het Stadhouderschap van dit Gewest.

Inmiddels werd 'er niets verzuimt, om hem in alle wetenschappen en taalen te doen onderwijzen. WILLEM DE III, geene kinderen, uit zijn Huwelijk met MARIA STUART, verwekt hebbende, vond onder zijne bloedvrienden niemant waardiger, om zijn Erfgenaam te zijn, dan den jongen Prins VAN NASSAU, kleinzoon van zijns Vaders Zuster. Hij nam een gewigtig deel in zijne opvoeding, en verklaarde hem, in het Jaar 1695, tot zijnen vollen Erfgenaam. De Koning gaf hem, met toestemming zijner Moeder, tot Gouverneur, den Heer DE CORCELLES CHANDIEU, overften Luitenant, in dienst van den Staat; een officier van uitmuntende verdiensten, en kort daarna de Heer DUPUI, tot Onder-Gouverneur, op dat zij beiden om strijd mogten arbeiden, om hem bekwaam te maaken, tot den aanzienlijke waardigheden, die hij, tot jaaren gekomen zijnde, moest bekleeden.

In de Lente van het Jaar 1700, verrrok de jonge Prins naar

naar de Academie te *Franeker*, alwaar hij, met een fierlijke redenvoering, door den Heer COETIER, verwelkomt werd. Inzonderheid genoot hij aldaar, gedurende den tijd van anderhalf jaar, het onderwijs in de Wiskunst, van den Hoogleeraar FULLENIUS. Van daar begaf hij zig naar de Academie te *Utrecht*, alwaar hij de Wiskunst verder leerde, onder opzigt van den Heer SAURIN; nog andere takken van geleerdheid beoeffende hij, onder de Hoogleeraaren van dien tijd.

Niet lang daarna (1702) verloor hij zijnen Voestervader, Koning WILLEM; waarna de zorge zijner verdere opvoeding alleen op zijn Vrouw Moeder bleef berusten; die hem, in plaats van voorheen gemelden, tot onderrigter en zedemeester gaf, den Heer HEEMSTRA, een *Friesch* Edelman, luisterrijk door zijne geboorte en verdiensten.

Na dat het Testament van wijlen Koning WILLEM, door de Staaten Generaal, op den 8 Maij 1702, geopend was, namen dezelve den post als uitvoerders van den laatsten wil des Konings op zig. Schoon FRISO daarbij als eenige Erfgenaam verklaard was, matigden zig, echter, meer andere Vorsten het regt tot een gedeelte der nalatenschap aan; en de Koning van *Pruissen*, die wel den magtigsten arm had, stelde zig in het bezit van verscheiden treffelijke landen en goederen, ten nadeele van den jongen Prinse. FRISO had, echter, moeds genoeg, om den tijtel van Prins van *Oranje* aanteneemen, en zig dien waardig te maaken.

Na dat, in het Jaar 1702, door de Bondgenooten, de Oorlog aan *Frankrijk* en *Spanje* verklaard, en werklijk was aangevangen, verscheen JOHAN WILLEM, in den tweeden veldtogt, in het leger der Bondgenooten, als vrijwilliger. Hij verliet *Utrecht*, om de konst des oorlogs te leeren, onder de vermaarde Veldoversten, EUGENIUS, MARLBOROUGH en OUWERKERK. Een onvoorzien toeval had hem bijna het leven gekost. De jonge Prins, van *Leeuwaarden*, op het *Oranjewoud* gekomen zijnde, wilde, eer hij zig verder op weg begaf, zijne Lijf-Compagnie de revue doen passeeren. Hij steeg op een klein *Spaansch* paardje, dat zeer moedig was; door den grooten toeloop van menschen begon het zodanig te steigeren, dat de Prins ruggelings ter aarde geworpen wierd; het paard zette

hem

hem in het oogenblik den voet op den rug, kort onder de schouders. Ten allen gelukke ligtte het van zelfs zagtkens den voet op; niet, echter, zonder de deelen vrij gevoelig getroffen te hebben. De Prins was genoodzaakt het bedde te houden; doch herstelde spoedig in zo verre, dat hij, den 25 Junij 1703, met den Jonker HEEMSTRA en den Heer HILKEN, zijnen Opperstalmeester, zig naar het Leger begaf. Hij bezag Roermond en Maastricht; trok van daar over Brij, naar Loemel, daar hem, door den Heer VAN OUWERKERK, zijn kwartier werd aangeweezen. Hij bevond zig, eenigen tijd daarna, bij den Veldslag te *Ekeren*. Daags daaraan vertrok hij, met het Leger, van *Castel* tusschen *Barje* en *Gutrle*. Nog zwak zijnde van den voorgemelden val, werd hij hier van eene ziekte overvallen: evenwel belette hem zijn ijver niet, om den 28 Julij het leger te volgen naar *Boersen*, alwaar de *Franschen* voorgegeeven hadden, den Hertog VAN MARLBOURGH te willen afwagten; 't geen zij, echter, niet deeden. De Prins volgde, op alle togten van eenig aanbelang, MARLBOURG en OUWERKERK, en was dus ook tegenwoordig bij de vermeestering van het Kasteel van *Huij*; waarna hem zijn kwartier, in het Dorp *Bruestein*, werd aangeweezen. Daarna beschouwde hij, met meer gemelde Bevelhebbers, de Liniën der *Franschen*. Het Leger, na de verovering van *Limburg*, gescheiden zijnde, begaf FRISO zig naar *Maastricht*, en van daar naar het *Loo*.

Met de Lente van het Jaar 1704, maakte de Prins van *Oranje* zig wederom gereed tot den Veldtogt. Maar de Provintien *Friesland* en *Groningen*, en ook de Prinses zijne Moeder, oordeelden het met zijnen rang niet overeen te komen, het Gemeenebest, zonder rang of tijtel, als vrijwillige te dienen. In de geschieddenissen van *Friesland* hebben wij gezien, hoe de *Friezen* en *Groningers* zig beijverden om hem eenige waardigheid te doen opdraagen, en wat daaromtrent werd toegestaan. Op de gemelde voorwaarden trok hij dan naar 't Leger, 't welk tusschen *Luyk* en *Maastricht* verzameld werd. Na eenige dagen te *Nymeegen* vertoeft te hebben, kwam hij, den 25 Maij, in het Leger, woonde de monstering bij, en begaf zig daarop naar *Luyk*; beschouwende alles met een oplettendheid, zijne jaaren te bovenstreevende.

Het

Het Leger der Bondgenooten kwam, den 20 Junij, te *Hul en Bal*. Eenige dagen daarna bevond zig de Prins nevens de de Generaals in groot gevaar.

De Heer VAN OUWERKERK, de Graaf VAN NOYELLES, OBISJE en anderen waren, den 26 Junij, uitgetrokken, om naar den kant van *Hul* de *Franschen* te bespieden, hebbende tot hun geleide 5 a 600 Paarden, onder den Brigardier GROVESTEINS. Terwijl de Generaals door een hollen weg trokken, bezet met heggen en struiken, en niet meer dan 50 Dragonders tot voorhoede hadden, (door dien GROVESTEINS, met de Ruiterij op de hoogte was) ontmoet hun, aan den uitgang van een hollen weg, en digt bij een brug, een partij *Franschen*, onder den berugten Partijganger PASTEUR, uitgetrokken met 100 Granadiers, om de Staatsche voederhaalders te onderscheppen. Deeze partij brandde eerst op de voorhoede der Opperhoofden los, en dreef ze terug. Maar dat kleine hoopje aangemoedigd door de tegenwoordigheid hunner Generaals en een meenigte wakkere Edellieden, sloot zig in één, bood dapperen tegenstand, dreef de partijgangers op hunne beurt te rug, en vervolgde dezelven tot aan eene kleine vlakte bij *Tongerloo*, daar zij zig weder verzamelden en in één slooten. Maar GROVESTEINS, mede den hollen weg doorgetrokken zijnde, deed hun spoedig dien post verlaaten, stelde zig aan het hoofd van zijn Esquadron, viel 'er met den sabel in den vuist op in, en noodzaakte ze om kwartier te roepen. Zestig Soldaaten nam hij gevangen, als ook eenige Dragonders, en redde dus de Generaals. Elk stond verbaast over den moed en de gerustheid van den jongen Prins, in deze gelegenheid; gestadig hield hij zig aan de zijde van den Heere VAN OUWERKERK. Schoon een Ruiter achter hem nederviel, en een ander aan zijne zijde gekwest werd, zag hij, echter, met afkeer eenen Officier aan, die hem raadde te wijken. Van den 26 tot den 29 werd *Namen* vrugteloos gebombardeerd; alle dagen verscheen de Prins op de Batterijen.

Glorierijker was de slag bij *Hochstet*, op den 13 Augustus, waarbij de Bondgenooten eene volkomen overwinning behaalden, en onze jonge Prins zig mede bij uitstekenheid dapper gedroeg. Na de zege vertrok hij uit het Leger.

In

In 't begin van Junij des Jaars 1705 kwam de Prins VAN ORANJE in het Leger, bij *Maastrigt*. Eenige dagen daar na bezag hij de beschansingen op den *St. Pietersberg*. Na dat men in beraad genoomen had, de *Franschen* in hunne liniën aantetasten, werd het plan beraamd, eerst meer met list dan met geweld te werk te gaan. Ten dien einde verzelde ORANJE den Heer VAN OUWERKERK, den 17 Julij, naar de Rivier *Mehaigne*; hier sloegen zij de bruggen over de Rivier, en trokken 'er met het Leger over, om alzo den vijand in den waan te brengen, dat men hun van dien kant zogt aan te tasten.

De Prins, die gedurig den Heer VAN OUWERKERK verzelde, deelde dus in den roem van deezen Krijgslist, die gedeeltelijk gelukte. Toen men, op den 15 Augustus, deeze onderneeming zogt te voltooijen, trokken de Heer VAN OUWERKERK en ORANJE, 's morgens om vier uuren, zagtkens voor uit; doch alzo de gedagten der Bevelhebberen verschillende waren, hield het Leger zig in slagorder, tot tusschen den 18 en 19, wanneer de zaak ondoenlijk geoordeeld werd, en het Leger gebrooken zijnde, zig te *Landen* nedersloeg. De vijand tragtte wel het zelve in de agterhoede te vallen; maar door het beleid van den Heer VAN OUWERKERK werd hem het zelve belet. De Prins verliet, den 31 October, het Leger, begeevende zig over *Breda*, naar den *Haag*.

Door eenige onvoorziene toevallen was het den Prinse VAN ORANJE, die zijn eigen meester nog niet was, ondoenlijk geweest, in het volgende Jaar 1706, tegenwoordig te zijn bij den beroemden veldslag van *Ramelies*; hij kwam eerst uit *Friesland* in den *Haag* den 20 Maij, den zelfden dag dat de slag geschied was. Zes dagen daar na vertrok hij, zeer misnoegd van geen deel aan die glorie gehad te hebben, uit den *Haag* naar *Maastrigt*, om het Leger op te zoeken, dat hij bij *Arsele* aantrof. Den 15 van de volgende maand was hij tegenwoordig bij de blokkade van *Dendermonde*, en daags daar aan verzelde hij OUWERKERK in de belegering van *Oostende*; welke Stad, den 3 Julij, veroverd werd. Geduurende dit beleg bevond hij zig, dag aan dag, in de loopgraaven, met zulke eene bezadigheid en moed, dat alle de soldaaten

zig

zig over den jongen Krijgsheld verwonderden. Geene mindere blijken van dapperheid gaf hij, eenigen tijd daar na, in het beleg van *Meenen*, door de loopgraaven uit het Leger te koomen bezigtigen. Deeze Stad het hoofd voor de wapenen der Bondgenooten insgelijks geboogen hebbende, verzelde hij OUWERKERK in het beleg van *Aath*. Na aldaar den grootsten heldenmoed getoond te hebben, verliet hij, na de verovering, het Leger, en begaf zig naar 't *Loo*.

Hier wagtte hij met ongeduld den tijd af, om zijne hooge waardigheden te aanvaarden, en ook als Generaal van het voetvolk in dienst te treeden, dat in het Jaar 1707 geschieden moest. Op den 17 Maij spoedde hij zig naar het Leger, en kwam, den 21, bij den Heer VAN OUWERKERK, die digt bij *Halle* gelegerd lag. JOHAN WILLEM FRISO, den 4 van de maand Augustus, den ouderdom van twintig Jaaren bereikt hebbende, had alvoorens, bij missive, aan de Staaten Generaal verzogt, dat H. H. Mog. volgens derzelver voorheen genoomen besluit, bevel wilden geeven, om hem in het bezit van het hem toegezegde ampt, als Generaal over het voetvolk, te doen stellen. H. H. Mog. aarzelden niet om aan dit verzoek te voldoen; zij gaven, ten dien einde, aan de Gedeputeerden te velde en aan den Veldmarschalk VAN OUWERKERK last, dit hun bevel uit te voeren, gelijk tot vreugde van het gantsche Leger geschiedde.

Bij eenen brief betuigde zijne Hoogheid, daags daar aan, deswegen zijne dankerkentenis aan H. H. Mog. Den 31 van die maand brak het Leger der Bondgenooten te *Soignies* op, en trok regt op den vijand aan, die te *Chambron* gelegerd was. De Prins VAN ORANJE stelde zig nu, als Generaal van den Staat, aan het hoofd van het voetvolk. Dan de *Franschen* hadden lust noch moed om hun af te wagten, maar braken in allerijl op, wijkende agter de *Schelde*.

Den 14 September begaf zig FRISO, uit het Leger, naar *Friesland*, om aldaar als Erfstadhouder, en Kapitein Generaal der Provintie gehuldigd te worden. Den 12, Augustus was, door 's Prinsen moeder, een Memorie aan de Staaten van dat Gewest overgeleverd, hun te kennen geevende, *dat de Prins haar zoon den vollen ouderdom van 20 Jaaren be-*

bereikt hebbende, welke Jaaren bij de Staaten gesteld waren, tot het daadelijk aanvaarden der eeramptent van Erf-Stadhouder en Kapitein Generaal dier Provintie, zij verzogt daarom, dat zij Heeren Staaten een gunstig besluit geliefden te neemen ter uitvoering van het geen voorheen plegtig vastgesteld was."

Deeze Memorie met groot genoegen ontvangen zijnde, bedankten de Staaten Haare Hoogheid daar voor, en betuigden met ongeduld te wagten, dat de Prins uit het Leger te rug gekeerd zou zijn, om aan hunne beloften te voldoen.

Den 18 November kwam zijne Hoogheid te *Leeuwaarden*, en werd aldaar met pragt en staatsie ingehaald, en, door de Staaten verwelkomt zijnde, aan hem berigt dat de Staaten, op den 22 der maand, buitengewoon vergaderen zouden, om zijne Hoogheid den eed af te neemen, en te stellen in het bezit der opgemelde ampten. Dit verrigt zijnde, leide de Prinsesse Weduwe VAN ORANJE haaren tot hier toe bekleeden post van Gouvernante neder, en bedankte, bij missive, de Heeren Staaten, voor het goede, van de zelve genooten; waarop haare Hoogheid, door eene Commissie uit de Staaten, voor haar gehouden gedrag en zorge insgelijks bedankt, en voorts begiftigd werd met een somme van 5000 guldens in ééns, en gelijke somme tot eene Jaarlijksche rente.

De Stadhouder van *Friesland* schreef, in de maand Februarij van het Jaar 1708, aan de Staaten van *Groningen* en de *Ommelanden*, vermids hij de Jaaren bereikt had, bepaald om in de hooge waardigheden te treeden, gemelde Heeren Staaten zo goed geliefden te zijn, hem in het bezit daarvan te stellen, volgens hun besluit van het Jaar 1696; aan welk verzoek dan ook eerlang voldaan werd. Maar de twee Leden, die dien Staat uitmaakten, konden niet ten volle overeenkoomen, aangaande de wijze, op welke zij den Heer Stadhouder den eed zouden laaten doen. Die van de Stad wilden dat het zoude geschieden, op dezelfde Instructie, die zijn vader had gehad, zonder eenige verandering. Doch een groot deel der *Ommelanden* wilde die Instructie herzien, en daar in zodanige veranderingen gemaakt hebben, als met de tijdsomstandigheid overeenkomstiger zouden geoordeeld worden.

Vooral

Vooral wilden zij niet, dat de Prins, gelijk zijne voorzaten, zou voorzitten in het Collegie der *Arbiters*, of *Munster-Heeren*, welke oordeelen over de wettigheid van de verkiezingen der geenen, die in de Staaten der Provintie gedeputeert worden. Zij zonden zelfs eenige Persoonen uit hun kwartier aan den Prins, om van hem afstand van dat voorregt te verzoeken. Men begreep toen niet, zo als men nu ziet, dat de Stadhouders nimmer iets van hunne ingebeelde regten laaten glippen. Zijn antwoord was, dat hij, in zaaken, die hem raakten, zig zou gedragen aan het geen de twee leden van Staat te zamen besloten. Hij wist naamlijk, dat zijne vrienden in de Stad de zaak ten zijnen voordeele zouden doen uitvallen. 't Kwartier der *Omlanden*, den streng vasthoudende, wilde dit geschil aan de Staaten Generaal gebracht hebben, zo als zij ook deeden. Vier Provintien stemden ten hunnen voordeele, en wenschten verder, dat 'er Gedeputeerden naar den *Haag* gezonden werden, om het verschil aldaar te doen beslissen; maar hier toe wilde de Stad in geenen deele verstaan.

De Prins nog in die zelfde maand te *Groningen* gekoomen zijnde, werd, na het wegneemen van eenige zwarigheden, in zijne waardigheden gesteld, leide in de vergadering der Staaten, op dezelfde Instructie, wijze en voorregten, als de Prins zijn Vader gedaan had, den Eed af. Eenige Gedeputeerden uit de *Omlanden* lieten echter niet na, zig daar tegen te verzetten; waar door het misnoegen onder de twee Leden lang aanhield. In de maand van April vertrok de Prins van *Oranje* uit *Leeuwaarden*, naar *Cassel*, met oogmerk om zig in den Echt te begeeven met de Prinsesse MARIA LOUISA van *Hessen Cassel*: doch de voltrekking daarvan werd uitgesteld tot na het eindigen van den Veldtogt. In het laatst van de maand Maij, kwam zijne Hoogheid in het Leger der Bondgenooten, dat toen bij *Hal* gelegerd was.

Na dat de Veldslag van *Oudenaarden* reeds was aangevangen, deed de Stadhouder van *Friesland* het Voetvolk van de linkervleugel, dat onder zijn bevel stond, insgelijks aanrukken, en kweet zig zo dapper in dit gevegt, dat ieder zig over hem verwonderde. Hij viel aan op de vijanden, die op een grond vol heggen post gevat hadden, deed door zijn volk een

kleine

kleine opening fluiten, waar door men uit de vlakte op de hoogte van het gebergte kon koomen; en, niettegenstaande hij te doen had met de troepen van 's Konings huis, die zeer voordeelig gepoſteert waren, bragt hij de zijnen, het eene Bataljon na het ander, rondom dat veld: na hier twee liniën gemaakt te hebben, nam hij deel aan het gevegt, met zulk een ſtoutmoedigheid en voorzigtigheid, dat de *Franſchen* alomme moesten terug wijken, en daar na vlugten, zonder ergens ſtand te houden. Hij had dus geen gering deel aan de behaalde victorie. Op deeze overwinning volgde het beleg van *Rijsſel*, 't welk door den Prins werd aangevangen. Hij vertrok, ten dien einde, den 11 Augustus, van *Comine*, met 30 Bataljons en 34 Esquadrons, uit het Leger van den Hertog VAN MARLBOROUGH, verhaastte zijnen togt dwars door *Meenen*, en kwam, den 12, bij de Abtdij van *Marquette*, niet verder dan een kanonſchoot van *Rijsſel*. Vervolgens trok hij over den *Marqueſtroom*, tastte eenige *Franſchen* aan, die in de huizen, langs den hoogen dijk, naar de *Magdalenapoort*, gelegerd waren, en verdreef hun tot aan de Stad. Alle de manſchap bij een gekoomen zijnde, werd, den 13, de Stad berend; drie dagen daar na was dezelve reeds van rondsom ingeſlooten.

Prins EUGENIUS had zig bij de Abtdij *Loos* neder geſlaagen. JOHAN WILLEM FRISO beſloeg van daar al den grond tot aan *Marquette*. Naderhand plaatſte hij zig in het Dorp *Lamberſart*, waar op de *Franſchen* geſtadig vuur gaven. De kanonkogels hadden al reeds digt bij 's Prinſen verblijf eene opening gemaakt. Op den 18 Augustus, des morgens, terwijl hij gekleed wierd, ſnorde een kogel door het venſter, dat bij geluk open ſtond, over zijn ſchouder, vijf of zes vingeren breed van zijn aangezigt, en nam het halve hoofd van zijnen eerſten Kamerdienaar weg, DU CERCEAU genaamd was. LAMIGUE kwam bij hem, en voor hem ſtaan bij het doode lighaam, zonder dat de Prins iets anders zeide, dan *mijn arme* DU CERCEAU *is dood.* Men noodzaakte, na dit voorval, den Prins zijn verblijf op het Kaſteel *Holbeeke* te neemen. Den 30 dreef hij de *Franſchen* uit het Dorp *Houw*, en veroverde, met de bajonet op den ſnaphaan, een zeer wel verſterkte Kapel. Maar

de *Franschen* deeden zo veel weer om die Stad te behouden, dat het aanliep tot den 14 October, eer dezelve zig overgaf; waar van de Prins VAN ORANJE, daags daar aan, H. H. Mog. bij Missive kennisse gaf. Daar op volgde het beleg van het Kasteel, waar van de overgave den 8 *December* voorviel. Hoe verre ook het saizoen mogt verloopen zijn, scheidde, egter, het Leger niet, maar trok over de *Schelde*, ter ontzetting van *Brussel*; ORANJE geleidde een derde deel daar van. De *Franschen*, deezen overtogt niet hebbende kunnen verhinderen, namen de wijk naar *Gend*. Zij wierden vervolgd door MARLBOROUGH, die 'er het beleg voor sloeg. Den 13 volgden zij de Prinssen VAN SAVOYEN en ORANJE bij hem; waar na de Stad onmiddelijk berend, en den 9 Januarij van het Jaar 1709, bij verdrag, ingenoomen werd. In de selfde koude van dien winter vertrok ORANJE naar *Leeuwaarden*. Na aldaar de vergadering der Staaten bijgewoond, en order op zijne zaaken gesteld te hebben, begaf hij zig naar *Cassel*, alwaar hij den 21 aankwam, en den 29, met veel pragt en luister, zijn voorgenomde huwelijk voltrok. Gedurende zijn verblijf aldaar, ontving het Vorstelijk paar de gelukwenschingen der algemeene en bijzondere Staaten.

Frankrijk, het gewigt van eenen ongelukkigen oorlog beginnende te voelen, deed voorslagen van vrede, en zond, ten dien einde, den 19 Maij, den Marquis DE TORCY, als Buitengewoon Afgezant, naar *'s Hage*. Doch alle de voorslagen, door dat Hof gedaan, geen ingang vindende, maakten de Legers zig tot den veldtogt gereed. De Prins hier van berigt gekreegen hebbende, verliet zijne Gemalin en het Hof van *Kassel*, en kwam, den 22 Junij, te *Rijssel*. Vier dagen daar na trokken de Bevelhebbers hooger op, terwijl de *Franschen* agter *Douaij* verschanst lagen. ORANJE werd toen afgezonden om *St. Amand* te berennen. Zo dra hij zig daar voor vertoonde, boden de *Franschen* aan, mids vrijen uittogt genietende, die plaats te willen overgeeven; 't welk door ORANJE werd toegestaan. Daar na vertoonde hij zig voor *Mortaigne*, 't welk, in 't eerst, scheen, zig te willen verdedigen. Nogthans gaf het zig spoedig over. Het gevolg hier van was het beleg van *Doornik*, welke Stad aan drie kanten genaderd werd, door

MAR-

MARLBOROUGH, EUGENE en ORANJE. Den 7. Julij werden de loopgraaven geopend; den 30 van die maand de capitulatie gesllooten zijnde; trok de bezetting daar uit. Op het beleg van het Kasteel volgde spoedig, den 4 Augustus, de capitulatie. Even ongelukkig was voor de *Franschen* de beroemde slag van *Malplaquet*. Dewijl ons bestek vordert, alleen van den Prins JOHAN WILLEM FRISO gewag te maaken, kunnen wij niet voor bij te melden, dat hij, volgens eenparig getuigenis, zig in den zelven als een regtschapen held heeft gedraagen; zelfs verwonderden allen, die 'er bij tegenwoordig waren, dat hij 'er het leven had afgebragt. Hij had het bevel over het voetvolk, aan den linker vleugel, en ging daar mede, volgens het beraamd Plan, op de *Franschen* los, waar na, volgens afspraak, ten zelven tijde het gevegt een aanvang zou neemen. ORANJE tastte hun aan, daar zij het sterkste waren, en verrigtte wonderen van dappesheid.

Twee of drie paarden werden onder hem gekwetst; bijna alle zijne Adjudanten en Hofbedienden, die rondom hem waren, behalven zijn groot Hofmeester, den Overste VERSCHUUR, sneuvelden of werden gekwetst. Zeer zonderling was dus zijn behoud. Ook ontving de Prins, voor deeze zijne betoonde dapperheid en moed, eene bijzondere dankbetuiging van de Staaten Generaal, van de Staaten van *Friesland* en andere aanzienlijke Personaadjen.

De Prins dus rijkelijk in deeze zege gedeeld hebbende, werd hij benoemd om het beleg te slaan voor *Bergen in Henegouwen*, eene plaats van de allergrootste aangelegenheid. Hij liet 'er twee aanvallen op doen, en de loopgraaven openen den 25 van de maand September. Het gelukte hem, op den 17 October, van *Bergen*, bij verdrag, meester te worden; waar van zijne Hoogheid, den 21 van die maand, bij missive, kennis gaf aan H. H. Mogenden: welke hem, schriftelijk, hunne dankbaarheid betuigden.

Na zig eenige dagen daar na te *Brussel* te hebben opgehouden, begaf zig de Prins naar *Leeuwaarden*, alwaar hij, den 17 November, aankwam, doch vertrok den 28 verder naar *Rintelen*. Na het scheiden van het Leger der Bondgenooten, had de Compagnie van 's Prinsen lijfwagt, op den

weg naar *Friesland*, eene onaangenaame ontmoeting. De Partijganger DU MOULIN, die, met een grooten hoop, door ganusch *Braband* ftroopte, overviel de Compagnie digt bij *Putten*, in eenen hollen weg. Na dat hij de voorhoede had ftaande gehouden, viel hij, met zijne meerderheid van manfchap, op hun aan, verfloeg dezelve, doodde den Majoor FABER en BEAUREGARD, die de Compagnie geleidden en aanvoerden, als mede nog anderen. Eenigen werden gevangen genomen; de overigen ontvlugtten het naar *Mechelen*.

ORANJE, die naar *Rintelen*, in *Hesfenland*, getrokken was, om zijne Gemalin van daar te haalen, en zijne intrede met haar te *Leeuwaarden* te doen, verliet, met die Prinfes, het Hof van *Casfel*, in de maand December, en kwam, nog in dezelfde maand, op het *Oranjewout*, zeven uuren van *Leeuwaarden* geleegen. Hunne Hoogheden vertoefden aldaar eenige dagen.

Intusfchen zonden de Heeren Staaten hunne Gedeputeerden, als ook het Hof van Juftitie, die van de Rekenkamer, enz. om bij den Prins en de Prinfesfe hunne gelukwenfchen af te leggen, op den 30 van die maand. Den 1 Januarij van het Jaar 1710 kwamen zij, van 't *Oranjewoud*, binnen *Leeuwaarden*, alwaar dezelven, met groote vreugde en de gewoone plegtigheden, ontvangen werden. In Maart daar aanvolgende deeden zij hunne intrede binnen *Groningen*.

De aangevangen vredehandel werd ondertusfchen ras weder afgebrooken. Het Leger der Bondgenooten verzamelde hier op te *Doornik*, brak den 20 April van daar op, en maakte een aanvang van den veldtogt met het beleg van *Douaij*, waar over de Prins VAN ORANJE mede het bevel had. Den 27 Junij trokken de overwinnaars daar binnen. De Prins, den Staaten Generaal daar van kennis gegeeven hebbende, ontving tot antwoord, „ dat ze zig zeer verheugden over de „ jongfte overwinning; dat de vlijt van hem Heer Prince „ VAN ORANJE, daar toe aangewend, hun zeer aangenaam „ was, niet twijffelende of zijne Hoogheid zou in den ijver „ ten algemeenen welzijn volharden." De Raad van Staate zond hem dergelijke dankbetuiginge.

De

De Bondgenooten besllooten daar op tot het beleg van *Bethum*, 't welk op den 15 Junij berend, en den 31 Augustus veroverd werd. De Krijgsmagt, die deeze verovering behaald had, voegde zig, den 5 September, bij het gros van het Leger; waar na de Prins werd afgezonden tot het beleg van *St. Venant*, waar van het verdrag den 30 getekend werd. De Prins vertoefde aldaar, tot dat *Arien*, door den Prins VAN ANHALT, gewonnen was. Het Leger thans van een scheidende, begaf de Stadhouder van *Friesland* zig naar dat Gewest, om zig in het volgende, 't welk ook het laatste Jaar zijns levens was, vroegtijdig te veld te begeeven.

Boven hebben wij gezegd, dat schoon deeze Prins, door Koning WILLEM DEN III, tot zijnen eenigen erfgenaam verklaard was, egter nog andere Vorsten op 's Konings nalaatenschap aanspraak maakten, bijzonderlijk de Koning van *Pruissen*. Deeze Vorst, dien men ontzien moest, verzogt, met zeer grooten ernst en nadruk, aan de Algemeene Staaten, dat deeze zaak mogt worden afgedaan. Na veele voorafgegaane onderhandelingen, werden 'er bijeenkomsten in den *Haag* over gehouden. De Heer HYMEN, van wegen zijne Majesteit, en de Heer HUBER, van wegen zijne Hoogheid, waren meermaalen bij een geweest, om tot een minnelijk verdrag te koomen; dog vrugteloos. In de maand van Junij van het Jaar 1711 kwam de Koning in persoon in den *Haag*, om met den Prins een mondgesprek te houden. De Staaten, om aan zijne Majesteit alle genoegen te geeven, vonden zig verpligt, den Prins te verzoeken, uit het Leger in den *Haag* te willen koomen. Schoon die reize bij hem, noch bij zijne Raaden werd goedgekeurd, ondernam hij, egter, dezelve, om aan het verzoek des Konings en dat der Staaten te voldoen.

Den 11 Julij vertrok zijne Hoogheid uit het Leger, met zijnen Opperstalmeester den Heer HILKEN, zijnen groot Hofmeester VERSCHUUR, en eenige mindere bedienden. Des nagts te *Rijssel* geslaapen hebbende, vertrok hij daags daar aan, en kwam, den 14, aan den *Moerdijk*. Na hier eerst in de Schuit getreeden te zijn, om 'er mede over te vaaren, slapte hij

hij vervolgens over in de Pont, daar zijn koets in stond, om zig aldus voor wind en regen te beveiligen, die beide schielijk opkwamen. Toen zij nu digt bij land waren, en de Schipper wilde wenden, om het haventje van het *Strijensche Sas*, aan de andere zijde, te bereiken, wierp een ongelukkige rukwind het vaartuig op zijde: waar door de Prins en allen, die bij hem waren, in den stroom vielen. Een tijd lang hield hij zig aan een touw vast; doch een geweldige golf spoelde hem van daar, en sleepte hem naar den grond. In doodsangst riep hij nog uit: *Heer ontferm u mijnes!* Naderhand zag men hem niet meer. Dus jammerlijk verdronk de Prins, in den bloei zijner Jaren; hebbende hij den ouderdom van vierentwintig Jaren nog niet bereikt. Alle anderen, die in de Pont geweest waren, werden gered, uitgenomen den Prins, en zijn getrouwen Dienaar MULLER.

Vergeefsch zogt en vischte men naar 's Prinsen lijk. Een Schipper, van de *Kiaindert* komende, vond het, op den 22, even, bijna ter zelver plaatse, daar hij verdronken was; hij bragt het te *Dordrecht*, alwaar het gebalzemd en van daar naar *Leeuwaarden* gevoerd werd, alwaar het in het graf zijner voorvaderen werd bij gezet, met een heerlijke doch treurige Lijkstatie.

Vier dagen daar na (op den 29 Februarij van het Jaar 1712), gaf de Academie van *Franeker*, waar van de Prins de eerste en grootste verzorger geweest was, openbaare blijken van de agting, die zij voor zijn persoon gehad had, en van de droefheid, welke zij thans over het gemis gevoelde, door eene plegtige lijkreden, welke, door den Heer COTIUS, Hoogleeraar in de Historien en Welsprekenheid, werd uitgesprooken, in bijzijn van eene ontelbaare schaare van toehoorderen.

Door dit ongeval werden de Doorlugtige Huizen van *Hessen* en *Nassau* in eenen allerdiepsten rouw gedompeld. Doch niemands droefheid was grooter noch regtmatiger, dan die van 's Prinsen nagelaatene zwangere weduwe. Het gantsche Leger der Bondgenooten betreurde zijnen vroegtijdigen dood.

Zes

Zes weeken na 's Vorsten ongelukkig einde verloste zijne Gemalinne van eenen zoon, WILLEM KAREL HENDRIK FRISO, van wien wij gewag zullen maaken, op het Art. WILLEM DE IV, onder de *Nederlandsche* Stadhouders.

Het leven van deezen Prins is beschreeven, in twee deelen, in 8vo, in het *Fransch*, door J. LA MIGUE, en in het *Nederduitsch* vertaald en uitgegeeven door F. HALMA, in 't Jaar 1716.

FROYMONT, (JAN *van Bourgondien*, Heere van) was, in het Jaar 1577, Slotvoogd van het Kasteel van *Naamen*. Hij liet zig, door DON JAN en de zijnen eerst verschalken, om hun binnen te nodigen; dit gedaan hebbende, ontving hij een loon, dat hij, met de gantsche bezetting, daar uit gedreeven werd. Toen, in het Jaar 1581, *Vlissingen* en *Veere* aan Prinse WILLEM DEN I verkogt waren, kwam hij op met den eisch van zekere somme, ten laste van het Markgraafschap, en bood, daags vóór den verkoop, twintig duizend guldens voor *Vlissingen* meer dan anderen. Dan de Prins, om meester te blijven, kwam met hem overéén, dat hij den Heere VAN FROYMONT zijnen eisch, met 24000 guldens, in twee Jaaren, voldoen zou.

Vaderl. Hist. VII. Deel, bl. 152 en 385.

FRONEKERA, was de naam van een Kerk, aan den Oostkant van den *Rhijn*, met drie daar aan ondergeschikte Kapellen; een van deeze laatste is alleen overig, een uur gaans ten Oosten van *Mijdregt*.

ALTING, *Not. Germ.* Part. II, fol. 64.

FROUWGEEST, een Stad, die, zo als wij hier voor gezien hebben, door FRISO den jongen zou gebouwd zijn, ter plaatze daar nu *Alkmaar* legt. Zie verder VROONE of VEROMA.

FRUGERSA. 'Er is eene plaats, aan den Westkant van den *Rhijn*, digt bij *Sviiften* (*Sueta*), welke DIRK DE V, in zijnen gifibrief van het Jaar 1083, *Frugersa* genoemd heeft. MELIS STOKE noemt ze *Vrijtgers*. Bij beiden heeft ze den toenaam van Graaf. Te dier plaatze heeft DIRK DE III, aan de Kerk van *Egmond*, geschonken een Landgoed, met een rente van XVI oncen, zo als de *Rijm-Chronijk* zegt:

> *Onzen St. Albrecht,*
> *In sin Vrijtgers hi berecht*
> *Sestien oncen penningen* enz.

Beide spreekwoorden toonen genoeg, dat dit een soort van gemeene benaaminge is: gelijk daar zijn, *Land*, *Haga*, *Meer*, *Hoek*, *Werthen*; doch wat het in zig zelve betekene, kan men ligtelijk afneemen uit het woord *Vrijtgers*, dat naar vrijheid of ontheffing zweemt, namelijk Graaflijksheids vrijdom, vrije ban of dergelijke, welke Landerijen niet aan dit *Vrijtgers* behoord hebben, moet worden gezogt uit de Graaflijke Domainen.

ALTING, Part. II. fol. 64.

FRUTERIUS, (LUCAS) een zeer geleerd *Nederlander*, bezat reeds in zijne jeugd zo groote geleerdheid, dat andere, minder van de natuur bedeeld, naauwelijks in rijper Jaaren zo verre kunnen vorderen. Hij schreef zeer sierlijk, zo in versen als in prosa, versierende zijne werken met een aangenaame deftigheid. Naauwlijks was hij twintig Jaaren oud, wanneer hij te *Parijs*, met andere *Nederlanders*, als DOUZA, OBERTUS, en andere, zig in de kaatsbaan te zeer verhit hebbende, koud water dronk, en zig zelven dus den dood veroorzaakte, in het Jaar 1566. TEISSIER, in zijne Eloge, Tom. 2. vermeld zijne schriften.

FRUITIER, (JACOBUS) gebooren den 5 Junij van het Jaar 1659, te *Middelburg*, alwaar zijn vader een aanzienlijk Koopman was. Onder zijne voorouders telde hij JAN FRUITIER,

Re-

DE GRAAF VAN FUENTES.

J. Buys delin. Rein. Vinkeles sculp. 1788

DON PETER DE GUSMAN

Grave van Fuentes

Gouverneur der Nederlanden.

C.F. Fritsch fecit.

Requestmeester van Prinse WILLEM, die toen reeds tegen het Pausdom geschreeven heeft. JACOBUS, tot Predikant opgeleid zijnde, werd, in het Jaar 1681, Proponent, en voorts Predikant te *Aardenburg*; in het Jaar 1688 te *Dirxland*; in het Jaar 1689 te *Vlissingen*; in het Jaar 1695 te *Middelburg*, en eindelijk te *Rotterdam*, alwaar hij overleed, den 23 Maij van het Jaar 1731. Zijne schriften, tot agttien in getal, zijn te over bekend, en meest alle met een geest van bitterheid tegen andersdenkenden geschreeven.

FRIJTAMA, een Edele State, in *Franekeradeel*, onder het Dorp *Dolnjum*.

FUENTES. (DON PEDRO HENRIQUES, *Graaf van*) Kort voor den dood van den Hertoge VAN PARMA was hij uit *Spanje* in de *Nederlanden* gekoomen, met last om een wakend oog op de zaaken des Konings te houden, en, bij overlijden van den Hertog, 'er de handen aan te slaan. 'Er zijn 'er, die meenen, dat hij zelve bevel had, PARMA van het bewind te ontslaan en in hegtenis te neemen, en dat deeze daarom te spoediger den togt naar *Frankrijk* aannam, zonder zelfs FUENTES gezien te hebben. Na zijn overlijden werd de Landvoogdij, bij voorraad, aan den ouden Graave PIETER ERNST VAN MANSFELD opgedraagen, schoon de klem der Regeeringe eigenlijk bleef in handen van twee *Spanjaarden*, FUENTES en IBARRA. FUENTES, die van een strengen aart was, dreef eerlang door in den Krijgsraad, dat zig al het gezag had aangematigd, dat men de vrijwaaringen, ten platten Lande, moest afschaffen, en de gevangenen niet op losgeld stellen, maar zonder genade ten dood brengen. Doch de Staaten verbooden hem die strengheid zeer spoedig. Na den dood van den Aartshertog ERNESTUS, in het Jaar 1595, werd de Graaf VAN FUENTES, bij voorraad, als Landvoogd aangesteld, en door den Koning, eenigen tijd daar na, bevestigd. Zijn bewind was van geen langen duur: want, nog in dat zelve Jaar, droeg FILIPS de Landvoogdij op aan den Aartshertog ALBERTUS. In het volgende Jaar werden FUENTES en IBARRA naar *Spanje* te rug ontboden.

Zie BOR, XXIX en XXX Boek der *Nederlandsche Oorlogen*.

FUGENHOUTEN. Dus werd, in een giftbrief van ANSFRIDUS, van het Jaar 1006, genoemd een Bosch in 't Landschap *Drenthe*.

ALTING, fol. 63.

FULNAHO, was de oude naam der Stad *Vollenhove*.

FURMERIUS, (BERNADUS GERBRANDUS), van geboorte een *Leeuwaarder*, der beiden rechten Doctor, bloeide in het Jaar 1600. Van hem zijn in 't Latijn beschreeven, negen *Friesche* Jaarboeken; zijnde de *Libri tres Annalium Phrisicorum* eerst uitgegeeven. In het eerste handelt hij over de Vorsten; in 't tweede over de Hertogen; en in het derde over de Koningen der *Friezen*. Dit werk is gedrukt te *Franeker*, in het Jaar 1609. Na zijnen dood, in het Jaar 1612, zijn de drie volgenden uitgekoomen, vervolgende den draad van het verhaal, van den tijd van KAREL DEN GROOTEN af tot op het einde van KAREL DEN DIKKEN; en in het Jaar 1617 de drie laatsten, waar in verhandeld worden de geschillen tusschen *Holland* en *Friesland*. Deeze schriften hebben verscheidene tegenstreevers ontmoet.

Zie WINSEMIUS, SCHOTANUS, PARS, F. SJOERDS, enz.

FURS. Zekere brief van verruilinge, van het Jaar 1085, noemt dit een Bosch (*Saltum*) paalende aan die van *Treuskoten* en te gelijk met het zelve aan de Moeren of Veenen. FURS of FURST wil niet anders betekenen dan *Forreest*, *Bosch* of *Warande*, tusschen *Mijdrecht* en *Woerden*, in een streek van Veertig Hoeven.

ALTING, Part. I, pag. 65.

FIJNAARD, een der twee Dorpen, in het Noorderkwartier van het Markgraafschap *Bergen op den Zoom*, een uur gaans

van

van het eerste, *Zand* daar buiten genaamd, waar van het is afgescheiden door de *Roovaard*, die uit de *Mark*, langs de *Klundert*, naar het *Hollandsch Diep* loopt. *Fijnaard* legt, met *Willemstad* en de *Klundert*, op een en het zelve Eiland, en genoegzaam in de midden. Ten aanzien van het Crimineel en Civil-Regtsgebied, behoort dit Dorp volstrekt aan het Markgraafschap *Bergen*; doch wat de lasten aanbelangt, deswegen zijn de Ingelanden, zo wel van den *Fijnaard*, als der andere omleggende Polders, den 30 Junij van het Jaar 1587, in een tijd, als zij van de Algemeene Staaten, gelijk mede van die van *Braband*, als verlaaten scheenen, met Prins MAURITS, als Heer van de *Willemstad*, overeengekoomen, om hunne gemeene middelen, ter verbetering, vermeerdering en onderhouding der vestingwerken van gemelde Stad, toetereiken. Om die reden trekken de Algemeene Staaten, aldaar, tot heden toe, niets van de lasten, die door dezelven in andere plaatzen geheeven worden. Alleenlijk betaalen de Polders van de *Fijnaard* en van de *Heiningen* den honderften penning, en de belastingen op de komsumptie, aan den Prins VAN ORANJE, die daar uit het onderhoud der gemelde vestingwerken, als mede van de *Berlake* Schans, bekostigt.

Ten aanzien van het Kerklijke, is dit Dorp mede van het Markgraafschap gescheiden; zijnde de Predikant aldaar een Lid van de Klassis van *Dordrecht*

RE-

REGISTER

DER

HOOFDZAAKEN.

LETTER F.

XV. en XVI. DEEL.

Feen-

Flie.

XVI. DEEL.

